

**BJÖRNSTJERNE
BJÖRNSON**

**Tomas
Rendalen**

Editura Univers

clw

Clasicii

Literaturii Universale

Coperta colecției : *Vasile Socoliuc*

BJÖRNSTJERNE BJÖRNSON
Es flaggen Stadt und Hafen
Gesammelte Werke, Band II
S. Fischer Verlag, Berlin, 1911

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sînt rezervate editurii UNIVERS

Björnstjerne Björnson

TOMAS RENDALEN

În românește de CORNELIU PAPADOPOL

București, 1986

Editura Univers

I

DINTR-UN DOCUMENT VECHI

1

„MOȘIA“ ȘI LOCUITORII EI

Probabil că moșia a luat ființă precum cele mai multe domenii mari din toate timpurile : prin dreptul celui mai puternic ; poate prin căsătorii mai mult sau mai puțin silite, sau prin cumpărare cinstită ; dar poate și prin viclenii, înșelăciuni și alte josnicii ; cine mai știe cum a fost !

Acum două sute de ani era un domeniu foarte întins. Conacul se afla pe atunci, precum încă și astăzi, pe coasta împădurită a muntelui, deasupra orașului. De acolo se poate vedea întreg orașul, atât cel vechi, de dincoace de port, cât și orașul nou, dincolo, pe limba de pământ care apără portul de mare. Totuși, această limbă de pământ nu este expusă de-a dreptul valurilor ; acolo se mai află insule și stînci și printre ele s-au format două strîmtori de intrare. Toate acestea și întinsul mării, se văd de la moșie. Și mai departe, în dreapta, se zărește Elvul, prăvălindu-se în mare între maluri argiloase. Odinioară Elvul și toate acareturile de la gura lui aparțineau moșiei ; tot asemenea și întreg teritoriul pe care s-a clădit orașul și insulele și ambele maluri. Apoi, gospodăriile și pădurile de pe cursul inferior al râului. Așa era acum două sute de ani.

Conacul este o clădire mare, de cărămidă arsă, peste care se înalță un turn scund, greoi. În dreapta are o aripă lungă ; cludat, cea din stînga lipsește. În spatele conacului se află o mulțime de case vechi, din cărămidă — grajduri de cai și de vaci, locuințe pentru slugi ș.a.m.d. De la scara principală a casei — un adevărat colos semicircular de piatră — o alee venerabilă duce pînă jos, în „piață“. Pe ambele părți ale aleii este ridicat cîte un zid de piatră care ajunge și el pînă aproape

de piață ; căci atît se întinde și grădina pe care o taie aleea. De ambele părți ale grădinii, precum și între acestea și oraș, este cîmp deschis. Mai în sus de case, pe coastă, se întind păduri de foioase, în care totuși coniferele și-au reînceput războiul tăcut. Căci odinioară pădurea de conifere era stăpîna absolută a muntelui.

Cine a construit aceste mari așezări, aceste clădiri colosale ? se întreabă cel ce vede pentru prima oară casele și grădinile moșiei.

Cu peste două sute de ani în urmă, cam prin 1660, s-a întîmplat că un navigator, pe nume Kurt, (pe atunci Curt), a intrat pentru prima oară în port cu o corabie, pe care a dat-o la revopsit și greeat, probabil ca s-o facă de renecunoscut. Astăzi știm că înainte de asta fusese izgonit din țara lui de baștină din pricina unor samavolnicii și că se trăgea dintr-o mare familie princiară germană care și astăzi mai poartă încă un nume vestit. N-are rost să-l pomenim aici. El își spunea numai pe numele de botez : Curt. Nu trecu mult de la sosirea lui acolo și o peți pe fiica și moștenitoarea moșiei, fără să stea prea mult pe gînduri, după cum se va vedea din cele de mai jos.

„Era prea cinstita Domniță Ingeborg, fiica domnului Claus. (Redau cuvînt cu cuvînt o cronică a orașului și în special a moșiei, scrisă la începutul veacului al opt-sprezecelea de un bătrîn paracliser și cantor de la Sfînta Maria.) Și ea se ascundea pe unde putea, sus în pod și jos în beci, în grajdul de vite și la armăsari, ba fugea chiar și afară pe cîmp sau în pădure, de cîte ori venea s-o ceară corăbierul străin Curt, cel cu puteri de uriaș : căci atunci de obicei, acesta era beat. Prea cinstitul domn Claus Matthiassohn trebuia să-i aducă bere din beciul lui și apoi să-i aștearnă pe masă tot ce era aceleuia pe plac, iar după aceea Curt îl snopea în bătai, dacă domnul Claus nu i-o putea aduce pe domniță pentru a vorbi cu ea în patru ochi și se lua după tot ce avea viață la curte. Și Curt se jurui să sucească gîtul oricui s-ar încumeta a o lua de nevastă ; tot asemenea și ei însăși și stirpei ei, cîtă vreme ar fi făcut pe voia altcuiva decît a lui. Iar pe Hans Fürst din piață — de peste drum de Sfînta Maria — despre care lumea zicea

că umblă și el după pețit, Curt îl căută la el acasă dis-de-dimineată, în Vinerea Mare, cînd Hans mai era încă culcat în patul lui și îl bătu atît de rău că multă vreme zăcu, prefăcut într-o grămadă sîngerîndă. Hans Fürst nu se încumeta să mai stee în oraș cînd Curt corăbierul sossea acolo cu vasele lui, ceea ce de acî încolo se întîmplă tot mai des. La fel ca el și primarul, Domnul von Klüwer, care voia să-i ceară socoteală, din care pricină Curt îi jură vecinică dușmănie și își aduse corăbiile chiar în fața casei lui; căci acum avea două, cu tunuri și echipaj. Atunci primarul nu mai cuteză a ieși singur și a-și vedea de slujbă, ci părăsi îndată orașul și nu se mai înturnă niciodată. Și vreme de un an bun locul lui rămase slobod. Dar apoi veni primar un neamț care îi făcea pe voie în toate lui Curt. Însă cel de dinainte căpătă slujbă în altă parte.

Toată lumea zicea de Curt că își dobîndise prima corabie prin piraterie în Marea Nordului. Mai tîrziu umbla cu două corăbii, iară lumea o ținea una și bună că și pe asta, fără doar și poate, o luase tot cu sila! — Însă marinarii lui își țineau gura și nimeni nu îndrăzneă să-l supere.

Dar iată cum se făcu de ajunse să capete mîna nobilei domnișoare. Un ucenic de diac al Înaltei Sale Excelențe Guvernatorul Ulrich Friedrich Guldenlöwe sosi cu o poruncă scrisă a preaputernicului și preamilostivului, acum preafericit odihnit întru Domnul, rege Frederik al treilea, către nobilul Claus Matthiassohn, de la moșie, precum și către Sfat și prea cinstitii cetățeni ai orașului ca să se facă în așa fel pentru corăbierul Curt, ce se trăgea dintr-un neam mare nemțesc, încît să o capete de soață cu căsătorie pe preacinstita Ingeborg, fiica lui Claus, făgăduindu-le tuturor acestora încrederea sa regească și deosebita sa bunăvoință dacă îl vor sprijini fără zăbavă pe domnul Curt.

Și voia regelui fu împlinită. Ucenicul de diac însă venise cu iahtul lui Sören Rasmussen de la Oslo (Christiania) și era un neamț care vorbea doar stricat limba daneză. Și acesta ceru multă îngrijire, care i se și dădu, căci fu încartiruit la primărie și rugat să rămînă la nuntă iar pînă atunci fu mulțumit de feluriți cetățeni.

Nunta fu prăznuită cu mare alai, dar printre multe lacrimi ale nobilei domnișoare precum și ale tatălui ei, Claus Matthiassohn, care prea bine înțelesesă că de-acum zilele lor bune s-au dus. Dar în ziua nunții Curt se îmbătă și tăbări pe ucenicul de diac al regelui, îl snopi în bătaie și îl goni de la masă, căci nu era vrednic a sta laolaltă cu bărbații cinstiți și soțiile lor căci el nu era defel diacul guvernatorului ci un bărbier hoinar ce fusese pădurar la cumnatul lui Curt din Pomerania.

Dar bărbierul fugi pe limba de pământ și de acolo pe ostrovul de miază-noapte, de unde strigă la o corabie ce trecea și urcă pe puntea ei. Astfel și nunta lui sfințit însă lui Curt nici că-i păsa; acum mireasa era a lui.

Iar înșelăciunea s-a făcut astfel: corăbierul Curt fusese la Oslo și acolo nimerise un om din Holstein, Georg von Bregentwedt, carele era căpitan de călărași și îl susținea pe guvernator în meșteșugul armelor. Georg von Bregentwedt și Curt se cunoșteau din Germania și Georg acesta era un mare coțcar cu felurite scorneli hazlii și îi fu de ajutor lui. Curt la șotia mai sus pomenită. Și-l puseră pe bărbier s-o facă.

Bătrînul Claus Matthiassohn se duse de-a dreptul la Copenhaga ca să se plîngă regelui la care și fu primit în audiență de trei ori. Și de fiecare dată regele se minie foarte tare, dar apoi trebuie că uită plîngerea, luîndu-se cu altele. Căci Curt avea la curte compatrioți de-ai lui. Cu vremea bănetul luat de Claus Matthiassohn pentru cheltuială se isprăvi iar Curt apucase moșia și nu voia să-i mai trimită alți bani; și pe cei ce i-ar fi fost de ajutor îi amenința. Și cum între timp mai primi și o scrisoare de la fiica lui, trimisă pe ascuns printr-un marinar de iaht, în care spunea că este însărcinată, dar că pe moșie și în oraș Curt se ține cu alte femei, Claus chibzui că nu mai are ce căta acasă. Și după aceea nimenea nu l-a mai văzut. Claus Matthiassohn era de obîrșie daneză și om de treabă.

În vremea aceea însă moșia era o avuție osebit de mare, cu multe privilegii și acareturi, precum și cu drept de stăpînire pe Elv în sus, mai multe mile, pe amîn-

două malurile. Căci toate pădurile și gospodăriile au fost ale moșiei. Și Curt așează pe malul apei o cărămidărie mare și chemă în țară o mulțime de olandezi. A mai rostuit apoi și un șantier naval care aduse mult câștig orașului. Aduse și un prea meșteșugit joagăr, cum nu se mai văzuse pînă atunci.

Și călători la curte, la rege, care de această dată era preaputernicul nostru prinț moștenitor și domn, regele Christian al cincilea, acum odihnindu-se preafericit întru Domnul, ca să capete, cu sprijinul puternicilor și nobililor săi compatrioți de la curte, favorul și bunăvoința regelui. A și fost primit în audiență de mai multe ori și l-a înveselit pe rege cu puterea lui cea mare precum și cu întreaga lui înfățișare. Cu toată supunerea îi arată regelui că este o veche datină ca atunci cînd Măria Sa binevoiește a veni în ținut, să tragă la moșie. Doi regi dormiseră acolo, preafericitul Rege Christian al patrulea, chiar de două ori. Și el aștepta prea supus același favor. Și regele nu zise nu. Însă prin asta Curt urmărea să fie pus din nou în drepturile și privilegiile nobiliare care i se luaseră în țara lui de baștină. Și el se întoarse acasă și în îngîmfarea lui hotărî să dărîme vechiul conac, cu toate că era o casă minunată în toate privințele, încăpătoare și scumpă și să clădească în locul lui un palat, pentru a-l cinsti pe rege cînd avea să vină în țară.

Se și apucă îndată. Dar fiindcă era cu gîndul la casa lui Hans Fürst, de peste drum de Sfînta Maria din piață, ca să-i fie locuință pe timpul cît se va clădi noul palat, îl izgoni de-a dreptul pe Hans din ea, pînă ce palatul fu isprăvit. Și asta se făcu astfel : el îi opri pe marinari și pe meseriași și pe pescari să mai cumpere orice fel de unelte de la Hans Fürst. Căci de la bun început Curt avea de partea lui pe omul de jos. Neamul destrăbălat al marinarilor și cei de teapa lor nu sînt ca oamenii de la țară, ei țin cu acela ce are puterea în mîină. Ei și străbunii lor s-au lăsat înjosiți dintotdeauna atît pe apă cît și pe uscat și nu le priește cîtă vreme nu li se poruncește și nu sînt suduiți și bătuți și nu pot duce viața de desfrîu a marinarului.

Însă, în aceeași vreme, Curt dădu marinarilor și meseriașilor acestora muntele, ca să clădească pe el slobod, oricîți și în orice parte ar putea găsi acolo loc. Iar lemnul pentru case era ieftin, așa că acum este un oraș ce se poate vedea de departe, de pe orice corabie ce intră în port. Iar sus, pe culme, piloții și-au căldit un post de veghe.

Răspicat este de spus că fără această îngăduință pentru omul de jos Curt și tot neamul lui n-ar fi ajuns niciodată să se înstăpînească și să se gospodărească așa cum se întîmplă pînă în ziua de azi. Și cu cît săvîrșeau silnicii mai mari, cu atît se înălțau în ochii omului de jos. Căci așa este felul lui.

De aceea Curt putea săvîrși atîtea fărădelegi și nu ispășea niciodată. Ba n-a plătit chiar niciodată vreunui om ceva, cît i-au fost zilele ! Pe la noi, prin împrejurimi mai umblă încă o zicală pe care oamenii o folosesc cînd careva cere despăgubire : „Din fundul meu să-ți iei despăgubire, afurisit de țărănoi — prăpădit !“ Căci cît a trăit n-a vorbit limba noastră cum se cuvine și pe oricine se mînia îl făcea țărănoi-prăpădit. În țara lui trebuie că țăranul este privit cu mult dispreț și nu e socotit cu nimic mai presus decît o vită. N-are nici casă, nici pămînt, ci muncește doar pentru stăpîni, el și cu tot neamul lui. Și de asta nu poate scăpa pînă moare ; la fel ca și în Danemarca.

Cît despre Hans Fürst, acesta nu avea nimic altceva în afară de negoțul lui și de aceea fost-a nevoit să se așeze de cealaltă parte a pieții, în casa cea veche a lui Siegfried Brandenburg, cea din stînga ; căci avea două. Și locui acolo pînă ce Curt se mută în palat.

Așa cum acesta se vede acum, nu l-a clădit pe de-a-ntregul domnul Curt. Nu el a durat aripa cea mare din dreapta, nici acareturile cele mari. Nici zidul cel mare al grădinii, de pe amîndouă părțile aleii, nu a pus el să fie ridicat ; acestea le-a făcut fiul lui. Dar clădirea cea mare, cu scara și turnul, el le-a clădit, precum și aleea dintre cele două ziduri. Căci mai înainte acolo fusese doar un drum și acesta nu era drept, ci ducea la dreapta, împrejurul grădinii, după cum se poate vedea încă și astăzi. De asemenea și copacii de

pe amîndouă părțile acestei mari alei, cu toții au fost sădiți de domnul Curt însuși; căci pentru aceste treburi avea o mîină norocoasă, cea ce știa și el prea bine. Și cea mai mare parte a grădinii ce se vede acum de amîndouă părțile moșiei tot de el este sădită și a pus chiar mulți pomi noi și scumpi și a trimis în Olanda să-i aducă cepe și flori, care erau bucuria nevestei lui bolnave la minte, cînd i se îngăduia să umble slobodă pe afară; căci ea era o mare iubitoare de flori.

Nici pe dinăuntru cea mai mare parte a palatului nu se trage de la Curt; căci ceea ce rînduise el, a schimbat iarăși fiul său, domnul Adler; căci așa îl numise, după marele viteaz al mărilor, Cort Adler. (Era un fel de glumă a lui Curt că întorsese numele amiralului și-l numise pe fiul lui Adler.) Patul regesc însă și celelalte mobile din odaia regelui, care se mai arată și acum, nu sînt nici acestea de la domnul Curt. Ceea ce a adus el se află acum în odaia a doua, din stînga intrării; în pat dormea domnul Adler însuși. Și mobilele se află tot acolo. Însă pentru odaia regelui domnul Curt a cerut numai lucruri noi din Olanda, călătorind pentru asta pînă acolo el însuși, cu corăbiile lui din Copenhaga și aducîndu-le cu sine. Asta a fost pe cînd a cumpărat și tapiseriile care sînt atîrnate acum în odaia regelui, lîngă dormitorul lui, precum și caleașca cea mare, despre care spune-vom mai multe la timpul potrivit. Dimpotrivă, toate zugrăvelile în rame aurite sînt de pe vremea domnului Curt. Cele din sala cavalerilor sînt copiate după chipurile din palatul părintesc și îi înfățișează pe străbunii și străbunele lui.

Am uitat cu totul să arăt despre turnul ce n-a fost isprăvit, precum și din a cui pricină. Cel ce a diriguit zidirea de la bun început era un meșter din orașul Lúbeck. Și lui i se făcea lehamite de treabă ori de cîte ori trebuia să ceară bani. Și plecă de acolo pe furiș. Domnul Curt se luă după el pe o corabie iute a unui danez, ce tocmai se afla în port. Însă nu-l mai prinse. Cel de-al doilea era din Holstein sau de prin împrejurimi. Pe atunci Curt se ținea cu o muiere frumoasă foarte. Era nevasta unui corăbier din țara flamandă pe care Curt o ademenise la el și nu-i mai dăduse dru-

mul așa că acela n-a avut decît să plece mai departe fără ea. Meșterul prinse o mare dragoste pentru ea și ea pentru el. Atunci domnul Curt îi schingiui pe amîndoi într-un fel îngrozitor și puse să fie goniți în pielea goală, pînă jos în piață. Dar apoi ei fugiră cu o barcă. Meșterul era snopit în bătaie. Nu știu ce s-a mai ales de ei.

Atunci Curt lăsă turnul baltă, căci era foarte greu de clădit. Dar umbla vorba că regele are de gînd să vină la vară și atunci el puse să se facă deasupra acoperișul cel lat și să fie învelit cu țiglă. Așa a rămas turnul pînă în zilele noastre, căci de atunci nimeni nu s-a mai atins de el.

Domnul Curt se băgase în chelutieli fără măsură pentru marea cinste de a-l vedea pe rege sub acoperișul lui. Pe atunci moșia era încă întreagă. Coastele de pe amîndouă malurile riului cît și valea, erau acoperite cît puteai vedea cu ochii de codrii de brad și de molift. Tot asemenea și insulele. Mai tîrziu, cînd neguțătorii au zălogit pădurile, n-a mai fost așa. Dar zălogirea asta a început încă de pe vremea cînd Curt trăia.

Acuma mai rămîne de arătat și care i-a fost viața lui pînă la sfîrșit. Mai întîi că nevasta lui, de timpuriu, își pierduse mințile. Dinsa era o făptură gingașe din cale afară și nu putea suferi purtările lui. Atunci el o închise. Și astăzi încă, în odaia din stînga, se pot vedea urmele de picioare și semnele de la ușa ei, cînd voia să iasă, dar nu putea.

De asemenea și semnele de pe drugii de fier de la fereastră, pe care Curt i-a pus după cîe ea sărise odată în grădină și se vătămase foarte tare. Atunci cînd, după ce domnul Curt murise și fiii lui trăiau prin străinătăți, palatul era deschis tuturor, am putut vedea și noi tot ce ea scrisese pe pereți, de jur împrejur. Căci Curt nu le luase în seamă și nici ceilalți ce au gospodărit moșia cîtă vreme băieții erau nevîrstnici și lipseau. Însă fiii au pus să se șteargă urmele. Am văzut și eu cele scrise cînd am sosit în oraș, ca învățăcel. Erau mai ales stihuri din cărți de rugăciuni; dar și tînguiri și alte gînduri cumînți care m-au tulburat prin curățenia lor. Astfel, o cugetare despre o tufă de zmeură ce înghe-

țase : „Este cea mai încântătoare priveliște din natură“, scria dînsa și mai tirziu ades mi-a venit să mă gîndesc la asta. Mai ales cînd se pune gheața la rădăcină și apoi se topește, este de mare încîntare.

Dar mai trebuie să povestesc o istorie ce s-a petrecut pe cînd era sănătoasă și ședea la masă cu Sieur van Geelmuyden, prieten de vază al domnului Curt și un domn șugubăț. Deodată o apucă iar nebunia și azvîrli cu cuțitul după Curt zicînd că cineva spusese astăzi despre el că are o sută de copii răspîndiți prin tot orașul. Atunci Sieur van Geelmuyden zise glumeț :

— Precacinstită doamnă Ingeborg, din ceea ce spun gurile rele să nu crezi niciodată mai mult de jumătate.

Atunci Curt și toți oaspeții lui rîseră peste măsură și pentru vorba asta domnul Curt îi dăruî lui Sieur van Geelmuyden, în care de altfel avea multă încredere, casa de la Bommen, cea cu catul al doilea ieșit cu aproape doi coți peste cel de jos, alături de casa primarului. În amintirea acestei vorbe de duh casa fu numită *bon mot*, din care prostimea a făcut Bommen și acum toată strada a rămas cu numele acesta.

Cu adevărat, niciodată cînd se goleau gropile de gunoi de la moșie nu se întîmpla să nu se găsească în ele leșuri de copii lepădați. Căci el ducea o viață de dezmăț cu slujnicele lui și cu alte muieri, pe care le ademenea la el în casă. Cînd răposatul întru Domnul, episcopul de Christiansund, Prea Sfinția Sa Magistrul Jersin, în vizita lui, cu puțin înainte de moartea lui Curt, voi să vadă orașul și asta ajunse la urechile lui Curt, el ceru episcopului favorul de a-l găzdui și a-l ospăta pe timpul popasului său în aceste locuri, ceea ce episcopul primi cu îngăduință. Atunci Curt îi ieși în întîmpinare pe una din corăbiile sale ce tocmai se afla acasă, luînd cu el pe paroh și sfatul orașului și mulți slujitori de credință ai regelui și alți cetățeni de vază și pregăti pe punte un mare ospăț în cinstea episcopului. Și toți ajunseră pe uscat într-așa un hal că fu o mare panoramă. Curt îl însoți pe episcop și cînd ajunseră la măreața scară a palatului și voiră să urce, episcopul se întoarse și zise atît de tare, ca să audă toți, că asta este cea mai mare

scară pe care a văzut-o aici în țară. La acestea Curt
răspunse :

-- Scara aceasta, Prea Sfinția Voastră, mai are încă
și o altă însușire : anume, că pe ea au urcat mai multe
fecioare, decît au coborît. Asta o știu de la unul ce era
încă tînăr pe vremea aceea și aștepta pe scară cu berea
de bun venit, ca să i-o înmîneze domnului Curt ce în-
chină pentru episcop și apoi îi trecu cana. Însă cel ce
stătea pe scară era consilierul comunal de mai tîrziu,
Niels Ingelberchtsohn, care pe atunci era diac la Curt ;
acesta a povestit-o.

Și acum încă numai despre moartea lui Curt.
Aceasta s-a întîmplat astfel : în oraș venise un țaran
cu femeia și fiica lui, dar cu toate că pe atunci erau o
mulțime de țărani în oraș, nimeni nu mai văzuse niște
muieri așa de frumoase și despre asta se povesti cu pri-
lejul unui ospăț de la moșie. Mai cu seamă fiica era
foarte lăudată. Și în ziua următoare se făcu așa că ță-
ranul, împreună cu femeia și fiica, sosiră la moșie ca
oaspeți poftiți de Curt. Și acolo fură *tratarisiți* ca oa-
menii subțiri și plimbați prin toate încăperile. Dar
sfîrșitul fu că feluriți oameni de ai lui Curt veniră și
despărțiră fiica de tată și fu siluită.

Ea se necăji peste măsură și îi spuse tatălui să ceară
o despăgubire mare. Și tatăl așa făcu. Dar Curt nu se
sinchisi defel. Atunci făcu plîngere la intendentul regelui
care îl sfătui să se lase păgubaș, deoarece nici un om nu
căpătase despăgubire de la Curt căci acesta avea de par-
tea lui mărimile cele mai înalte, bisericești, militare și
lumești, precum și mulți susținători la curtea regelui. Pe
lîngă asta Curt se putea bizui cu toată tăria pe omul de
jos, de aci, din oraș.

Dar țaranul se duse sus la Curt de unul singur și îl
nimeri în curte, după grajdul cailor, între acesta și cel
de vaci. Și acolo îi ceru din nou despăgubire. „Din fun-
dul meu să-ți iei despăgubirea, afurisit de țărănoi-pră-
pădit“, răspunse Curt. Așa zicea el de obicei. Atunci ță-
ranul îl înșfăcă pe Curt și îl ridică de la pămînt ca pe
un copil și îi descheie pantalonii pe-ndelete și își luă des-
păgubirea de acolo de unde domnul Curt îl îndrumase
să și-o ia ; sau cel puțin de primprejur. Și și-o luă cu cu-

titul. Iar la curte nu era nimeni decît vreo cîteva muieri și un grăjdar bătrîn care stăteau și se zgîiau. Curt și ceea ce fusese a lui le-a aruncat pe grămada de gunoi. Acolo și-a sfîrșit viața.

La început lumea nu voi să creadă și veni sus la moșie. Pînă atunci Curt nu pierduse încă din fața nimănui și acum fusese înșfăcat ca un copil neputincios. Și apoi umblă vorba că Ucigă-l Crucea însuși venise în oraș și i-o plătise. Și ea fu întărită prin aceea că după asta țaranul nu mai era de găsit și nimeni nu știa să-i spună pe nume căci nici unul dintre țaranii ce erau pe atunci în oraș, nu-l cunoștea. Însă țaranii știu să tacă, așa că asta n-are temei.

Oricine o fi fost, aici se dezvăluie mîna lui Dumnezeu, Cel Atotputernic. Căci fără voia lui nici un pui de vrabie nu cade din cuib ! Căile Lui sînt dinainte însemnate și de aceea păcătosul cel mare a trebuit să-și sfîrșească viața acolo, pe grămada de gunoi, lîngă toate leșurile copiilor lepădați. Lăudat fie numele Domnului în vecii vecilor. Amin !

2

CE S-A MAI ÎNTÎMPLAT DUPĂ ACEEA

În vremea aceea fiii lui Curt erau la Copenhaga, la magistrul Owe Gude. Împreună cu el au și călătorit uneori în străinătăți și au stat chiar mai multă vreme la rudele de neam ale lui Curt. Într-un tîrziu Adler s-a întors acasă pentru a lua în stăpînire moșia. Max însă rămase în străinătate și deoarece avea un mare dar al vorbirii își închină viața învățaturii lui Dumnezeu.

Domnul Adler numai foarte rar se lăsa văzut în oraș și nu se preumbla niciodată altfel decît purtat într-o *portehaise* *, însoțit de servitori în mare ținută. La fel și la palat ; aici servitorii se împiedicau unul de altul și toți umblau îmbrăcați întotdeauna ca la o serbare princiară. Domnul Adler trăia cu totul singuratic și fără vreo legătură cu cetățenii de seamă ai orașului, pe care îi

* lectică (fr.)

desprețuia. Încetul cu încetul domnul Adler se îngărășă peste măsură și căpătă tot felul de mofturi și de obiceiuri ciudate. Astfel nu vorbea cu oamenii niciodată; ci doar asculta.

După ce petrecu cîțiva ani aici la moșie și se căpătui de pe urma nenumăratelor îndeletniciri privegheate cu destoinicie de Thorbjörn Christoffersen, domnul Adler plecă din nou la Copenhaga. Căci pe atunci Christian al cincilea, preafericită fie-i amintirea, se săvîrșise dintre cei vii, și la tron urmasese fiul lui, preamilostivul nostru prinț moștenitor și domn, Frederik al pătrulea (gătească-l și împodobească-l Domnul cu toate virtuțile!). Și în fața acestuia domnul Adler îngenunchie cu multă greutate și îl imploră să binevoiască a împlini preamilostiva făgăduială făcută răposatului său tată de răposatul tată al acestuia, anume de a învrednici orașul nostru cu vizita sa și atunci să binevoiască a dormi sub umilul lui acoperiș, cînd va vizita pentru prima oară Norvegia, unde toți îl așteaptă. Iar gîndul ascuns legat de aceasta era — după cum regele luă bine seama — ca domnul Adler să recîştige înaltele titluri de noblețe ce le pierduse odinioară, în tinerețe, tatăl lui. Și regele preamilostiv binevoi să asculte această rugămintă.

Atunci domnul Adler călători fără zăbavă în Olanda; căci nimic din ceea ce făcuse tatăl lui nu era destul de bun. Și din această călătorie se întoarse cu caleașca cea mare, cum pentru prima oară se putea vedea în aceste locuri. Iar comisarul de război, domnul von Synnestvedt, fu de părere că nu se cuvine ca domnul Adler să umble într-o caleașcă, cîtă vreme nu este om de stare înaltă. Și făcu plîngere. Și atunci pentru prima dată se făcu înștiințare de la Copenhaga că neamul lui Curt făcea parte din nobilimea foarte înaltă. De atunci n-a mai ieșit niciodată fără călăreți înaintași și vînători, pe lîngă vizitii și cei doi lachei de sus, din spate. De aceea trebuia să înhame și patru cai, urcușurile fiind repezi. Dar orașul socotea că este o cinste să aibă în mijlocul lui un om cu astfel de drepturi.

Însă la Copenhaga domnul Adler luase seama că acolo, în palatul unde locuia regele nu mai locuia nici unul din-

tre servitorii lui, ci, precum este drept și se cade, numai el și înalta lui familie. Dimpotrivă, servitorimea regelui locuia într-o aripă. De aceea domnul Adler puse să se adauge la casa nouă aripa cea mare din dreapta, ce se poate vedea și astăzi. Acolo aveau să poposească slujitorii și servitorimea crăiască, deasemeni și domnul Adler cu slugile sale, când avea să vină regele. Dar Torbjörn Christoffersen, omul lui de credință, se împotrivi cu hotărîre să mai clădească și aripa stîngă, amenințînd că-l părăsește. De aceea casa are doar aripa dreaptă. Nici să termine turnul nu-i reuși domnului Adler. Căci de dragul acestei măreții mai multe ipoteци fuseseră puse asupra moșiei și Torbjörn Christoffersen nu putea plăti niciodată dobînzile, astfel că o parte din pămînturile cele mai bune trebuiră vîndute în mare pierdere. De asemenea și locurile de case din oraș fură vîndute oricui putea să plătească. Atunci s-a început fărîmițarea moșiei.

Fratele mai mic al domnului Adler, cuviosul domn Max, preotul, era un om tare priceput în tot felul de negustorii și de aceea îi lua partea domnului Torbjörn Christoffersen. Și cînd mă încumet a-l zugrăvi pe domnul Max, mă rog lui Dumnezeu să mă ferească de a-l judeca cu pizmă pe cel răposat care m-a făcut să sufăr în multe privințe. Căci în același an ajunsesem paracliser și cantor, aici în oraș, la Sfînta Maria; nu vreau însă acum să umplu hîrtia cea scumpă cu sfada noastră din pricina ulciorului ce a fost cumpărat la licitație după moartea domnului Curt și a intrat în stăpînirea mea ca moștenire; sau cu cearta ce s-a iscat cînd, de pe urma unui chef, nu eram în stare, dar am vrut să citesc predica din cartea doctorului Martinus, iar domnul Max a venit în amvon și m-a trîntit de acolo. Toate acestea, cu atît mai mult cu cît acum se odihnește în pămînt, fie din partea mea acoperite de vîlul uitării. Deci nu din aceste pricini se face că scriu adevărul despre el. Ci pentru ca spițele viitoare să afle cît de minunate au fost căile Domnului, pentru neamul acesta. Și încă, pentru ca să se știe cum orașul acesta a fost în paza lui Dumnezeu înaintea tuturor celorlalte, de vreme ce l-a ocrotit atît de vădit, pedepsindu-i pe gîzii lui.

Din ziua cînd domnul Max a sosit aici, l-a supus și l-a diriguît pe fratele lui și pe cei toți de la moșie și de la biserică precum și pe toți ce țineau de ele și tot orașul. Era mai rău decît tatăl lui, domnul Curt, căci era învățat și se pricepea să învîrtească și să sucească cu mare istețime și îndemînare oamenii și lucrurile. Și ca predicator era plin de tărie. Cînd s-a întîmplat groaznica nenorocire de a ars pînă în temelii biserica Sfînta Maria, aprinsă de fulgerul din cer, fie-ne tuturora spre veșnică pomenire, precum se arată în alt loc din acest manuscris, domnul Max a predicat vara întreagă în piață, de pe o ridicătură de pămînt. Și se auzea prin toț orașul, pînă în partea cealaltă ; aci, afară, în port, se ingrămădeau în bărci cît și dincolo, pe limba de pămînt, lumea îl asculta la ferestre, chiar dacă nu-i putea desluși cuvintele. Ba, însuși căpitanul unei corăbii ce a fost remorcată spre port, mi-a povestit cum îl auzeau cu toții, afară, în strîmtoarea de miază-noapte și cum li se zvonea din oraș ca un țipăt de femeie în durerile facerii și nu înțelegeau ce înseamnă. Căci la mare depărtare glasul de bărbat sună ca glasul de femeie. De aceea, spre lauda și slava domnului Max, trebuie să spunem că în vremea lui toți căpătaseră frica lui Dumnezeu și se duceau la biserică iar el nici că răbda ca vreunul să lipsească. Îl căuta cu privirea, de sus, din amvon, sau se ducea după el acasă. Mai cu seamă oamenii de jos erau de partea lui, așa cum fuseseră mai înainte și de partea tatălui lui. Căci el se cobora adesea luînd parte la nunțile și înmormîntările lor, gustînd din berea lor, precum și dîndu-le sfaturi folositoare în toate treburile lor. Era totuși foarte înțelegător și îi știa pe toți pe nume, bărbați ori femei. Și încetul cu încetul își supuse tot orașul astfel că nimeni nu putea avea vreun cîștig fără să dea din el și preotului. Nici să se taie sau să se facă bere nu era îngăduit fără să i se facă și lui parte. Și dacă săracul n-avea altceva, îi dădea cel puțin pește. Și încă, în vremea aceea nimeni dintre cei de sus satr cei de jos nu-și putea mărita fiica sau schimba în vreun fel starea lui, fără să meargă și să ceară mai întîi încuviințarea domnului Max. Și dacă puteai aduce daruri bogate și alte soiuri de cînstiri tănuite, atunci prin domnul Max puteai dobîndi ceea ce pe alte

căi nu se putea. Pe acestea le știu ; căci povestesc numai ceea ce știu și nu ceea ce nu știu. Însă pe cel ce se împotriva voinței lui îl putea urmări și chinui zi și noapte, fără încetare : pe el și casa lui și neamul lui, atît prin ocîrmuire, cea lumească și cea a oștirii, cît și prin prieteni și prietenii prietenilor lui, pînă jos, la Copenhaga. *

Însă cîteodată acestea erau și în folosul orașului. Astfel, în vremea aceea, nimeni nu putea face proces ci trebuia să-și înfățișeze pricina domnului Max, care o dezlega. De asemenea cînd fu să se clădească o biserică nouă în locul Sfintei Maria, numită acum îndeobște Sfînta Cruce, domnul Max se alătură în toate privințele, așa că el este adevăratul ctitor al bisericii, și astfel această minunată lucrare dănuie spre mîndria orașului și veșnica lui pomenire. O groază de bani a costat și toți au intrat în mîinile fratelui său ; căci moșia dădea cărămizi și bușteni, precum și toate cele de trebuință, însă numai cu plată. Iar domnul Max strîngea banii și o făcea de parcă orașul era cotropit de dușmani și dat pradă flăcărilor. Dacă socotesc tot ce a trebuit să dau numai eu singur, atunci nu mă pot lămuri cum de m-am descurcat. Căci era un om îngrozitor. Lua seama la fiecare corăbie, și în fiecare dimineată cel dintîi drum al lui ducea la han, ca să cerceteze, adesea chiar și de mai multe ori peste zi, iar oamenii trebuiau să plătească. Orice călător, fie bărbat, ori femeie, trebuia să-și dea obolul pentru biserică.

* Așa cum a pățit-o Carl Brandenburg, din piață. Acesta avea o fiică, Cristiana, mîndră din fire, dar frumoasă. Deoarece prima soție a domnului Max murise, o ceru îndat așe Cristiana de nevastă. Însă ea nu voia și tatăl i se potrive în această privință, cu toate că îl încerca o frică mare. Atunci Carl Brandenburg fu pîrit pentru fărădelegi ; apoi că folosește măsuri și greutăți măsliute și pînă la urmă că a hulit împotriva lui Dumnezeu. De ultima învinuire l-a izbăvit moartea. Apoi, fiul lui se întoarse acasă din Franța ; acesta fu luat în armată și după aceea nimeni n-a mai auzit de el. Cînd ocîrmuirea s-a pornit împotriva lui Carl Brandenburg, acesta era omul cel mai bogat din oraș. Dar cînd a murit, fiica lui mai rămăsese doar cu atît cît să se poată adăposti cu chirie într-un sat, la niște țărani. Acolo mai trăiește și în ziua de azi. S-au mai întîmplat și alte lucruri asemenea, așa că nimeni nu îndrăzne să i se împotrivească domnului Max.

Însă odată, la hanul văduvei Sara Andersen, care ținea un adăpost pentru marinari, cît p-aci să-i meargă rău. Căci ea îi înștiință pe oaspeți cînd îl văzu venind și atunci ei se ascunseră în pod și în beci. Căci nimeni nu era în stare a ține piept la stăruințele și amenințările lui. Tot așa și bogătașul Heinrich Arendt din Lübeck. Acesta venise în oraș din pricina corăbiei ce i se luase tîlhărește și fusese vîndută aici. El îl cunoștea pe domnul Max foarte bine de dinainte și se cățără în pod. Însă domnul Max era învățat cu astfel de tertipuri și se urcă după el. Numai că, foarte greu fiind, scara se rupse sub el și alunecă și rămase înțepenit între două trepte. Dar apoi asupra Sarei se abătă o strașnică furtună și trebui să dea o sumă foarte mare, în locul bogătașului Heinrich Arendt. Acesta însă nu voia să i-o înapoieze, ci o duse doar, așa, cu vorba și ea nu mai primi înapoi nimic, după cum îmi spunea adesea, plîngînd amarnic.

De altfel, pomenita văduvă Sara Andersen muri în aceeași zi, ba chiar în același ceas cu domnul Max. Adesea am cugetat căutînd să găsesc aci, ca și în multe alte lucruri, tilcul cel adînc al vrerii dumnezeiești. Însă n-ar fi bine dacă noi oamenii le-am putea înțelege pe toate.

Iar moartea domnului Max a venit astfel. La început, după sosirea lui aici, putea să bea orice și oricît, nu însă și mai spre sfîrșitul vieții lui. Și dacă se întrecea cu băutura, era primejdios pentru femei și ele trebuiau să se ferească din calea lui. Odată s-a întîmplat la palat, cînd îl silise pe fratele lui să dea un mare ospăț, așa cum îl silea de obicei să facă de două ori pe an, de Anul Nou și de Sfîntul Ion. Și asta era de Sfîntul Ion. Dar mai înainte de a povesti ce s-a petrecut atunci, trebuie să spun că, la moșie, în gangul cel mare, este foarte întuneric cînd amîndouă ușile duble sînt închise. Și de data aceea erau închise din pricina unei ploii vijelioase, așa cum bîntuie adesea pe țărîmul nostru. Și de aceea domnul Max o încurcă pe Nille, fata lui Mons, consilier la sfat, cu Anna, fata lui Trül, căci amîndouă purtau rochii de stambă roșie. Era beznă. Și cine le cunoștea pe amîndouă poate înțelege. Însă fătuca consilierului municipal nu înțelese de glumă, ba se încu-

metă chiar să dea țipăt mare și atunci se iscă multă zarvă și tulburare. Consilierul se duse la stăpînul casei iar acesta veni și îi spuse fratelui său că aceste purtări de la palat nu-i sînt pe plac și că domnul Max nu se lasă pînă nu-i duce de rîpă pe toți. Nimeni nu mai auzise atîtea cuvinte deodată din gura domnului Adler. Însă domnului Max nu-i veniră la socoteală, căci era îmbrăcat în haine preoțești. Și atunci se năpusti asupra fratelui său și pentru că domnul Adler era peste măsură de greu, nu-și mai ținu cumpătul ci se izbi mai întîi de perete și apoi de pămînt, lovindu-se de amîndouă dățile tare la cap. Dar din ziua aceea domnul Adler își pierdu mințile și nu mult după aceea muri.

Apoi, domnul Max luă în stăpînire moșia, pentru el și moștenitorii lui. Însă din clipa cînd se mută în palat, parcă era apucat. Se credea prigonit de duhuri. Zicea că este duhul fratelui său, precum și a tatălui său și a mamei sale și încă felurite alte duhuri și din pricina lor nu putea dormi și se muta din odaie în odaie, prin toată casa și striga și predica împotriva lor cu multă tărie. Nici să se închidă ferestrele nu suferea; căci prin ele duhurile trebuiau să iasă. Însă la fereastră era pusă o strajă, ca să nu cadă afară el însuși. Iară lumea de jos, din oraș, putea să-l audă predicînd: și se auzea de parcă s-ar fi sfădit cu cineva. Atunci ieși vorba că domnul Max 'se luptă cu diavolul și că acesta asmuțea asupra lui toate duhurile rele. Ba, lumea zicea că domnul Max fusesse slujit de diavol în toate treburile norocoase. Și că acum acela îi cerea sufletul ca plată; căci venise sorocul. Însă domnul Max voia să-l înșele cu puterea cea mare a darului vorbiri isale și cu tot felul de meșteșuguri popești. Așadar, luptau din răsputeri, zi și noapte; căci domnul Max trebuia să aibă tot timpul ochii în patru, ca să nu fie păcălit. Și tot orașul ieșea în piață și urca pe alee, ca să asculte. Și toți parcă erau înlemniți de frică. Însă nici un preot nu era de găsit, cu toate că se dăduse zvon pretutindenea și zi de zi. Parcă intraseră în pămînt. Așa că n-a fost nimeni care să-l ajute pe domnul Max cu puterea cuvîntului dumnezeiesc împotriva necuratului și a lucrărilor sale.

Dar într-o seară, toate ferestrele de acolo, de sus, precum și toată casa, străluceau într-o lumină mare, ca de foc. Anders de la primărie, zis și Anders nas-roșu, tocmai venea din oraș, mergînd pe alee. Și el îl auzi pe bietul om strigînd cu glas răgușit și văzu casa toată aprinsă, într-o mare vîlvătaie, iar în mijlocul ei, pe necuratul, așezat de-a curmezișul acoperișului, chiar deasupra ferestrei domnului Max și-l auzi tunînd : „Și acum hai cu mine, Max“.

Atunci Anders nu merse mai departe ci se întoarse fugind în oraș. Și cînd ajunse jos, în piață, povesti strigînd ce a văzut și auzit. Și era la fel de apucat ca și domnul Max și trebuiră să-l închidă și să-l lege.

Și atunci lumea se lămuri cine a cîștigat pînă la urmă. Și toți așteptară deznodămîntul. Cu adevărat, în ziua următoare domnul Max își dădu sufletul, însă liniștit și în toate mințile, ceea ce pentru mulți fu de mirare. Ba, el dădu chiar a se înțelege prin semne că vrea să moară în odaia mamei sale și abia după ce fu dus acolo sosi pe neașteptate și preotul Tomasius și se rugă pentru domnul Max și îl griji. Și atunci domnul Max putu să se roage și el, însă numai în șoaptă. Apoi muri, în același pat în care odinioară se sfîrșise răposata lui mamă.

Cei de față luară seama că în aceeași clipă începură să bată și clopotele bisericii pe care o înălțase el însuși. Astfel că rămîne îndoielnic cine a cîștigat pînă la urmă, el ori diavolul.

Mi-aș fi dorit să am un mare dar într-ale scrisului ca să-l pot înfățișa pe omul acesta, așa cum a fost, în toate privințele. Căci nimeni nu și-l poate închipui cum era în viață, dacă nu a trăit în preajma lui, vreo cîțiva ani, așa ca mine. Și astăzi mi se mai întîmplă să-l visez noaptea. Și atunci nevastă-mea se trezește de frica mea cea mare și mă scoală ca să mă încredințeze că e mort. Dar atunci sînt aproape întotdeauna scaldat în sudori.

De trei ori a fost însurat și cînd a murit tocmai voia să-și ia nevastă pentru a patra oară. Și eu am vorbit cu toate trei nevestele, căci slujba mea îmi dădea adesea de lucru la el în casă. Și atunci mi se plîngeau de

necazurile lor. Căci el le cerea să le facă pe toate deodată. Aci n-am decît să folosesc vorbele Aadelei, fata lui Knut, care i-a fost cea de-a doua nevastă. Ea a răposat de ziua intrării în biserică.

Însă cu puțin înainte a șezut în jilțul cel mare din odaia verde și m-a chemat înăuntru; căci m-a auzit în bucătărie. Era foarte slăbită și mîinile îi tremurau. Am întrebat-o ce-i trebuie. Ea a zis că așa îi trebuie, că el, deci soțul meu drept, m-a chinuit și m-a năpăstuit toată viața și că acum îmi dau sfîrșitul. Dumnezeu știe cine o fi nevasta următoare. Dar poate că el o și știe. Așa a zis. Și puțin după aceea a murit.

Însă următoarea a fost Brigitta, fata spițerului Mogen. Și nunta se făcu a treia lună după ce răposata Aadel se odihnea în pămînt. Cu toate că Brigitta era o muiere mare și voinică, atît de tare s-a înfricoșat cînd a auzit că avea să fie soția lui, că de atunci a început să bea băuturi tari, din cele pe care le vindea tatăl ei, spițerul, dacă putea face rost de ele. Ea însăși mi-a povestit de ce s-a apucat de băutură și aceasta era adevărata pricină. Însă cînd era beată se bătea cu el și sfîrși pînindu-și capăt zilelor cu otravă.

Asta mi-a povestit-o mai tîrziu doctorul Mogens Mauritius. Ea n-a murit de băutură, cum se spunea pe vremea aceea. A fost căsătorită trei ani și a avut cu el doi fii. Cu totul el avea treisprezece copii, cu toate că la moartea lui nici unul nu era încă bărbat în toată firea. Pe ei mai mare, Adler, îl surzise lovindu-l peste amîndouă urechile, de umblă ca în vis.

Și chiar de aș putea să arăt cu slabele-mi daruri, cum se purta cu nevestele și slugile și copiii lui, cînd îl apuca minia, pînă la urmă m-aș lăsa păgubaș. Căci am văzut atunci cînd i-a venit sfîrșitul, că Dumnezeu, în nesfîrșită mila sa (cu adevărat mare este ea!) l-a iertat. De ce să nu facem la fel și noi oamenii față de care nici pe departe n-a păcătuit atît de mult? Precum a spus și episcopul în neasemuita lui cuvîntare de îngropăciune. Căci inhumarea s-a prăznuit cu mare alai și strălucire, cum nici n-am mai văzut vreodată. Multe foi aș putea umple de-aș încerca să număr toată lumea sus-pusă care a luat parte și să arăt tot ce s-a spus, s-a mîncat.

și s-a băut acolo, vreme de trei zile. Cît a trăit a fost mai puternic decît oricare alt om de aici, din acest oraș. Nimănui, în afară numai de rege însuși, nu îi era îngăduit să aibă ceva a zice, cîtă vreme el era încă în toate mințile și în putere. Și asta tocmai pentru că îi ajuta pe oameni în treburile lor cele mai grele, cu osebite în socotelile despre clădiri. De biserică am spus; dar am uitat să povestesc că era mare meșter și la făcut corăbii. La acestea se pricepea deoarece încă de mic copil lucrase în docuri și mai tîrziu, pe ostrov, la Copenhaga, și învățase toate cîte țineau de acest meșteșug și în străinătăți. Asta am auzit-o chiar de la el. Corăbiile ce se lucrau aici, în docul fratelui său, toate de el erau făcute și multe dintre ele au fost vîndute în străinătăți cu mare faimă și cîștig. Dar acum cred că este de ajuns despre domnul Max.

Din această istorie am cunoscut limpede și deslușit căile Domnului, anume că domnul Curt și-a făcut de rușine pe tatăl și pe mamă-sa și pe el însuși și că și-a dus la pieire fratele și nevasta, iar domnul Max atît pe fratele lui cît și pe sine însuși și în parte chiar și pe fiul lui mai mare. Prea puțin s-au bucurat de tot ce au jefuit de la Claus Matthiassohn și încă de la mulți alții. Nici puterea trupească nu le-a folosit decît spre stricăciune. După aceea trebuie să ne mai amintim că numele înalt și sfînt al regelui a fost folosit mișelește pentru apucarea moșiei, care drept pedeapsă, s-a împărțit din nou întru același nume binecuvîntat.

Mulți sînt aceia ce, în afară de mine, nevrednic paraclicer și cantor, au luat seama la acestea. Căci atunci cînd mai înainte pomenitul consilier comunal Niels Ingelbrechtsohn a fost la Copenhaga, i-a spus-o duhovnicului regelui, pe care îl cunoștea. Și cînd Niels a cerut audiență la rege, duhovnicul l-a urmat și l-a pus să povestească fără teamă în fața regelui tot ce îi spusese lui. Iar cînd regele a înțeles cu adevărat cum s-a făcut de a ajuns moșia în mîinile lui Curt și cum pieirea i s-a tras de la numele sfînt al regelui, ce slujise pe neștiute ca naș, atunci regele preamilostiv binevoi a pleca urechea la cele arătate și a spune dus pe gînduri :

„Bunul Dumnezeu este mai viclean decît toți mișei la un loc“.

Și această vorbă a regelui preasupus mi-o însușesc încheind aici povestea lui Curt și îndreptîndu-mă către alte tărîmuri“.

Prin anul 1830 moșia mai cuprindea încă următoarele : „muntele“, cu pădurea de foioase, în care coniferele se făceau din nou simțite ; clădirile mari, dărăpănate, grădinile nemăsurate și zidurile din lungul aleii precum și cîteva terenuri agricole între grădini și oraș. În afară de acestea mai țineau încă de moșie și vreo cîteva petece răzlețe de pădure.

Proprietarul de atunci, un bărbat înalt, negricios, care purta un șorț lung, verde, făcea grădinărie pe bucata lui de pămînt. Și asta, precum și cîteva vaci erau singurele lui surse de cîștig.

De altfel, era singurul urmaș al întregului neam Curt, aci în țară și era necăsătorit.

II

JOHN KURT

1

SINGURĂTATE

Konrad Kurt fugise de acasă pe cînd era băiat de cincisprezece ani. Mai mult n-a putut suporta să-și vadă maltratată mama. Deoarece această particularitate a familiei devenise ereditară. Fugise pe o corabie la Hull, unde trăia un frate din partea mamei. Totuși Konrad Kurt a fost crescut la țară; cheltuielile le-a suportat unchiul lui. Deoarece doctorul spusese că băiatul nu stătea prea bine cu sistemul nervos. Ca să iasă un om folositor trebuia să trăiască în aer liber, ca grădinar, sau ceva asemănător. Dintotdeauna în neamul Kurt existase dragostea pentru grădinărie și astfel aceasta deveni și profesia lui.

Cînd îi muri tatăl și se întoarse acasă pentru a se îngriji el însuși de biata lui mamă, nu se pricepea la altceva. Amabilul lui tată tocmai terminase ultimele despăduriri, vînduse ultimele participații navale, ultimele șoproane de pe țărm și în cele din urmă și cărămidăria iar din banii luați își făcuse o rentă viageră. Cu alte cuvinte mai rămăseseră doar casele, grădinile și puțin pămînt; în rest prăpădise oarecum totul în jurul lui.

Iar fiul putea începe și el vînzînd terenurile. Acestea se învecinau nemijlocit cu orașul și erau excelente locuri de casă; la fel și părțile de jos ale ambelor grădini. Konrad Kurt însă socoti că s-a vîndut destul din moșie și luă un împrumut pe care îl folosi pentru drenarea terenurilor și grădinilor și pentru întreținerea caselor, atît cît să nu se dărîme. Pe lîngă acestea extinse sera și după aceea mai construi încă una; pe scurt, dovedi lumii că mai putea încă trăi de pe urma proprietății și că își putea asigura un cîștig însemnat din

grădinile lui iar la vremea aceea și în acel ținut asta era ceva nou.

La început trimitea toate produsele artei sale de grădinar cu corăbiile, în afară ; dar treptat s-a schimbat și asta. El dormea, mânca și scria în aceeași cameră, aflată pe stînga, imediat lîngă intrare, în care locuise primul Curt și după el, toți cei ce stăpîniseră moșia. Camera alăturată o folosiseră ca dormitor, dar pe aceasta Conrad o lăsa mamei lui. Ea își trăia acum zilele cele mai ferice. Servitorii și lucrătorii se gospodăreau în bucătărie, de partea cealaltă a coridorului lat care străbătea toată casa, tăind-o în două. În rest, clădirea principală era goală. Numai toamna, dacă era nevoie, Conrad Kurt își întindea adesea la uscat produsele din grădină în diferite camere și săli.

Era un om irascibil, uneori zgîrcit la vorbă, alteori gălăgios, dar avea o inimă bună. Argații și lucrătorii îi erau devotați, pentru că și el se îngrijea de ei. Marinariilor și pescarilor de pe munte le dădea semințe și îi învăța cum să-și cultive grădina și cum pot să-și valorifice produsele. Și astfel, cu vremea, pe lîngă fiecare casă apărură cîte o grădiniță pentru care oamenii puteau să-și ia pămînt de la Kurt, dacă voiau să înobileze solul sălbatic, amestecîndu-l cu altul mai bun. Cei de pe munte nici nu visaseră că într-o zi vor căra pămînt, acolo sus, că își vor petrece timpul cu asta, ba chiar că s-ar fi putut să le și placă ! În fiecare duminică din timpul primăverii și verii, Conrad Kurt se ducea pe la oameni și le ajuta. Și toată viața a rămas credincios acestui obicei. Dar aproape numai atunci putea fi văzut în afara grădinilor, casei și pivnițelor lui.

Primăvara și vara, cînd bătea patru de dimineață era deja afară, iar toamna și iarna, de îndată ce începea să se lumineze. Vara purta pantaloni din piele englezească, o haină de pînză cenușie, un șorț verde, care îi ajungea pînă la glezne și o șapcă cu cozoroc lat ; iarna, aceiași pantaloni de piele, o haină marinărească încheiată la toți nasturii și același șorț lung, dar atunci purta pe cap o căciulă de blană cu clape late, tot timpul lășate în jos, astfel că marginile libere îi fluturau pe lîngă obraji. Niciodată lumea nu l-a văzut îmbrăcat altfel, cu

excepția duminicilor. Atunci apărea bărbierit, cu gulere tare la cămașă și fără șorț.

Nu avea fruntea lată, arogantă a celor din neamul Kurt; dimpotrivă, a lui era destul de înaltă și părea surprinzător de albă, poate numai pentru că era atît de ars de soare în rest. Dar ochii neliniștiți, sălbatici ai neamului, îi avea și el. Fața îi era mai lungă decît la ceilalți și destul de slabă, nasul cam lat.

Gospodinele și copiii se lămuriseră curînd că era mai avantajos să se ducă sus, la omul repezit, adesea gălăgios și să tîrguiască de acolo, decît de la dugheana lui din piață; fiindcă era binevoitor în relațiile negustorești, iubea copiii și nu era zgîrcit. Însă nu trebuia să alegi prea mult și în primul rînd să nu te tocmești. Avea obiceiul să privească țintă înaintea lui cu totul pe neașteptate, ca și cum ar fi chibzuit profund și apoi să-și revină cu un : „mda, mda, mdada“ repezit și la urmă cu un : „mda — a!“ prelung.

Îi mergea bine; vacile și grădinile îi asigurau un trai tot mai bun. Dar după cîțiva ani se răspîndi zvonul că de la moartea mamei lui stă singur seară de seară și bea whisky pînă se îmbată. Cine voia să știe dacă este adevărat n-avea decît să se ducă sus, cu puțin înainte de nouă, căci atunci se culca cu regularitate. Unii au și făcut-o. Și într-adevăr: exact la opt și jumătate era beat turtă. Atunci îi era greu să mai vorbească, în schimb izbucnea cu ușurință în plîns.

Asta ajunse la urechile „bătrînului“ pastor Green; acestuia i se spunea încă de pe atunci, cînd era tînr, „bătrînul“, pentru că încărunțise de pe urma unei în-tîmplări îngrozitoare. Pastorul Green era dintre cei care se ridicaseră de mai mult timp împotriva beției în Norvegia — dintre cei ce-și consacraseră viața acestei cauze.

Principiul lui de bază era că nu folosește la nimic să predici împotriva beției ci că în cazul acesta trebuie să acționezi și că nu te poți gîndi să-l îndrepti pe băutorul solitar, dacă nu știi din ce cauză s-a apucat de băut; întotdeauna există o cauză precisă; și numai dacă

nu provine dintr-o țară de familie, sau dintr-o obișnuință prea adânc înrădăcinată, beția poate fi vindecată.

El se duse deci la Konrad Kurt și îi vorbi atît de mult prietenește încît află că acesta avusese o legătură de dragoste cu nevasta grădinarului la care își făcuse ucenicia în Anglia. Avea un copil cu ea. Femeia murise cam pe timpul cînd el își pierduse mama. O iubise la nebunie. Pentru ei fusese îngrozitor să-l înșele pe bărbatul ei. Dar n-au putut face altfel. Și apoi începu să plîngă... Și băiatul pe care-l avea — of, pe lume nu exista ceva mai minunat ! Și omul beat suspina de dor și se jeluia, blestemîndu-se.

Pastorul Green încercă să-l convingă să-și mărturisească păcatul grădinarului, să-i ceară iertare și să ia copilul la el ; dar Konrad Kurt era prea laș ca s-o facă. Și atunci nu mai rămase decît ca pastorul Green să se adreseze altora. Și într-o seară de vară veni sus la moșie cu un băiat înalt, de vreo doisprezece ani, cu plete negre buclate și-l căută pe Kurt care încă mai avea de lucru în grădină. Să-l fi văzut pe Konrad Kurt cum ș-a ridicat de lingă un strat peste care stătea aplecat și săpa și cum a început să-și curețe pămîntul de pe mîini — și apoi, cum deodată a încetat să se mai ocupe de asta, s-a uitat țintă ba la pastorul Green, ba la flăcăul înalt, cu părul negru și cum, în sfîrșit, a recunoscut ochii vioi, sălbatici încă și mai mari decît ai lui și nasul lung și cam lat, pe fața slabă ! Și fără să vrea, a început să vorbească englezește :

— I beg your pardon ; but — this lad — ? *

Mai mult n-a putut spune... Atunci pastorul Green a trebuit să ia cuvîntul ; da, era fiul lui.

În seara aceea Kurt a uitat să mai scoată sticla cu whisky. Și cînd a vrut să mai pună mîna pe ea data următoare, băiatul a luat sticla și a zvîrlit-o afară prin fereastra deschisă, drept într-o piatră. A fost o aruncare excelentă ! A urmat paharul și zaharnița și lingurița de ceai — toate au zburat pe fereastră aruncate potrivit tuturor regulilor artei.

* Vă rog să mă scuzați, dar flăcăul ăsta — ? (engl.)

Pastorul Green îl rugase pe băiat să observe cînd tatăl umblă la sticla de whisky și să i-o ia cu binișorul. Băiatul îndeplinise misiunea întocmai.

Tatăl rămase înlemnit și își privi fiul țintă... apoi izbucni într-un rîs nestăvilit.

2

UN GENIU

Nimeni n-a fost vreodată mai ferm convins decît Konrad Kurt că are un fiu genial. Fără discuție că băiatul era un botanist desăvîrșit și era inițiat în toate secretele grădinăriei, — nu exista mișcare pe moșie, din grajd și pînă în bucătărie, pe care să n-o cunoască. Se vedea că fusese crescut printre grădinari, slugi de la bucătărie și de la curte, însă totodată prinsese și o învățătură temeinică.

Bineînțeles că acum trebuia să mai iasă și pe apă, cu bărcile, ca să se deprindă cu ele ; pînă atunci nu fusese niciodată într-un port.

Și cum a învățat norvegiana ! În cîteva săptămîni ! Înainte de toate să înjure. Tatăl se strîmba de rîs auzind mulțimea de înjurături pe care băiatul le pronunța cu un accent nemaipomenit de caraghios ! Și cum mai știa să povestească ! Chiar înainte de a ști să vorbească bine le stîrnise lucrătorilor un interes de-a dreptul uimitor pentru poveștile lui. De aceea își putea permite toate șotiile posibile ; era cît se poate de nostim. Și după ce, în sfîrșit, se descurcă ceva mai ușor cu vorbitul — cîte nu știa să le îndruge oamenilor !

Nimic nu-i plăcea mai mult tatălui său decît să se furișeze pe după cîte unul din gardurile înalte și să-l asculte. Băiatul le povestea lucrătorilor cum mergeau treburile la curtea regală a Angliei, unde fusese paj. El și încă vreo cîțiva camarazi de-ai lui mergeau întotdeauna înaintea reginei frumoase și tinere ; în urma ei mergeau toate mărimile, cu peruci. Probabil că văzuse așa ceva la teatru sau în vreun tablou. Și înfricoșătoarele fapte de arme la care luase parte în India, pe cînd se afla acolo într-o călătorie de plăcere, în suita reginei

Angliei ! Tatăl stătea în ascunzătoarea lui uimit de culoarea veridică pe care băiatul o dădea povestirii, cu toate că nu dispunea de multe cuvinte norvegiene. Și aceste povestiri ale fiului său îl atraseră și pe tată către aventură, pe ascuns. De atunci Konrad Kurt n-a mai băut deloc whisky ; se îmbăta cu aventurile fiului său. Ce geniu ! O, ce geniu !...

O pacoste deosebită pentru grădină era pisicile, care mișunau întruna, venind din orașul apropiat, la vânătoare de păsări. Într-o zi John — așa se numea cel mai tânăr domn Kurt — pusese mâna pe unul dintre cei mai înrăiți prinzători de păsări și hotărî să-l răstignească de viu pe ucigaș. Deoarece nimeni dintre lucrătorii mai tineri nu voiau să-l ajute, închise deocamdată motanul și îi dădu să mănînce zdravăn iar el se duse să cheme vreo cîțiva ștregari care hoinăreau jos, în port.

Curînd tatăl auzi o veselie atît de neobișnuită încît fu nevoit să vadă ce se întîmplă, tocmai cînd printre chiote începuseră să se audă și accente de disperare. Și îi văzu pe micii călăi executînd un dans indian în fața celui răstignit, un biet motan însîngerat, pironit pe ușa grajdului. În tumultul bucuriei fiul nu-și observă de fel tatăl. De astă dată însă primul gînd al acestuia n-a fost tocmai că fiul lui este un geniu. Și totuși — cînd se gîndi la asta mai tîrziu trebui să admită că, în orice caz, era o idee remarcabilă. Și pe lîngă asta, afurisit de bine executată. Căci și ca faptă în sine, nu e chiar așa de ușor să răstignești o pisică vie.

Dar într-o zi cînd tatăl nu-i dău voie băiatului să coboare în port deoarece vremea era mult prea primejdioasă, ca despăgubire pentru această îngrădire a libertății, John se duse la cel mai de soi măr al tatălui său — un vlăstar tînăr de probă care rodise pentru prima oară — îi tăie conștiincios rădăcinile cu fierăstrăul, una cîte una și le acoperi la loc cu pămînt. Tatăl n-a mai fost cuprins de încîntare pentru treaba bine făcută, fără a mai pomeni de idee însăși. Uită chiar și că băiatul lui era un geniu — uită în așa măsură că îl așteptă în camera lui ținînd în mînă o nuia de mes-teacăn proaspăt tăiată și bine descojită.

Băiatul nu bănuia și nu putea crede nicicum că tatăl lui voia să-l bată. Cu toate acestea, cînd ceea ce era cu totul imposibil și de neconceput se întîmplă — el se repezi fulgerător spre ușă, cu o expresie de frică nebună pe chip. Dar tatăl lui, nu mai puțin ager și mlădios, se repezi la el ca un leopard scăpărător. Îl trînti la podea pe ștregar și îl bătu cu o adevărată plăcere sălbatică. Băiatul țipă, se rugă, imploră, cersi; se aruncă în genunchi, se ghemui și se rostogoli, sări în picioare și se trînti iar. Ochii îi ieșiseră din cap; țipătul se prefăcu într-un urlat monoton, înăbușit, fără înțeles; fața i se învînețise de tot. Toate servitoarele și argații și lucrătorii veniră în goană și deschiseră ușile. Tatăl însă, miniat la culme că a fost tulburat, se repezi la una dintre uși și îi lovi pe cei ce stăteau în prag; apoi se duse și la cealaltă lovind la nimereală — era la fel de ieșit din minți ca și băiatul. Dar între timp acesta ștersese putina...

O oră mai tîrziu era afară, printre grădinari. Și acolo nu exista alt ucenic mai ascultător, mai harnic și mai voios decît John Kurt. Ba îi ajuta unuia, ba altuia, sporovăind neîncetat vorbe lingușitoare, încîntătoare. Și apoi începu să povestească despre maimuțele de pe culmea cea mai înaltă a Gibraltarului; oh, acolo mișună literalmente maimuțele; stau pe stîncă din mare și se zgîiesc dincolo, la Africa. Și le imita apucăturile, rînjea și scuipa, era furios, obraznic, fricos, îndrăzneț, degustător — aidoma unei maimuțe. Că văzuse maimuțe era sigur, chiar dacă nu în Gibraltar.

Auzind veselia, tatăl lui, care tocmai trecea, se ascunse ca de obicei. Se chincea și se holba — se holba și se chincea. Seara, tatăl și fiul avură o discuție în vechea cameră a Kurților. Și ultimii doi membri ai familiei. Kurt plînseră și se îmbrățișară. Fiul făgădui solemn că va fi foarte, foarte cuminte, iar tatăl îi făgădui că nu-l va mai bate niciodată. Niciodată !...

Scurt timp după aceea, un băiat care făcea drumurile de curier, căpătă în dar o elegantă haină nouă de duminică. Fratele lui, care era cîrmaci, o cumpăraseră pe nimica toată, de la o femeie, pe stradă, într-un port englez. Băiatul era convins că în tot orașul nu mai

există o haină ca a lui ; și toți erau de aceeași părere. Așadar, în duminica viitoare, cînd vru s-o îmbrace, o găsi tăiată în fîșiuțe subțiri, dar cu atîta îndemînare, că atîrnată în cui, părea încă întregă ; dar nu mai erau decît niște zdrențe de nefolositor. Firește, primul gînd al tuturor fu : John ! În acel moment el era jos, în port și vislea. Pentru că ultima oară fusese pedepsit atît de aspru și le era atît de drag tuturor, se codiră să-i spună cele întîmplate tatălui său. Dar băiatul de grădinar — îl chema Anders Berg — nu avea nimic mai scump decît haina cea frumoasă ; asta era toată fericirea lui ; și de aceea nu-și putu stăpîni lacrimile, încît, pînă la urmă, observă și bătrînul Kurt. Băiatul trebui să vorbească.

Ar putea să pară de neînțeles că John nu se gîndise la ce va urma ; cum de nu se lămurise că după poznele cu pisica și cu vlăstarul de măr, toți vor da imediat vina pe el ? Sau poate crezuse că asta nu-i privea decît pe el și pe micul Anders ? Sau că tatăl lui îi făgăduise că n-o să-l mai bată niciodată ?

John se întoarse din port plin de voie bună. Chiar de la porțița grădinii începu să se laude cu isprăvile din ziuă aceea. Tatăl îl strigă de la fereastră. Băiatul răspunse cu un da sonor și urcă scara cea mare într-o clipă.

Cînd văzu jacheta pe masă și alături de ea o vargă nouă, frumos curățată, se făcu alb ca varul de pe pereți și își pierdu firea de tot. Se învîrtea pe loc și spunea cu glas răgușit, parcă gata să se înăbușe :

— N-am făcut-o eu ! N-am făcut-o eu ! N-am făcut-o eu ! — Dar cînd văzu că tatăl apucă nuiaua, strigă fulgerător — de data aceasta cu glasul lui obișnuit :

— Da ! Eu am făcut-o ! Da ! Eu am făcut-o ! Eu am făcut-o !

— Îți ceri iertare ?

— Da ! Da ! Da ! Da ! Și căzu în genunchi cu mîinile încrucișate deasupra capului, strigînd :

— Iertare ! Iertare ! Iertare ! Iertare !

— Și ai să-l rogi pe băiat să te ierte ?

— Da ! Da ! Unde e ? Unde e ? Să mergem la el !

Și îndată fu iar în picioare la ușă, cătînd într-una țintă spre tatăl lui, cu ochii plini de groază. Acesta îl urma cu nuiua în mînă ; dar nu se îndura să lovească.

În fața băiețelului, John căzu din nou în genunchi, își scoase jacheta și vesta și i le dădu. Nimeni nu-î ceruse să o facă. În buzunarul vestei avusese o monedă de aur englezească și cîțiva bani de argint norvegieni care se împrăștiară pe jos. Dădu băiatului și banii.

Atunci tatăl mișcat, plecă.

Curînd după aceea, cînd lucrătorii ședeau la masa de prînz, John le dădu încă o reprezentatie cu maimuțele din Gibraltar. Apoi veni plin de curaj la tatăl lui și îl întrebă dacă nu-i îngăduie să dea acasă lucrătorilor cîte ceva din ceea ce recoltaseră astăzi. Tatăl încuviință și John merse cu ei și le ajută la cărat. Konrad Kurt privea în urma lui, de la fereastră.

Următoarea pozna a lui John s-a petrecut pe apă. Probabil că acum căpătase experiență cît erau de primejdioase anumite lucruri pe uscat. Rămînea deci de încercat dacă nu cumva marea era un domeniu mai favorabil.

Plecă într-o barcă, împreună cu un băiețel pe care voia să-l arunce în apă, ca să-l poată salva. Poate că citise vreodată ceva asemănător ; poate voia să se amuze pe seama fricii băiatului. Și asta îi fu dat să vadă, peste orice așteptări. Micuțul nu știa să înoate și credea că văzîndu-i frica, celălalt va renunța la intențiile lui. Nici gînd ! Spaima băiatului crescînd ; strigă din răsuputeri ca să simtă John ceva din frica lui. Zadarnic ! Atunci copilul se agăță cu amîndouă mîinile de hainele lui John. Fu desprins ; se prinse de barcă ; fu smuls și de acolo. Atunci — disperat — se apucă de o vîslă ; dar fu împins în apă. John imediat după el. Îl prinse chiar în clipa cînd era gata să se scufunde și-l ținu deasupra apei. Dar îi fu foarte greu să-l urce din nou în barcă, pentru că pe băiat îl apucaseră cîrceii. De pretutindeni veniră oameni vîslind ; credeau că se săvîrșește o crimă.

În seara aceea John n-a mai ajuns acasă. A fost căutat mai multe zile, mai întîi de oamenii de la moșie, apoi de poliție ; în sfîrșit de o mulțime de oameni din oraș cărora le era milă de tatăl lui.

În sfârșit, îl găsiră într-un adăpost, pe munte. El se trînti lat, pe burtă și începu să țipe ca din gură de șarpe ; nu voia să se întoarcă acasă, dacă nu i se promitea solemn că nu va fi bătut...

Această ultimă ispravă îl făcu cunoscut în tot orașul. Fie în avantajul lui sau nu, toți erau acum de acord că nu este ca toți ceilalți copii, adică nu este zdravăn la minte. De aceea s-a bucurat de indulgență și mai târziu, la școală, nu din partea colegilor — tineretul nu știe de milă — ci a profesorilor. A comis faptele cele mai îngrozitoare ; mai ales o necuviință, la vremea cînd ajunsese om în toată firea, care depășește orice posibilități de descriere.

Dar tatăl lui a venit la școală și l-a susținut. Toți profesorii îl compătimeau pe bătrîn, care lupta atît de cinstit cu viața și de aceea i s-a trecut cu vederea și asta.

3

PIEPTUL OMULUI ESTE CA MAREA

Examenul de absolvire l-a trecut cu bine. Apoi i-a venit cheful să devină cadet, ceea ce tatăl lui a încuviințat imediat ; fiindcă în școala militară avea să învețe ordinea și disciplina. Dar dacă prin disciplină se înțelege supunerea la ordine — pe asta nu trebuia s-o învețe, iar dezordonat nu fusese niciodată. În cazul lui era vorba de cu totul alte lucruri și nu numai o dată era cît pe-aci să fie dat afară și din școala militară. Față de profesori se purta întotdeauna lingușitor ; și asta era norocul lui. Trecu și aici examenul cu bine și era plin de entuziasm pentru profesia lui. Se dovedi mai ales un excelent instructor. Oriunde apărea el domnea numai vioiciune și veselie ! Și cum le mai pipăra pe toate cu anecdote și înjurături ! Mai ales înjurăturile deveniseră din ce în ce mai mult specialitatea lui. Toți ofițerii regimentului la un loc nu înjurau într-un an nici pe jumătate cît înjura el într-o săptămînă. Cînd compania era aliniată în front, putea să înceapă cu o înjurătură dintr-un flanc și s-o țină așa pînă ajungea în flancul

celălalt. Cu fantezia pe care o cheltuia pentru înjurături, ca pictor ar fi umplut un întreg muzeu, iar ca scriitor sau compozitor, ar fi umplut duzini de rafturi cu cărți. Aceste înjurături nu pot fi redată cu ușurință; majoritatea erau exclusiv pentru uz particular, între bărbați. Pentru uzul general și public avea la dispoziție garnitura tradițională; numai că dispunea de un mod plin de virtuozitate în a le trata. Pentru a arăta caracterul celor din prima categorie — mă gândesc la cele inventate — vreau să dau un exemplu întrucîtva îndulcit. Într-o duminică dimineăta, cînd compania era la rugăciune și preotul o plictisise cu o predică nesfîrșit de lungă, pe care de altfel John susținea că o citise într-o carte veche de rugăciuni, el îl binecuvîntă pe preot cu următoarele cuvinte: „Dracu să-i lumineze mațele popii cu cărți de rugăciuni aprinse!”

Provizia lui de anecdote era inepuizabilă. Le servea cu un sos clototitor de imagini și înjurături. Dar, de altfel, ele aveau particularitatea că în nici un caz nu le credeau toți.

John Kurt era înalt, slab și osos, dar mlădios ca o nuia de salcie. Purta o barbă blondă, care nu prea voia să crească cum se cuvine; era încîlcită și cu locuri goale, parcă mîncată de molii. Asta dădea feței un aspect chinuit. Și cînd i se aprindeau ochii sălbatici arăta de-a dreptul urît. Dar avea o voce limpede și pielea frunții neobișnuit de albă; puteai vedea literalmente cum o străbat fulgerele cînd era în momente bune și atunci nu mai arăta deloc urît.

Îl caracteriza o mare forță de a crea atmosferă și avea darul de a o transmite celorlalți. Bineînțeles că singurul lucru cu adevărat serios pentru un om bine crescut era să fie ofițer, soldat. Spunea sus și tare față de toată lumea că nu poți fi om adevărat dacă nu știi ce este muștrul. Muștrul și disciplina (folosea de preferință expresii populare; limba literară era prea incoloră pentru el). Și cea mai mare lipsă a femeilor este că au o fire nedisciplinată și fără tact, „turma de scroafe"! Toată țara ar trebui transformată într-o școală de muștru. Atunci n-ar mai exista atîția bolnavi și schilози! Atunci — crucea și dumnezeii ei de treabă! —

s-ar face ordine și toate cheștiile ar avea rezon ! Toată șleahța, pînă la ultimul om, trebuie scoasă la cîmp și muștruluită. Pînă atunci tot rahatul ăsta n-are nici un înțeles ! Și regele — lua l-ar gaia ! — ar trebui muștruluit ! D-aia merg toate ca într-o cocină unde rîtanii mai obraznici îi dau pur și simplu la o parte de la troacă pe ceilalți. Înainte de toate e nevoie de cineva care să se pună cu parul pe ei.

Cu atît mai greu de descris a fost însă uimirea camarazilor și a cunsocuților, dar în primul rînd a tatălui său, cînd, într-o bună zi, au aflat că locotenentul John Kurt și-a cerut retragerea din armată, ba că s-a și binevoit a i se aproba !

S-a întors acasă iute ca vîntul. Dacă cineva îl întreba care a fost motivul răspundea : toată milităria — prăjim-ar dracu ! — este cea mai josnică maimuțareală ; nici un om serios nu se poate preta la așa ceva. Ofițerii nu-s decît niște maimuțe umflate și dresate care îi prefac pe flăcăii buni și zdraveni în maimuțe și generali, cu panășurile lor, sînt niște maimuțoi, iar regele este maimuțoiul suprem !

Ce yoia să se facă ? Scurmător — la fel ca și tatăl lui ! Mama Terra ! Agricultură este singura ocupație pentru care merită să trăiești. Singura care are valoare și dă valoare tuturor celorlalte lucruri. Să dezgropi din pămînt aromele cele mai fine este — pe toți dracii — munca cea mai nobilă pe care o poate accepta un om liber.

Și se îmbracă cu niște haine de lucrător cu ziua și scurmă în grădină de parcă i-ar fi fost viața în joc. Toată vara fu un adevărat exemplu pentru toți ceilalți.

Da, așa a fost pe timpul verii. Dar nici nu trecuse toamna cînd — lua-o ar dracu — se sătură și de grădinărie. Găsea să nu e decît gunoi... Fel de fel de gunoi — gunci lichid — și gunoi „din ăla“... nimic altceva. Și pînă la urmă găsea că lumea întreagă nu e decît o grămadă mare de gunoi. Cine are grămada mai mare, stă mai bine. Ce dracu era războiul altceva decît un măcel reciproc pentru grămada de gunoi a celuiilalt ? Și poezia ? Muștele de primăvară, cînd începe să putrezească gunoiul. Și plecă cu o corabie spre mările sudului. Mai

mulți ani nimeni n-a putut afla pe unde ajunsese și ce făcea, pînă cînd, în sfîrșit, într-o frumoasă zi de primăvară, se întoarse din nou acasă.

Dacă era să-i dai crezare colindase toate cele cinci continente. Nu puteai numi nici o țară, nici un popor, nici o mare, nici o curiozitate a naturii pe care să n-o fi văzut și nu puteai pomeni nici o celebritate care să nu-i fie prieten intim, sau măcar cunoscut.

Nu erau toate numai pură născocire, căci poseda multe cunoștințe și unele de așa natură că nu se puteau dobîndi decît la fața locului. Ba avea chiar și niște relații remarcabile, asta o dovedea corespondența lui. Pe la sfîrșitul verii îl vizită un lord englez și prietenii lui, ca să-l ia cu ei în nord, la vînătoare de urși.

De ce se întorsese din nou acasă ? Ca să-i închidă ochii bătrînului său tată, susținea el. Dar, în treacăt fie zis, tatăl lui era încă bine — sănătos și în ziua cînd John plecase fusese aproape la fel de vesel ca și în ziua cînd se reîntorsese. Totuși fiul susținea — pe Dumnezeu ! — că n-a mai putut suporta gîndul că tatăl lui s-ar putea să-și dea sfîrșitul fără ca el să fie aici. Și de cînd se întorsese era tot numai dragoste și atenție pentru tatăl lui. Acesta îmbătrînise și îl lăsa să facă cu el tot ce-i trecea prin minte. Unele erau lucruri de-a dreptul ciudate. De pildă, pe neașteptate el îi ceru tatălui său să nu mai mănînce. Altă dată îi veni ideea să-i facă băi calde și apoi dușuri reci. Iar altă dată își băgă tatăl, fără ca acesta să simtă cîtuși de puțin nevoia, într-o pilotă mare de puf, ca să transpire. Bătrînul își urmărea adesea fiul cu o căutătură piezișă. Era o privire care spunea multe. Dar nici îngrijorare, nici încredere ; cu atît mai puțin bună dispoziție. În ea era doar o ciudată curiozitate rece, ca și cum s-ar fi întrebat : este într-adevăr acest fiul meu John ?

4

PÎNZE LA ORIZONT

În toamna anului cînd John revenise din călătoria lui în jurul lumii, se întorsese acasă și o tînără fată care

ajunsesse îndată subiect de discuție în tot orașul. Și asta din două motive. Se numea Tomasine Rendalen și era fiica profesorului secundar Rendalen care purta acest nume deoarece tatăl lui emigrase din regiunea Rendalen. Profesorul Rendalen era un bărbat înalt, bine făcut, care își îndeplinea cu calm și răbdare obligațiile pedagogice destul de grele. După moartea soției sale renunțase la orice distracție în societate; școala și cercul de lectură al orașului îl absorbeau în întregime. Nu avea relații cu nimeni iar copiii lui și bătrîna Marianne, menajera, erau stăpîni absoluți în casă.

Tomasine era cel mai mare dintre copii. Avea un talent extraordinar pentru învățarea limbilor străine și firea hotărîtă a mamei sale. La șaisprezece ani împrumută o mică sumă, se duse într-un institut pedagogic din Anglia și învață temeinic engleza. Schimbă acest institut cu altul din Franța unde predă limba engleză și învața ea însăși franțuzește. După aceea găsi un post într-un pension german unde predă franceza și engleza și învața nemțește. Fusesse plecată aproape cinci ani și în acest timp devenise o profesoară deosebit de experimentată și capabilă, astfel că îndată după reîntoarcere începu să predea lecții băieților și fetelor din oraș ca să-și plătească datoria. Asta stîrni o admirație unanimă. Dar în primul rînd toți o salutară ca pe o bună prietenă. O admirație nu mai puțin unanimă o stîrnea și înfățișarea ei. La asta contribuiau mai multe. Un chip frumos este întodeauna admirat pentru că nu poate fi niciodată complet denaturat; o siluetă frumoasă, dimpotrivă nu este neapărat admirată. Dar ea era înaltă și puternică și se îmbrăca după ultima modă. Ca și toate fetele tinere sănătoase, simțise nevoia să-și oțelească mușchii, încă de cînd era copil și găsise întotdeauna ocazia s-o facă. În Anglia se apucase imediat de gimnastică și o practicasă fără întreruperi. Era pasiunea ei. De aceea nici o fată din oraș nu avea un corp mai frumos.

Admirația pe care o stîrnea silueta ei nu era cu nimic micșorată de faptul că avea nasul cam turtit și părul atît de blond încît de la distanță părea cheală. De sprîncene nici măcar nu putea fi vorba. Ochii, la rîndul

lor, erau cenușii, iar gura mult prea mare. Însă dinții erau regulați și atit de sănătoși, de parcă neamul ei mai trăia încă în Rendalen și mesteca numai piine neagră. Dacă o priveai din spate și apoi se întorcea pe neașteptate, te simțeai dezamăgit. Se făcuse chiar încercarea să fie poreclită „decepția“, dar fără succes. Silueta o ridica deasupra oricăror rezerve.

Mioapă fiind, purta uneori ochelari — și era singura fată tânără cu ochelari din tot orașul. (Pe atunci pince-nezul nu era încă la modă.) Și asta îi dădea un aer deosebit. Întreaga ei înfățișare radia de-a dreptul forță și inteligență.

În iarna aceea deveni regina necontestată a tuturor balurilor. Bucuria că era iar acasă și se putea mișca nestingherită în mijlocul unui tineret vesel, format din băieți și fete care erau cu toții extrem de prietenoși și că îi mergea bine, i se putea citi limpede pe chip. Ea o și spunea adesea, fără ocol. De aceea nu trezea deloc invidie. Poate mai trebuie pus la socoteală și faptul că știa că nu este o frumusețe.

Iarna aceea a fost o adevărată iarnă a balurilor și a luat parte la toate. Pentru ea nu exista ceva mai frumos decît dansul.

Spre sfîrșitul iernii începu și John Kurt să joace rolul de cavalier. Dar numai din pricina ei, după cum îi spunea deschis. Ei nu i se păru ciudat, deoarece în cazul lui nu se aplică regulile generale de conduită; întotdeauna i se acorda libertatea de exprimare a bufonului.

Ea îl găsea nou și extrem de original. Dar cînd era de față se comporta la fel ca și cu toți ceilalți; nu fugea de el, nici nu leșina cînd folșea în prezența ei expresii tari — pe toți dracii! — să fie fiert și fript și făcut chisăliță dacă în tot „tărăboiu“ dansului ea nu era ca o iapă scăpată, nechezînd în pustiu, sau ca un întreg concert sonor de păsărele într-o pădure! Avea brațele și gîtul cu piele fragedă și caldă ca un delicios purceluș de lapte turcesc. Și știa să danseze — dumnezeule! — așa cum calcă apa un lup de mare! Cînd dansa cu ea — pe fericirea lui — parcă ar fi gonit pe coaste de munte într-o zi senină de toamnă cu flinta în mînă și haita de ciini lătrînd în urma lui. „Semnalele de trom-

petă“ pe care i le cînta la ureche după fiecare tur de dans nu făceau decît să mărească veselia. Ceilalți rîdeau, și ea împreună cu ei. Nu se pricepea la oameni nici de doi bani. Astfel de cunoștințe nu se capătă cînd treci dintr-un institut peagogic într-altul, fie ele chiar și din țări diferite.

Foarte curînd el o vizită și acasă. Știa cînd are ore libere și cînd își face plimbările — și o urmărea peste tot. Ea avea grijă să nu fie niciodată singură, dar altfel vizitele lui îi făceau chiar plăcere. John le povestea ei și prietenelor ei pățanii amuzante și uneori emoționante. Astfel, cum o dată adunase unul cîte unul niște pui de potîrniche rătăciți care alergau pe cîmp ca niște ghemulețe de puf, îi pusese în șapcă și îi dusesese acasă. Povestise asta cu o prospețime, s-ar putea spune cîmpenască, atît de autentică, încît fetelor li s-au umplut ochii de lacrimi. Asta îl inspira. În mijlocul istoriei celei mai cumplite intercala pe neașteptate un episod extrem de gingaș, emoționant.

Le cucerea pe fete și cu felul în care vorbea despre tatăl lui : era un amestec de expresii peste măsură de caraghioase și în același timp mișcătoare care se mențineau mereu la granița dintre rîs și plîns. Fetele se obișnuiseră cu imaginile lui crude, cu graiul lui suculent ; ba, nici nu se mai puteau lipsi de el. Istorisirile lui aveau o culoare cu totul particulară care adesea le speria, dar le încînta întotdeauna...

Tomasine simțea mai multe decît celelalte — ceea ce era și cazul — că tot ce spunea John avea unicul scop de a o distra.

Într-o zi, cînd din întîmplare erau singuri, îi spuse povestea văduvei unui pilot pentru care tocmai strîngea bani cu cea mai mare sîrguință. Văzînd că asta îi face o impresie bună Tomasinei, îi spuse, fără vreo tranziție, că ea, domnișoara Tomasine Rendalen, este pentru el ceea ce pentru o caravană din deșert înseamnă apariția unui oraș. Ei bine, dacă ea rîde de cele ce a spus, o face numai pentru că nu știe ce înseamnă să te tîrăști obosit, însetat și flămînd zile, săptămîni și luni în șir, prin același nisip și în aceeași arșiță. Atunci omul este cu totul altfel impresionat cînd de departe sclipesc

ademenitoare acoperişurile unui oraş ! Ea era pentru el minaretul şi platanii şi fântîna arteziană, vinul oprit şi acoperişul primitiv al cortului, dansul şi sunetul de ceteră şi aroma de carne friptă. Ce-ar fi dacă şi-ar construi împreună un cort al lor ? Ar vinde atunci toate vechiturile de aici şi s-ar duce în cea mai splendidă ţară din lume, s-ar întinde pe spate sub cortul cerului şi i-ar pune pe ceilalţi să le dea de mîncare şi de băut, mură-n gură ! Sau ar putea rămîne şi aici să destăle-nească pămîntul sălbatic şi moşia din jur şi să transforme totul în grădini. Cîte n-ar putea creşte pe o astfel de coastă însoţită ! Apoi s-ar ascunde colo sus, pe deal, ca doi bursuci şi s-ar îmbogăţi...

Dar pe măsură ce vorbea vedea cum ea se sperie tot mai rău. Şi fără să se întrerupă trecu la un elogiu impetuos al tatălui său. Nu era nimic altceva decît o idee a tatălui său ; i-ar fi plăcut atît de mult să-şi vadă fiul însurat. Iarna, cînd se lasă frigul pe neaşteptate, tatăl lui era în stare să se scoale chiar şi la miezul nopţii ca să învelească pomii cu rogojini şi zdrenţe de lînă, ca pe nişte copii golaşi. Dacă tatăl lui voia să taie un tufiş, lua mai întîi cuiburile de păsări şi le ducea ţinîndu-le în palme, în alt tufiş. De aceea nu trebuie să se mire că tatăl lui se gîndeşte şi la el, dar în ceea ce-l priveşte, el mai poate aştepta. Este fericit şi cît se poate de mulţumit în starea de acum. După asta începu o poveste despre două vaci care nu voiau să pască iarba pentru că era prea veştedă, dar el le-a pus nişte ochelari mari, verzi şi atunci iarba arăta proaspătă de tot şi ele — naiba ştie ! — au păscut. *

Ea înţelese totuşi că John Kurt se simţea dezamăgit. I se făcu frică ; nu ştia bine de ce... Totuşi, îşi aminti : în aceeaşi zi auzise cîte ceva despre felul lui de viaţă revoltător de imoral.

După aceea se întîmplă ciudăţenia că o vizită o prietenă a răposatei ei mame care, după o introducere banală, începu să vorbească în favoarea lui John. După un timp mai veni încă o prietenă a scumpei ei mame şi apoi încă una ! Bineînţeles, el nu era ca toţi ceilalţi, dar ar fi devenit un soţ excepţional ; de asta toată lumea era convinsă. Iar în ceea ce priveşte moralitatea lui

— păi bineînțeles, situația era proastă ; dar nu mai rea decît a altor băieți ; chiar și bărbații căsătoriți din oraș se comportă de-a dreptul urît. Singura deosebire era că el nu o ascundea. Spusele celor trei doamne se asemănau în mod evident și Tomasinei nu-i scăpă că este vorba de o înțelegere. John Kurt se ținu un timp la distanță, numai că ori de cîte ori se ducea sau se întorcea din oraș — și asta o făcea destul de des — trecea întotdeauna pe lîngă casa profesorului, cu toate că era cam lăturalnică. Și de fiecare dată saluta, chiar dacă la fereastră nu ședea decît o pisică.

Pe lîngă asta, în fiecare dimineață îi trimitea un buchet ; ziua și buchetul. Florile soseau tot atît de sigur ca și ziua. Bătrîna Marianne, care-l lua în primire, avea întotdeauna de adăugat și cîte o vorbă ce-i scăpase despre Tomasine. De pildă : „Salutări gropiței de la ceafă“ etc.

După prietenele intime ale mamei, la Tomasine veniră și prietenele ei intime ca să susțină cauza lui John. Mai înainte, unele dintre ele se străduiseră în sens contrar ; îi pronunțaseră numele aproape numai cu dezgust : „Poveștile lui mincinoase“ și „vorba grosolană“ le erau la fel de antipatice ca și el însuși ; „era odios“. Abia acum începuseră să înțeleagă că avea totuși ceva interesant, oarecum demonic — fascinant, puternic, impunător.

Firește că el le ceruse să spună asta. În primul rînd fetei care știa că-l simpatizează cel mai puțin. El îi spuse că are multă dreptate și de aceea o respectă. Fără îndoială că este un mizerabil, demn de dispreț. Dar chiar de aceea a venit. Pentru că ea este cea mai respectabilă și mai pătrunzătoare minte a orașului ; în privința asta toți sînt de acord. Trebuie să-l ajute. Nu-i cunoaște povestea vieții, asta e problema. De aceea nici nu poate ști de ce încă din copilărie a fost greșit înțeles și a trebuit să devină un solitar. Da, de fapt nici măcar nu mai trebuia să-i povestească viața, căci ea vedea atît de adînc în sufletele oamenilor !

Pe celelalte le ameți literalmente cu torentul de vorbe încît erau speriate, sau mișcate. Totuși nu-și pierdură luciditatea ; înțelesesă foarte bine că nu totul era marfă veritabilă, natură autentică. Dar tocmai asta îi

servea drept scuză. Nu făcea nici un efort ca să se ascundă. Majoritatea bărbaților erau lingușitori și amabili când voiau să obțină ceva !

Dar iată că într-o zi de la un capăt la altul al orașului răsună un hohot de rîs nestăpînit. Pentru că la începutul primăverii, o mică și zburdalnică cusătoreasă îl declară tatăl copilului ei ; și el recunoscuse copilul în fața tuturor și îl duse la biserică cu mare alai, botezîndu-l cu numele... Tomasine.

Scurt timp după aceea răsună o nouă salvă de rîs. Pentru că atunci cînd oamenii îl întrebau cum Dumnezeu de i-a venit tocmai ideea asta, el răspundea : dacă ar sta în puterea lui, toți copiii ar trebui să se numească Tomas sau Tomasine. Era înduioșător.

La vremea asta îi muri tatăl, în împrejurări neobișnuite. Bătrînul o rugase pe Tomasine să fie atît de amabilă și la următoarea ei plimbare să treacă pe la el ; nu se simțea bine. Erau cunoștințe vechi. Pe cînd ea mai era încă un copilăș îi umplea adesea buzunarele cu ci-reși ; pentru că avea o înfățișare atît de robustă și sănătoasă ; un vechi grădinar are ochiul deosebit de sensibil pentru asta.

Ea se duse la el și-l găsi în camera din stînga intrării. Călca acolo pentru prima oară. Pereții erau acoperiți cu un material tare, de culoare închisă ; probabil piele, care odinioară fusese pictată și aurită. În colț, lîngă fereastră era un dulap mare, o mobilă splendidă, veche de cel puțin două sute de ani, sculptată artistic. Chiar în fața ferestrei se afla o masă greoaie, din lemn brut, plină cu tot felul de hîrtii, probe de semințe, ziare și resturi de mîncare. La masa asta ședea Konrad Kurt însuși, într-un fotoliu demodat, cu spătar scund, lat, de piele. Se ridică și îi oferî un scaun. Purta haina de pînză cenușie, șorțul cel lung și niște papuci scîlciati. Pe cap avea șapca cu cozoroc lat ; în jurul gîtului era înfășurat un fular gros. Era cam răgușit și nu se simțea bine deloc ; primăvara fusese atît de aspră anul ăsta ! Omul înalt, slab, începu să umble între masa de la fereastră și pat. Și umbla de colo-colo pe lîngă soba cea mare, cu chipurile celor doi regi danezi din casa

Oldenburg — amîndouă cu niște peruci îngrozitoare. Umbla în ritmul pendulei vechi, atîrnate pe peretele din fața sobei ; cu mare zgomot și hîrîieli, tocmai bătu șapte. Patul era nou, din lemn de mestecăn lustruit ; în schimb, pe lîngă pereți se găseau scaune vechi, șchioape, cu unul sau două picioare noi, parte din ele și cu cîte o jumătate de spetează nouă. Pereții erau acoperiți cu picturi pe care se mai puteau recunoaște doar cîte un braț cărămiziu, sau o rochie cafenie-roșcată ; restul se pierdea în fondul întunecat. Ramele aveau mai multe urme de muște decît de aur.

Iar cuvîntarea zgomotoasă a lui Konrad Kurt, în timp ce mărșăluia de colo pînă colo, semăna oarecum cu camera ; o amestecătură de lucruri vechi și noi despre familie ; totuși mai mult vechi ; și spuse nu fără emfază. Vorbea fără înjurăturile și imaginile fiului său, totuși avea o anumită forță. Aidoma lui John, într-un moment zeflemisea, ca în următorul să exagereze grozav. Însă sensul întregului rămînea totuși că vestitul neam s-a sfîrșit ; tulpina era uscată. Ca să fie salvat, împreună cu ultimele proprietăți ale familiei, trebuia altoit. Era nevoie de un pom nou, puternic.

Tomasine a stat și l-a ascultat aproape două ceasuri. A pierdut orele de la cursul seral și cina. Nu voia s-o lase să plece. O fată deschisese ușa dinspre gang ca să întrebe dacă poate să pună masa, dar a fost dată afară...

În timp ce Tomasine se întorcea acasă pe aleea inundată de șuvoaie repezi de ploaie și printre copacii bătrîni în care vijîia furtuna sălbatică, avu sentimentul că a ieșit dintr-un cavou locuit de un om solitar care își îngrijea morții. Nu simțea nici cea mai vagă atracție să se mute și ea acolo. Involuntar se întoarse și se uită înapoi la casa mare și murdară, cu ferestre mici și își spuse cu voce tare ! „Nu, nu !“...

A doua zi, cînd intră în sufragerie, buchetul obișnuit de la John Kurt nu sosise. Simți un junghi în inimă ; nu știa nici ea de ce. Tocmai asta își dorise... Sau poate că nu ? Abia începuse să se gîndească la asta, cînd tatăl ei se întoarse de la plimbarea de dimineață.

Îi spuse că bătrînul Kurt murise noaptea trecută. Fusesse găsit de dimineată, mort, în fotoliul lui, la masă.

Îndată după asta veni John Kurt. Fără să spună o vorbă se trînti pe un scaun și începu să plîngă. Plîns de îi sperie pe amîndoi. Și ce autoacuzatii își aducea !

Apoi veni din nou, zi de zi și își descărcă inima față de ei, tot mai mișcător. Nu se mai ducea nicăieri, nu mai vorbea cu nimeni altcineva. Doar cu ei și cu oamenii lui. Lucra zi și noapte ; înălțau un templu din flori pe scara cea mare — de acolo bătrînul Kurt urma să fie dus la odihna veșnică. Acest templu de flori era minunat. Peste tot se vorbea despre el și în seara dinaintea mormîntării multă lume veni să-l vadă. Chiar și Tomasine cu tatăl ei. Curînd pe alee apăru și prietenul răposatului, pastorul Green, urmat de jumătate din „munte“ ; copii și vîrstnici, toți veniră să vadă templul de flori și să-și ia rămas bun de la răposat. Bătrînul preot urcă treptele și ținu o cuvîntare despre prietenul florilor, care, din primăvara *pămîntească* a trecut în cea *veșnică*. Emoție generală ; John era copleșit.

A doua zi, John se duse la profesorul Rendalen. Dar n-o găsi pe Tomasine. Fu atît de profund mîhnit și dezamăgit încît mult timp rămase tăcut și apoi spuse : deci nu mai are pe nimeni, nu, pe nimeni în toată lumea asta ! Își dorește și el să fie îngropat cît mai curînd. Vede bine că nu este decît o povară, chiar și pentru cei dragi. Apoi plecă. Bătrîna Marianne, care auzise aceste cuvinte, se înduioșă. Și cînd, în sfîrșit, Tomasine sosi acasă, bătrîna servitoare i le repetă și atunci se înduioșă și ea. Plecase de acasă pentru că se temea de el. Nu avea curajul să fie martoră agitației lui, care putea să ia o întorsătură ciudată.

Acum regreta. Își scoase ochelarii și îi șterse, îi puse iar și se privi în oglindă. Nu era destul de zdravănă și de voinică încît să îndrăznească ? Parcă se măsura.

Pe atunci fetele purtau de preferință un pieptăraș încrețit, cu cordon și crinolină. Cu mîinile ei puternice își împinse cordonul ceva mai jos. Mînecele albe, separate, le scosese cînd intrase ; cele ale rochiei erau mult descheiate astfel că încheieturile mîinilor și ante-

brațele se reliefaו avantajos pe fondul negru. Era încântată de robustețea ei. Dar involuntar, ochii căutară fața, punctul cel mai slab. Era incredibil de urâtă ! Nasul ăsta turtit, gura asta mare și părul ăsta, de aceeași culoare cu fruntea ! Aproape invizibil ! Și sprâncenele astea — niște țepi scurte, blonde ; și atît de subțiri că rămîneau de-a dreptul imperceptibile... Ah, nu, nu era nevoie să se dichisească, John Kurt o iubea cu adevărat... Și era nefericit... Singur cuc pe lume și nefericit... Iar tatăl lui o așezase chiar el pe propriu-i scaun. O jumătate de oră mai tîrziu bătrîna Marianne mergea cît putea de repede pe alee. Totuși se opri de cîteva ori și scoase dintr-o foaie de ziar o scrisorică foarte, foarte elegantă ; simțea mereu nevoia s-o admire !

Cînd i-o înmîină lui John Kurt acesta o deschise repzit și scoase o carte poștală groasă, englezească, cu un porumbel pe ea. Era făcută dintr-o hîrtie neobișnuit de tare și porumbelul foarte bine desenat. Și citi următoarele cuvinte, scrise în grabă, de o mîină exersată :

„Sînt gata !

Tomasine“

John Kurt se întoarse spre Marianne :

— Nu zău, strigă el, strașnic om a fost bietul tata, Dumnezeu să-l ierte ! Dacă nu și-ar fi luat tălpășița la timp, naiba știe dacă mai puneam mîna pe ea !

Voia să se însoare chiar a doua zi. Spre marea lui uimire însă ea se opuse acestei propuneri ; nici măcar săptămîna viitoare. Renunță la toate elevele ca să mai aibă totuși timp să învețe cîte ceva din ceea ce trebuia să știe în noua ei situație ; nu se pricepea deloc la gospodărie ; numai să-și țină în ordine lucrurile ei ; din copilărie se ocupase numai de cărți.

John Kurt fu cît se poate de încîntat cînd află de aceste lipsuri ale ei ! El se pricepea la toate. Se mai îndoia cineva și de asta ? Știa să spele și să frece dușumele în bucătărie și în camere, mai bine decît orice servitoare norvegiană. Și o dădu îndată la o parte pe bătrîna Marianne, dovedind prin fapte tot ce știa. Și pe toate le făcea așa de repede și de bine de parcă toată viața ar fi fost cel mai stilat servitor. Mai știa să pre-

gătească și toate felurile de mâncare posibile, pe care mulți nici nu știau cum să le numească ; să fiarbă, să frigă, să prăjească, la toate se pricepea ; chiar și să împletească, să coasă, să cirpească ; și să scrobească și să calce rufe !... El și nimeni altul trebuia să o învețe pe Tomasine... De ce să nu înceapă imediat ?

Zis și făcut. El însuși făcea toate cumpărăturile și invita musafirii în casa logodnicei sale. Erau cele mai vesele zile pe care le pomenise vreodată familia Rendalen. Și tot orașul vorbea despre viața veselă ce domnește acolo ; și prietenele și prietenii prietenilor puteau veni să se convingă personal. Ce senzație ! Și apoi toate istorioarele și anecdotele pe care le spunea ! Unde și cum le învățase pe toate ! De pildă, printre căutătorii de aur din Australia, în permanent pericol de moarte. Apoi pe Nil, în iahtul unor bogătași englezi, unde bucătarul fusese tot timpul și cîrmaci. Sau în Brazilia, într-un hotel pentru negri. Apoi, departe, în minele din America de Sud. Și, pe negîndite, în Haiti, pe un vas mare cu abur !... Nu economisea culoarea locală, nici pe celelalte ; și ororile și înjurăturile cele mai îngrozitoare cădeau din cer ca niște trăsnete peste toate aceste țări și popoare. Dar în tot timpul ăsta trebuia mergea strună.

Tomasine era ajutor de bucătar, ajutoare de spălătorcasă, călătoreasă ajutoare și cusătoreasă ajutoare ! Și la asta tot el se pricepea mai bine. Iar John muncea la fel de repede și cu aceeași rîvnă cum și povestea. Se întrerupea cînd ea făcea vreo greșală, pentru că nu era îndemînatecă. Și astfel el cucerise toate inimile, fără excepție.

Dar tot atît de bine, ba chiar și mai bine toată această instruire și activitate veselă ar fi putut continua sus, la moșie !... Pînă la urmă toți ajunseră la aceeași concluzie — și Tomasine cedă.

5

CASNICIA

Cununia a avut loc, cu toată discreția, acasă, într-o după-amiază. Nu au luat parte decît rudele cele mai apropiate și îndată după banchet mirii s-au retras braț

la braț. Ardeau de nerăbdare — amîndoi — asta nu se putea ascunde, ba se putea observa cu atît mai limpede cu cît voiau să dea impresia că nu este nimic.

În casă nu se schimbase aproape nimic ; asta urma să se facă încetul cu încetul. Prima cameră din stînga servea drept sufragerie și cameră de zi, tot ca și înainte ; cea din spate, ca dormitor. Aici au fost adunate mobilele și paturile cele mai bune, în parte vechi piese de valoare, moștenite. Tapetele de piele au fost spălate, fără ca prin asta să capete un aspect cu mult mai plăcut. Doar sculpturile masive în lemn, de pe grinzile tavanului, arătau mai bine. Tablourile au fost și ele temeinic spălate, dar nu întotdeauna cu succes. Deoarece ramele fuseseră din nou aurite, contrastul era îngrozitor. (Cam asta ar fi toată enumerarea.) Îndată după reîntoarcerea lui John, lîngă dormitor fusese amenajată o cameră de baie. Aceasta fu împărțită, astfel că acum exista și un fel de cameră de toaletă. Bucătăria de pe cealaltă parte a culoarului care împărțea casa în două, semăna cu o imensă sală de dans. Aici fu instalată o nouă mașină de gătit, comandată în Anglia ; doar aici aveau de gînd tinerii, căsătoriți să-și petreacă o bună parte din timpul lor.

Cîteva zile au fost singuri. Nici după aceea nu ieșeau ; însă prietenele au fost invitate separat — și cîrînd la moșie domni aceeași voie bună ca și mai înainte, în casa profesorului. În zilele din preajma cununiei Tomasine era pur și simplu îndrăgostită — ba chiar nebună după John Kurt ; era cu totul și cu totul subjugată de John al ei și nemărginit de fericită — necuviincios de fericită...

Numai că nu-i stătea în fire să exagereze ; n-o prindea. Părea agitată, aproape zăpăcită. Își dădea seama de asta din felul cum o priveau prietenele, dar o descoperise și ea însăși, uitîndu-se în oglindă. Își făcu unele gînduri, dar apoi le respinse. Totuși, din cînd în cînd o cuprindea un fel de spaimă ascunsă. Firește, încercă să o înăbușe, dar atunci deveni tocmai cum nu trebuia să fie. Prietenele își șopteau la ureche că s-a făcut atît de antipatică ; ea, care fusese atît de plăcută, tocmai prin

firea ei deschisă și senină, era acum ori ciudat de absentă, ori impulsivă.

O anumită particularitate, aparent neînsemnată, atrăgea atenția în mod deosebit : nici una dintre prietene nu trecea de sufragerie și bucătărie ; tot restul era în-cuiat cu grijă. Își spiona literalmente prietenele dacă nu o spionează.

Dar curînd altcineva le spionă pe toate. Nimeni nu mai putea rămîne singur cu Tomasine fără ca John Kurt să-și bage capul pe neașteptate pe vreuna din uși. Nu îl auzeau niciodată înainte de a apărea. Toate broaștele fuseseră revizuite și unse ; ușile se închideau fără zgomot. Dacă se plimbau pe aleile largi ale grădinii, răsărea pe neașteptate din spatele vreunui tufiș. Dacă sușoteau în apropierea lui, devenea neliniștit, ursuz, irascibil, începea să injure — nu direct, la adresa musafirilor, totuși în așa fel că nu mai încăpea nici o îndoială în cea ce privește motivul. De regulă atunci se dezlănțuia o furtună din pricina „dezordinii“ Tomasinei.

Prietenele credeau ori că venirea lor este inoportună, ori că în atmosferă plutește ceva de care era mai bine să se ferească. Și una cîte una, veniră tot mai rar. Tomasine a fost ultima care a observat neliniștea soțului ei. La început a crezut că vrea numai să o sperie cu apariția lui neașteptată. Reproșurile în privința dezordinii erau îndreptățite. De fapt, ordinea trebuie mai întîi învățată. După cîtva timp, cînd nu mai încăpea nici o îndoială, ea se întrebă dacă nu cumva era gelos pe cele care o vizitau. În cazul ăsta ar fi fost și mai înainte ; pe atunci prietenele veneau mai des decît acum.

Se temea cumva ? De ce să se teamă ? Că vorbesc despre el ? Ce puteau vorbi despre el ?

În sfîrșit află...

John tocmai ieșise ; avea deci timp să chibzuiască, să examineze situația cu sînge rece. Nu-i stătea în fire să ia hotărîri pripite și nu era încă lămurită încotro s-o apuce și care erau drepturile ei în această conviețuire. Nu vorbise niciodată cu nimeni, nici nu citise nimic despre asta. Mîhnirea parcă se pierdea tot mai mult în

meditații. Își reluă activitatea și încercă să se comporte ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

John Kurt însă observă imediat că își schimbase purtarea. Apoi, întâmplător, văzut că plînsese. Și după aceea, de cîte ori venea acasă, întreba dacă primise vreo vizită. — Nu! — O dată îl auzi cum îl întreabă pe grădinar dacă doamna a primit vreo vizită cît a fost el plecat. Devenise timid și prudent față de ea, aproape nesigur. Dar mult nu putea răbda, brusc devenea nerăbdător și de-a dreptul grosolan, însă apoi regreta amarnic și își cerea iertare de cel puțin douăzeci de ori. Și una și alta se repetau. Tomasine nu era nervoasă; prima comportare n-o speria iar a doua n-o putea hotărî să-și schimbe atitudinea. Era politicoasă dar tot timpul reținută. Apoi se apropie o furtună mare, o simțiră amîndoi. Trecherile de la rece la cald erau tot mai repezi; răpăielile de ploaie premergătoare tot mai violente, acalmia și zăpușeala care urmau tot mai amenințătoare. Și între toate aceste stări primejdioase, putea fi din nou incredibil de drăguț, de o veselie atît de spontană și atît de atent, încît atunci ea uita toate semnele rău prevestitoare și se lăsa în voia speranței că fără vreo discuție pregătită anume, nu mai prin dezaprobarea ei tăcută, pe care el o înțelegea pînă în nuanțele cele mai fine, conviețuirea lor va deveni ceea ce își închipuia că este o căsnicie fericită, în toată puterea cuvîntului...

Într-o după-amiază, John se întoarse pe neașteptate din grădină, unde lucrase toată ziua. Voia să-și schimbe hainele, pentru că era invitat în oraș, la o mare petrecere între bărbați. Se duse în dormitor, își scoase haina și vesta, reveni în cameră și mormăi ceva despre: „o baie“; făcu vreo cîțiva pași în sus și în jos, ca și cum s-ar fi gîndit la ceva. Ea simți că atmosfera este încărcată. Și Tomasine se îmbrăcase de plecare, fiindcă voia să facă o vizită unei prietene. John trecu pe lângă ea măsurînd-o din cap pînă în picioare. Atunci ea se gîndi că cel mai bine ar fi să plece.

Cînd o văzu că vrea să iasă din cameră îi propuse să mai aștepte; ar putea pleca împreună. Ea se scuză spunînd că este așteptată. Dar oricum, ajungea destul de

„devreme. la „taifasul de muieri“ ; mai bine să-i dea puțin ajutor.

Cu ce ? întrebă ea. Asta îl supără. N-avea dreptul să întrebe. Nu era deloc ascultătoare ; nu învățase ce este supunerea. Ar fi trebuit să știe pur și simplu că el este stăpînul și că trebuie să i se supună în „toate“. Așa scria și în biblie... În loc de răspuns ea își puse pălăria ; era pregătită pe masă — lîngă umbrela de soare și pe lerină. Atunci el se înfurie și întrebă dacă își închipuie că nu-i ghicește gîndurile ! Se crede poate mai bună decît el și de aceea îl supraveghează întruna ? Oricum, ea n-a avut ocazia să ducă viața pe care a dus-o el. Dar asta era singura deosebire. În fond era la fel ca și el ; exact la fel. De aceea n-are nici un sens să mai joace comedie.

Tomasine fu atît de surprinsă încît îi strigă : „Vagabondule !“ — își luă lucrurile și vru să iasă. Ușa din-spre culoar era chiar în spatele ei. El îi tăie drumul, răsuuci cheia și o vîrî în buzunar. Apoi se duse la celelalte două uși, le încuie și pe acestea și vîrî cheile în buzunar. Apoi închise și ferestrele.

— Ce vrei ? Ce ai de gînd ? întrebă ea albă ca varul și își scoase ochelarii ; pălăria uită să și-o scoată.

— Vreau să-ți arăt odată pentru totdeauna cine ești în realitate, răspunse el. Și spre indignarea ei, o insultă cu cel mai josnic nume care poate fi dat unei femei.

În același timp se apropie mult de fața ei ; respirația lui îi atingea buzele. Și spunea lucruri care o ardeau ca jăratecul... Pe ce mîină de ticălos se dăduse !

Însă lui apropierea și parfumul rochiei de plimbare îi dădu o idee. Îi trecu ca fulgerul prin minte că a sosit momentul să o îngenuncheze. Prea stătea încrezută în fața lui, cu statura ei puternică. Îndrăzneala să se creadă că este cineva. Era a lui ; lucrul lui. Putea să facă cu ea ce-i place.

Dar ea luă poziție de apărare. Mai întîi o avertiză. Ce își închipuia ? Poate voia să-l constrîngă ? Pe el ? Ea ! ? Și deodată strigă :

— Nu mă sperii de ochii tăi pisicești ! Și lupta se dezlănțui în vechea casă Kurt. Între un Kurt și femeia lui, cu toate puterile pe care le au doi oameni — pe de

o parte cu toată brutalitatea pe care o dau setea de dominație contrariată și ambiția bărbătească rănită, pe de alta cu puterea aproape bărbătească pe care o avea, cu tăria dată de disperare. Singuri, cu ușile și ferestrele închise și fără să scoată o vorbă. Masa se răsturnă și tot ce fusese pe ea se sparse sau se împrăstie pe dușumea. Și scaunele fură răsturnate iar sofa cea nouă împinsă în mijlocul camerei. Ei înșiși căzură și se ridicară din nou. Astfel ajunseră în partea cealaltă a camerei, se loviră de pendula grea care se clătină și se prăbuși lovindu-l la umăr și la cap, încît trebui să se întrerupă ca să se dezmeticească. Acum ea ar fi avut timp să ajungă la una dintre uși ; sau să-și schimbe locul. Dar n-o făcu. Își cercetă îmbrăcămintea ; nu mai avea pe ea nici un lucru întreg. Părul, pe jumătate smuls, îi atârna în dezordine iar capul o durea îngrozitor. Singurul lucru pe care îl făcu fu să se elibereze de resturile crinolinei. O azvîrli de pe ea ; rămase agățată de picioarele mesei. Simțea că singherează. El o apucase o dată de gură și de nas și urmele unghiilor lui o ardeau.

Apoi continuară. De data asta el o trînti de la început la podea ; dar cu asta nu cîștigă mare lucru. De fapt nu era cu mult mai puternic decît ea și nu-și putea desfășura forțele fără să piardă imediat toate avantajele pe care le obținuse. De îndată ce își eliberă o mîină ea sări în picioare, ca o pisică.

John se ridică încet. Simțea că își pierde răsufarea ; era grozav de palid, gata să leșine. Ea stătea în fața lui în zdrențe și îl observa. Și ea respira precipitat și gîffia, dar mai avea încă putere. Și acum John auzi din gura ei primele cuvinte, îngăimate cu trudă :

— Nu vrei... să mai încerci o dată ?

El se retrase cu spatele spre un scaun, singurul care mai rămăsese în picioare. Și se lăsă pe el. Nu se uita la ea deloc ; ședea epuizat și se chinuia să respire. Dură mult pînă ce începu să-și revină.

Ea stătea în partea cealaltă a camerei, lângă sobă, strîngîndu-și pe ea zdrențele. Îl rugă să deschidă dormitorul ; voia să îmbrace altă rochie. El nu răspunse. Atunci îl batjocori pentru nemărginita lui lașitate și

ticăloşie. O ascultă fără să-i răspundă. Apoi arată cu degetul spre ea şi pe toată faţa lui se citea cât de urită este. Făcînd haz de necaz îi reveni şi graiul. În halul ăsta, în zdrenţe şi bulendre şi cu părul ciufulit nu se deosebea cu nimic de cea mai ordinară şi mai scîrboasă femeie de stradă. Dar acum graiul lui nu mai avea culoare ; nici măcar nu mai înjura.

— Nu mai ştii să înjuri, ai ? întrebă ea. El primi provocarea cu indiferenţă. Se ridică doar şi se duse încet la uşa dinspre dormitor, scoase cheia şi descuie. În timp ce ieşea îşi aţinti privirea asupra ei, apoi încuie uşa la loc, după el... Şi iat-o închisă...

Îl auzi cum se duce la baie şi face duş... Apoi cum se îmbracă... Se aşeză şi aşteptă. După un timp el re-întră, schimbat pentru plecare, încuie uşa la loc şi băgă cheia în buzunar. Rămase cu mîna în buzunar ; vîrî apoi şi cealaltă mîna în celălalt buzunar şi începu să fluiera. Trecu pe lîngă ea, peste mobilele şi celelalte lucruri răsturnate, fără să ridice nici cel mai mic lucru. În sfîrşit, se căţăară pe cutia pendulei ca să ajungă la uşa dinspre coridor.

— Petrecere frumoasă, îi spuse el, vîrî cheia în broască, descuie, o scoase şi încuie pe dinafară. Tomasine auzi cîm ia cheia cu el...

Oamenii de la curte credeau că au ieşit împreună ; pentru că toate uşile erau închise ; chiar şi cea de la sufragerie, ceea ce nu se întîmpla niciodată.

La ora nouă la curte era linişte deplină, înăuntru şi afară.

Era o noapte fără lună, pe la mijlocul lui august. Cam pe la ora zece cineva urcă grăbit pe alee. Nu văzu nicăieri lumină în clădirea cea mare. Urcă scara şi intră pe coridor unde fu silit să bîjbîie prin întuneric pînă la uşă ; se cunoştea că nu este de-al casei... Bătu ; nici un răspuns. Apăsă pe clanţă — încuiată. Bătu din nou... Tare, tot mai tare. Aşteptă. Nu veni nimeni. Atunci bătu şi mai tare şi strigă :

— Tomasine !

— Da ! răspunse ea imediat dinăuntru — şi în clipa următoare, chiar de lîngă uşă :

— Tu ești, tată ?

— Nu poți să deschizi ?

— N-am cheie.

După glas își dădu seama că plînge.

— Dar unde e cheia ?

— John a luat-o cu el.

Scurtă pauză ; apoi el întrebă din nou :

— Te-a încuiat ?

— Da, răspunse ea plîngînd în hohote.

După aceea îl auzi plecînd. Auzi cum coboară scara și se îndepărtează. Era foarte mirată. Pentru că nu mai adăugase nici un cuvînt. Și ea își dorea atît de mult să mai fie cineva aproape. Era insuportabil.

O cuprinse frica. Asta trebuia să însemne ceva. De ce a plecat ? Și unde s-a dus ? Să-l caute pe John ? Ce se va întîmpla — singele începu din nou să circule în trupul ei pe jumătate dezgolit. Pentru că rămăsese așa cum era cînd a plecat John. Alergă la fereastră, dar nu putu vedea nimic. În același moment auzi cum cineva urcă scara din nou. Alergă la ușă însă nu putu deosebi după pași cine venea... Cineva își căuta drumul, bîjbîind prevăzător pe culoar.

— Tu ești tată ?

— Da, răspunse el, eu îs ! Am adus cheile !

El intră și ea i se aruncă la piept plîngînd cu suspine. Începu să blîguie vorbe fără șir ; dar el o întrepruse :

— Liniștește-te, de acum înainte nu mai ai de ce să-ți fie frică !

Și în cîteva cuvinte o anunță că John Kurt este mort... Jos, lîngă scară niște străini aduseseră cadavrul... Mai tîrziu află, în parte de la tatăl ei, în parte de la alții, că la petrecere John Kurt băuse mult și se înfierbîntase tot mai tare. După sfîrșitul ospățului voise să meargă într-o casă rău famată, asta ar fi amuzat-o pe Tomasine peste măsură. Au încercat să-l oprească. Atunci s-a infuriat, și-a ieșit cu totul din minți, s-a împleticit și a căzut mort...

Pentru John Kurt nu s-a înălțat pe scară nici un templu de flori...

În zilele următoare cîteva dintre prietenele mamei ei și unele prietene ale ei veniră să-și exprime compătimirea și să-și ofere sprijinul. Dar ea nu voia să stea de vorbă cu nimeni. În după-amiaza cînd stătuse încuiată, cu îmbrăcămintea sfîșiată, jefuită de tinerețe și de respectul de sine, tremurînd pentru viața ei, se gîndise că în același timp John Kurt este oaspete în cea mai bună societate a orașului. Dacă această societate nu l-ar fi recunoscut pe John Kurt, ea, o domnișoară de pension fără experiență așa cum era, n-ar fi ajuns acum în miserie. Toată lumea, cu forțe unite, i-o dăduseră pe mîna — i-o dăduseră, da, acesta era cuvîntul ! Și dacă nu se înșela, fusese totuși simpatizată, ba chiar și stimată !...

Nu voia să-i mai vadă pe acești oameni ! Dacă ar fi fost liberă ar fi plecat imediat din țară...

Era oare chiar vina ei ? Da, acum vedea, da, vedea care i-e vina ! Nu se va mai arăta în lume.

Acum era liberă ! Dar altceva o reținea ; o incertitudine îngrozitoare : — era cumva însărcinată, sau nu ? Va aduce și ea pe lume un dement ? Pentru că acum, cînd el nu mai era printre cei vii, se simțea obligată să creadă că nu fusese în toate mințile ci bolnav ereditar. Și ea trebuia acum să dea viață unui monstru ?

Și avea să fie toată viața legată de această ființă ?... Deoarece lumea de jos, din oraș, o trădase ? În cîteva săptămîni ajunsese o umbră a ceea ce fusese cu puțin înainte...

Și ciudat : pe măsură ce incertitudinea deveni certitudine, de îndată ce nu mai încăpu nici o îndoială că este mamă, fu cuprinsă de un sentiment solemn ; liniștea și hotărîrea fermă îi reveniră în cuget. Nu înțelegea de ce nu găsise imediat un lucru atît de simplu și de la sine înțeles. Hotărîrea avea s-o ia ființa pe care o purta în pîntec. Dacă îi va semăna lui, asta va însemna sfîrșitul ; nu voia să trăiască și să crească o astfel de ființă. Dacă va avea însușirile mai bune ale familiei ei

onorabile și cele din partea bună a firii lui Kurt, chiar dacă nu pure, va fi un mare, foarte mare noroc că îl putea crește singură. Până atunci trebuia deci să spere și să aștepte și să muncească.

Tomasine Rendalen se dezmeticise și din acest moment în ea începu să se dezvolte o generozitate firească.

Singură purtase lupta lăuntrică și pe cea exterioară, singură își luă soarta în mână. Asta îi ceru timp, pentru că nu gădea repede. Dar neliniștea dispăruse ; mînca din nou cu poftă, dormea bine și își recăpătă puterile. Și într-o bună zi, fu gata.

Mai întii îl chemă pe grădinarul șef. Acesta era un băiat arătos, foarte blond, cu o fire hotărîtă, care se formase într-o viață plină de muncă și necazuri, căci nu era nimeni altul decît acel Andreas Berg căruia John Kurt îi tăiasse odinioară haina de duminică. De atunci crescuse la moșie. Andreas Berg pătimise multe din partea bătrînului, aprigului, Kurt, care, de altfel, cu siguranță că l-ar fi lăsat moștenitor dacă nu s-ar fi reîntors fiul lui. Mai tîrziu trebuise să îndure toate toanele și năzdrăvăniile fiului.

Tomasine îl rugă să ia loc. Îl întrebă dacă își dorește cumva yreo altă slujbă sau dacă vrea să rămînă la ea...

Da, el prefera să rămînă la ea — dacă doamna Kurt nu avea nimic împotrivă.

Dacă poate conta pe el ?

Da, doamna Kurt poate, în toate privințele.

Atunci ar avea să-l roage în primul rînd să nu-i mai spună doamna Kurt, ci doamna Rendalen și trebuie să caute să-i convingă și pe ceilalți că pentru ei, de acum înainte, există numai doamna Rendalen.

Ochii lor se întîlniră ; ai ei clipeau nesiguri, în spațel ochelarilor, ai lui erau larg deschiși de uimire. Dar văzînd că lentilele încep să se umezească, pentru că lacrimile nu puteau curge în voie, se grăbi să spună :

— Bine, bine, se face !

Atunci ea își scoase ochelarii, își șterse ochii și apoi lentilele ; pentru acestea din urmă își rezervă timp mai mult. Între timp, fața ei recăpătase o expresie mai reținută.

— Dragă Berg, spuse ea punîndu-și din nou ochelarii, n-ai putea, cu toată discreția, fără ca să observe cineva, să arzi sau să faci să dispară cumva toate portretele astea de familie, toate tablourile astea din jur — nu prea știu să le deosebesc — ca să nu le mai văd în fața ochilor ? Și cît de curînd se poate, fără a atrage atenția... Mă înțelegeți ?

— Da, stîmată doamnă !... Dar...

— Ei ?

— Nu va fi ușor, dacă nu trebuie să observe nimeni. Ea chibzui puțin.

— Și dacă observă cineva — nu e nici o nenorocire, dragă Berg !

— Da, atunci bineînțeles că se face !

Zis și făcut... În casă și în curte se răspîndi o duhoare oribilă de cîrpă și alte materiale arse. O adiere ușoară o duse într-o după-amiază în jos, peste oraș, pînă în apropierea atelierelor de pe malul apei.

După aceea îl rugă pe tatăl ei să se mute la ea, împreună cu toată familia. Asta se petrecu imediat. Conducerea menajului o dădu pe mîna bătrînei Marianne și-i dădu ajutoarele de care avea nevoie. Familia locuia în camerele din spatele celor unde locuia Tomasine.

Curînd după aceea, în gazeta locală apărî următorul anunț :

Doamna TOMASINE RENDALEN

își reia lecțiile de engleză, franceză și germană.

Cererile se primesc la moșie.

Își schimbă numele și oficial. Și primi o mulțime de cereri, astfel că putu să-și aleagă elevele. În orele libere căută să se inițieze în contabilitate și curînd reuși să țină cursurile încasărilor și cheltuielilor grădinii, casei și micii gospodării agricole. În același timp începu să afle cîte ceva și despre toate cele pe care le înregistra. Poate că nu avea să fie pusă niciodată în situația să-și valorifice cunoștințele ; dar oricum, în felul acesta avea o ocupație.

Nu-i mai rămînea timp să se piardă în meditații și deocamdată asta era principalul. Seara adormea de cum punea capul pe pernă, atît era de obosită ; și la fel ca

orice om sănătos-tun, de îndată ce deschidea ochii era complet trează și în clipa următoare intra în baie.

Și totuși : cu cât trecea timpul, cu atât o apăsa mai mult gândul ascuns pe care îl purta în ea pe tăcute. Înlăturase tot ce-i putea aminti de familia lui Kurt și se înconjurase numai cu portrete de la ai ei. Și îndată ce în ea se năștea vreun gând care îi amintea pe priimii, căuta să-l înăbușe evocînd imagini din propria-i familie.

Familia mamei ei îi era necunoscută ; dar în copilărie fusese la Rendalen și acolo văzuse rudele tatălui ei și auzise vechile povești de familie. Strămoșii ei nu se remarcaseră niciodată prin ceva neobișnuit ; firea lor așezată, cam greoaie, se revolta uneori cînd era prea ațîțată, sau se găsea la anaghie, altfel însă toți își croiseră drum în viața cu o blîndă perseverență. Tot ce știa despre oameni, despre lucruri și fapte ea le opunea celor ce încercau să se impună din partea familiei Kurt. La ei totul era obscur și sinistru ; din partea ei totul era luminos și senin, trupește și sufletește. Curînd căpătă o astfel de deprindere de a înlocui între ele imaginile de familie încît în clipa cînd voia să apară vreo amintire despre Kurt era imediat alungată de o mulțime de chipuri blonde, fără sprincene. Urmarea a fost, firește, aceea că pentru ea deosebirea hotărîtoare devenise : brunet sau blînd. Interiorul era echivalent cu exteriorul ; prima privire aruncată copilului era suficientă ca să-i hotărască toată viața. Și toată teama ei se concentra asupra acestui prim moment.

Cu cât se apropia clipa cea mare cu atât teama devenea tot mai sălbatică. Activitatea nu mai reușea s-o înăbușe ; renunță la eleve și luă parte la munca din casă și de afară. În acel an primăvara sosi cu întîrziere. De atîta rîvnă răci și duse boala pe picioare pînă ce, într-o zi, căzu la pat — și atunci teama puse din nou stăpînire pe ea încît i se păru că simte durerile facerii înainte de vreme și își ieși cu totul din fire. Începu să lupte iar cu John Kurt, și cînd, complet epuizată, își veni în fire, teama tot nu voi s-o părăsească. Prima privire aruncată copilului era de-ajuns ; dacă are părul ne-

gru, gîndea ea în disperarea ei, atunci sînt condamnată, nu voi reuși să stăpînesc firea copilului.

Și va avea părul negru. Neamul lor este tare. Fantezia lui a lăsat urme adînci și în mine; nu mă mai pot gîndi la ceea ce vreau. Dar apoi o voce lăuntrică, consolatoare, îi spunea că bătrînul Konrad Kurt fusese totuși un om de treabă; așadar cei din familia Kurt aveau și însușiri bune. Era de presupus că aceste însușiri ale bătrînului grădinar se vor manifesta din nou în copil; chiar dacă nu în stare pură, totuși astfel încît să predominie cele bune... Se rugă pentru asta, atît de stăruitor, de fierbinte, pînă ce, în sfîrșit, își dădu seama că era prea tîrziu. Da, cu siguranță că era hotărît de mult...

Îi apărea mereu în față un grumaz pe jumătate aplecat asupra ei. Grumazul din tabloul primului Kurt. Își căută refugiul în vechea ei pricepere de a evoca chipuri din familia Rendalen. Dar imaginația nu o mai asculta. Grumazul nu voia să dispară. De ce oare? Să piară! Nici unul dintre ultimii membri ai familiei nu avea grumazul ăsta de taur, nici Konrad Kurt, nici John.

„Luați de aici grumazul ăsta!“ Le striga ea celor din jur. Și din ecoul cuvintelor „luați de aici“ se nășteau noi vedenii. Îndată după aceea se arătă chiar John Kurt, anuțînd că nu vrea nicidecum să plece. Fruntea lui albă scăpăra scînteii și înjura de-i țiuiau urechile, privind-o țintă în ochi...

Era atît de epuizată de această luptă lăuntrică încît atunci cînd începură într-adevăr durerile facerii le simți ca pe un fel de alinare; fiindcă le înlăturau pe toate celelalte. Febra trecuse; își adună puterile, plină de curaj; dar era mai slăbită decît s-ar fi putut crede. Și de aceea dură mult pînă ce auzi un țipăt slab și cuvintele:

— E băiat, doamnă Rendalen! Aveți un băiat! Apoi un glas blînd, plin de bunătate:

— Tomasine, ai un fiu!

Fu cuprinsă de o bucurie calmă; în sfîrșit, răzbise. Toată fericirea ei era concentrată în cuvîntul „fiu“... Avea un fiu. Dar apoi valul de bucurie se izbi de un zid de teamă.

— Părul ? Şopti ea, abia auzit ; mai mult n-a fost în stare să spună.

— Roşu, doamnă Rendalen !

Avu ideea vagă că nu este nici negru, nici blond ; poate totuşi aproape negru. Dar nu-i era prea limpede... Îşi pierdu cunoştinţa...

Mult timp nu observă nici unul din cei de faţă deoarece nimănui nu-i trecea prin gând că această femeie puternică ar putea leşina. Şi dură destul până să fie trezită. Dar apoi urmă frica.

Abia încetul cu încetul îşi dădu seama ce s-a întâmplat... De ce se auzea scîncind undeva, de ce îşi amintea de ceva dureros !...

Copilul înfăşat fu ridicat deasupra ei. Dar nu destul de aproape ; nu-l vedea bine. Voia să facă semn să i-l ţină mai aproape. Dar îi venea atît de greu ; vocea nu voia încă s-o asculte, nici capul, iar la mîna nu se gîndea, sau nici ea nu voia s-o asculte.

Dar cineva o înţelese şi apropie copilul pînă ce îi atinse obrazul, tocmai acolo unde simţise ultima oară răsuflarea tatălui său. Acum ea simţi ceva moale, cald, fraged ; cea mai gîngaşă atingere pe care pielea ei o simţise vreodată. Auzi un scîncet şi în sfîrşit, văzu... Sprîncene, ca ale ei, ale neamului ei, sprîncene blonde, tîpease !

Era prea mult — prea mult bine. Norocul era prea mare.

Sîngele îi alergă tot mai iute prin vine, obrajii i se aprinseră şi ochii i se umplură de lacrimi. Plîngea pe tăcute în timp ce micuţul stătea culcat la sînul matern.

Acum, cu ajutorul lui Dumnezeu, putea începe ceea ce avea de făcut.

III

O CONFERINȚĂ

I

O DETRONARE

Doamna Tomasine Rendalen însăși scoase copilul din cristelniță și îi dădu numele ei. Leagănul micului Tomas era lângă patul ei și dormitorul deveni camera ei de lectură și de lucru ; celelalte rămaseră goale, de frumusețe.

De la prietenele din Anglia, Franța și Germania primi cărți despre educație în trei limbi diferite. Dar curînd le lăsă deoparte ; erau prea vagi sau arbitrare. Apoi începu să-și completeze și celalalte cunoștințe. Voia să-și fie numai ea profesoară în toate.

Dar după ce băiatul împlini șase luni opera de educație suferi întreruperi, pentru că era un copil neli-niștit. Medicul o asigura, pe cît putea să-și dea seama, că băiatului nu-i lipsește nimic ; nu țipa de durere. Dar dacă de pildă, în momentul cînd copilul deschidea ochii nu era nimeni lângă el — adică cea care îl hrănea — atunci nu numai că plîngea pînă venea ea (asta încă se poate considera normal și îndreptățit) nu, chiar și după ce îi dădea să sugă, țipa mai departe, în timp ce laptele i se scurgea pe bărbie. Trăgea de cîteva ori, se oprea și țipa iar ; nu putea uita că a fost neglijat.

Dacă îl stingherea ceva, țipa pînă ce se învinețea ; își întindea trupușorul și rămînea țeapăn. Uneori, Tomasinei i se părea că ține în brațe un spiriduș și nu o ființă omenească.

Cînd împlini nouă luni, trebui să-l întarce ; agitația și frica pe care i-o provoca întruna se repercutau prin lapte asupra copilului. Și înțărcatul a fost o luptă groaznică durînd trei zile și trei nopți. În tot timpul acesta nimeni nu l-a putut face să înghită nici măcar o picătură din hrana străină fără să folosească viclenia. Și

cînd Tomasine umbla în vîrfurile degetelor prin cameră sau pe coridor ascultînd țișetele răgușite — căci își pierduse glasul — fără să se poată arăta sau să-i fie de vreun folos, își amintea nu numai o dată rușinîndu-se ce gîndise și hotărîse cînd îl adusese pe lume. Băiatul plîngea înăuntru și mama afară...

Și acest prim mare război al lui de la venirea pe lume, războiul pentru laptele matern, nu avu o influență fericită. Fiîndcă după aceea țișa și mai rău decît înainte cînd voia ceva. Tomasine avea o fire robustă, foarte răbdătoare; dar el o adusese într-ășa o stare încît pe lingă că slăbise mai devenise și nervoasă. Crezu că atunci cînd va mai crește, îi va trece și așteptă pînă împlini un an. Mai așteptă și după aceea; dar cu cît prindea puteri cu atît mai îndîrjit țișa.

Atunci fu nevoită să caute o metodă de comportare mai precisă. Cărțile savante ale profesorilor ori nu-i erau de ajutor, ori ea nu le înțelesese. Atunci întrebă oameni cu experiență și primi sfatul să-l distreze neîncetat. Asta merse un timp; cînd vedea ceva nou, tăcea. Dar nu voia să vadă același obiect decît cel mult de două ori. Dacă ea uita această condiție el se înfuria atît de rău că nu mai reușea să-l liniștească nici ceva cu totul nou. Atunci cineva o sfătui să lase copilul să țișe cît o vrea. O, voi forțe eterne, cum mai zbiera!

Dacă ar fi fost reprezentantul întregii mizerii și suferințe din oraș n-ar fi putut să facă mai urît. Nu, gîndi Tomasine, în felul ăsta ne chinuim groaznic amîndoi. Și adoptă tocmai metoda contrară; căută să-i ghicească gîndurile cu mult înainte de a-i veni și să-i facă întotdeauna pe voie.

Asta i-a fost de ajutor; dar era vai de ea dacă nu ghicea de la început; mai tîrziu nu-i mai folosea la nimic. În nevoia și disperarea ei, mama înrobîtă, ca și atîtea altele, luă curînd hotărîrea să se revolte. Micul despot trebuia detronat.

Revoluția începu cu aceea că Măria Sa căpătă 6 — șase — palmute la cele trei litere ale M.S. Imediat își făcură apariția toate grozăviile unui război civil, dar mai urmară încă șase, șapte, opt, ba chiar și douăsprezece palme. Să cedezi puterea înainte de a pieri este un

lucru greu chiar și pentru un tiran care n-are nici măcar doi ani, astfel că bătaia dură cîteva ceasuri, pînă ce... capitulă ? Nu, n-o făcu — dar adormi.

Tomasine era atît de sleită în urma lunilor de neliniște, teamă, a nopților nedormite și a luptei că tremura toată și era scaldată în sudoare. Acum îi supraveghea somnul, așa cum David îl veghease pe Saul ; îi părea rău de mărimea căzută ; îl auzea cum suspină neputincios ; vedea cum i se usucă ultimele lacrimi pe obraji ; cum îi zvîcnesc mînuțele dolofane, cum i se mișcă pielea subțire a capului. Cine să-l iubească dacă nu ea ? Cît își dorea să-l vadă trezindu-se ca să-l privească cu cea mai mare blîndețe, să îngenuncheze în fața lui și să pună la cale împreună toate micile năzdrăvăanii, care sînt încîntarea oricărei mame. Dar cel mai mult dorea să-l vadă țuguindu-și botișorul pentru sărut. Cînd făcea asta era irezistibil.

În sfîrșit, începu să se miște și să se frece la nas. Nerăbdătoare, își trecu mîinile pe sub el și își apropie obrazul de fruntea lui ca să respire aroma proaspătă a fragedei făpturi.

Atunci el se strîmbă, în ochi îi năvăli disperarea, scoase un țipăt — un țipăt groaznic, respingînd-o cu mîinile, cu capul, cu tot trupul !... Ea îi dădu drumul cît putu de repede și o chemă pe sora ei. Acesteia el îi întinse mînuțele îndată și se lipi de ea, căutîndu-și refugiu.

Mama părăsită privea la toate acestea și se gîndea că acum compasul închisese cercul. Ajunsese iar acolo de unde pornise acum cîteva luni. La început o cuprinsese un sentiment de jalnică neputință ; apoi un sentiment arzător de rușine și brusc, smulse copilul din brațele surorii ei și îl îmbracă ea însăși, cu toată împotrivirea lui. El țipa întruna și după ce fu îmbrăcat și nu voi să primească mîncarea din mîna ei se porni o ploaie de lovituri și muștrări care nu încetă pînă nu se căzni să se potolească el însuși, printre gemete și sughituri. Lupta se domoli treptat pînă la suspine înăbușite, în spatele ușilor închise. Dacă încercau să dea lupta afară — ah, atunci erau imediat alungați înăuntru.

În sfârșit, cu toată frica, el își țuguie din nou buzele pentru sărut, ca să-i arate că lacrimile îi vin cu totul fără voie. Erau experiențe înduioșătoare dar și comice. Apoi fu silit să mănânce, după aceea învinsul fu culcat și adormi sughițînd...

Tomasine ieși puțin la aer, apoi se întoarșe și se așază lîngă el ca și ultima oară, așteptînd cu teamă să se trezească. Și într-adevăr, cînd deschise ochii și o văzu își schimonosi gura din nou, dar renunță speriat, ba întinse chiar mînuțele și se lăsă în voia celei ce îl privea zîmbind.

Or mai fi existat și alți învingători fericiți înainte ca doamna Tomasine Rendalen să-l detroneze pe fiul ei și să-i ia locul ea însăși. Iar fericirea mai era totuși știrbită de conștiința faptului că ar fi trebuit să facă asta de la bun început. În orice caz, mai de mult. Cu toate acestea se bucura de victoria ei tîrzie ca și un general de o bătălie cîștigată. Și cînd se duse în seara aceea la culcare, se simți la fel de obosită și în același timp la fel de mulțumită ca și cuceritorul unui oraș.

Pe atunci el avea un an și nouă luni. Ea își dădea foarte bine seama că nu era ultima luptă, dar mai înțelegea și că pe calea întortocheată a toanelor lui el își descoperise, în sfârșit, mama; de acum înainte ea era pentru el țărnul salvator.

Curînd primi o dovadă în această privință. Într-o bună zi Tomasine începu să poarte o bonetă. Dacă era un fel de semn al victoriei sau o intenție mai veche de a-și ascunde părul care o necăjise atît mult — asta e greu de spus. Destul că boneta își făcu apariția tocmai acum. Băiatul îi ceru să o scoată imediat. De dragul lui renunțase pentru un timp la ochelari, căroră el le declarase de asemenea război; boneta nu voia totuși să i-o sacrifice.

Există unii căroră li se întîmplă să piardă puterea reală dar nu pot renunța la simbolurile ei; și faptul că putea să dispună de părul și de capul mamei lui era semnul unei puteri orgolioase la care micul tiran nu voia să renunțe. Și astfel se ajunsese la o nouă bătălie, de data asta mai puțin crîncenă. Îi îndepărtă mînuțele iar și iar, de fiecare dată mai energic, în ciuda țipetelor

lui. Și deodată el i se aruncă la piept și micul război se sfîrși cu bine.

Cînd sosi a doua lui aniversare Tomasine putea spune că este într-adevăr o mamă fericită. O prietenă din Anglia, cu care purta o corespondență susținută de cînd nu mai întreținea relații cu doamnele din oraș, îi trimisese pentru această zi mare romanul *David Copperfield* de Dickens, care era acum cartea preferată a englezilor. O primise cu o zi înainte. Ea citise îndată o bună parte și toate imaginile pline de viață se grupaseră oarecum în jurul copilului și a sărbătoririi zilei lui de naștere, cînd urma să îmbrace un costum nou nouț. Visa la micul Jip și micul Tomas.

În ziua aniversării se trezi ceva mai tîrziu decît el ; dar băiatul stătea culcat în pat, foarte liniștit. Nu o deranjase deloc în tot timpul nopții. În ultimele două luni se comportase aproape numai pașnic. Mîndră și fericită îi spuse bună-dimineața.

Primele ore trecură pline de bună dispoziție și bucurie. Pe la ora nouă el ședea pe dușumea, în hainele noi, înconjurat de mulțimea de jucării pe care i le dăruiseră ea și rudele. Ea însăși, îmbrăcată de sărbătoare, ședea lîngă fereastră și citea din *Copperfield*. Încercase să aeri-sească, însă primăvara era totuși cam rece.

La un moment dat fu chemată la bucătărie. Lui nu-i plăcea niciodată cînd îl lăsa singur ; dar acum era atît de ocupat cu darurile încît putea să încerce ; totuși, din prudență, ieși prin dormitor și de acolo în coridor. Lăsă ușa bucătăriei deschisă ca să-l audă dacă i-ar fi simțit lipsa și ar fi strigat-o. Însă el nu se auzea deloc, așa că ea rămase pînă își termină treaba.

În cameră era liniște deplină ; o liniște suspectă. El observase cartea pe care o citea deoarece, după obiceiul englezesc, avea o legătură colorată, cu o poză pe copertă. Văzuse că a pus-o pe masă. Și îi venise cheful să citească un pic, cîtă vreme nu avea să se teamă că va fi deranjat. De cum rămase singur lăsă toate jucăriile la o parte, se ridică, străbătu cu pași mărunți camera, apropie de masă un mic taburet și pentru că nu putu lua cartea destul de comod, o trase pe după el pe dușumea și se așeză lîngă ea. Dură un timp pînă ce făcu din nou expe-

riența pe care o mai făcuse și înainte cu cărțile dar o uita de fiecare dată și anume că mai multe file la un loc nu se pot citi bine, dar câte una sau două deodată — mai mergea. Atunci le smulse din carte ; astfel se citeau mai ușor. Și abia după ce rupse câteva, la care se mai adăugară altele, cu totul douăzeci — Tomasine se întoarse.

Din pricina acestui mod de lectură intrară din nou în conflict. Ea își ieși din fire, îi smulse iute cartea și se răsti la el : știa doar că n-are voie să se atingă de cărțile ei !

În prima clipă el se sperie ; dar apoi întinse amîndouă minuțele spre ea și spuse :

— Mie carte, mama !

Firește, nu-i dădu nici o atenție și atunci el se apropie de ea și repetă, neobișnuit de lingșitor :

— Mie carte, mama !

— Nu ! Îi răspunse ea cu asprime ; pentru că din nefericire cartea era jalnic ferfenițită tocmai acolo unde ajunsese cu cititul.

El mai așteptă puțin ; apoi o rugă încă o dată :

— Mie carte, mama !

Ea își aminti că e ziua lui și îi răspunse, de astă dată cu mai multă blîndețe, arătîndu-i în același timp stricăciunea făcută.

El o ascultă indiferent și ceru :

— Mie carte, mama !

Ea puse pe masă niște prăjituri. Îi dădu și lui una. El o mîncă imediat, spunînd :

— Mie carte, mama !

Atunci ea puse cartea de o parte, îl luă de braț, dansă cu el prin cameră și după aceea îl așeză printre jucării. Apoi se întoarse la masă ca să aranjeze foile rupte. Cîrînd el fu din nou lîngă ea și întinse o mînă spre masă, în timp ce cu cealaltă se ținea de fusta ei și spuse :

— Mie carte, mama ! Mie carte !

Ea lăsă cartea din nou și încercă să-i pună pardesiul ca să-l scoată afară. Asta lui nu-i venea deloc la socoteală ; se ținea țepăn ca un băț. Dar ea nu renunță. Petrecură un ceas în grădină și el era vesel și bine dispus. După ce se întoarseră în cameră, în timp ce îi scotea pardesiul, el întinse minuța liberă spre masă și începu iar :

— Mie carte, mama ! Mie carte ! — și anume, cu cea mai seducătoare mină și voce de care era în stare.

Ea socoti că ar fi cel mai bine să se prefacă surdă și începu să taie fișii de hirtie pe care le ungea cu gumă și le lipea pe foile rupte. Treaba era migăloasă și în tot timpul acesta el implora și cerșea și bătea din piciorușe și se tot întindea, repetînd mereu :

— Mie carte, mama ! Mie carte, mama !

Odată tot trebuie să înceteze, gîndi ea.

Dar și după ce termină treaba el tot mai cerșea.

Ea ar fi dorit să scape de el și să se reîntoarcă la lectură care era, în orice caz, mai amuzantă — incontestabil. Dar nu voia să se necăjească — și atunci începu să cînte la flaut, adică mișca din degete, ca pe o piculină și fluiera ; era o treabă la care se pricepea. El o trăgea de rochie — ea îi răspundea la flaut. Astfel se înveseli de-a binelea ; și veselie îi mai spori încă atunci cînd el se supără și începu să strige „nu, nu !“, se puse pe plîns și începu să dea în ea. Cîntatul la flaut era tot mai exuberant. Dar nici el nu se lăsa mai prejos ; fantomele familiei Kurt bîntuiau în toate colțurile și ungherele.

Deodată el se trînti pe spate, izbind dușumeaua cu călcîiele și țipînd. Ea încă mai cînta la flaut, dar cam obosită ; simțea că de fapt el cîștigase. Se așază și începu să-l necăjească. Tot atît de bine ar fi putut să reia vechea luptă. Cîntatul la flaut se transformă brusc într-un plîns neconsolat, nestăpînit. Băiatul, care în tot timpul furiei lui n-o scăpase din ochi, era atît de uluit încît uită să mai țipe. Ea era copleșită de vechea ei frică, nu mai vedea și nu mai auzea nimic pînă ce deodată, simți ceva cald pe mîna care-i atîrna fără vlagă, pentru că în disperarea ei se lăsase pe un scaun și cu cealaltă își acopere fața.

Își ridică privirea și văzu un mic chip uluit, chipul scăldat în lacrimi al unicului ei băiețel roșcovan. De cum observă că îl privește el încercă să-și țuguie gurița pentru sărut ; apoi întinse și mîinile. Atunci năsucul turtit fu ridicat spre cel mare și gura ei șopti și murmură mii de nume de alint și îl mîngîie și îl sărută pe tot obrazul și pe căpșor. Brațele lui îi cuprindeau grumazul.

N-a mai pus mîna pe carte ; dar și-a recîștigat băiatul. Iar el nu se mai uită nici măcar odată spre masa unde se afla cartea.

Asta a fost ultima luptă mare a lor. Firește, au mai fost mii de lupte mărunte. Dar niciuna n-a durat mai mult de cîteva minute.

2

PE „MUNTE“

Ea îl supraveghea neîncetat. Asupra copilului sensibil și dotat trebuia să vegheze un ochi grijuliu. Cu toate acestea reuși să ajungă cu voie bună pînă la a patra zi de naștere a lui. Și de data asta se întîmplă ceva de importanță hotărîtoare pentru viitor.

El avusese cîțiva prieteni de joacă ; dar pentru că era obișnuit să fie singur, le voia pe toate numai pentru el, așa că pînă atunci nu fusese nicidecum ceea ce se numește un copil ascultător.

Deci la a patra zi de naștere, primi, printre alte daruri, o carte cu povestea „Frățiorul și surioara“ și acolo scria cît de drăguț și de atent se purta frățiorul cu surioara lui, ah, și atît de modest și serviabil ! Iar desenele în peniță arătau cît de frumos se purta frățiorul cu surioara. Totuși Tomas trase o altă învățătură din carte. El întrebă de ce nu are și el o surioară ? N-ar putea să capete și el una ?

Într-adevăr Tomasine Rendalen se gîndise adesea că el are o soră ; dar nu ca la un lucru care o privea pe ea. Și acum încă mai credea că nu o privește deloc. Însă el îi împuie urechile, pînă ce o făcu să ia chestiunea mai în serios.

Nu cumva surioara lui îndura mizerie ? Moșia provenea totuși de la John Kurt și prospera minunat, asigurînd un venit întru totul mulțumitor datorită faptului că terenul de din sus de casă fusese transformat în grădină și astfel produsele aproape că se dublaseră. Copilul lui John Kurt nu trebuia să ducă lipsă de nimic ; era de la sine înțeles.

Tomasine se interesă și află că fetița se găsea la bunica ei, Marit Støen — numită simplu — mama Støa — văduva unui pilot care își făcuse un nume foarte bun pe toată coasta prin comportarea curajoasă în greaua lui profesie.

Marit Støen locuia sus, pe „munte“, deci în stînga moșiei și Tomasine se hotărî să vadă copilul. Dar pentru că nu avea nici o grabă, se gîndi să urce acolo cînd va fi vreme frumoasă, într-o duminică. Dar se întîmplă așa că vremea fu rea mai multe duminici la rînd, încît abia în toiu verii veni o duminică în care avu chef să iasă. O însoțea Andreas Berg.

Drumul trecea pe partea stîngă a pieții, pe lîngă cimitirul nou. Dar era un drum anevoios, murdar și plin de băltoace; la vremea aceea oamenii mărunți fuseseră lăsați să construiască cum voiau și să trăiască cum puteau; acum, în sfîrșit, se lucra la un drum cumsecade.

Jos, la tîrm, bărcile stăteau una lîngă alta, cît se putea de apropiate; pentru că aici, pe partea stîngă a muntelui, erau ferite de furtuni. Pe bărci și în apropierea lor se zbenguiau o mulțime de băieți și fete iar țipetele și larma umpleau văzduhul de parcă ar fi fost o mie de glasuri.

Tomasine se gîndi dacă nu cumva cea pe care o căuta se afla printre ei. Cercetă toate mutrișoarele, de pe acum cam ofilite, care îi ieșeau în cale, dacă nu cumva se puteau descoperi trăsături cunoscute. Asta nu era deosebit de îmbucurător. Și cînd întrebă de mama Støa, micii zdrențăroși se adunară roi în jurul ei și cel puțin douăzeci arătară cu degetul în sus, spre munte; dar ea nu putu să înțeleagă ce sporovăiau toți deodată. Nevrînd să zăbovească mai mult, porni împreună cu Andreas Berg pe întortocheturile drumului; și larma îi însoțea dar nici unul dintre copii, de unde trase concluzia că aceștia de aici nu aveau nimic de-a face cu mama Støa.

Drumul era pur și simplu săpat în stîncă, în unele locuri în trepte, în altele doar cît să pui piciorul. Cotea de la stînga la dreapta și de la dreapta la stînga; nu erau patru case așezate în linie dreaptă. Și cît de ciudat erau clădite cele mai multe dintre ele! Ba, vreo cîteva nu erau decît niște cabine de vas cu o magazie de scînduri

alături. Multe aveau scara către al doilea cat pe din-afară ; la cîteva scara trecea chiar peste acoperiș, pînă la mansarda adăugată în spate. Unele erau în așa fel construite că la primul cat aveau ieșirea înspre apus, pe cînd ieșirea celui de al doilea era înspre răsărit. Aproape toate casele aveau adaosuri ciudate, făcute de obicei din jumătăți de barcă, sau pereți de scînduri, sau resturi de ziduri cu o barcă răsturnată drept acoperiș.

Pretutindeni erau sădite grădinițe, adesea în locurile cele mai imposibile, atît de înguste, că abia aveau loc să crească două sfecele una lîngă alta. O duhoare pătrunzătoare, îndulcită din cînd în cînd de mirosul plăcut al catranului, adăsta deasupra „muntelui“ înainte de a se răspîndi în văzduhul duminical asemeni fumului jertfelor.

Larma copiilor de jos se auzea ca un dangăt monoton de clopote în care, din vreme în vreme, se amestecau și alte sunete neașteptate. Undeva cînta un cocoș, în port un ciîne de pe o corabie lătra la o barcă în trecere iar de aici, de sus, îi răspundea un camarad lățos. În rest, liniște deplină. Tomasine și însoțitorul ei își auzeau doar zgomotul pașilor pe piatră și cînd ajunseră mai aproape, un țipăt ascuțit de copil. Tomasine se uită în jos, spre insule și strîmtori și spre întinsul mării. Aceasta se întindea sub bolta cerească, calmă, adîncă și netedă ca oglinda. Pe străzile orașului ici-colo cîte un trecător răzleț și apoi din cînd în cînd mici cete de copii. Însă depărtarea era prea mare ca să poată ajunge pînă acolo vreun sunet de-al lor.

În dreapta moșia, de unde tocmai ieșeau primele dîre de fum pe hornul bucătăriei. Aici sus, pe munte, toate hornurile din jur fumegau ; treptat fumul începu să se înalțe și din oraș.

Era o zi caldă și urcușul o făcuse să transpire din toți porii. Se gîndi la cei care după o muncă grea trebuiau să urce seară de seară aceste douăzeci sau treizeci, ba poate cincizeci de trepte, pînă la cina lor sărăcăcioasă, la tăiat lemne și la culcare.

Nu se întîlni cu nimeni. Dar ici și colo văzu pe cîte cineva, mai mult bătrîni, fumîndu-și pipa în prag ; muncitorii desigur că acum, duminica, dormeau înainte de

prînz ; femeile roboteau la vatră. Totuși mai vedea și cîte o fată șezînd la taifas în fața ușii cu alta, venită probabil de peste drum, ca să se sfătuiască cu prietena ei în privința distracțiilor de diseară. Mai putea fi văzut pe ici pe colo și cîte un tînăr matelot, rezemat neglijent de zid, cu pipa în gură și mîinile în buzunare, vorbind cu o fată care stătea în fața lui într-o atitudine cuviincioasă. Cînd ajunse cam la jumătatea drumului dădu peste o droaie de băieți și fete, adolescenți și adolescente, culcați sau așezați în jurul unei lespezi mari de piatră. Nu făceau nici cel mai mic zgomot, nici măcar nu vorbeau. Tomasine îi observă abia cînd ajunse în imediata lor apropiere. Și aici domnea mirosul cel mai respingător, dar se părea că pe ei nu-i supără deloc. Ce făceau acolo ? Nimic nu lăsa să se ghicească. Întrebă care este drumul. Cîțiiva se ridicară pe jumătate, dar numai unul dintre cei mai mari răspunse și arătă spre o casă roșie cu cercevele albe la ferestre.

Ea tocmai își ștersese ochelarii și văzu casa ; dar în același timp pe toate fețele citi că o cunoșteau și ghiceau de ce se duce la mama Stăa. Nimeni nu scotea nici măcar o singură vorbă, totuși, după ce se îndepărtă puțin de ei desluși șușoteli și chicoteli înăbușite. Îl întrebă pe Andreas Berg ce or fi făcînd de sînt atît de tăcuți. Andreas era de părere că băieții jucau cărți și fetele se uitau. Dar pentru că era în timpul predicii de duminică au ascuns cărțile cînd au văzut trecînd străini. Tomasine făcu în cînd o comparație între muncitorii din micul oraș norvegian și cei din marile orașe din străinătate și în sufletul ei apăru un șir întreg de imagini și amintiri din viața pe care o trăise acolo. Pe lîngă asta o mai preocupa și altceva — ceva neplăcut. Nu-i dădea pace — ce era, oare ce putea să fie ?... Da, într-adevăr, era jalnicul țipăt al copilului, de sus, de pe munte. Îi dădea un sentiment dureros : suna aidoma cu țipetele de odinioară ale fiului ei. Da, într-adevăr !

Același timbru al vocii, aceeași energie, aceeași încăpătînire, îi dădea chiar o senzație dureroasă în tot corpul. Doar n-o fi fost chiar sora fiului ei care o întîmpina aici sus cu țipetele astea răgușite ?...

Dacă pînă atunci îi fusese cald, acum se încinse ca jarul. O cuprinsese parcă din nou vechea frică și la fel ca și odinioară cînd trebuia să se războiască cu fiul ei, gîndurile i se învălmășiră...

— Dar, mergeți mult prea repede, doamnă Rendalen !

Era Andreas Berg, care striga din urmă. Aproape că nu-l mai putea vedea ; lentilele ochelarilor se umeziseră de tot. Le șterse, respiră adînc și se sili să zîmbească. Berg se apropia urcînd încet. În tot timpul acesta plînsul copilului nu contenii ; abia acum, cînd era din nou stăpînă pe sine, își dădu seama că țipetele veneau din dreapta, pe cînd casa mamei Stõa — cea roșie, cu cercevele albe — se vedea aproape drept în fața ei, pe coasta muntelui. Era cea mai mare dintre cele de aici, de sus. Nu putea greși. Se simți din nou ușurată și merse într-acolo.

Totuși, nu putea ajunge de-a dreptul ; trebuia să facă un ocol în jurul gardului grădinii, vopsit și el, deși de multă vreme. Amîndouă ferestrele casei dădeau către grădină. De aici aveai o perspectivă largă. Ușa casei însă se afla pe partea îngustă, din stînga ; avea o mică marchiză cu cîteva trepte.

Lișiște deplină, înăuntru și afară. Numai chiuiturile băieților de pe mal se întîlneau, aici în văzduh, cu țipetele copilului din cealaltă parte a muntelui. Grădina pe lîngă care treceau era cea mai mare dintre cele pe care le văzuseră pe munte. Totuși, nici casa, nici grădina, nu erau curate și bine întreținute ; dar era plăcut — sau cum voiai să-i spui... Tomasine nu găsea pe loc cuvîntul potrivit ; pentru că în același moment observă un copil cu păr negru și ochi vii, uimiți, care se ridică lăsînd să cadă un obiect, pe care îl ținuse în poală și fugi în odaie.

În clipa următoare văzu o femeie înaltă, în vîrstă, cu păr negru încă neîmpletit și cu o față frumoasă, însuflețită, încă nespălată. Femeia o recunoscu imediat pe Tomasine care urcă treptele și intră în marchiză.

Femeia zîmbi.

— Doamna Rendalen vrea să vină la noi ? întrebă ea. Tomasine trebui să-și șteargă din nou ochelarii. Și pînă să și-i pună iar, femeia dereticase în odaia de primire, atît cît se putea face în grabă, pentru că în spatele ei

fetița se ținea cu amîndouă mîinile de rochie astfel încît să rămînă ascunsă privirilor doamnei străine și atunci cînd femeia se întorcea. Andreas Berg rămăsese afară.

Marit Støen se scuză că mai e încă atîta dezordine. Glasul ei avea un timbru plăcut și vorbea fără afectare. Este aproape de amiază și ar fi trebuit să arate altfel ; dar în seara trecută aici fusese un fel de petrecere cu dans ; și „se făcuse cam tîrziu“. Nici în odăiță n-o putea invita ; acolo e și mai rău, observă ea și rîse. Camera și cafeaua pe care o servește îi aduc o încasare destul de însemnată de cîte ori o închiriază tineretului, pentru distracție. Era cea mai mare de pe partea asta a muntelui. Muntele era, așa zicînd, împărțit în două ; „cei de pe partea noastră nu vor să știe de cei de pe partea cealaltă“.

Tomasine Rendalen se așezase. Dar cînd voi să se uite prin cameră observă că trebuie să-și scoată din nou ochelarii ; se încălzise peste măsură. Între timp se interesă de mama copilului.

— Petrea s-a măritat, răspunse femeia.

— Măritat ?

— Da, cu cîrmaciul Aslaksen. E un flăcău tare isteț, spuse ea ; a vrut s-o ia cu orice preț. Nu mai locuiesc pe aici, prin împrejurimi — și Marit Støen poveste amănunțit cum le merge. Aslaksen va avea în curînd corabia lui.

Din cînd în cînd copilul se ițea de după fustele bunicii și de fiecare dată Tomasine îi arunca priviri pătrunzătoare. Avea părul negru, creț, la fel ca și bunică-sa, în rest era un amestec din John Kurt și cea care se afla în fața ei — un amestec impresionant — da, n-avea încoțro ; o impresiona neplăcut. Și totuși era un copil drăgălaș. Ochii — erau ochii sălbatici ai lui John Kurt, în privința asta nu mai încăpea nici o îndoială ; totuși mai aveau în același timp și ceva vesel în ei.

— Copilul rămîne deci la dumneata ? întrebă Tomasine arătînd cu umbrela de soare în direcția unde era ascuns.

— Da, de fetiță trebuie să mă îngrijesc eu, răspunse bunica apucînd-o de coadă ; la început, cînd Petrea a avut ghinionul, domnul Kurt a plătit pentru ea și la botez — ah, a fost petrecere mare — nici nu se poate

spune ! Apoi i-a dat un carnet de economii, cu o sută de taleri și de la taică-su a mai căpătat unul la fel. Și Marit Støen începu să plîngă. Plîngea din recunoștință pentru că John Kurt îi dăduse o sută de taleri propriului său copil ! Despre astfel de relații Tomasine nu știuse nimic pînă în acel moment.

— Mai aveți ceva din banii aceia ?

— Dacă mai avem din banii aceia ! rîse Marit. Zău că ar fi fost frumos ! Să-i fi cheltuit oare chiar pe toți asta mică — ei, ce zici ? Rîse și întinse mîna după capul creț scoțîndu-l la iveală, dar copilul se ascunse imediat din nou după fuste.

— Copilul nu te stînjenește cînd ești singură și trebuie să-ți vezi de treabă ?

— Doamne ferește ! Noi nu sîntem chiar așa de pretențioși. Atunci trebuie să stea binișor, singurică, spuse ea și se întoarse puțin ca să se uite zîmbind la fetița din spatele ei.

— Este de înțeles ? Nu este încăpățînată ?

— Ei, așa, un piculeț, rîse Marit, dar altfel o ștregărită, veselă și drăgălașă.

De data asta scoase copilul în față cu sila, dar micuța se împotrivea.

— Hai, nu mai fii așa de îndărătnică !

Tomasine însă n-avea de gînd să se apropie mai mult de copil ; se ridică în grabă, uitîndu-se prin cameră. Vatra se afla în partea cealaltă, în colțul de lîngă ușa odăiței ; aici, lîngă fereastră, era masa cu rămășițele micului dejun, o ceașcă de cafea și o cană de lapte. Chiar în fața ei, pe perete, deci între vatră și ușă, se aflau cîteva dagherotipii și vreo două tablouri. Dagherotipiile îi înfățișau probabil pe Aslaksen și Petrea — Tomasine trecu peste ele cu privirea, fără să le vadă ; tablourile înfățișau, primul, o corabie mare în mers, cu toate pînzele întinse, al doilea pe noul împărat și pe împărăteasa Franței. Tomasine nu văzuse încă un portret al împărătesei și de aceea se apropie. Împăratul avea un nas mare și părea de vreo douăzeci și patru de ani ; soția lui era pe jumătate goală, dar cu toate acestea o fetiță foarte nevinovată, de cel mult șaisprezece ani.

— Ah, vin pe aici cu fleacuri din astea, de vânzare, explică Marit. M-am gândit că ar fi frumos să am atîrnată aici o doamnă așa de gingașă ; chiar dacă nu e născută pentru asta. Păi da, nici măcar el.

— Doamne, ce copil este ăsta care țipă așa întruna ? întrebă Tomasine apropiindu-se de ușa deschisă.

Marit rîse :

— Oh, ăsta-i plodul lui Lars Tobiassen.

— Țipă tot timpul ! o auzi ea deodată spunînd pe micuța din spatele fustei bunicii. În rîvna ei ieșise cu totul la iveală. Dar speriată de propria-i voce își ascunse iar capul în fuste, cît putu de repede.

— Doamna îl cunoaște pe Lars Tobiassen ? întrebă Marit. Tomasine deveni atentă.

— Nu, ce este ?

— Nu-i chiar așa ușor de spus, răspunse Marit, căci ba e una, ba e alta. În primul rînd, bea strașnic. Și acum s-a făcut parlagiu. Se zice că în brânșa asta sînt mai îngăduitori. Doamna nu l-a văzut niciodată ?

— Nu. Dar de ce mă întrebi ?

— Ah, nu trebuia să spun asta ? Și îi aruncă o căutătură șireată Tomasinei.

— De ce nu ?

— Eu nu zic decît ce zice lumea. N-am născocit nimic ! Rîse ea.

— Ce anume ?

— Lumea zice că și ăsta e un Kurt... adică nu dintre ultimii, ci dintre primii. Văzînd că ăsta o impresionează pe Tomasine, adăugă repede :

— Poate că nu-s decît niște bîrfeli neroade. Nu seamănă deloc cu cei pe care i-am văzut... Tobiassen ăsta zău că e ditamai uriașul.

— Unii dintre ei au și fost așa, răspunse Tomasine, ca să spună totuși ceva, se duse la fereastră și se uită afară.

— Da, așa am auzit și eu. Au fost de două feluri, răspunse Marit. Unii grași și negricioși ; alții slabi și ciolănoși. Dar au fost buni — aproape toți. Spună lumea ce o vrea. Cu cei săraci de aici — spuse ea bîjbîind cu mîna după copil.

În același moment Tomasine se întoarse și îi făcu un semn cu mîna lui Marit. În spatele gardului grădinii se adunase o mulțime de oameni. Andreas Berg se afla și el acolo vorbind cu vreo cîțiva dintre ei ; poate ca să-i oprească. Cei mai mulți erau flăcăi și fete ; și acum Tomasine văzu că erau cei pe lîngă care trecuse, acolo jos, aceiași ce șezuseră în jurul lespezii de piatră. Și toți se zgîiau acum pe fereastră.

— Isuse, ce adunătură ! spuse Marit.

— Îl vezi pe băiatul acela zdrențaros — cu părul blond, cîrlionțat ? întrebă Tomasine.

— Da, ăla și merită să te uiți la el !

Tomasine înțelese din tonul lui Marit că observase ce voia să știe.

— I-copilul tinărului consul Fûrst ; seamănă leit cu taică-su, continuă Marit.

Și era perfect adevărat ; pentru că Tomasine dansase deseori cu acest păr blond, creț și cu ochii aceștia veseli. Se făcu roșie ca focul.

— Ei, doamne — dumnezeule, dar doamna n-are de ce !... Dar s-o mai întreb ceva pe stimata doamnă. O cunoașteți pe fata de colo — aia cu rochia ruptă, biata de ea ?... Aia cu părul nici roșu, nici blond și piele albă de bate în ochi. Doamne, aia de colo... Nu, stimată doamnă, nu vă puteți da seama cine este ?

Tomasine o văzuse de mult. În marile institute pedagogice din străinătate avusese ca temă să recunoască părinții după copii și copiii după părinți. Dar tăcu.

— Aoleo, aia e o mică domnișoară Engel — doar nici nu se poate cere mai mult, rîse Marit, chiar dacă nu umblă în catifele și mătăsuri.

Tomasine se retrase de la fereastră. Marit rîse din nou și de data asta nu fără oarecare răutate.

— Da, aici sus, la noi, este cealaltă parte. Mai peste tot întâlnești fețe cunoscute, adăugă ea.

Ca să preîntîmpine alte indiscreții ale femeii, Tomasine se grăbi să spună că are de gînd să-i dea copilului cîte șazeци de taleri pe an. Aici erau primii treizeci, pentru jumătatea de an trecută. Dacă Marit mai avea nevoie și de altceva, n-avea decît să vină și să-i spună. Cînd copilul va fi mai mare, se vor sfătui ce urmează să

facă. Marit stătea cu banii în mână. Era cu mult mai mult decât se putea cere ! De-ar fi toți așa cu cei fără de noroc, atunci... și începu să plîngă.

Cînd copilul auzi că este cineva afară, în grădină, dădu drumul rochiei și se încumetă să iasă. Se furișă pe neobservate în marchiză ca să se ștească afară, printr-o crăpătură. Acum se întoarse fugind și în același moment afară se auziră hohote puternice de rîs.

— Lars Tobiassen, mai putu să strige fetița speriată, apoi se prinse cu amîndouă mîinile de fustele bunicii și se înfășură în ele. Tomasine se temu că ar putea să intre și de aceea se duse în cea mai mare grabă la ușă, fără să-și ia măcar bun rămas, în timp ce își lega panglicile pălăriei, pe care le desfăcuse. Din pricina asta fu cît pe-aci să cadă și astfel ajunse să coboare scara fugind. Dar Lars Tobiassen trecuse împleticindu-se. Tineretul de afară probabil că ridea de umbletul lui, pentru că era beat turtă. Cînd Tomasine ieși, observă un grumaz ras — unde mai văzuse oare grumazul ăsta de taur, de culoarea bronzului ? Și smoculețul de păr de la mijlocul cefei ?... O, doamne, era grumazul îngrozitor pe care îl văzuse plecat asupra ei în seara din ajunul nașterii ! Grumazul primului Kurt — da, același ! Și acum grumazul ăsta striga copilului plîngăreț, de sus :

— Taci drrrracului ! Îți dau eu zbierrat !

Tomasine coborî scara și trecu alergînd pe lîngă băieții și fetele din fața grădinii. Nu mai voia să audă înjurăturile și loviturile și țipetele nebunești ale copilului !... Da, fugea de-a binelea și i se părea că aude rîsete în urma ei, se grăbi și mai tare dar se împiedecă și fu gata să cadă. Cu toate acestea auzea neconținut în urma ei țipetele înfiorătoare ale copilului și vocea groasă, de bețiv ; apoi și țipetele unei femei furioase. Ciinii se treziră și începură să latre, dar nu destul de aproape ca să acopere acele țipete înfricoșătoare, înebunitoare, cînd, în sfîrșit — slavă domnului ! — clopotele de la două biserici din oraș începură să bată în același timp ; și după aceea zvonul lor luă în stăpînire întreg văzduhul.

Ajunsesese acum la lespedea cea mare de piatră, unde întîlnise mai înainte tineretul. Acum locul era gol și epuizată, se așează acolo și izbucni în plîns.

În sfârșit veni și Andreas Berg. După mersul lui plin de demnitate simți că nu se purtase cum se cuvine. Nu îndrăzni să mai rămână așezată pînă avea să o ajungă. Fără să se uite în jurul ei se ridică și merse mai departe. Genunchii îi tremurau ; dar nu se mai lăsa gonită de durerile rele. Clopotele binevoitoare ale bisericilor o fereau să mai audă altceva ; și continuă să meargă grăbită pînă ajunsese jos, la țärm.

Copiii nu mai erau acolo ; între timp venise amiaza. Un sfert de oră mai tîrziu era și ea acasă, cu copilul în brațe. El o privea mirat din pricina stării ei agitate și a lacrimilor. Și o asigură plin de zel că a fost tot timpul „cumințel“. Ea îl răsplăti în mai multe rînduri cu mîngieri drăgăstoase, îmbrățișări și sărutări ; dar nu-și putea opri lacrimile.

Acum simțea cît de urît a fost din partea ei că nici măcar n-a întins mîna să atingă cu simpatie căpșorul cîrlionțat al surioarei, cu toate că și ea fusese „cumințică“. Jucăriile copilului rămăseseră împrăștiate pe dușumea ; ea se gîndi acum la surcica învelită în zdrențe pe care surioara lui o lăsase să cadă cînd fugise speriată din prag.

Tomasine o văzuse bine ; Era cît pe-acî să cadă peste ea cînd fugise afară. Dar nimic nu-i înmuiașe inima. Ce era bietul copil de vină că avea același tată !

Numai ea însăși, Tomasine, nu fusese „cumințică“ în dimineața asta.

3

COPII

Prima consecință a acestei vizite a fost convingerea că trebuie să aibă pe cineva cu care să se poată sfătui ; pentru că mai existau și alte tare ereditare decît cele ale familiei Kurt, pe care trebuia să le cunoască. Fără ezitare îl alese pe omul față de care nutrea cel mai adînc respect, pe „bătrînul“ pastor Green. Tot atît de sigur ca și după-amiaza însăși, bătrînul pastor trecea pe lîngă grădina ei cînd își făcea plimbarea de după-amiază.

Tomasine ieși la porțiță ca să-l aștepte. Dar în ultimul timp nu-l văzuse singur aproape niciodată; era însoțit întotdeauna de pantofarul Nils Hansen, cel mai original om din oraș și pe lângă asta căsătorit cu o doamnă pe care Tomasine o cunoștea din străinătate și făcuse parte dintre prietenele ei.

Într-o zi, cînd Tomasine se afla din nou la poarta grădinii ca să vadă dacă nu cumva pastorul este singur, încă de departe auzi vocea lui și pe cea a lui Hansen. Pe atunci mormonii trimiteau primii misionari în nord, făcînd să se vorbească mult despre ei; gazetele publicau mereu vrute și nevrute despre noua lor doctrină.

— Mormonii! Îl auzi ea pe Nils Hansen spunînd cu voce sonoră; la noi sînt tot atîția mormoni ca și în America. Cîte neveste are un bărbat, pînă se cunună la biserică? Dar după aceea? Cei mai porniți sînt negustorii, dar și alții.

Se apropiară și Tomasine îl auzi pe pastor răspunzînd:

— Vezi dumneata, Hansen, eu sînt de părere că numai puține popoare au ajuns la monogamie — adevărată monogamie; majoritatea sînt poligame.

— Ce o mai fi și asta?

Pastorul se opri:

— Monogamie înseamnă să ai o singură femeie; poligamie — mai multe.

— Aha... da, da!

— Familiile care au ajuns cu adevărat la monogamie, nu sînt prea multe; majoritatea sînt încă poligame. Trecură mai departe. Hansen confirmă:

— Da, da... Așa este, fir-ar să fie, asta e și părerea mea!

— Progresul stă în aceea că le este rușine...

Tomasine nu putu să audă mai mult. Mai existau pe lume și alte tare ereditare decît cele ale familiei Kurt, își spuse ea încă odată. Altfel cum aș fi putut să-l suport, ba să-l și iubesc. Firește, pentru foarte mulți știa să atingă coarda sensibilă.

Neavînd curajul să se ducă la pastor de-a dreptul, se duse mai întîi la Nils Hansen. Despre pantofarul Hansen lumea spunea că se hrănește din ura întregului oraș și

că hrana lui este îmbelșugată. Vina lui era aceea că acum câțiva ani îi organizase pe micii burghezi să lupte împotriva celor mari — sau de fapt numai că reușise să câștige lupta. Obținuse un vot pentru ei în sfatul comunal și o strană în biserică, astfel că acum erau egali în rang ; instituisse peste tot controale și pusese ordine în bugetul orașului într-un fel pe care conducătorii îl găseau de-a dreptul nemaipomenit. Dar cea mai mare ticăloșie era probabil aceea că înființase o casă de economii pentru oamenii de jos, cu ajutorul capitalului străin, ceea ce pe mulți îi scosese din ananghie și îi făcuse independenți. Pe toate vechile căi privilegiate se întâlnea opoziția lui însuflețită și spiritul nou pe care îl inițiasse.

Se iscase mult haz când una dintre învățătoarele din oraș, o frumoasă domnișoară blondă, cu o educație mai mult decât obișnuită — și care, pe lângă asta, mai aștepta și o moștenire — refuzase mai multe partide „excepționale“ ca să se mărite cu grosolanul, uritul, pantofar Hansen ! Pe deasupra, mai era și îndrăgostită lulea de el ! Roșea toată de câte ori venea vorba despre el, fără a mai pomeni de cazul când se afla de față, corpulent, cu obrazul caraghios, clipind întruna și cu mâinile și umerii enormi. În spatele ei se făceau glumele clasice ; printre altele se afirma că, în calitate de logodnică și mai târziu ca tinără căsătorită, deschisese o școală particulară, special pentru Haas al ei.

Era cu câțiva ani mai mare decât Tomasine dar odinioară fusese câteva luni în Anglia împreună cu ea. Când Tomasine se întorsese acasă, Laura era deja căsătorită de un an de zile. Din pricina acestei căsătorii nu mai frecventa cercul Tomasinei, dar aceasta o vizita des pentru că îi plăcea femeiușca sănătoasă și inteligentă.

Tocmai de aceea se supăraseră în primul rînd pe ea, că nu o prevenise nici măcar cu un cuvînt, cu toate că știuse foarte bine ce fel de om era John Kurt. După moartea lui John, Laura încercase în repetate rînduri să vorbească cu Tomasine ; de fiecare dată zadarnic.

Acum însă Tomasine își spusese : dacă aproape toate femeile au a se plînge de câte ceva și totuși nici una nu se dă înapoi de la căsătorie — de ce să le cer atunci să-mi

dea alt sfat decît cel pe care probabil că l-ar fi urmat ele însele ?

Aşadar coborî la Laura Hansen. Ea locuia într-o casă veche, bătrînească în piaţă, lângă Fürst. Mica proprietate, cu un mic refugiu pe o parte şi o poartă mare care dădea într-o curte largă, pe partea cealaltă, era moştenirea pe care o aşteptase şi acum o căpătase. Laura era o femeie delicată, dar bine făcută, cu trăsături regulate. Unii o găseau prea obraznică, alţii prea sfioasă. Depindea de punctul de vedere din care o priveai. Unii ziceau că este limbută, alţii că este zgîrcită la vorbă. Depindea de persoane şi de împrejurări.

Prietenele nu se văzuseră de cinci ani. Laura şedea la fereastră, în odaia din spatele prăvăliei şi cosea. Se ridică mirată, cam îmbujorată şi tulburată. Iat-o deci pe Tomasine din nou în faţa ei !

La început amîndouă erau cam ţepene. Pe un scăunel şedea o fetiţă doloiană cu părul negru, buclat şi învăţa să coasă ; le privea cu atîta inteligenţă ! Fu trimisă afară. Mama înţelesese imediat că cele două prietene trebuie să rămînă singure. Zis şi făcut.

După o introducere oarecare, Tomasine îi spuse ce avea pe inimă împotriva ei, cu multe menajamente, dar destul de limpede. Laura răspunse :

— Dacă o fată nu simte repulsie faţă de o viaţă ca aceea pe care a dus-o John Kurt, atunci altcineva nu poate face nimic în această problemă.

Laura, la timpul ei, respinsese mai mulţi bărbaţi tocmai pentru că erau dubioşi sau mai mult decît dubioşi în această privinţă. De Hansen însă ştiuse că este corect şi din acest punct de vedere.

Tomasine se făcu mică în faţa privirii ferme şi a cuvintelor calme ale micii Laura. Acuzatoarea deveni acuzată. Şi pe lângă asta, se ţinuse mai mulţi ani într-o izolare distinsă, sus la moşie ! Ah, numai cîteva cuvinte fuseseră de ajuns ca să-i dărîme mîndreţea de construcţie !

Puţin respect îi mai rămăsese pentru capacităţile proprii, ba un moment se simţi chiar forate nefericită din pricina miopiei de care dăduse dovadă. Acum era într-adevăr obligată să arate că nu era tot atît de proastă şi

în alte privințe. Dar curînd își regăsi echilibrul și înțelese cum, datorită împrejurărilor poți ajunge să privești lucrurile atît de mărginit. Nu mai scoase o vorbă, nici măcar ce spunea Laura nu mai asculta. Această profită de ocazie și se duse la bucătărie ca să-i pregătească prietenei ei o ceașcă de ciocolată. Atunci soțul ei băgă capul pe ușă. Vizita Tomasinei îl bucura foarte mult. Avea dinainte șorțul de piele și ținea în mîna stîngă o curea de calapod. Tomasine se ridică și îi întinse mîna. Dar el o opri rîzînd : dreapta lui nu era de atins.

— Am vrut numai să-i dau bună ziua unei vechi și bune prietene ! adăugă el și se retrase salutînd din cap. Dar tocmai în clipa aceea mica Augusta intră din prăvălie. Îl auzise pe tatăl ei. Atunci el băgă încă o dată capul pe ușă :

— Uite-te la ea ! Am spus întotdeauna : brunetul trebuie să se însoare cu o blondă. Așa ies soiurile cele mai bune.

Augusta era neobișnuit de înaltă și de voinică pentru vîrsta ei. Avea cam un an mai mult decît Tomas. Tomasine admiră copilul cu uimire. Ochii și fruntea îi erau la fel de senine ca și ale unei fete mari și tot ce spunea era neobișnuit de limpede și ferm. Era tocmai opusul roșcovanului ei nervos, care nu putea spune trei fraze despre unul și același lucru ci sărea neliniștit mereu de la una la alta — un contrast binefăcător, atît exterior cît și lăuntric.

Mica Augusta nu înceta cu întrebările pînă ce nu era pe deplin lămurită ; abia după aceea trecea foarte liniștită la altceva. Avea mîini dolofane dar puternice ; ale lui erau slabe, pistruiate și neastîmpărate. Părul ei era negru și neobișnuit de bogat ; totuși se împletea ușor ; al lui se zbirlea parcă în smocuri aspre, roșcate ; nu stătea nicio dată cum se cuvine și de aceea îl tunsese foarte scurt, aproape chilug. El era ciolănos și slab, ea plinuță și de o robustețe sănătoasă.

Tomasine se gîndi cum fusese ea în copilărie ; de ce nu ieșise și copilul ei așa ? Simțea un fel de invidie. Pe jachetă de catifea a Augustei nu observă nici măcar o pată cu toate că în nici un caz nu mai era nouă. Tot căutînd să descopere pata, Tomasine ajunsese să i se pară

că fata este făcută în întregime dintr-o catifea trainică, grea.

Laura intră cu ciocolata, în sfârșit gheața se sparse și vorbiră despre multe și de toate, mai ales după ce copilul fu din nou trimis afară. Tomasine întreabă cum de fetița este atât de amabilă, liniștită și înțeleghătoare și află că niciodată nu fusese neliniștită.

— Nici în primele luni ?

— Nu, niciodată.

Pînă atunci Tomasinei i se păruse imposibil să vorbească defavorabil despre fiul ei, dar contrastul era atât de izbitor... Și atunci vorbi despre tot ce a avut de pățit din partea copilului și cu cîtă atenție trebuie să aibă grijă de el și acum.

Laura ajunsese la convingerea fermă că Tomasine nu va mai putea rezista. Apoi se duseră împreună la pastorul Green ; și din ziua aceea venerabilul domn cu sutana lungă și pălăria cu boruri largi putea fi văzut deseori luînd drumul în sus, pe vechea alee, în loc să ocolească grădina, ca mai înainte, cînd își făcea plimbarea de după-amiază.

Rînd pe rînd, Tomasine se întâlnește din nou și cu alte prietene ; unele veniră în vizită la moșie împreună cu copiii și astfel treptat își recăpătă încrederea în viață și bucuria de a trăi, cu urmări binefăcătoare în mai multe privințe.

Pentru că acum, cînd Tomas trebuia să-și înceapă învățătura, lucrurile luară o întorsătură la care ea nu se gîndise. El fu dat la o școală pe care o înjghebase ea însăși pentru el și pentru un mic grup de fetițe, copiii prietenelor ei. La început lui i se păru deosebit de distractiv și era peste măsură de fericit și de sîrguincios, ba chiar gata de sacrificiu. Dar cînd, întîmplător, auzi de la alți băieți că este o rușine să ai de-a face numai cu fetițe, vru să știe de ce era condamnat la asta. Mama n-ar putea să gonească toate fetele astea și să aducă băieți în locul lor ? Se rugă și cerși, plînsese, se înfurie ; dar rămase cu fetițele. Dacă ar fi putut măcar să înțeleagă ce rost are. Multe avea de îndurat din partea băieților care mergeau la școala comunală. Ei aveau învățători bărbați ! Cum scotea capul peste zidul grădinii îi auzea stri-

gînd : „băiatul mamei, cățelușul de salon, bebelușul, fecioara pistruiată“... Mai ales ultima insultă îl supăra groaznic, pentru că era foarte pistruiat, pătat de-a binelea cu roșu, pe mîini și pe față ; și în plus, părul ăsta nerușinat de roșu. „Fecioara pistruiată !“ Ce poreclă oribilă ! Asta numai de la fete i se trăgea ! Doamne, cît le disprețuia !

Dar el avea curajul să le-o spună în față — așa cum orice băiat inimos simte de multe ori nevoia s-o facă. Nu-și putea ascunde la nesfîrșit disprețul în fundul inimii ! Urmarea fu că mîncă o bătaie zdravănă — de la mamă-sa ? Doamne ferește ! Ar fi fost mai suportabil ; dar nu, tocmai de la fetițele astea mizerabile ! Unele îl țineau și celelalte dădeau în el și nu glumeau deloc ; durea afurisit de rău. Iar mamă-sa privea și rîdea ; rîdea de-i curgeau lacrimile pe obraz. A trebuit să-și scoată ochelarii și să-i șteargă.

Fetițele nu voiau să-l recunoască pe micul tiran însetat de putere, pe tînărul stăpîn înfumurat. După ce terminară îi spuseră că un cavaler amabil și un bun camarad este oricînd binevenit. Și pentru că făcu o strîmbătură o luară încă o dată de la capăt. Din nou la podea, cu bancă cu tot și bătaie cu nemiluita. Iar după ce terminară, îi făcură reverențe, una după alta. Erau în majoritate și se amuzau de minune.

Dar ce-i mai rău abia urmează : în același timp era îndrăgostit lulea de una dintre bătăușe ! Și ea știa foarte bine, ștregărița ingrată — ba chiar și mamă-sa. Era convins : numai de aceea rîdea așa mamă-sa. Era cea mai rea dintre toate, Augusta Hansen, fiica Laurei — Augusta împreună cu care mîncase cireși și anume în așa fel că și le luau din gură pe rînd, întîi ea dintr-a lui — în timp ce el ținea codița în gură și cireasa aproape de buze — apoi invers, el din gura ei. Augusta care-i dăruise cingătoarea ei ca s-o poarte la exercițiile de gimnastică și ca simbol cavaleresc la turnirele pe care de altfel le făcea singur — Augusta, căreia îi dăruise în schimb toată colecția lui de ouă golite pe care le adunase el însuși, unul cite unul. Atunci o rugase pe mamă-sa să-i dea voie, fiindcă altfel nu se putea ; îi șoptise la ureche pe la spate, ca să nu-l poată vedea ; și atunci ea îl întrebase

dacă îi place Augusta și el îi mărturisise că da, mai ales părul ei. Pe lângă asta era și cea mai cuminte și mai deșteaptă ; ce spunea Augusta era întotdeauna adevărat ; și în privința asta mamă-sa era de acord cu el și nu zîmbise. Dar acum stătea deoparte, ba se mai și uita cum Augusta îl înghiontea și-l chelfănea. Și mîinile Augustei îl loveau cel mai tare.

După o astfel de trădare, din păcate nu singura — n-a vorbit cu ea mai multe zile... odată a durat chiar trei zile. A încercat și cu mamă-sa ; dar nu reușea să rămînă serios cînd se uita la el ; îl făcea să rîdă. Atunci el încercă să pună în ordine situația pentru viitor printr-o metodă de a duce tratativele mai serioasă, mai reglementară ; această luptă se dădea nici mai mult nici mai puțin decît pentru un raport corespunzător între sexe — raport a cărui semnificație profundă el n-o bănuia încă, dar care, după cum îi spunea instinctul lui de bărbat, aici, sus, la moșie, era complet răsturnat ; totul trebuia să se schimbe. Dar momentul favorabil nu apărui.

De fapt ca rău făcător principal îl suspecta pe pastorul Green. În orice caz numai acestuia îi venise ideea că trebuie să învețe să cînte la pian, ca fetele. Nici un alt băiat nu trebuia să ciocănească în vreo zdrăngănitoare. Tomas îl ura pe pastorul cu sutană lungă, cu nasul ca un cioc de vultur și sprîncenele stufoase, care venea mereu la moșie și zîmbea de cum îl vedea ; îl ura atît de profund, încît atunci cînd trăgea la țintă și-l închipuia întotdeauna desenat acolo și încerca, să-l nimerească în poale, în nas sau în ochi. Dar, fir-ar să fie, oriunde l-ar fi nimerit, tot nu se schimba nimic ; trebuia să cînte la pian ; au rămas și fetele ; și chiar dacă uneori mai venea întîmplător și cîte un băiat la el în grădină, nu erau lăsați niciodată singuri, nu, nesuferitele de strengărite li se băgau mereu în suflet. Și pe urmă cîte bîrfeli ! Ce nu spusese și nu făcuse băiatul acela ! Urmarea era că băiatul nu mai venea. După asta se lăsa întotdeauna cu bătaie.

Uneori ele îi încadrau delictele în articole diferite așa că lua bătaie și pentru o crimă și pentru alta.

Augusta lua parte întotdeauna la execuție. Lovea cu sete, fără să-și mai amintească de cireși și de ouă și de alte amabilități mărunte. Tomas i-a retras grația și fidelitatea lui în repetate rînduri. Dar apoi, cînd Augusta nu se sinchisea cîtuși de puțin de asta și defila mîndră prin fața lui cu cozile groase și picioarele durdulii — atunci el accepta să se umilească. Trebuia să-i dea de înțeles că disprețul lui s-ar putea preface totuși din nou într-o bunăvoință îndurătoare. Ea însă se făcea că nu înțelege — și în cele din urmă el ajunsese la convingerea că „se fandosește“ de pomană.

Interesant era că Augusta dădea întotdeauna tonul, cu toate că nu făcea nimic deosebit pentru asta. Le lăsa pe cîlălalte să hotărască cum vor, pînă în cele mai mici amănunte ; ei îi era cu totul indiferent ce urzeau, dar de fiecare dată cînd totul era stabilit, le dădea planul peste cap.

Doamne, și totuși cît o admira și cît de des i-o spunea ! Și cît de supărat era cînd nu-și putea permite să i-o spună ! În sfîrșit se întîmplă că trebuiră să exerseze la pian împreună și de atunci cîntatul la pian devenise pentru el cea mai plăcută ocupație.

După acești primi ani bățăioși urmară alții ; în sfîrșit acumulase suficientă superioritate încît să nu-i mai fie rușine de camaraderia lui cu fetele. Ajunsese chiar să le ceară ajutor, cînd era provocat de alți băieți, ba — cine și-ar fi închipuit ! — veni chiar vremea cînd se bătu cu mult eroism alături de curajoasele lui prietene, fiindcă unul dintre băieți o poreclise pe Augusta „cizmărița“, sau chiar „cîrnăcior“. Atunci și-ar fi dat viața pentru ea și asta nu era fanfaronadă, pentru că la nouă ani era cît pe-aci să fie bătut măr din pricina acestei insulte și se bătuse singur cu o ceată de zece, doisprezece băieți, dintre care cel puțin trei mai mari decît el. A fost cel mai înălțător moment din viața lui cînd zăcea cu comprese cu oțet și în locul mamei a intrat și i le-a schimbat Augusta. Acum, cînd într-adevăr înfăptuise ceva despre care merita să se vorbească, nu scotea o vorbă.

În acest timp viața lui exterioară cunoscuse schimbări însemnate.

Mai întâi căpătă un camarad. Cu câțiva ani în urmă, în oraș murise Kaplan Vangen, care fusese căsătorit cu o daneză cam exaltată. Ei trăiseră o viață idilică fără grija zilei de mâine. În astfel de împrejurări oamenii sînt de obicei neobișnuit de binevoitori. După moartea soțului femeia primi atîtea daruri încît putu să se descurce în primii ani — ea și copiii ; dar în următorii nu mai fu nevoie ; muri. La îndemnul pastorului Green, fiul ei Karl fu primit „de probă“ la doamna Rendalen. Pe atunci avea unsprezece ani, deci cu doi ani mai mult decît Tomas.

Karl Vangen era un băiat înalt, slăbuț, brunet, cu capul mare și fruntea remarcabil de înaltă. Avea orbite adînci, ochii albaștri-cenușii, blînzi, gura mare și dreaptă, pe care mijea aproape întotdeauna un zîmbet. Era tăcut, foarte sfios, iar noua ambianță îl speria. Seara, cînd se duse la culcare împreună cu Tomas, îngenunchie în fața patului nou ce fusese așezat pentru el în camera acestuia, de dincolo de baie, și se rugă îndelung, în tăcere, acoperindu-și fața cu palmele. Cînd se ridică își privi zîbind camaradul, cu lacrimi în ochi dar fără să spună o vorbă. Mai tîrziu Tomas îl auzi plîngînd sub plapumă, foarte mult timp... În cele din urmă îl apucă și pe Tomas plînsul dar se feri să-l observe celălalt.

Toți se purtau cît se poate de bine cu noul colocatar ; dar nimeni nu-l întrecea pe Tomas. Dacă ar fi putut să fie lîngă el tot timpul, n-ar fi pregetat. Dar Karl se ducea la gimnaziu, unde avea un loc gratuit, astfel că băieții erau despărțiți aproape toată ziua. Nici acasă nu-și făceau lecțiile împreună, de altfel, Karl nu avea timp de pierdut ; învăța încet, însă era totuși primul din clasă și așa voia să rămînă. Din aceste motive Tomas nu-l putea avea la îndemîină atît de des cum ar fi dorit. Și cînd, în sfîrșit, Karl sosea acasă, era obosit. Poate că nici nu mai reușea să prețuiască îndeajuns tot ceea ce îi pregătise celălalt ; nu își dădea seama deloc cît îl așteptase Tomas, cît se bucura de venirea lui... Pentru Tomas era primul

camarad, Karl însă mai avusese și alții... În general Tomas își găsea prietenul prea încet și moliu ; tot timpul era îngrijorat de îmbrăcăminte și penibil de ascultător cînd i se cerea ceva. În multe privințe era exact opusul lui Tomas. În sfîrșit, acesta fu de părere că în fond Karl este doar o fetiță — avea o fetiță în plus la moșie și nici măcar pe jumătate atît de nostimă precum celelalte... Curînd începu să-i spună „Karline“ și să-l maimuțărească cînd îi era frig, sau se temea să nu facă ceva incorect ; și cînd acesta, în loc să se supere, zîmbea cu blîndețe, Tomas își lărgea gura cît a lui Karl trăgînd de ea cu degetele arătătoare. Și cînd era ceva de rîs luau parte și fetele, firește. Ele îi lăudau cavalerismul, el însuși era mîndru că este cavaler dar împreună puteau să se poarte necavalerește față de Karl — fără să-și dea seama de asta.

La indicația lui Tomas ele se repezeau una după alta la prietenul lui, de cum își făcea apariția și îi periau îmbrăcăminte cu mîinile, fiindcă văzuseră că este întotdeauna atît de grijuliu în privința asta — îi simțise atît de mult lipsa ! Și-l periau, și-l periau, pînă ce începea să plîngă. De aceea l-au poreclit „plîngăcioasa“, „miorlăita“. Și mai rău a fost cînd a reieșit că, deși mai vîrstnic și mai înalt, Karl avea totuși mușchii mai slabi decît Tomas. Acesta a trebuit să facă dovada și atunci lupta a degenerat într-o încăierare violentă.

În fond, Karl nu avea nimic împotriva să joace rolul de martir ; în ochii lui asta însemna ceva măreț. Dar ceilalți au descoperit-o curînd și din momentul acela pentru el a fost și mai rău.

Dar Augusta, ce atitudine avea ea față de aceste șicane ? Ea se purta frumos cu Karl și cu cît ceilalți se purtau mai urît, cu atît ea era mai prietenoasă ; dar nu se amesteca niciodată în ceea ce puneau la cale ceilalți ; de fapt, în ultimul timp, evita din ce în ce mai mult orice emoție. Dar de cîte ori Karl îi cerea ajutorul, era protejat ; și astă se întîmpla tot mai des ; în sfîrșit, deveni protectoarea lui oficială ; fără ea nu mai îndrăzneau să iasă deloc în grădină.

Tomas era prea mîndru ca să lase să se observe ceva ; dar îl trase la răspundere pe Karl. Și odată, în timpul

unei ore de pian, cînd Tomas își bătu joc de prietenie lor, Augusta îi răspunse că va rămîne prietena credincioasă a lui Karl pînă ce Tomas va fi la fel de cuminte ca și acesta. Atunci jură răzbunare !

În fiecare sîmbătă după-amiaza Karl se ducea la cîmitir ca să pună flori proaspete pe mormîntul părinților săi. În sîmbăta următoare, cînd Karl trecu ducînd coșulețul, Tomas îl așteptă pe alee și acolo îi ceru să promită că nu va mai vorbi cu Augusta. Dar Karl, cel altfel atît de docil — nu vru să promită, iar cînd Tomas îl lovi, nu mai vru chiar deloc. Tomas dădea în el mereu, Karl însă rămînea neclintit. Ieșindu-și cu totul din fire, Tomas dădu cu piciorul și îl nimeri într-un loc periculos. Karl scoase un strigăt ascuțit și leșină.

Tomas însuși a trebuit să-l ajute, sprijinindu-l pînă acasă, el însuși a alergat după medic și cînd a trecut în goană, transpirînd de frică, pe lîngă locul unde se prăbușise bietul copil, imaginea lui despre Karl s-a schimbat. I-a reapărut în fața ochilor băiatul tăcut, orfan de mamă și de tată, care în prima seară cînd sosise la moșie îngenunchease și se rugase lîngă pat... Tomas alergă acasă înaintea medicului ; trebuia să se ducă în cea mai mare grabă și să îngenuncheze, fără a fi văzut, pe locul unde căzuse Karl, să plîngă și să se roage acolo.

În aceeași seară, în cameră se aflau numai el cu mamă-sa și Andreas Berg. La rugămintea doamnei Rendalen, Andreas Berg venise ca să îi istorisească băiatului copilăria tatălui său ; fără ocol, așa cum fusese în realitate.

Berg era un om serios, nu lipsit de asprime. Purtarea lui Tomas față de Karl îl indignase nu numai o dată. Și acum îi povesti tot felul de întîmplări din copilăria lui John Kurt, dar fără să-și spună părerea, nici măcar printr-un singur cuvînt. Dar care de care era mai rea ; asta reieșea din tonul lui Berg. Mamă-sa nu socoti necesar să mai adauge nimic.

Mai tîrziu, seara, îl auzi pe Tomas șoptind și plîngînd la patul lui Karl ; iar a doua zi îl văzu afară, în gang, vorbind cu Augusta. În cursul zilei o îmbrățișase pe mamă-sa de mai multe ori, și plînsese, dar fără să spună nimic

Această frământare dură destul de mult. Între timp Karl își încheiase stagiul și de acum înainte urma să fie considerat ca unul de-al casei. Medicul declarase că va avea de suferit toată viața de pe urma loviturii primite din invidie și sete de dominație — și asta plecase cum-păna.

Ceva mai târziu avu loc o a doua mare revoluție. Fetele, care, împreună cu Tomas, fuseseră de la început elevele doamnei Rendalen, făcuseră progrese atât de extraordinare încît mulți cetățeni din oraș doreau ca ea să-și extindă clasa, transformînd-o în școală și toată școala de fete din oraș să fie mutată la moșie. În cele din urmă această dorință fu împărtășită de toată lumea și își făcu drum chiar și în presă. Cel mai insistent era pastorul Green. Cum ar fi putut ea să-și valorifice mai frumos cunoștințele și experiența de viață decît făcînd ca vechea casă a familiei Kurt să răsune de ris vesel de copii ; decît învățînd viitoarele soții și mame să-și croiască drum către o poziție independentă, atît în căsnicie cît și în afara ei !

Privită în această lumină, chestiunea căpăta ceva simbolic. Foarte puțini dintre noi își dau seama că anumite semne, unele presimțiri, unele amintiri întîmplătoare, cîntăresc cu mult mai mult în hotărîrile noastre, decît intențiile cele mai precise. În privința asta nici Tomasine Rendalen nu constituia o excepție. Ea era o fire destul de practică încît să se întrebe uneori dacă posedă într-adevăr toată energia necesară unei educatoare așa cum i-o atribuia pastorul. Ea observase că, la fel ca și toți reformatorii, el era un sanguinic și cerea munca a trei generații de la una singură și aștepta rezultatul muncii a mii de oameni din activitatea unui singur om. Era totuși destul de conștientă ca să nu pună la îndoială că mai multe cunoștințe de limbi străine, istoria universală mai bine predată și așa mai departe, ar putea stimula în mod deosebit moralitatea și independența.

Dar simbolul avea o putere mai mare decît aceste rezerve ale rațiunii. Ba, se părea chiar că, în cazul de față, unei anumite persoane îi revenea o anumită misiune. Doar ea era moștenitoarea domeniilor familiei Kurt, dotată cu tot ce trebuia ca să înceapă o mare operă educativă, asta era incontestabil. Și cum putea să procedeze

altfel decât dînd exemple bune pentru viitor în locul celor rele de mai înainte... căpătase chiar o oarecare deprindere... în orice caz asta îi dădea forțe noi...

Ipotecă din nou proprietățile și puse să fie reparată casa, de jos și pînă sus.

Toate ferestrele au fost scoase și mărite. Camerele din dreapta intrării, de la parter, au rămas așa cum erau ; dar cele din stînga și din aripa casei și tot etajul, au fost modificate aproape toate, prin zidirea ușilor dintre ele astfel că nu mai aveau decât o singură ieșire, pe coridorul cel lung.

Marea sală a cavalerilor, din stînga, de la scara cea mare, a fost transformată în sală de gimnastică și de adunări ; aici urmau să se țină și rugăciunile de dimineață. Scara cea mare, ramificată, care ducea la etaj, a fost despărțită de gang printr-un zid și două uși. În felul acesta doamna Rendalen își păstra intrarea numai pentru ea ; celebra scară principală a casei ducea numai în locuința ei și — la ocazii festive — în sala cavalerilor. Elevele aveau o intrare separată, prin curte. Totodată a fost amenajat ca vestibul parterul marelui turn gol și nefolosit. Pe din afară casa a fost curățată de tencuiala de var și culoarea roșie a cărămizilor a fost reîmprospătată ; arăta ca nouă. Cînd totul a fost gata a început un mare pelerinaj spre moșie. Se puneau speranțe mari în noua școală.

Tomasine făcuse mari datorii. Pe lîngă asta trebuise pur și simplu să cumpere școala pe care o prelua și chiar pentru o sumă destul de mare. Dar afluența fu considerabilă chiar de la bun început ; s-au înscris eleve de la țară, ba chiar și din orașele apropiate. Acestea au fost date în pensiune la diferiți cetățeni din oraș, pe care ea îi recomandase ; deocamdată nu voia să primească pe nimeni în casă ; era destul de ocupată cu punerea școlii pe picioare.

Uneori se îndoia că va reuși.

Deocamdată se simțea lipsa unui corp profesoral competent. Unii dintre profesori și unele profesoare au trebuit să fie verificați și apoi concediați. Suporta cu răbdare viața neregulată, neplăcerile și oboseala care apăreau ca urmare a acestor situații, în așteptarea unor vre-

muri mai bune. Dar munca de fiecare zi, neliniştea continuă şi grijile băneşti o urmăreau neîncetat. Scopul pe care şi-l stabilise iniţial — marele simbol — i se părea acum un caraghiosluc.

De un singur lucru era sigură : că toate acestea o înstrăinau de fiul ei. Nu în ceea ce priveşte ataşamentul lui, în general ; nici în ceea ce privea supravegherea la învăţătură ; dar intimitatea relaţiei lor şi bucuria de a-l vedea dezvoltându-se se pierdeau.

Jocurile, planurile, felul lui de a se exprima, aveau ceva violent, fantezist, exaltat şi asta îi displăcea profund. Dacă îl punea la punct, observa în ochii lui o nerăbdare nervoasă ; simţea că o critică de pe o poziţie de superioritate. Relaţiile cu Karl îi accentuau şi mai mult defectele, deoarece Karl însuşi era un exaltat. De aceea o rugă pe Augusta să tempereze firea impulsivă a băiatului şi să încerce a-l menţine la modesta realitate. Augusta însă nu se angajă în astfel de discuţii. Aşadar doamna Rendalen fu silită să constate că această slăbiciune a lui se accentua din ce în ce mai mult. Asta îi strica toată bucuria faţă de şcoală, tocmai când începuse să se infiripe, cel puţin în exterior. Şi se întrebă ce câştigase de la viaţa asta lipsită de răgaz decât datorii mai împovărătoare şi griji mai mari. Dar acum o făcuse. Fiecare zi o împingea către următoarea ; dacă ceda un singur moment, întreaga construcţie ameninţa să se prăbuşască peste ea.

Tomas n-avea nici cea mai vagă idee despre aceste griji ale mamei sale. El trăia fericit, în prezent. Se dezvoltă foarte repede. La asta îi erau foarte utile cunoştinţele mai bogate ale lui Karl ; visau şi iubeau împreună, născoceau lucrurile cele mai incredibile, ca să le fie pe plac fetelor ; treptat în cercul lor au fost atraşi şi alţi băieţi şi în tot ceea ce organizau era mai multă frumuseţe şi variaţie, de când băieţii şi fetele erau permanent laolaltă.

Tomas se făcu un flăcău zdravăn ; dar nu părea că va creşte prea înalt, cu toate că ambii părinţi aveau staturi impunătoare. Constituţia lui fizică era admirabilă, mişcările uşoare şi graţioase iar picioarele atât de mici încât putea purta pantofi de fată ; dar în ciuda siluetei zvelte,

era destul de lat în umeri. Când împlini doisprezece ani obținu primul lui premiu la un concurs de gimnastică.

Avea capul puternic reliefat, umerii obrajilor proeminenți și buzele subțiri, cu linie fină. Ochii cenușii erau mici, dar păreau și mai mici datorită obiceiului de a-și încrunta pielea frunții, clipind foarte des; expresia lor era neliniștită și totuși pătrunzătoare. Fruntea senină, amintea de cea a tatălui său; dar fața, gîtul și mîinile erau atît de pline de pistrui încît arătau la fel de roșii ca și părul. Acesta era stufos și stătea zbîrlit. Frumôs nu era. Pe lîngă Karl cel înalt și brunet, cu fruntea mare, orbita adînci, gura dreaptă, firea blîndă și domoală, Tomas arăta ca un spiriduș scînteietor; și poate de aceea mamă-sa era mai neliniștită decît ar fi trebuit. Acum devenise prietenul devotat al lui Karl — îl iubea cu pasiune — pentru că de fapt nu cunoștea cale de mijloc între ură și iubire; ori una ori alta.

Avea aproape paisprezece ani cînd, împreună cu un unchi al lui, fratele mamei sale, care era căpitan de marină, urma să călătorească la Hamburg și de acolo în Anglia. Călătoria fusese proiectată pentru timpul verii, dar se amînase. Întrucît Tomas urma o școală particulară, putea să plece oricînd și cel mai îndrăzneț lucru era să călătorești în timpul furtunilor de toamnă; toate pregătirile se încheiaseră; așteptau doar vîntul favorabil...

Într-o sîmbătă după-amiază el și cu Augusta se cățăraseră într-un măr, el pe o cracă, în dreapta, ea pe alta, în stînga. Voiau să culeagă mere. Dar traistele de pînză, pe care și le legaseră de mijloc, atîrnau goale. Augusta își petrecuse brațul pe după o cracă și își reze-mase capul pe el; ședea în fața lui și-l asculta.

Tocmai îl văzuseră pe noul doctor, Kurt Holmsen, intrînd la doamna Rendalen și acest bizar nou doctor făcea parte dintre cei pe care Tomas îi „iubea“. De curînd, citiseră împreună în istoria Romei de Mommsen, fragmentul despre Gracchi și acum i-l povestea Augustei. În cartea ei de istorie n-aveai unde să citești despre Gracchi. Ei erau acum idealul lui! Dar tocmai în toiul unei explicații însuflețite îi veni ideea că dacă ei amîndoi, el și Karl, sînt Gracchii, atunci Augusta ar trebui să fie

mama lor ; ceva mai măreț nu poate exista pentru o femeie decît să fie în același timp fiica lui Scipio și mama Gracchilor. Dar Augusta n-avea nici un chef de asta ; nu-i plăcea că mama Gracchilor rămăsese în viață după ce îi fuseseră uciși fiii. Augustei îi era întotdeauna atît de frică de moarte... Moartea i se părea atît de urîță... Stătea cu capul rezemat pe braț și vorbea foarte liniștită. Cît de drăgălașe era !... Sau poate era obosită ? El o întrebă.

Nu, nu era obosită ; dar simțea atîta nevoie de odihnă. Mai puteau să stea așa, încă un pic. Își schimbă poziția și vorbiră mai departe.

— ...și apoi, cînd mama Gracchilor și-a regăsit fiii în rai...

— Păi, cum au ajuns Gracchi și mama lor în rai ? Doar ei nu credeau în Hristos !

După diverse negocieri, copiii căzură de acord că, probabil, se creștinaseră și prin urmare ajunseseră în rai. Dar mai departe ? Ce făceau acolo ? Augusta se înfioră ; veșnicia o umplea de groază. Își ascunse fața în mîini și cînd le îndepărtă, se văzu că plînsese. El o privi lung, în tăcere.

— Ascultă Augusta, reluă el, nici unul dintre noi nu va muri pînă ce nu vom fi grozav de bătrîni. Atît de bătrîni, că nu vom mai putea merge ; atunci nu-ți mai pasă de viață... nu-i așa ?

Augusta zîmbi.

— Cînd mi-ai dat buchetul de imortele — mai ții minte ? — spuneai să-mi amintesc de tine după ce vei muri.

— Da, în ziua aceea mă simțeam groaznic de nenorocit... și tocmai atunci am primit poza cu fiii regelui Eduard... Tu, Augusta !

— Ei ?

— Pe mare, acum în toiul furtunilor de toamnă — furtunile de toamnă pot fi foarte primejdioase ! — mă voi lega zdravăn și îți voi scrie cu de-amănuntul tot ce gîndesc. Și atunci va trebui să-mi scrii și tu tot ce ai gîndit, citind ce ți-am scris.

— Va fi îngrozitor ! rîse Augusta ; era mai mare decît el.

Tomas se intimidă și tăcu un timp admirîndu-i statura robustă, chipul blînd, cozile groase și genele lungi... Ea își coborî pleoapele... Da, Augusta era de acum fată mare... avea și sîni cumsécade... Și încheieturile mîinilor atît de puternice... O privi mult și în cele din urmă spuse :

— Tu, Augusta !

— Ei ?

— Karl îmi va scrie zilnic ; mama a promis că îi dă bani de timbre. N-ai putea să adaugi și tu cîteva rînduri acolo — ce zici ?

— Zilnic, Tomas ? Dar ar fi prea des !

— Și ce dacă !

— Nu mi se poate întîmpla în fiecare zi ceva interesant. Măi, ar fi plictisitor ! Și îl privi cu sinceritate.

— Dar, continuă el, așa fac toți cei care mă îndrăgesc. Se înroși ca focul și întoarse capul ; cu siguranță că o să ridă. Dar ea nu rîse. Și puțin după aceea o auzi spunînd (pentru că nu se întorsese încă) :

— Da, da, atunci trebuie s-o fac. Și începu să culeagă mere.

Între timp mama lui și doctorul stăteau la fereastră. Tomasine se uita cînd la doctor, cînd afară, la copiii din măr. Doctorul tocmai îi povestise că Lars Tobiassen înnebunise de-a binelea și că nici fiul lui nu mai era în toate mințile. Era „boala ereditară a familiei Kurt“, după cum spuneau oamenii de pe munte ; au fost o mulțime de nebuni în familia Kurt, atît bărbați cît și femei.

Doamna Rendalen îi răspunse că toate astea îi erau cunoscute și că scurt timp după nașterea copilului avusese și ea temeri, dar acum nu mai este îngrijorată deși, adăugă ea, Tomas este cam exagerat și extravagant. Spunînd asta îl privi întrebătoare pe doctor, care răspunse :

— Da, da, are niște nervi mizerabili.

Doctorul Knut Holmsen făcea parte dintre acei holtei înnașcuți care, ce-i drept, se lasă uneori ademeniți de căsătorie din imprudență, dar nu-și dau osteneala să gîndească și să simtă împreună cu altcineva cî oriunde și oricînd rămîn oarecum izolați. Și așa, netam-nesam, trîn-

tise acum un răspuns care o înspăimîntase pe doamna Rendalen pînă în adîncul sufletului.

— Credeți că și Tomas ar putea înnebuni ? întrebă ea.

Nu voise să spună asta ; și ca s-o liniștească, adăugă :
— El nu ; dar copiii lui da.

Ea tresări și se uită țintă la el, albă ca varul ; apoi căută cu privirea copilul, afară în grădină.

— Îți dai seama ce spui, doctore ?

Holmsen roși ; căci oricît de nestingherit era obișnuit să vorbească, în fond era totuși un om foarte timid. Și ca un fel de scuză, începu să vorbească despre o carte pe care tocmai o studiasse și pe care toată lumea ar trebui s-o citească. Era lucrarea lui Prosper Lucas „L'hérédité naturelle“.

Ceva mai tîrziu, de sus, din măr, copiii îi văzură pe doctorul Holmsen și doamna Rendalen plecînd în oraș. Peste cîtva timp doamna Rendalen se întoarse ținînd două cărți mari sub braț...

În seara următoare Tomas plecă în călătorie. A lipsit cam două luni și în amîndouă porturile unde vasul făcuse escală a găsit scrisori. Fidelul Karl îi scrisese în fiecare zi. Printre ele erau și cîteva scrisori pline de dragoste din partea mamei sale ; da nici un rînd de la Augusta. Era bolnavă ; suferea de inimă ; lumea spunea că are inima mărită. Acum Tomas își aminti că în ultimul timp ea simțea atît de mult nevoia de odihnă ; avea dureri. Dar o fată minunată ca Augusta firește că nu avea să se dea bătută ; cu siguranță că se va însănătoși !

Într-o seară, la ceas tîrziu, corabia reveni în port ; nimeni de la moșie nu avu habar de asta pînă ce Tomas nu năvăli în cameră și își îmbrățișă impetuos mama. Ea era singură, cu registrele în față.

„Tomas“, strigă ea — parcă speriată de-a binelea și asta pe el îl făcu să se lase și mai mult pradă bucuriei ; se lipi cu toată puterea de trupul ei mare... Și atunci... și atunci observă că plîngea. Se îndepărtă puțin și o privi uimit... Atunci ea se aruncă cu fața spre masă suspinînd. Augusta murise de două zile...

În dimineața următoare, plîns și speriat, cu flori în mînă, se duse împreună cu mamă-sa, jos, în oraș. Cînd

Nils Hansen îl văzu pe tovarășul de joacă și cel mai bun prieten al Augustei, izbucni într-un plîns cu hohote și ieși din cameră. Nici doamna Hansen nu putu suporta să-l vadă pe băiat. Ea se afla în camera mare și robotea în jurul moartei; cînd doamna Rendalen intră, copilul cel mai mic al Laurei, în vîrstă de doi ani, ședea lîngă ea pe dușumea. Laura îi veni în întîmpinare doamnei Rendalen, îi mulțumi că a venit și astăzi. Sărmana mamă părea resemnată; dar cînd îl văzu pe Tomas neconsolat, cu florile în mînă, se așează pe un scaun și începu să plîngă amar. Atunci copilul începu să plîngă și el. Tomas nu mai putu suporta. Lăsă florile din mînă, fără să știe unde și afară; văzuse cozile groase pe pînza albă și un chip care părea că doarme iar în mîinile împreunate buchetul de imortele. Recunoscuse imediat florile după fundă.

În tot timpul acela doamna Rendalen simți școala ca pe o povară foarte grea. Pentru că mica inimă rănită avea tot timpul nevoie de ea și numai de ea. Se temea pentru el, din pricina înclinării lui spre exaltare și că aceasta ar putea găsi acum prea multă hrană. Se tot gîndea cum s-o împiedice fără să-i răpească unica consolare. Cu atît fu mai uimită cînd observă că moartea Augustei avea tocmai efectul contrar.

Augusta se temuse de moarte, poate și mai mult de nemurire. De aceea el nici nu se gîndea s-o caute acolo; ar fi însemnat să o tortureze. Majoritatea copiilor se înfioară la gîndul veșniciei. Acum Karl era acela care aborda subiectul de preferință; dar trebui să tacă; Tomas nu suporta să audă de asta. El era conștient că ar fi acționat împotriva dorinței evidente a Augustei, dacă ar fi încercat să o caute acolo sus, în eternitate.

Karl cedă; prietenul lui nu se îndoia de nemurire, deci trebuia să i se supună.

Oare Tomas nu încerca deloc s-o evoce pe Augusta? Ba da, cînd zdrăngănea la pian... Atunci fără îndoială că ea era cea cu care comunica; acolo șezură adesea unul lîngă altul. El se gîndea deci numai la trecut...

Într-o zi, cînd dădu un răspuns cam repezit, spre uimirea ei, mamă-sa îl văzu revenind imediat în cameră și aruncîndu-i-se la piept. Se obișnuise atît de mult cu im-

pulsivitatea lui încît de multe ori nici nu observa cînd era nepoliticos. De data asta se uită la el :

— Ce s-a întîmplat ? Atunci el roşi, apoi îi şopti ceva la ureche, aşa cum obişnuia să facă de cîte ori nu trebuia să fie văzut în timp ce spunea ceva.

— Ah, ştii — odată, cînd ți-am răspuns răstit, mă-mico, Augusta a ieşit după mine pe scară şi mi-a spus : „Tu, Tomas, nu trebuie să-i răspunzi în felul ăsta mamei tale“. Atunci nu m-am sinchisit, dar mi-am amintit acum, urcînd scara.

În timpul acesta citeau împreună ba un capitol, ba altul, din lucrarea lui Lucas. Aceste exemple, uneori uimitoare, în favoarea moştenirii ereditare a însuşirilor şi talentelor, care pot apărea din nou după cîtiva, adesea chiar mulţi descendenţi neschimbaţi, îi dădeau de gîndit. Tomas îşi notă o mulţime de întrebări şi se duse cu ele la doctor.

Treptat revenise pe vechiul lui făgaş ; dar acum era mai tăcut.

5

CONFERINȚA

Paisprezece ani mai tîrziu, într-o după-amiază de primăvară, la început de mai, o mare mulţime de oameni urcau în grupuri pe alee, înspre moşie. Profesorul de liceu real Tomas Rendalen urma să inaugureze noua sală de gimnastică ce se construise la curte ţinînd o conferinţă. Cu acest prilej voia să prezinte şi programul după care intenţiona să conducă şcoala ; în august avea să o precia. Se ştia că acesta fusese planul lui încă de cînd plecase la Kristiania şi urmăse cursurile universităţii. Niciodată nu avusese alt scop în viaţă, nici chiar în timpul cînd, după terminarea studiilor, predase în diferite şcoli de fete sau de băieţi şi făcuse o călătorie de mai mulţi ani prin Germania, Elveţia, Franţa, Anglia şi America, familiarizîndu-se cu toate ramurile de învăţămînt. Mai ales în America, aşa se spunea, găsise ceea ce căuta. El însuşi declarase că, în conferinţa pe care vrea să o ţină astăzi va prezenta toată formarea lui, pe par-

cursul vieții ; și asta părea ciudat. Lumea devenise curioasă.

În timpul celor patru-cinci luni de cînd se întorsese acasă, pusese să se construiască noua sală de gimnastică, pentru că sala cavalerilor, care fusese folosită pînă atunci ca local de gimnastică, fusese transformată într-un laborator de experiențe fizico-chimice ; nu se știa prea bine despre ce fel de experiențe este vorba ; dar fără îndoială că avea să se afle și asta. Turnul devenise un mic observator. Apoi sosiseră nenumărate colete și lăzi cu obiecte pe care el le denumea „material didactic“ ; le și dăduse copiilor unele exemple.

Toate acestea, precum și lungile călătorii, costaseră o groază de bani. De unde se făcuse rost de ei ? Doamna Rendalen aflase întîmplător că parcelele de pădure fuseseră vîndute separat, în parte înainte, în parte după gospodăriile de care aparțineau și ajunseseră în alte mîini. Unele dintre aceste parcele de pădure fuseseră vîndute la timpul lor numai pentru defrișare, deci terenul mai aparținea încă moșiei. Dar pentru că acest teren rămăsese mult timp nefolosit se uitase de el și gospodăriile respective își însușiseră în parte locurile despădurite. Doamna Rendalen deschise mai multe procese dintre care pierdu o parte, dar altă parte, dimpotrivă, o cîștigă ; și astfel lemnul norvegian, atît de bun pentru construcții, plăti studiile de teologie ale lui Karl, de filologie și științe naturale ale lui Tomas, precum și călătoriile lor în străinătate. Karl se întorsese acasă după o absență de un an pe cînd Tomas călătorise mai mult timp prin lume.

În lunile de după întoarcere țînuse prelegeri pentru fetele din clasele superioare, mai ales din domeniul științelor naturale. Astfel, le explicase cele mai noi descoperiri privind activitatea creierului, arătîndu-le și niște planșe mari ! Copiii, la rîndul lor, explicară celor maturi cum au fost făcute aceste descoperiri și astfel și aceștia doriră să se instruiască. Nu rareori după aceea se întîmpla ca surori mai mari și mame, ba chiar și tați, să se înghesuie în băncile școlii, printre eleve, ca să-l asculte pe tînărul profesor.

Era deci explicabilă afluența atît de mare de astăzi.

Un tânăr urît, cu părul roșu, fața plină de pistrii și nasul cam turtit, ochii cenușii fără sprîncene care clipeau întruna — oricum aproape invizibili — și buzele subțiri, ca și tatăl lui...

Și totuși se spunea că toată școala de fete este ne-bună după el. Voiau să audă și să vadă ce avea atît de extraordinar. De aceea, în mulțimea care se îmbulzea în sus, pe alee, erau tot cîte trei doamne la un domn.

Drumul ducea pe lîngă marea scară exterioară, în jurul fațadei și a aripei clădirii, spre curtea din spate. Acesta era drumul obișnuit spre școală. Acolo, în curte, se afla și noua sală de gimnastică. Dar la intrare, sus pe scară, era pusă pază și de jur împrejur o mare de capete din care se înălțau proteste foarte vehemente împotriva unui astfel de tratament. Andreas Berg era cel ce trebuia să aibă grijă ca să nu intre decît „părinți“. Invitația preciza categoric : „părinți“ ; dar fie că fusese trecută cu vederea, fie că nu fusese bine înțeleasă, fie că voiau totuși să încerce, acum se dădeau în spectacol. Firește, în primul rînd tineretul.

Se isca mare ilaritate de cîte ori era respinsă cîte o persoană mai vîrstnică pe care nu o recunoștea oficial ca tată sau mamă. Anton Döse — zis și „Döse franțuzitul“, (pentru că trăise cîțiva ani în Franța și făcea comerț cu articole franțuzești de galanterie, la Bommen, peste drum de surorile Jensen) se prezentă ca „tată“ și vru să intre. Dar el nu fusese căsătorit niciodată, franțuzitul ăsta de Döse.

Ilaritate generală ! Andreas Berg îl respinse cu neclintită seriozitate și Döse franțuzitul întrebă ce naiba îi mai trebuie ca să poată intra ? Dacă e nevoie să se ducă mai întîi la pastor ca să ia o adeverință că este tată ?

Asta pentru că „Döse franțuzitul“ avea privilegiul de a se spovedi în gura mare ; și oamenii îl ascultau cu plăcere. În ciuda moravurilor și gurii lui slobode comerțul îi prospera ; concurența pe care i-o făceau slutele domnișoare Jensen nu era periculoasă în ceea ce privește articolele de modă. Dar iată că veniră și aceste domnișoare Jensen și lor li se dădu voie înăuntru ! Expozie de ris în mulțime ! Doar toată lumea știa că domnișoarele Jensen nu aveau copii, ferească Dumnezeu !

Andreas Berg spuse că dumnealor pot intra pentru că au o nepoată la școală.

— *Totuși* n-au copii !

— Pot intra, pentru că țin locul părinților.

— Dar, fu de părere Döse, nu înseamnă mai mult să *fii* tată decît să *ții* doar loc de tată ?

Aplauze furtunoase.

De altfel și el ține loc de tată pentru cele pe care le are în gazdă. Berg nu se lasă impresionat de astfel de subtilități.

Apoi sosi primarul cu soția. Nici pe acești nu voi să-l lase să treacă pentru că nu erau „părinți“ ; nici măcar copii adoptivi nu aveau la școală.

Döse strigă „bravo !“ și aplaudă. Mulțimea își uni glasul cu al lui izbucnind într-un hohot de rîs furtunos. Toți îl cunoșteau pe primar și nimeni nu-l putea suferi. Era o distracție nemaipomenită ! Primarul se înfurie atît de tare încît își pierdu graiul ; nu mai putea decît să se bîlbiie și să gesticuleze. Era un bărbat lung și slab cu ochelari pe nas și un zîmbet vesnic pe față — dar nu din umor — ci de la stomacul stricat ; se observa imediat dacă te uitaî mai îndeaproape la obrazul lui spuzit.

În sfîrșit își recăpătă graiul și îl întrebă pe Andreas Berg dacă „e ținut ?“ Iar doamna primar, care își susținea întotdeauna bărbatul în astfel de situații, observă că domnul primar are dreptul să participe la toate adunările din oraș.

Asta nu făcu nici cea mai mică impresie asupra lui Andreas Berg ; el le deschidea ușa tuturor acelor care erau „părinți“ — cu adevărat și apoi o închidea imediat la loc. Atunci Döse luă partea primarului : Berg trebuie să priceapă că dacă domnul primar nu are copii este tot atît de puțin vinovat ca și soția lui.

Aplauze asurzitoare !

Pentru acest motiv domnul primar nu poate fi exclus din paradisul părinților cîtă vreme nu — —

Mai departe nu ajunse pentru că primarul îl întrebă dacă nu e „ținut“.

— Ba da, din pricina dumitale, domnule primar, răspunse Döse.

Doamne, ce ilaritate !

În acest moment apăru pantofarul Nils Hansen, cu mica lui soție. Pe el primarul în întrebare de atâtea ori dacă este ținut încît auzind cuvîntul îl și pufni rîsul.

— Ei, de data asta cine mai e ținut ?

— Andreas Berg, răspunse primarul.

— Ba eu, strigă Döse.

— Ba primarul, strigară cîțiva din mulțime.

— Închipuie-ți, i se adresa primarul lui Nils Hansen, Andreas Berg are nerușinarea să-mi refuze intrarea — mie ! — mie și soției mele !

Se văzu că lui Nils Hansen i se părea amuzant. Doamna Laura, dimpotrivă, era nedumerită și-l întrebă pe Berg care este motivul. Dar dacă își închipuia că îl poate face pe Berg să răspundă, se înșela. El deschise ușa și îi pofti să intre. Și atunci intrară, dar îl mai auziră încă pe Döse strigînd în urma lor :

— Primarul nu intră fiindcă n-are copii !

Asta se auzi și înăuntru unde izbucni de asemenea un rîs sonor care ajunsese pînă afară, în curte. De acolo i se răspunse cu un hohot strident și ușa se închise în urma lui Hansen.

În timp ce rumoarea umplea sala, afară se produse o nouă agitație. Sosise prefectul. Doamna prefect adusese cu ea o femeie străină pe care Berg nu voia s-o lase să intre. Sînt invitați numai „părinți“, repeta el imper-turbabil ; știa că acestei femei i se spunea „domnișoară Krieger“ ; cumpărase de mai multe ori flori de la el.

Prefectul — poreclit și „Jens afemeiatul“ — un bărbat blond, cu fața ascuțită, vicleană, se uită întrebător la cele două doamne speriate, care stăteau afară pe scară, roșii ca racul. Doamna prefect socotise de la sine înțeles că nu poate fi respinsă o doamnă pe care o adusese cu ea. Și totuși așa se întîmplase. Nu mai știa ce să facă. Devenise subiect de rîs pentru Döse și cei de teapa lui și pe lîngă asta, mulțimea care n-o cunoștea, se zgîia la ea, răutăcioasă ; venise doar de puțină vreme în oraș.

Era o femeie drăguță, înaltă și zveltă, cu chipul expresiv ; dar acum arăta ca o fetiță speriată ; se uita descurajată în jurul ei. În cele din urmă privirile i se opriră asupra soțului, care rămăsese jos, la capătul scării

și făcea haz de necaz împreună cu ceilalți, pe seama doamnelor de sus.

— Este vreun pericol dacă intră și domnișoara Krieger ? întrebă el.

Observația asta fu primită cu mare veselie de mulțime, ceea ce se pare că îl supără pe Berg. El se răzbună împingînd-o politicos la o parte pe doamna prefect ca să deschidă ușa celorlalți invitați. Acum urcară scara un grup de doamne căsătorite cum se cuvine și cu copii la școală. Nefericita doamnă prefect coborî scara cu pași mici ; prietena ei o urmă jenată ; avură un scurt schimb de cuvinte care se încheie cu plecarea prietenei. Doamna prefect ținu neapărat să o conducă, dar nu i se îngădui. Domnul prefect dorea să facă pe galantul și să fie cavalerul ei ; însă doamna cea străină pur și simplu fugi. Astfel, domnul prefect se pomeni în fața unei calești trasă de doi cai mari, danezi, condusă de un birjar în livrea cenușie.

Era echipajul consulului Engel. Din pricină că soția lui era foarte bolnăvicioasă, trăsura trebui să intre pînă în curtea interioară. Nu se putea închipui ceva mai atent, mai amabil, mai încîntător decît felul în care consulul își coborî soția din trăsură, ducînd-o pe brațe. Era un bărbat frumos, cu trăsături distinse. Zîmbetul lui era mai agreabil ca oricînd, în timp ce se strecura prin mulțime cu gingașa lui povară. Și ea era frumoasă : ochii ei aveau o expresie inteligentă și îndurerată ; sau mai exact, înțelept — îndurerată ; aceeași suferință se regăsea în colțurile gurii și pe obraji slăbiți. Pe tot drumul anevoios pînă la scară și apoi în sus, pînă la ușă, fu urmărit de ochii de pasăre speriată ai doamnei prefect ; parcă filfiiuau întrebători în jurul bolnavei ; și de la ea treceau la consul ; și de la ochii lui din nou la ai soției... Ce naiba voiau ? I se umplură de lacrimi. Se îndepărtă în grabă, cu privirea plină de teamă. În același moment prefectul veni ca s-o conducă înăuntru. Ea tresări, roși, apoi surise ; da, surîdea, Dumnezeu știe de ce.

Și iată că mai apăru, tînăra și radioasă, doamna Emmy Wingard. Prefectul îi șopti ceva ce o făcu să ridă. Apoi o întrebă dacă nu dorește să stea alături de ei. Doamna Emmy Wingard era născută Fürst. Avea părul foarte

blond, ondulat și ochi vii pe care îi aținti de cîteva ori către Döse, cel mai bun prieten al fratelui ei, locotenentul de marină. Döse făcu o mutră disperată, arătă spre intrare și lăsă capul în piept. Ea înțelese că nu era primit înăuntru și îi făcu ironică „sic“, apoi alunecă pe ușă.

Cît era de veselă și de frumoasă ! Semăna mult cu cel mai distins cavaler din întreg orașul, ba chiar de pe toată coasta, fratele ei, Niels Fûrst, locotenentul de marină. Ah, dacă cineva se îndoia că Niels Fûrst era eroul orașelor de pe coastă, n-avea decît s-o întrebe pe doamna care o urma acum pe Emmy ; Kaja Gröndal, soția inginerului care nu era niciodată acasă. Întrebați-o dacă Nils Fûrst, care este foarte adesea acasă, nu este primul cavaler din împrejurimi și doamna cea opulentă vă va întreba în schimb, privindu-vă fără să roșească, dacă se îndoiește cineva de asta. Prefectul, galant, lăsă doamnele să treacă înainte, apoi îi adresă cîteva cuvinte prietenoase lui Berg, dar acesta nu răspunse. În același moment Berg o observă pe doamna Rendalen la braț cu fiul ei, însoțiți de primar și soția lui. Toți patru veneau din clădirea principală. Primarul ajunsese deci să se plîngă de el doamnei Rendalen ! Oare Berg avea să fie discreditat acum în fața acestui tineret zburdalnic pentru că respectase ordinul cu atîta strictețe ? Într-adevăr ei se îndreptară spre intrarea principală, în loc să meargă spre cea care duce în vestibulul unde erau atîrnate costumele de gimnastică ale elevelor. Asta nu putea avea alt scop decît să asigure intrarea primarului și a soției lui.

Doamna Rendalen și fiul ei fură salutați de cei din apropiere. Ea urcă prima scara, dar odată ajunsă sus se retrase puțin și îi lăsă într-adevăr să treacă pe primar cu soția ; apoi pe fiul ei. Ea însă rămase pe loc.

Devenise foarte impozantă. Sub scufie se vedea părul cărunt, fața îi era bronzată și plină, ceva mai deschisă în jurul ochelarilor.

Își făcuse datoria muncind o bună parte din viață și era conștientă de respectul ce i se cuvenea.

— Îi rog pe toți cei ce nu-și au locul aici, să plece ; acum trebuie să avem liniște !

Spuse asta numai după ce putea fi auzită de toți ; și cum cei care stătuseră în spate de tot o luară pe după colț și dispărură, îi urmară curînd și ceilalți ; mai încercară, pe ici pe colă, să facă cîte o glumă în șoaptă, dar curtea se goli foarte repede. Numai Andreas Berg avea chef de bombănit, pentru că povestea cu primarul îl scoase din fire.

— De acum n-o să mai vină prea mulți invitați ; poți să pleci și dumneata, dragă Berg. Foarte mulțumesc ! Și cu asta problema fu lichidată.

Doamna Rendalen intră în sală. Cei din apropiere se ridicară și o salutară. Era o veche deprindere a fostelor eleve. Asta a avut ca urmare că, rînd pe rînd, toată adunarea se ridică în picioare. Ea salută în stînga și în dreapta și apoi luă loc pe micul podium, lîngă catedră.

Privirea îi alunecă prin sală. Toate scaunele erau ocupate ; vreo cîțiva bărbați stăteau în picioare pe intervalul din mijloc ; o bătrînă aduse scaune și pentru ei.

Tomas Rendalen stătea în partea cealaltă, lîngă fereastră și vorbea cu doctorul Holmsen. Acesta se îngrășase foarte mult, avea fața roșie iar în ochii bulbucați zăcea un amestec de ironie și timiditate. În timp ce îl asculta pe Tomas își trecea mîna prin părul castaniu, zîmbind jenat și își mîngîia barba împestrițată cu fire albe.

Tomas Rendalen era opusul lui. Energic, impetuos, elegant. Elevele povesteau minunății despre toate esențele pe care le folosea și într-adevăr răspîndea parfum ca o femeie rafinată. Și lenjeria era extraordinar de elegantă iar costumul gri, croit după ultima modă, demn de invidiat, îi venea ca turnat. Avea o siluetă admirabilă și toate mișcările neobișnuit de elastice. În timp ce se întreținea cu doctorul pe un ton scăzut, părea nervos, insistent ; ca și cum ar fi fost vorba să profite în întregime de moment. Pe neașteptate întrerupse discuția și plecă grăbit. Ușa se deschisese încă o dată și intraseră cei pe care probabil că îi aștepta : bătrînul pastor Green însoțit de Karl Vangen.

Da, acum era într-adevăr „bătrînul“ Green ; un moșneag gîrbov, cu mers greoi, care trebuia să se sprijine de brațul lungului pastor Vangen. Chipul lui Karl făcea

parte dintre cele care nu se schimbă cu ușurință. Fruntea mare, orbitele adânci, ochii blinzi și gura dreaptă surizînd neîncetat — toate erau la fel ca atunci cînd Tomas făcea haz pe seama lor ; numai că acum aparțineau unui trup mai înalt, complet dezvoltat.

Tomas se apropie-ca să-l salute pe moșneag și apoi îl însoți respectuos pînă la estrada unde, lîngă scaunul doamnei Rendalen, era pregătit un fotoliu. Vangen luă loc lîngă el iar Tomas urcă la catedră.

Își trecu mîinile nervoase, pistruiate, prin părul roșu, zbîrlindu-l și mai mult, căută batista în buzunar, apoi își făcu de lucru cu carafa și cu alte obiecte pe care le îndepărtă de pe catedră ; era grozav de neliniștit. Ochii lui cenușii sclipeau cînd într-o parte, cînd în cealaltă, în sfîrșit, se opriră asupra mamei lui și a bătrînului pastor ; apoi îi zîmbi lui Vangen și începu.

Avea o voce de tenor, plină, caldă și foarte exersată, care făcea o impresie neobișnuit de plăcută. Spre surpriza extremă a adunării spusese că va vorbi despre morală. Această sală a fost construită în primul rînd pentru scopuri etice. De acum înainte toată educația școlară ar trebui să aibă mai mult decît pînă acum un scop moral. Ca să se poată vorbi nestîngherit despre acest subiect a fost necesar să limiteze invitația exclusiv la părinți și la oaspeții care au o responsabilitate asemănătoare, astfel că este de așteptat ca și aceștia să ia în serios o chestiune serioasă.

Și comportarea lui era de o seriozitate oarecum aspră, aproape amenințătoare. Nu observase deloc cît de speriată era toată adunarea asta provincială ; el luă timiditatea drept o atmosferă solemnă, un fel de reculegere sărbătorească, precum în biserică și începu :

„Nu numai avînd în vedere femeia ci și în interesul bărbatului trebuie să se facă un început cît se poate de serios. Fiecare în parte, bărbatul ca și femeia, trebuie să se respecte pe sine ; dar femeia este stimulată de conștiința faptului că respectîndu-se pe sine, se ridică mai mult în societate.

Sarcina școlii este deci aceea de-a o sprijini în viitor mai mult decît pînă acum. Venerabilul bătrîn care șade

În dreapta mea a spus o dată: că patimii beției îi pot cădea pradă numai acele familii care au nervii slăbiți de excese sexuale; în astfel de familii patima beției se moștenește cu ușurință. Dar eu cred că mai putem explica și alte vicii ca avînd aceeași origine. Acesta este în mod necondiționat cazul senzualității. Ea se dezvoltă adesea pe un teren aparent sănătos, dar poți să arăți sănătos și totuși să fii foarte slăbit. Lipsa de caracter este de regulă rodul păcatelor sexuale ale părinților noștri. Și pentru toate soiurile de indolență și slăbiciune morală și spirituală — cercetați familiile din jurul dumneavoastră care au fost odinioară la înălțime — veți regăsi aproape întotdeauna aceeași cauză; în orice caz este cea mai importantă dintre toate. Și violența noastră, impulsivitatea, nerăbdarea, tendința noastră spre exagerare, irascibilitatea noastră — în măsura în care n-au apărut de pe urma unor greșeli de educație cu totul întâmplătoare sau a unor boli — găsesc de asemenea un teren propice în asta.

Cercetările privind acest domeniu sînt încă destul de recente, nu putem prezenta încă argumentele cele mai serioase care foarte probabil că există. Abia în ultimul timp munca unor bărbați serioși și femei serioase a fost consacrată acestei chestiuni de cea mai mare importanță; însă numărul celor care au cunoștințe în domeniul eredității este încă mic. De aceea nici școala nu este la înălțimea misiunii ei. Mai ales școlile de fete sînt total neglijate.

Școala de fete pe care o avem aici, ca instituție de învățămînt, este comparabilă cu oricare alta din țară; de asta m-am putut convinge. Dar, în tot timpul activității ei, conducătoarea acestei instituții a simțit profund că scopul pe care și l-a propus inițial — aducerea pe prim plan a educației morale mai mult decît se face de obicei — nu a fost atins. Mama mea a discutat cu mine foarte des despre asta încît în cele din urmă a devenit și părerea mea. Originea mea, educația mea, modul meu de viață, m-au pregătit pentru asta, în toate privințele. (Vocea începu să-i tremure ușor; trebui să se întrerupă. Mamă-sa era emoționată. Toate privirile uimite se îndreptau către ea.)

Educația morală a femeii ? se vor întreba cei mai mulți. Ce este de obiectat în această privință ? Bineînțeles, la poporul de jos. Dar la clasele educate de la oraș ? Aici este excelentă, nu-i așa ? Scutul puternic al religiei, atmosfera curată a familiei, munca regulată la școală, viața separată a celor două sexe, comunitatea celor de aceeași vîrstă ?

Ei bine, cum se prezintă de fapt toate acestea ?

Să luăm deocamdată atmosfera curată a familiei — cu totul *en passant*. Într-un oraș — port și comercial — toți veți confirma — curentul moral nu este cel mai puternic. Comercianții și navigatorii se găsesc din punct de vedere moral pe treapta cea mai de jos — educația și modul lor de viață o impun — Nimeni nu se încumetă să o conteste ! O viață de peregrinări, începută de timpuriu, împinge morala pe o pantă coborîtoare. Activitatea comerciantului, care oscilează permanent între cîștig cinstit și hoție, nu este capabilă să întărească voința morală. Cultura este de obicei extrem de redusă ; lectura se mărginește la cîteva gazete și poate la unele romane la modă ; despre relații în afara profesiei și familiei aproape că nu poate fi vorba. Contraponderea este deci foarte slabă.

Navigatorul, la rîndul lui, de regulă este total desprins de pămîntul patriei sale și frecventează toate societățile posibile de pe glob... În nouă cazuri din zece navigatorul este un om incult, de cele mai multe ori grosolan, adesea tiranizat de armator, tiranizîndu-i la rîndul lui pe ceilalți, cînd i se oferă ocazia. Și dacă la noi s-a împămîntenit ca navigatorul să cîștige procente nu numai pentru încărcătură, ci pentru toate condițiile de pe navă — pînă și pentru apa de băut ! — cunosc astfel de exemple — deci un furt sistematic — atunci este de înțeles că într-o astfel de viață nu se pot stabili principii ferme. Și de regulă subalternii navigatorului iau de la el exemple cît se poate de rele. Iar apoi, cînd toată această bandă se întoarce acasă, caracterul moral al orașului nu are realmente nimic de cîștigat. În ceea ce privește familiile, ne apare evident că educația copiilor de navigatori ar putea să fie mai bună. Sau poate că este

cineva care cere dovezi în sprijinul acestei afirmații ? Trebuie să mă explic mai limpede ?

(Cititorul nu-și poate face decît o idee foarte vagă asupra zăpăcelii, rușinii și fricii, ici și colo chiar a furiei — de pildă la trei marinari cu fețe arămii — ce se zugrăveau pe chipuri și cum unii își aținteau privirile în pălărie, se uitau la palme sau la spatele celui din față, pe cînd alții își arătau deschis bucuria răutăcioasă că iese un scandal ! Aceștia din urmă erau singurii care îndrăzneau să ridice privirile. Își îndreptau ochii curioși spre zîmbitorul consul Engel, spre marinari, spre comercianți, spre prefect, precum și spre soțiile acestora — într-un cuvînt spre toți cei ce ședeau aici, pe banca acuzaților, pentru vina lor sau a altora ! Unele femei plîngeau de rușine, de indignare, de necaz că trebuiau să audă așa ceva ; altele însă erau tot timpul gata să sară în picioare, dar nu îndrăzneau. Unii bărbați gîndeau : dacă mai continuă încă un pic — la toți dracii — plec ! Dar nu plecară. Cînd doctorul își suflă nasul, tresăriră toți atît de speriați ca și cum ar fi tunat și ar fi fulgerat.)

„Probabil că sînt mulți cei care cred că dacă copilul nu vede nimic indecent la el acasă și nu aude nici o vorbă desucheată, s-a făcut tot ce este posibil, mai ales dacă se dă atenție să nu facă vreo prostie el însuși.

Eu însă spun : cîtă vreme nu se face mai mult, copilul este în pericol. Inocența și ignoranța par încîntătoare ; dar asta are legătură cu ceva despre care nu pot vorbi acum — mai tîrziu desigur că se va ivi prilejul. Astăzi mă mulțumesc să spun doar : numai inocența care știe ce pericole o amenință și care a luptat împotriva lor din fragedă tinerețe, este singura puternică, singura capabilă să reziste.

Orice educație care vrea să realizeze ceva în această direcție pune condiția strict necesară a încrederii depline dintre copii și părinți, cel puțin dintre copil și mamă, sau, ca să-mi exprim gîndul pînă la capăt, dintre copil și acela dintre părinți care și-a cîștigat mai multă încredere din partea lui. Acesta este un talent cu totul

deosebit. Și dacă nici unul dintre părinți nu-l posedă, ceea ce poate fi lesne cazul, atunci găsiți pe altcineva care să câștige încrederea copilului ! Asta este neapărat necesar.

Dacă tatăl copilului este un om care n-a rezistat onorabil în lupta cu viața — fie că a intrat în ea mai devreme sau mai târziu — atunci nu numai că este a cincea roată la căruță (asta încă ar mai merge) — nu, de regulă atunci este chiar un obstacol periculos. Înfățișarea, felul lui de a vorbi și de a se purta au de obicei ceva care înșală sau jighește ; lucrurile care ar trebui luate în serios devin în prezența lui ridicole sau chiar echivoce.

Și în orașul acesta — așa cum îl cunosc, dar mai ales așa cum îl cunoaște toată lumea care a îmbătrânit aici și a căpătat o privire mai pătrunzătoare pentru astfel de lucruri — în orașul acesta, vreau să spun, îmi vine să cred că majoritatea familiilor se prezintă prost din acest punct de vedere. Încercările mamelor de a realiza o relație de încredere — ca între buni camarazi — între ele și copii sînt insuficiente ; de obicei ele nici nu se fac. Mamele nu știu cum să le facă.

Cîtă vreme nu se va schimba nimic, nici munca școlii nu va da roade. Cît de ușor, de pildă, poate ajunge copilul, de la o teorie bună, la o experiență proastă ; cunoașterea răului neînsoțită de o încredere prevăzătoare, poate deveni cu ușurință o tentație. Despre asta ne-a făcut atenți Sfîntul Paul. De aceea mă aștept că, la început, munca noastră se va întoarce împotriva noastră ; totuși, altă cale nu există.

Există oare o anumită vîrstă căreia școala trebuie să-i acorde o atenție deosebită ? Nu trebuie, în primul rînd, să se treacă cu bine de această vîrstă ? Să trezim interesul, să creem mijloacele pentru asta — vedeți dumneavoastră, tocmai asta este sarcina noastră ! Întrebați-i pe medici, întrebați-le pe educatoarele cu experiență !

Mama mea, despre care, fără îndoială, pot spune că este o educatoare cu experiență, va confirma că la vîrsta de tranziție cei mai mulți au pornit-o pe căi greșite pentru că și-au pierdut sinceritatea, simțul ordinii, în parte și hărnicia. În cugetul copilului se strecoară ceva străin.

Și această transformare — dați-vă seama — nu este o excepție, ci regula.“

(După atitudinea adunării s-ar fi putut crede că asta le privește numai pe femei, nu și pe bărbați. Aceștia le priveau cu multă îndrăzneală și nerușinare ceea ce făcea situația și mai penibilă — mai ales pentru cele care fuseseră înainte elevele doamnei Rendalen).

„Munca noastră trebuie să se îndrepte deci în primul rînd către pregătirea desăvîrșită a tineretului pentru această tranziție.

Deoarece este inutil să tăgăduim sau să ocolim : acesta este esențialul. Pe lîngă el limbile străine, muzica și toate deprinderile feminine de finețe, sînt doar un lux. Istoria, geografia, socotitul și scrisul sînt într-adevăr ceva mai importante, însă totuși secundare.

Dar religia ? Nu ne poate ajuta ea să trecem de acest obstacol ? Ce credeți ? Cunoașterea învățăturii sfinte și a legilor morale este indispensabilă, firește. Dar nu cumva se sprijină prea mult pe o credință care se poate pierde ? Numai pentru foarte puțini credința exercită o influență de durată. Poate părea că este altfel, pentru că la noi religia rămîne singurul lucru ce ni se oferă — cel puțin în afara orașelor mari. Pare așa pentru că n-am învățat încă să vedem și pentru că cei mai mulți se ascund. Copiii nu fac excepție ! Ei pot fi influențați mai ușor ; dar și uită mult mai ușor și mai complet. Nu e greu să-i faci să creadă, dar nici să se îndoiască. Raportul rămîne deci același. Numărul celor ce sînt înrîuriți de religie în sensul creșterii voinței morale este, extrem de mic și printre copii.

Sînt de față patru preoți. Îi rog să se ridice și să mă contrazică — nu cred că se simt îndemnați s-o facă.“

(Scurtă pauză. Toate privirile se îndreaptă spre preoți. Dar cei patru domni respectabili stau nemișcați ca niște idoli.)

„Cu asta nu vreau nicidecum să susțin că nu trebuie să se dea importanță educației religioase în școală ! Dimpotrivă ! Oră de religie trebuie să se desfășoare cu seriozitatea sfîntă a inițierii — de preferință prin perso-

nalitatea care trebuie să-l pregătească pe copil pentru confirmare. Deci cel mai bine de către preot ; aş spune, neapărat de către preot. Căci şi relaţia cu profesorul trebuie să fie un sprijin pentru copil.

Nu pot aborda acest subiect mai îndeaproape, doresc numai să arăt că şcoala noastră este dotată cum se cuvine pentru predarea religiei. Prietenul meu din copilărie, pastorul Vangen îi va aduna în fiecare dimineaţă în jurul lui pe elevii noştri de la şase pînă la şaisprezece ani pentru a-i forma şi a-i iniţia. Intenţia noastră este ca el să conducă întreg grupul la altar în faţa întregii comunităţi şi în ziua confirmării. Însă din tot ce am spus pînă acum reiese că o relaţie *profundă şi frumoasă* apare accesibilă numai pentru puţini şi deosebiţi. Este timpul ca şcoala să înţeleagă asta.“

În ultimul timp (continuă el după o scurtă pauză), istoria universală şi istoria literaturii, au început să fie ridicate la rangul de materii care formează caracterul. Dacă aceste domenii ale cunoaşterii vor fi adaptate mai bine pentru învăţămînt decît sînt acum, atunci vor căpăta o importanţă mai mare în acest sens.

Fireşte, exemplul măreţ, nobil, gîndurile profunde şi perspectiva asupra evoluţiei omenirii, sau a unui anumit popor, au întotdeauna o influenţă pozitivă asupra cugetelor tinere. Însă pentru ele ceea ce aud despre alţii nu trebuie să fie niciodată principalul.“

(Adunarea începu să fie curioasă. Unde voia să ajungă ? Toţi simţeau că acum trebuia să urmeze punctul culminant. El se aplecă peste catedră şi spuse încet :) „Cel mai important lucru pe care îl poate şti omul este să vegheze asupra lui însuşi iar al doilea : să vegheze asupra urmaşilor săi. Aceste cuvinte ale lui Herbert Spencer cuprind întrucîtva programul lumii întregi.

Pînă cînd nu devin lucrul cel mai important şi în şcoală, nici celelalte materii nu îşi vor atinge scopul.

Dar să *înveţi* să te supraveghezi pe tine însuţi şi pe copiii tăi, este un scop etic şi este singurul principiu pe care îl putem aplica aici.

Să *înveţi* încă de copil din ce elemente este compus corpul tău şi cum funcţionează ; să *înveţi* temeinic cum

poți să-i fii de folos sau să-i faci rău — și nu numai ție însuți ci de asemenea și celor ce le vei da viața într-o zi și vor depinde de tine — numai astfel aceste cunoștințe ale tale nu vor fi numai paznicul tău cel mai credincios ci de regulă ele îți vor da și puterea de a le urma. Nimic nu trezește mai mult simțul răspunderii decât cunoașterea ; însă această cunoaștere nu trebuie să se dobândească prea târziu.

Desigur, nu trebuie să arăt mai întâi că școala obișnuită face prea puțin în această privință — și asta nu așa cum se cuvine.

Trebuie să știi de ce înveți un anumit lucru. Trebuie să fii sincer, în fond ; să nu ascunzi nimic ; ori, ceea ce se ascunde de obicei astăzi, este tocmai *esențialul*.

Mă refer la vîrsta de tranziție. Știe copilul ce va urma după aceea și de ce va urma — adică își dă seama care sînt adevăratele consecințe ? Știe el ce ispite îi ies în cale și de ce ? A învățat cum să facă față cu succes acestor tentații ? Știe care sînt regulile de bază ale sănătății și prin ea a formării caracterului și fericirii lui ? Că de această epocă depind, viața lui de mai târziu, ba chiar binele și răul urmașilor săi ? Această învățătură se predă ea astfel încît să se înrădăcineze definitiv în sufletul copilului ? Se predau materiile pe care le-am pomenit astfel încît fantezia copilului să capete o orientare nobilă, să se entuziasmeze pentru tot ce e frumos și bun ? Pentru că toți copiii, mai ales tinerele fete, știu să se entuziasmeze !

Sau — ca să coborîm în domeniul posibilului : știu părinții că la această vîrstă anumite alimente și condimente sînt primejdioase pentru unele constituții ? Că ar trebui urmat un anumit regim — și care este acela ? Știe școala că trebuie să-i vină în ajutor cu un anumit fel de gimnastică ?

Nu toți copii merită aceeași încredere, nu toți pretind aceeași atenție. Există unii care n-au deloc nevoie. Dar spunînd că, totuși, majoritatea au nevoie, mă pot bizui liniștit pe experiența ascultătorilor mei : toți ați fost tineri odată și ați avut prieteni și camarazi.“

(Făcu o pauză și se uită în jur. Departe, foarte departe o păsărică se auzi ciripind cu glas voios.)

„Întreb mai departe : cei ce n-au avut experiență de mai înainte n-au învățat tocmai la această vîrstă că au ceva de ascuns ? Și că trebuie să înceapă să acționeze pe ascuns ? Odată cu simțul pudorii este rănit și simțul onoarei și cu acesta și cel al curajului. Dacă îndrăznim să mărturisim unele lucruri dar altele nu — atunci curajul nostru are de suferit. Cu totul pe tăcute și pe neobservate la această vîrstă în trup și în caracter încep să-și facă efectul forțele autodistrugerii. Nimeni nu va îndrăzni să mă contrazică !“

(Pauzele îngrozitoare pe care le făcea erau parcă și mai rele decît ceea ce spunea. Acum făcu din nou o pauză ; voia să treacă la ceva nou.)

„Există însă vreun loc în lume“, întrebă el, „unde școala este organizată așa cum o cere imperios experiența ?“

La această întrebare răspunse descriind mai multe școli din America și din Anglia, unele numai de fete, altele mixte ; apoi un șir de școli superioare numai pentru studente cît și pentru studenții de ambele sexe. Nu era de părere că făceau tot ce era de dorit, dar fiecare cîte ceva ; unele chiar foarte mult.

Se opri în mod special la facultatea de medicină din Boston unde era profesoară de anatomie o femeie necăsătorită care predă tinerilor studenți de amîndouă sexe. El spuse că în primul rînd ea se îngrijea ca absolventele să fie angajate profesoare în școlile de fete din oraș.

Această femeie profesor este de părere că în orice școală trebuie să existe un medic profesor. Medicul însuși, sau un alt naturalist, trebuie să îndrume studiile despre natură ale copilului. Dar întotdeauna în așa fel ca acesta să capete o imagine vie. Copilul însuși poate să vadă la microscop cum, de pildă, planta se dezvoltă din celule și cum toate părțile ei atît de diferite provin dintr-un element comun ; de asemenea poate observa respirația plantelor, diviziunea celulară, creșterea, fecun-

dația ; puterea de reprezentare ar trebui să fie preocupată de armonia naturii și în felul acesta și-ar găsi orientarea proprie.

Încă de la o vîrstă fragedă copilul trebuie să nutrească o admirație sfîntă față de tot ce este sănătos, proaspăt, natural, să compătimească tot ce este infirm și bolnav și să simtă repulsie față de tot ce este nenatural.

De aceea sînt necesare microscopae și analize și o mulțime de planșe și de aparate, ca învățămîntul să poată explica limpede toate punctele importante ; pe de altă parte, predarea nu trebuie să se coboare la nivelul unei recitări plictisitoare, ci aptitudinile elevilor să se dezvolte liber pînă la o activitate de sine stătătoare, sub îndrumarea profesorului.

Școala va deveni astfel mult mai costisitoare decît în prezent ; chiar și obținerea unui bun material didactic necesită cheltuieli importante. Pe lîngă asta și îndrumătorii tineretului ar trebui să primească o recompensă mai bună pentru strădaniile lor. Dar pe asta o vom suporta din bugetul militar, observă el ironic. O generație puternică fizic și moral — iată cea mai bună recompensă pentru acest efort.

Și alte materii ar trebui predate cu totul altfel decît se face acum, pentru a cîștiga timp, fără a mai pomeni că aparatura modernă ar ușura considerabil însușirea materiei. Bineînțeles că orele ar trebui să se țină atît dimineața cît și după-amiaza și cînd ajunge acasă, copilul ar trebui să fie complet liber și să nu aibă nici un fel de griji privind ziua următoare. Despre toate acestea cît și despre noul program școlar ar dori să vorbească, în același loc și la aceeași oră, simbăta viitoare și de aceea îi invită ca și astăzi, pe părinți.

Nu vrea să-și ascundă convingerea că în scurt timp în toată lumea va exista un învățămînt așa cum îl propune el și asta în întregime pe cheltuiala statului, sau a orașului. Aceasta este cea mai importantă misiune a societății. Dar fără să țină seama de trecut și de viitor școala lui, în ceea ce privește dezvoltarea caracterului și înclinațiilor femeii, va urma orientarea pe care o consi-

deră justă. Din toate modurile de a explica cel mai eficace este exemplul.

Îi rugă insistent pe părinți să-l sprijine. El va face tot ce-i stă în putere ca orașul să-și cîștige un loc de cinste în țară prin noua metodă de educație. Firește, este o întreprindere costisitoare ! Cît se va cheltui numai cu femeia — medic ce va veni din America pentru a conduce tocmai acea parte a învățămîntului pe care el o consideră cea mai importantă !

(Animație, rumoare, neliniște în rîndul ascultătorilor, pentru prima oară în timpul expunerii.)

„Da, la Boston am cunoscut o norvegiană, plecată acolo din fragedă copilărie și care de mai mulți ani a absolvit facultatea de medicină. Se numește domnișoara Cornelia Hall.“ (Pronunță numele englezește.) „Această domnișoară dispune de multă experiență fiindcă predă de cîțiva ani la școli de fete. Posedă și o bună practică medicală. Venind la noi aduce un omagiu țării sale. Însă nu ne putem închipui că va renunța la veniturile ei care se ridică la trei mii de dolari pe an, pentru leafa obișnuită a unui învățător norvegian. Ca medic, aici nu va cîștiga nimic ; ea nu poate practica la noi ; conform legii „vindecătorilor“, ea nu poate practica decît în anumite condiții limitate — și acestea, pentru un medic străin sînt la fel de nedemne ca și de poporul care și-a dat o asemenea lege.

În ceea ce privește dotarea școlii cu aparatură, aceasta este de pe acum destul de importantă ; dar încă nu suficientă. Cu cît va fi mai completă, cu atît și învățămîntul se va ușura.

Nu mi-e rușine să mărturisesc că mamei mele, care a cheltuit o avere pentru școală, îi este peste putință să meargă mai departe ; poate că a fost chiar peste puterile ei. De aceea mă adresez cu toată încrederea adunării, în special doamnelor, spunîndu-le : dacă știți din proprie experiență despre ce este vorba, cît prețuiește o femeie instruită, care a învățat să se stăpînească, să se susțină pe ea însăși — atunci sprijiniți-mă ! Faceți-o de dragul copiilor voștri ! Faceți-o de dragul exemplului bun !

În ceea ce mă privește — vreau să trăiesc și să mor pentru această cauză, aici, în orașul părinților mei.“

Ultimele cuvinte le spuse brusc, cu o pasiune atât de neașteptată, încît uită cu totul să mai inaugureze sala. Fugi de la catedră fără să se incline și dispăru pe ușa dinspre micul vestibul, de unde ieși în curte și se repezi spre casă.

Ascultătorii rămaseră pe loc ca și cum încă nu s-ar fi terminat. Sfîrșitul fusese și pentru ei cu totul neașteptat... Trebuiau să-și vină în fire.

Între timp cîțiva inși mai insensibili, de lîngă ușă, se ridicară ; apoi și ceilalți. Și acum pentru doamna Rendalen urma un moment extrem de surprinzător. Ea nu vedea bine ; nici măcar cu ochelari ; și pe lîngă asta se uitase tot timpul numai la fiul ei. O dureau mușchii gîtului din partea dreaptă, pentru că ținuse tot timpul capul întors spre el ; de aceea în cele din urmă întorsese scaunul și se așezase în fața fiului ei.

Subiectul îi era cunoscut pînă în cele mai mici amănunte. Dar energia, personalitatea, îndrăzneala lui erau pentru ea cu totul noi. Nu se speriasse. Dimpotrivă ; ea însăși era o fire curajoasă și știa că nicăieri sinceritatea nu era mai necesară decît aici. Cunoștea indiferența părinților față de pedagogie. Dorea ca ei să audă măcar o dată vorbindu-se despre asta. Și fiul ei își îndeplînise, pe cît i se părea, sarcina într-un mod atît de distins ! Emoția lui trecu și asupra ei ; știa că dacă nu se stăpînește, sentimentele lui o vor copleși. Și cînd auzi cele cîteva cuvinte de încheiere cedă și ea. Lentilele ochelarilor i se umeziră. Trebui să le șteargă și în timpul acesta nu văzu pe nimeni și nu se gîndi la nimic. Dar cînd îi auzi pe ceilalți ridicîndu-se fu smulsă brusc din uitarea de sine. Trebuia să-i întîmpine pe cei ce urcaseră pînă aici ca s-o salute și s-o felicite, poate ca să-i transmită urări de bine și pentru cel care tocmai fugise afară. Dar nu veni nimeni... Totuși : domnișoarele Jensen, cele două modiste slute. Se apropiară liniștite, zîmbind binevoitoare, ca întotdeauna ; îi mulțumiră și îi transmiseră domnului director al școlii cele mai sincere felicitări, din toată, toată inima ! dacă era posibil ar fi dorit să-i pre-

zinte mulțumirile personal. Dar cele două domnișoare Jensen au fost singurele. Nici măcar Nils Hansen n-a venit ; nici Laura și nici una din fostele ei eleve... Nici măcar doamna Engel, biata Emilie, la care se gîndise adevseori în timpul conferinței — nimeni.

Dacă ar fi venit cineva la doamna Rendalen și în numele adunării i-ar fi dat o palmă, nu s-ar fi speriat mai rău. Doamne Dumnezeule, ce însemna asta !?

Pentru ea conferința era rezultatul vieții lor ; fiecare gînd, suma celor învățate și îndurate împreună.

Dar conferința însemna chiar mai mult ; era munca ei de o viață, rezultatul operei de educație a fiului ei de la naștere și pînă în această zi cînd se prezentase aici cu spiritul limpede, bogat în cunoștințe, cu inima caldă și un țel măreț înaintea ochilor ; cuvîntarea era această muncă, această înflorire ; și acum trebuia să dea roade.

Cît îl iubea ! Cît îl admira ! Știa ce înfruntase și realizase în acești douăzeci și opt de ani ; știa alcătuirea fiecărui gînd al lui.

Despre toate acestea ea avusese numai imagini vagi ; el luptase să le limpezească ! Ea însăși n-ar fi realizat nimic cu această claritate, chiar dacă ar fi avut-o ; el însă putea !

Dar în ciuda efortului lor comun, nu cumva toate acestea erau o iluzie ? Ceea ce odinioară își pusese în gînd, cu îndrăzneala tinereții : să poată înlătura tarele ereditare ale familiei Kurt, cu contribuția eredității ei și printr-o bună educație — și ceea ce, mai tîrziu, începuse cu îndrăzneală cînd dereticase în vechea casă a familiei și o făcuse curată și luminoasă, răsunînd de rîsul vesel al copiilor ; munca începută cu nesiguranță dar mult curaj, de al cărei rezultat fericit se putea bucura acum și pentru care trebuia să-i mulțumească fiului ei, totul era doar un basm ?

Fusese peste măsură de fericită ! Ar fi îngenuchiat în fața adunării ca să-i mulțumească lui Dumnezeu ! Dacă toți acești oameni ar fi veniți la ea să-i mulțumească, să-i vorbească, nu s-ar mai fi putut stăpîni ; ar fi cedat ; dar ce importanță avea ? El se prezentase atît de bine !

...Și acum nu venea nici măcar unul. Totuși, domnișoarele Jensen. Dar nimeni altcineva. Toți plecaseră.

Dar bătrînul Green ? Da, el mai ședea încă, dus pe gînduri. El ar fi trebuit să simtă impulsul irezistibil să se ridice, să spună ceva, să vorbească în numele celorlalți... Abia după ce plecaseră aproape toți, începu și el să se miște. Ridică privirea, se uită la ea lung, parcă întrebător, se ridică anevoie și veni — în sfîrșit !

— Da, dragă doamnă Rendalen, a fost strașnic !

— Nu-i așa ?

— Într-adevăr, strașnic ! Dar mult aș fi dat să n-o fi făcut !

— Dar, domnule pastor....

— Ei, acum nu pot vorbi mai mult cu dumneata despre asta ; nu este locul, sînt și prea obosit. Altădată. Transmite-i salutări din partea mea ! Cu bine, scumpă doamnă Rendalen ! Și luîndu-l pe Karl Vangen de braț, vru să plece.

Un singur om mai era speriat și copleșit la fel ca ea : Karl Vangen. La început, urmărise numai conferința și pe vorbitor ; inocent cum era, nu se gîndise deloc că ar fi posibil să se creadă că acestea sînt altceva decît cuvinte cinstite, spuse de un om cinstit. Dar mai tîrziu, cînd își aruncă din întîmplare ochii spre ascultători, tocmai în momentul cînd oratorul îi apostrofa direct — fusese cuprins de îndoieli și acestea se înmulțiseră pînă la disperare. Și acum, cînd nimeni nu se apropiase de mama lui Tomas, nici măcar una dintre fostele ei eleve — ah, acum îi vedea și îi simțea durerea !... Chiar și pastorul !... Dădu drumul mîinii acéstuia și i le strînse pe ale ei ; se simțea îndemnat să o îmbrățișeze ; dar mai era încă prea multă lume în sală... O privi pînă ce ochii i se umplură de lacrimi și atunci nu se mai putu stăpîni, o îmbrățișă și o sărută ; putea să-l vadă oricine !

Apoi, îi oferi pastorului brațul cu oarecare stîngăcie și-l ajută să coboare de pe podium.

Asta o făcu să-și revină în fire pe venerabila doamnă Rendalen. Ieși în micul vestibul mai repede decît ar fi fost de așteptat și de acolo, trecînd prin curte, intra în casă.

Aci îl căută imediat pe fiul ei. Acesta tocmai își scosese haina și vesta și se pregătea să facă baie. Dar ea nu putea să aștepte atît. Se apropie de el grăbită, îl strînse la piept plîngînd și spuse :

— Tomas, copilul meu, copilul meu drag !

Și el simțise cu mult înainte că ceva nu era în ordine. Acum privirile ei, toată purtarea ei, i-o confirmau ; apoi faptul că nu spunea nimic, nu-i transmitea nici o felicitare, nici salutări, deși rămăsese în sală. Acum, după ce încordarea trecuse simțea o teamă obscură, un junghi în inimă. Însă nu voia să vorbească despre asta. Nici ea. Atunci doamna Rendalen plecă și Tomas intra în baie.

Andreas Berg rămase singur în sala de gimnastică. După ce ieșiră toți închise ușa și plin de demnitate, se duse într-un colț, jos, lîngă intrarea principală. Acolo se găseau îngrămădite diferite aparate de gimnastică, acoperite cu o pînză mare de cort. Apucă pînză și o aruncă cu zgomot, pe dușumea.

De sub ea ieșiră la iveală două capete și patru brațe care se împletiră în grabă, două rochii și patru cizme cu șireturi. Două fețe roșii ca focul, scăldate în sudoare, se lipeau una de alta și un cap blond ciufulit își amesteca părul cu altul negru la fel.

Berg stătea în fața lor, cu o mină severă.

— Am văzut de mai multe ori pînza mișcîndu-se, observă el. Nu-mi puteam închipui ce înseamnă asta ; pînă la urmă m-am gîndit că ar putea să fie două fetițe. Dar sînteți două fete mari. Nu vă e rușine ? Una începu să plîngă, cealaltă să rîdă.

— Și ăștia vor să fie copii de familie bună ? Fiica prefectului ? Se adresa el celei ce rîdea. Fată mare, confirmată și în ultima clasă ?... Și tu ? Crezi că nu te-am recunoscut ? Ești fata cizmarului Hansen. A fost și mamă-ta aici. Ar fi trebuit să te vadă aici, sub prelată ! Da, și mai întîi taică-tu ! Soră-ta Augusta era cu totul altfel, se purta frumos întotdeauna... Hai, sculați odată ! Acum mă duc să-i spun doamnei !

Nici n-apucă să iasă pe ușă și ele săriră în picioare. Doamne, cum arătau ! Rochiile, părul, fețele — mai ales fețele ! Cam așa cum arată copiii mici după ce au plîns

și apoi și-au șters lacrimile de pe față cu mâinile murdare.

Ele însă își murdăriseră mâinile de la aparatele de gimnastică adunate acolo și apoi trebuiseră să se șteargă de transpirația care le ardea ochii. Și cât de istovite se simțeau ! Deși avuseseră destule ocazii să se așeze comod, stătuseră totuși prea mult timp în aceeași poziție ; se ascunseseră sub pînza de cort cel puțin cu o oră înainte de început și nu se simțiseră nici un moment în siguranță.

Cea care plîngea o certa pe cealaltă care rîdea. Dar cînd se priviră și se descrieră reciproc cum arată, izbucniră amîndouă în hohote de rîs și dădură buzna în camera mică de la celălalt capăt al clădirii, unde erau spălătoare. Și de acolo se duseră la elevele interne, ca să le dea raportul. Deoarece nu stătuseră ghemuite două ceasuri sub pînza de cort numai pentru distracția lor proprie ; nu, ele fuseseră alese să facă asta de toată clasa superioară. Și toată clasa ajutase la acoperirea lor cu pînza de cort.

Luaseră cu ele tot felul de merinde, chiar și ceva de băut : bere.

Dar totul fusese consumat cu mult înainte de început.

Peste drum, la interne, se adunase toată clasa și le aștepta. Ceea ce le era permis să știe numai părinților trebuia să fie ceva cu totul deosebit ! Și acum știau și cele două ! Abia avură timp să se spele în oarecare măsură și să se pieptene măcar atît cît să nu le fie rușine cînd traversară curtea în fugă. Dar oricît s-ar fi grăbit, nerăbdarea celorlalte era tot mai mare. Toată clasa năvăli în goană spre sala de gimnastică ; așteptaseră numai ca Andreas Berg să închidă ușa și să plece. Dar plecarea lui se lăsase cam mult așteptată ; în sfîrșit, se duse spre bucătărie.

Cele două fete fuseseră alese pentru că aveau memorie bună ; și se întîmplă lucrul incredibil că știau pe dinafară aproape toată conferința, cel puțin toate expresiile care fuseseră subliniate cu insistență și erau „cele mai noi“. Și dacă Tomas pomenise despre un public recunoscător — aici era unul care îi era recunoscător.

Fetele tinere iubesc curajul ; cînd nu trebuie să se expună ele însele, sînt numai foc și pară. Iat-o de pildă pe cea blondă, înaltă, slăbuță, cu ochii mari, fata prefectului ! Are chipul de pasăre al mamei ei ; dar nu expresia sperioasă și timidă ci mîndră și pregătită parcă pentru un zbor îndrăzneț ! O înconjoară o ramă de păr blond, bogat, dezordonat și așa cum îi strălucesc ochii și toată fața, părul pare și el în flăcări. Nu-și mai amintește exact ordinea în care a vorbit Tomas ; începe cu expresiile cele mai tari și mai amuzante. Le înțelege cît se poate de bine. Are premise să înțeleagă ce voia, de la școală și din viața petrecută în comun cu doamna Rendalen, cu el și cu profesoarele.

• Dar Nora se oprește brusc tocmai cînd își luase avînt. Se face roșie ca focul și apoi albă ca varul : doamna Rendalen se află pe scară !

Andreas Berg se ținuse de cuvînt. Dar ele uitaseră de amenințare.

Cînd intrase Andreas Berg, doamna Rendalen era cît se poate de surescitată și se bucură chiar că poate să-și verse necazul pe alții. Coborî imediat scara. Voia să le surprindă asupra faptului pe răufăcătoare și de aceea ocoli aripa și merse pe lîngă sala de gimnastică ca să intre prin spate. Dar încă de la ușa vestibulului, pe care firește că uitaseră s-o închidă, o auzi pe Nora, ajutată de prietena ei, prezentînd conferința, conferința lui Tomas — cu intonația lui Tomas, cu modul lui de a prezenta lucrurile, cu impetuozitatea lui — pe scurt, cu o elocvență autentică... Da, aici era cineva care ascultase ! Și minunata doamnă Rendalen, uitînd cu totul de sine, dori să intre numai ca să vadă și să poată auzi mai bine relatarea. Dar nu fu înțeleasă astfel.

Spaima Norei, țipetele celorlalte cînd se întoarseră și o văzură pe cea atotputernică — ce tablou ! Doamna Rendalen avea destulă experiență ca să nu subaprecieze această dovadă de respect ; dar, pe un ton ridicat, spuse :

— De fapt ar trebui să mă supăr pe voi și chiar foarte rău ! Văd că înțelegeți de ce. Dar memoria Norei — este ceva cu totul extraordinar și fără precedent ! Fără precedent, extraordinar — bine că n-a fost în timpul orelor !

Dar cînd Nora auzi că nu va fi pedepsită și cînd văzu bucuria sinceră a doamnei Rendalen se aruncă la pieptul ei cu tot avîntul și entuziasmul unei fete de șaisprezece ani și izbucni în lacrimi.

Tocmai așa o dorea și doamna Rendalen. De aceea spuse :

— Într-adevăr ești o fată strașnică, Nora ! Auziți copii, după ce terminați, veniți sus, la mine, să ne veselim cum se cuvine !

IV STATUL MAJOR

Cititorul versat gîndește : acum urmează descrierea unei școli. Și eu sînt cu totul de părerea lui : așa ar trebui să fie.

Însă logica vieții nu este întotdeauna și a noastră și pe ea o vom urma.

1

O CONFERINȚĂ MARE ȘI UN ORAȘ MIC

Chiar în aceeași seară Tomas află ce gîndea pastorul Green ; prin Karl Vangen.

Cînd îl văzu urcînd pe alee Tomas îi ieși în întîmpinare și făcură împreună o plimbare lungă, pînă departe, la cîmp.

Pastorul Green socotise de la sine înțeles că dacă Tomas vrea să-și prezinte programul de învățămînt va vorbi despre acesta și despre nimic altceva. Nici un moment nu se gîndise că va avea de auzit o cuvîntare programatică în stil mare, în care proiectul să fie doar schițat.

Probabil că astăzi se poate ține o conferință cu un astfel de subiect și la noi în țară ; în orice caz numai în unele orașe mari. Într-un oraș mic abia peste zece ani. Și înainte de toate cuvîntarea trebuie ținută de o persoană independentă. Cel care vrea să întemeieze cu asta o școală — păi, un început mai necugetat bătrînul domn nici că își putea închipui. Și îl însărcinase pe Karl să-i transmită acestea cuvînt cu cuvînt. Tomas nu trebuia să-și facă nici un fel de iluzii asupra consecințelor. Dacă școala va rezista totuși după acest incident, asta se va

datora numai și numai prestigiului pe care i l-a dat mama lui. După o astfel de provocare școala nu va mai fi apreciată după ceea ce se învață acolo ci după fiecare fată care o va absolvi anul acesta. Pentru orice pas greșit va fi acuzată școala. Din cuvîntare pastorul desprinsese că Tomas însuși se temea de asta. De ce oare nu tăcuse. Acum un singur incident putea compromite școala definitiv.

Aceste opinii făcură asupra lui Tomàs o impresie de nedescris. În timp ce Karl vorbea, simțea că și prietenul lui era de aceeași părere cu pastorul. Simțea că și mama lui va trece de partea lor! Făcuse o mare prostie...

Se întoarseră acasă abia la miezul nopții. În seara asta nu mai putea vorbi cu doamna Rendalen. Cînd intrară în camerele lor, în casă domnea liniște deplină.

Tomas ocupa tot camera lui veche, de lângă baie, care fusese remobilată pentru a se sărbători întoarcerea. Karl avea camera alăturată, de pe colț. La fel ca toate încăperile de la moșie și acestea erau atît de lungi încît perdeaua care despărțea patul abia se observa. Masa de seară le fusese adusă în cameră. Dar amîndoi erau atît de zdrobiți că nici nu se atinseseră de ea.

Karl dormea de mult în timp ce Tomas încă mai ședea pe marginea patului. Închise ochii abia cînd se lumina de ziuă. A doua zi dis-de-dimineață — era duminică — doamna Rendalen coborî în oraș, la Laura Hahsen. După cum îi era obiceiul, voia să apuce taurul de coarne. Cînd lumea se ducea la biserică ea se înorcea. Karl o văzu venind pe alee și îl anunță pe Tomas; și el voia să se ducă la biserică. Tomas ieși împreună cu el în întîmpinarea mamei sale. Ea părea foarte necăjită. Deci nici măcar soții Hansen?

Nu. Nils Hansen spusese că nu-i convine „să fie insultat în biserică“. Ce voia să spună cu asta? Păi, că dacă merge la o conferință publică o face ca să învețe ceva sau să petreacă o oră plăcută, dar nu ca să fie bruscăt și bruftuit și să audă cum sînt bruftuiți alții.

Doamna Rendalen îi răspunsese că orice conferință educativă trebuie să poată atrage atenția asupra greșelilor oamenilor.

„Totuși, nu este permis să inviți oamenii ca să le scoți ochii cu greșelile pe care le fac“...

Dar doamna Hansen ?

Laura nu găsea oportune propunerile lui Tomas :

„Copiii nu trebuie să le știe pe toate“. Ba dimpotrivă. La țară, spunea pantofarul, copiii știu totul de mici ; dar dacă și la țară imoralitatea este foarte mare, asta nu provine de aici. Și la țară această problemă este foarte neglijată. El însuși crescuse într-o așezare foarte mică unde băieții și fetele mergeau la aceeași școală și se jucau împreună pînă creșteau mari. Așa că le știau pe toate ; dar el însuși își amintește de acele vremuri fără muștrări de conștiință.

Nils Hansen însă mai spusese lucrurile acestea de atîtea ori încît Tomas se mira cum de mamă-sa le mai poate repeta. Ea însă o făcea numai ca să cîștige timp.

Doamna Engel se îmbolnăvisese. Din trăsură fusese dusă direct în pat. Doctorul fusese la ea aseară, din nou din cauza asta, toată vina o poartă doamna Rendalen. se întîlnise cu el. Începu să plîngă. Dacă Emilie moare din cauza asta toată vina o poartă doamna Rendalen. Ea trebuia să-și dea seama că Emilie nu putea să suporte să se vorbească de infidelitatea bărbaților cînd soțul ei se afla alături de ea — Emilie era atît de slăbită și de sensibilă ! Doamna Rendalen trebuia să-l fi împiedicat cu orice preț pe fiul ei să facă una ca asta. Dar ea se mai și bucurase. Ca și toți cei legați de Tomas și ea îi dădea întotdeauna dreptate, fie că în sinea ei era de aceeași părere sau nu. Da, firește, Tomas mersese prea departe ; așa spusese și doctorul. Dar ce spusese ? Spusese că sînt „nervii blestemați — nesăbuința Kurților, sub o altă formă“. Și începu să plîngă iar.

Și ca și cum Tomas ar fi vrut să demonstreze că ea și doctorul au dreptate, fu cuprins de un acces violent de mînie. Oribil mai nimerise în cloaca asta, în condițiile astea mizerabile ! Îi era dat să muncească numai printre niște oameni superficiali și lași, care se ascund speriați prin toate colțurile de îndată ce o reformă în-tîmpină rezistență !

— Nu reforma întâmpină rezistență ci felul în care ai prezentat-o !

— Felul în care am prezentat-o ? O reformă nu se poate strecura pe furiș ! Trebuie să fie dată pe față și să se spună sincer despre ce este vorba în realitate. Aseară, cînd era obosit, simțise și el răceala asta ca de gheață ; se înfioră. Dar acum era prea de tot ! Chiar dacă toți se dau la o parte, el nu va ceda. Desigur, o crezuse pe mamă-sa mai tare ; pentru că în fond, majoritatea lucrurilor pe care le prezentase ieri erau numai sinteza experienței ei...

Acestea s-au petrecut duminică, înainte de prînz, afară, în grădină. Marți de dimineață s-a difuzat abonaților mica gazetă locală „Observatorul“ ! Sub un mare semn de întrebare ținînd loc de titlu, un corespondent voia să știe dacă într-adevăr era posibil ca într-o mare școală din oraș mai mult de jumătate dintre copii să cadă în imoralitate. Cu toate că directorul școlii o spusese el însuși în fața cîtorva sute de oameni, el își îngăduie totuși să se îndoiască. Că nu a înțeles greșit o dovedește faptul că afirmația s-a repetat. „Aceasta“, adică imoralitatea, „este regula“, a susținut el ; „cealaltă este excepția“.

Articolul nu era semnat. Dar dezvălui tot ce mocrnise pînă atunci pe tăcute. Nemulțumirea izbucnea în vîlvătăi ! Nu se mai vorbea de nimic altceva. A doua zi elevele erau palide de frică. La rugăciunea de dimineață atît ele cît și profesoarele parcă erau pedepsite. Și Karl Vagen era zdruncinat ; nu se putea ruga cum se cuvine. Ziua de muncă trecu într-o atmosferă calmă dar descurajată. Tomas nu apărui.

În numărul următor el răspunse semnînd cu numele întreg : dacă această „confuzie“ era intenționată, atunci însemna o ticăloșie ; dacă era neintenționată, atunci, în orice caz, trebuia să aibă loc o explicație în particular. Nici pe departe nu spusese ceva de felul ăsta. El explicase numai și numai că pentru majoritatea copiilor vîrsta de tranzacție este deosebit de dificilă, ba chiar periculoasă și de aceea reclamă o supraveghere atentă. Din observațiile directoarei școlii reieșea că la această vîrstă copiii își schimbă comportamentul, își pierd sîrguința și

dragostea pentru ordine. „Aceasta este regula, cealaltă excepția“. Cine ar putea să dea acestor cuvinte înțelesul îngrozitor pe care li-l atribuie corespondentul ?

Răspunsul era bun ; dar rămase fără efect ; agitația era atât de mare încît cuvintele nu mai aveau nici o putere. De ce ar fi periculoasă vîrsta de tranziție, se spunea, dacă nu tocmai pentru motivul pe care el încerca acum să-l ocolească ?

Chiar sub răspunsul lui Tomas, în același număr apărerea o nouă întrebare, o singură frază, semnată „o mamă“. „De ce este atât de important pentru copiii mici să învețe cum se face reproducerea ?“

Această întrebare exprima o altă față a indignării care cuprinsese orașul. Dedesubt mai era încă o întrebare intitulată : „Către domnul director de școală reală Tomas Rendalen !“ Cu „deosebit respect“ se cerea doar informația dacă interesanta conferință pe care o ținuse în noua sală de gimnastică a școlii de fete, urma să fie tipărită. Cei ce-au ascultat-o ar dori să se mai poată delecta încă o dată iar cine nu avusese acest noroc n-ar fi trebuit să piardă ocazia de a cunoaște ceva atât de excepțional. Semna : „un prieten al progresului adevărat și sănătos“.

În numărul următor (de sîmbătă) apărui răspunsul lui Tomas. Copiii învață în prezent științele naturii, deci și noțiunile de bază ale reproducerii speciilor ; de ce se face asta, oricare director de școală poate răspunde tot atât de bine, sau chiar mai bine decît el. Nu în acest punct constă noutatea propunerilor lui iar pentru începători intră în discuție numai în limitele programului de învățămînt.

La a doua întrebare răspunse : o conferință la care au fost invitați numai părinții, de la sine înțeles că nu este adecvată pentru întreaga opinie publică.

Puțini socotiră răspunsurile satisfăcătoare. Încerca numai să scape. Cel puțin trei sute de oameni ascultaseră conferința, deci putea fi discutată deschis în presă.

În același număr trei noi articole.

Primul dădea expresie bucuriei publicului de a primi răspunsuri atât de prompte. Poate că domnul Rendalen va binevoi să explice mai amănunțit cum se poate stîrpi

înclinația spre păcat a tinerilor cu ajutorul microscopului ?

În spatele acestei glume fu recunoscut imediat Döse franțuzitul.

Al doilea semna „Aritmeticus“ și calcula cît ar cheltui țara dacă de acum înainte fiecare școală ar avea un medic profesor. Domnului Aritmeticus îi rezulta pentru acest post suma de un milion de coroane. Și dacă fiecare școală ar mai avea și un pastor, această sumă s-ar dubla ! O evaluare globală a aparatelor și a celorlalte materiale necesare după proiectul lui Rendalen duce la aproximativ 100.000 — fără a mai adăuga și dobînzile. Asta ar însemna o supraîncărcare a bugetului școlar cu 2.100.000 coroane pe an. Oare toate acestea aveau vreun sens ?

Urma o apostrofă către „Domnul Tomas Kurt, zis și Rendalen“.

Un fiu al orașului și-a „murdărit“ propriul cuib. Dacă acest oraș este mai rău decît altele, ceea ce corespondentul nu crede, atunci cu siguranță că principala vină o poartă chiar neamul conferențiarului. Atît pentru trecut cît și pentru prezent. Deci el ar trebui să fie ultimul care să spună acest lucru.

Correspondentul semna : „suum cuique“.

În aceeași zi Tomas ținu a doua conferință. La aceasta participară — întrucît era vorba exclusiv despre probleme tehnice — douăzeci de persoane, inclusiv profesoarele. În timpul conferinței mai veniră încă zece. Pe fețele lui Tomas, a doamnei Rendalen și a lui Karl se cunoștea că aceste opt zile îi zdruncinaseră puternic. Conferențiarul era astăzi cu totul alt om — timid, obosit, șovăielnic ; nervozitatea lui crescuse cu încă douăzeci de procente. Batista era într-un permanent dutevino, din buzunar — înapoi în buzunar ; carafa cu apă fu golită pînă la fund, părul ciufulit, miinile i se frămîntau și picioarele i se mișcau de parcă ar fi cîntat la orgă. Dar treptat, vorbind din nou despre programul școlar, prezentîndu-și materialul și aparatele, se încălzi și curînd redeveni cel de altădată. Talentul lui extraordinar de a prezenta totul limpede și de a trezi interesul pentru ceea ce spune se făcu din nou simțit. În timp ce

vorbea un microscop trecea din mînă în mînă ; avea mereu la îndemînă ceva nou, ori colecții întregi, ori planșe mari, colorate, ori mulaje reproduse cu minuțiozitate care se puteau desface și studia pînă în cele mai mici părți componente — de ex. pieptul, stomacul și capul omului. Alte organe mai mici erau reprezentate la o scară mărită. „Niciodată, explică el, n-a mai fost adunat aici, în țară, un material asemănător ; trebuie să fim recunoscători preocupărilor din toată lumea că putem vedea și noi așa ceva, cu toată izolarea și lipsa noastră de importanță — că mi-a fost posibil să le procur ; o parte din ele sînt donății“.

Puținii care participaseră la conferință erau extraordinar de mulțumiți ; ei erau de părere că școala putea să îneargă bine, în ciuda discursului inaugural nefericit. Totuși numărul celor ce împărtășeau această părere binevoitoare era prea mic ca să poată stăvili curentul potrivnic.

În numărul de marți al „Observatorului“ un corespondent îl întreba pe cel ce semnase „suum cuique“, dacă asta voia să însemne „pentru orice porc“. Dacă întrebarea asta era defavorabilă pentru Rendalen, atunci următoarea era neapărat cea mai defavorabilă dintre toate cîte fuseseră publicate împotriva lui. Corespondentul atrăgea atenția în continuare că era o nerușinare din partea unui tînăr, care pe lîngă toate celelalte, de cînd se făcuse mare, aproape că nu stătuse deloc acasă, ci numai prin țări străine, să judece totuși cu atîta cutanță moravurile orașului său natal.

Pe lîngă asta mai vrea să dea și impresia că îi cunoaște pe toți navigatorii din țară ! Ca și cum ar fi ocolit pămîntul împreună cu ei și i-ar fi luat pe toți la refec ! Și ca să pună vîrf nerușinării lui, vorbește de parcă ar cunoaște toată negustorimea din lume.

Un om de o atare impertinență și cu un mod de exprimare atît de necontrolat nu este potrivit ca profesor într-o instituție de învățămînt, cu atît mai puțin ca director al ei.

În aceste condiții trebuie să se treacă imediat la înțemeierea unei noi școli. Se știa încă de mult că o solicitare bine intenționată către fosta directoare a școlii, de

a o conduce mai departe în vechiul spirit, fără domnul Rendalen, a fost zadarnică. Ei bine, atunci el, corespondentul, solicită oamenii de prestigiu să se pună în fruntea unui comitet pentru întemeierea unei noi şcoli. Puteau fi siguri de sprijinul întregului oraş.

Lumea din oraş se întreba cu uimire cine putea să fie acest corespondent. În aceeaşi seară, propunerea fu dezbătută la club. Dar nici aici nu se dezvălui. Căzură de acord să mai aştepte, din pricina consulului Engel ; nu se punea la îndoială că va participa şi el ; se ştia doar foarte bine ce consecinţe avusese cuvîntarea domnului Rendalen pentru familia consulului ; totuşi nu era oportun să i se prezinte planul tocmai acum, cînd doamna Engel zăcea grav bolnavă. Dezbaterile ţinură numai cîteva minute, toţi căzură foarte repede de acord. Cînd consfătuirea se termină era abia ora nouă astfel că doctorul Holmsen, care asistasă, se duse direct la moşie şi îl informă pe Tomas asupra celor discutate. Holmsen era de părere că trebuie să afle cît mai curînd.

— Dracu să fie profesor în oraşul ăsta prăpădit ! Asta e părerea mea ! Strigă el indignat.

Tomas se duse la mamă-sa împreună cu doctorul, îi povesti totul şi adăugă că vrea să plece imediat din ţară.

Între timp sosi acasă şi Karl. După cele auzite în oraş era şi el de părere că nu are nici un rost ca Tomas să lupte mai departe.

Dar doamna Rendalen nici nu voia să audă ca el să renunţe. Mai bine să publice întregul proiect, inclusiv expunerea de motive, în broşură şi să apeleze la stat. Trebuie totuşi să existe atîţia părinţi inteligenţi în Norvegia încît să-i umple şcoala cu copiii lor. De altfel, nu este propunerea ei, ci a fiului ei şi el trebuie s-o traducă în viaţă !

Îşi cunoştea fiul ; trebuia numai să depăşească anumite impresii descurajante şi apoi avea să arate de ce este în stare. Se despărţiră la miezul nopţii cu hotărîrea de a rămîne credincioşi cauzei lor.

Pe Tomas activitatea didactică îl suţinea. Era un eminent pedagog ; se dedica şcolii cu trup şi suflet. Acum muncea pentru ea din toate puterile. Făcea cele

mai amuzante și mai semnificative experiențe care îi veneau în minte — istorisea, explica și citea. De la întoarcerea lui, clasa superioară era invitată o seară pe săptămână la o lecție specială, în camera mamei sale. Acolo le aduse la cunoștință marea problemă a femeii, care pe atunci agita spiritele în toată lumea civilizată. Le citea fetelor și făcea muzică împreună cu ele. Acum aceste întâlniri căpătără pentru el o importanță și mai mare. Despre conflictul actual nu lăsa să-i scape nici măcar un cuvânt; dar prin lecturile și subiectele de discuție pe care le alegea, ba chiar prin muzica pe care o interpretau, ele își făceau involuntar o idee asupra încrederii lui în marea cauză și a suferințelor lui, când sensibilitatea îi era rănită. Clasa superioară avea o încredere nemărginită în el și asta influența celelalte clase. Curînd preluă orele de muzică din toată școala, studie coruri mai mari și cîntece vesele. Asta stabili încă o legătură de camaraderie între profesor și eleve.

Dar în ciuda tuturor acestora apărură simptome de revoltă. Acestea se repetau mereu din cauza predicilor de dimineață ținute de Karl Vangen.

Karl nu era foarte inteligent, dar avea o calitate care depășea cu mult inteligența: nu spusese niciodată vreun neadevăr. Spunea ceea ce simțea. Și pentru că avusese o copilărie necăjită și apoi ani de tinerețe fericită, știa să dea expresie ambelor sentimente; chiar și numai prin vocea lui; îți mergea la inimă.

Se ruga lui Dumnezeu cu ardoare pentru pacea școlii; conflictul de afară nu trebuia să-i treacă pragul.

— Nu-i așa că noi, cei de aici, dorim numai binele tuturor?... Mai mult nici nu trebuia ca unora să le și dea lacrimile în ochi. Într-o dimineață adăugă că are înputernicirea să le spună că, oricine se îndoieste de școală, o poate părăsi cînd vrea; termenul de preaviz fusese anulat. Toate elevele trebuiau să-și informeze părinții asupra acestui lucru și să le spună totodată dacă sînt mulțumite sau nu, *cinstit — exact așa cum credeau*.

Aflaseră dușmanii școlii de puterea pe care Karl Vangen o avea asupra cugetelor? Acum își îndreptară atacurile împotriva lui. „Observatorul“ publică un articol intitulat: „Către vicarul Karl Vangen!“

Este respectat pentru morala și bunăvoința lui ; de aceea este atât de uimitor că se poate alătura unor opinii cum sînt cele agreate și practicate acolo sus, la școală. Nici un om — fie el oricît de sărac cu duhul, sau oricît de credul (transcriem cuvînt cu cuvînt) — nu se putea înșela asupra faptului că aici era vorba de a înlătura religia și a întrona în locul ei științele naturii.

Pe urma lui se deslănțui o avalanșă de atacuri. Vom vorbi aici numai despre unul dintre ele.

„Cel ce scrie aceste rînduri se simte obligat să-și exprime durerea pentru cele ce i-au fost dat să vadă : cînd în sala de gimnastică a școlii de fete o voce obraznică a întrebât de la catedră dacă nu este adevărat că religia are o influență durabilă numai asupra unui număr foarte mic de oameni, 4 — *a se citi și scrie patru* — preoți au rămas nemișcați pe locurile lor. Au răspuns ei în cugetele lor afirmative la o astfel de blasfemie ?

Marea chemare a lui Cristos nu este adresată întregului popor ? (Vezi Matei 28, 19 ; Marcu 16, 16 ; Luca 24, 47 ; Viața Apost. 10, 42—43 ; Colos. I, 23.)

Atît de insistent s-a adresat „*tuturor*“ încît a fost îmbrățișată de prostime, chiar cu prea mult zel ! (Vezi Mat. II, 25 ; Luca, 10, 21 ; Cor. I, 19—27 ; Rom. I, 21—22.)

Și dacă n-ar fi dat tuturor, fără deosebire, să se pătrundă pentru totdeauna de adevărul divin, ce consecințe îngrozitoare ar trebui să tragem !

Atunci, Biblia, ar mai fi adevăr divin ?

Omul care a pus această temerară întrebare trăiește în mijlocul propovăduitorilor religiei ; da, el face parte dintre prietenii lor. De aceea poate spune fără teamă că acesta este glasul necredinței, ieșit din mijlocul nostru. (Vezi Ioan : I, 2, 19 ; Viața Apost. 15, 24 și 20, 30 ; Gal. 2, 4.)

Unde erau atunci cei patru străjeri ai Sionului ? Eram pe punctul de a izbucni, dar i-am așteptat pe ei. Cu durere repet : *unde erau atunci ?*

Nu cumva dormeau ? (Vezi : Mat. 24, 42, 43 și 25, 5 ; Marcu : 13, 33 ; Luca : 21, 36 ; Cor. I, 15, 33, 34 ; Tes. I 5, 6 ; Ef. 5, 14.)

Dacă mi-aș scrie numele sub aceste rînduri asta n-ar spune nimic care să-i dea cuiva de gîndit. De aceea închei cu următoarele cuvinte sfinte : — Psalm 80, 74.

Tot orașul deschise la cel de-al optzecilea psalm al lui David, versul al șaptelea și citi : „Făcutu-ne-ai pricină de gîlceavă pentru vecinii noștri și vrăjmașii noștri își rîd de noi“.

Această trimitere exprima indignarea generală că, din cauza conflictului, orașul ajunsese batjocura localităților învecinate.

Căci pentru presa invidioasă a orașelor din jur acest sîcandal era un adevărat ospăț ! Ploua cu reportaje și dezvăluiri, de-a dreptul batjocoritoare. Orașul nu fusese niciodată reputat nici în ceea ce privește evlavia, nici morala, nici chiar în ceea ce privește virtutea. Cu atît mai vestit era prin bogăție, dezmăț și risipă. Și acum în gazetele „tîrgurilor prăpădite“, se puteau citi zilnic cele mai nerușinate și mai jignitoare imnuri închinat schimbării bruste, a marii seriozități morale care s-a pogorît deodată, ca prin minune, asupra „Micului Babilon“.

Cu cîteva zile în urmă unul dintre acești lătrători începuse un foileton a cărui origine trebuia căutată chiar în oraș. Era datat chiar din „Micul Babilon“ și istorisea cu mult haz *la chronique scandaleuse* a orașului — fi-rește cu nume fictive — dar oricine înțelegea imediat istorioarele.

Foiletonul se încheia cu enumerarea motivelor pentru care „Micul Babilon“ avea misiunea sfîntă de a împiedica reforma tradițiilor locale.

Deoarece aceste articole erau tot ce ajungea în fața opiniei publice în legătură cu noua școală a lui Rendalen, se credea — dovadă a fanatismului la care se ajunsese — că ele au fost inițiate de Tomas, chiar dacă nu le scrisese el însuși.

Apoi „Asociația marinarilor“ invită cetățenii printr-un afiș cu litere mari, la o adunare „privind acuzațiile ce au fost azvîrlite într-un anume loc împotriva destoinicei noastre bresle“.

La adunare se constată că nu erau prezenți decît trei marinari. Președintele era proprietarul unui șantier naval și nu fusese niciodată pe mare. Ca orator principal se prezintă căpitanul portului. Oricum, acesta fusese marinar, dar cu mult timp în urmă. El tună și fulgeră plin de indignare. Redactase și un protest care dădea expresie „disprețului breslei marinărești, față de o astfel de pălăvrăgeală“; copia protestului fu expediată imediat lui Tomas Rendalen. Pînă aici totul a mers strună. Dar după ce s-a adus punciul și fără să mai stea pe gînduri s-au apucat să bea zdravăn, s-au înfierbîntat peste măsură. Și atunci Kaspar Johannsen, singurul marinar prezent, a binevoit să afirme: „fir-ar să fie, Tomas Rendalen are totuși dreptate“.

Se iscă un scandal de toată frumusețea! Căpitanul portului făcu propunerea ca acest „nou defăimător“ să fie dat afară imediat. Kaspar Johannsen însă nu se lăsa dat afară „de unul care a încasat procente pe sub mînă. Cunoștea destul care-l șpertuiseră“.

Proprietarul șantierului naval încercă să împace lucrurile în mod demn; dar Kaspar Johannsen îi spuse „să se care la dracu!“ Parcă nu știe toată lumea că s-a îmbogățit vînzînd șalande putrede! N-a spus-o chiar agentul de la Lloyd? „Da, asta-i dragostea curată pentru marinari! Ptiu, la dracu!“ etc. etc. Sfirșitul fu o bătaie în stradă.

Sfirșitul? Cearta nu se mai sfîrși — nici după ce trecu vara și veni toamna. De școală nici nu se mai pomenea. Săptămîni întregi se discută numai despre afacerile proprii și despre navigatori, care sînt cinstiți și care hoți de procente — apoi despre afacerile proprii și despre navigatorii care sînt hoți *en gros* și care hoți *en detail*, precum și despre navigatorul cutare, care ar putea să se retragă acum și să-și deschidă o întreprindere pe cont propriu. Toamna, cînd se întoarseră navele, unii navigatori fură concediați. Aceștia însă îi denunțară pe cei care nu fuseseră concediați. Cîrmacii și marinarii se fereau să apară ca martori, dar fură siliți s-o facă. Prinseră o ură de moarte între ei sau tranșară lucrurile pe loc. „Războiul navigatorilor“ salvă școala. Orașul nu era destul de mare ca să se ocupe în același

timp de două chestiuni arzătoare și astfel problema importantă rămase cea în care era vorba despre prea iubitele parale.

Dar dacă „războiul navigatorilor“ salvase pentru un timp școala, în schimb școala nu-l salvase nicidecum pe Tomas Rendalen. Acesta trebuia să fie pregătit de răfuială în orice moment. Se și ferea să coboare în oraș, mai ales seara.

De asta i se aminti în modul cel mai neplăcut cînd, într-o duminică, dis de dimineață, curînd după izbucnirea „războiului“, trebui să coboare cu trăsura în port. Voia s-o ia pe miss Hall care sosea cu un vapor englez. Cercul de muzică și cercul de gimnastică plecau astăzi într-o excursie. Cu toată ora matinală în port erau adunate cîteva sute de tineri. Pe Tomas apropierea lor îl stîngherea. De bine de rău, îl lăsau în pace, dar le vedea privirile răutăcioase și auzea aluziile amenințătoare. Cînd se urcă în barcă, odgonul îi fu aruncat în așa fel încît să-i ia pălăria de pe cap și să-l stropească — bineînțeles din greșeală.

Se bănuia de ce venise cu trăsura ; desigur că o aștepta pe noua păzitoare a virtuților orașului, pe „miss — doctor“ din America. Prova imensă a vaporului englez era aproape ; își amînară plecarea ca s-o vadă. Rendalen o luă în barcă împreună cu bagajul. Era singurul pasager. Ceva atît de neobișnuit merita să fie văzut !

Și cînd colo, ce să vezi ? — un copil ! O femeiușcă slăbuță, sprintenă, care refuză orice ajutor și sări pe uscat. Apoi coborî imediat înapoi pentru că barcagii îi întorseseră un geamantan cu fundul în sus și nu se înțelegea cu ei în norvegiană. Apoi, într-o clipă fu, cu geamantanul în trăsură, ușoară și zîmbitoare. Dar abia după ce se așeză se uită uimită la mulțimea greoaie, neîncrezătoare. O privi lung, cercetător, cu ochii mari. Între timp Tomas se ocupa de bagaje și aranja ceva la hamuri. Apoi se urcă pe capră.

Ochii femeii-doctor profitaseră de acest răstimp. Acum avea o expresie de curiozitate rece și obiectivă. Nu mai alunecau fără țintă ci își alegeau cîte un chip din ceata de tineri, cu fermitate, rapiditate și siguranță. Iar cei

spre care își îndrepta privirea se simțeau pătrunși pînă în străfunduri. Nici unul dintre cei două sute de tineri de pe ponton nu se îndoia că acești ochi erau în stare să descopere la ei o mulțime de lucruri.

După ce „războiul navigatorilor“, bîntuise cîtva timp, deci cu puțin înainte de sfîrșitul vacanței, în oraș se răspîndi zvonul că medicii o abandonaseră pe Emilie Engel, prietena tuturor celor nevoiași, ba chiar a întregii omeniri.

Pe lîngă toate celelalte griji, boala Emiliei îi pricinuisse doamnei Rendalen muștrări de conștiință care creșteau întruna. De aceea vestea asta însemnă pentru ea o lovitură năucitoare. Dintre toate elevele ei — după Augusta Hansen — nici una nu fusese atît de frumoasă, inteligentă și bună. Iar Emilie se atașase de doamna Rendalen ca de o mamă și îi destăinuia — ei și numai ei — cînd era nefericită — nefericită pentru că cel pe care îl iubea o înșela. Tot orașul știa de multă vreme ceea ce ea aflase abia în ultimul an. Tocmai din pricina „calvarului“ Emiliei se bucurase atît de mult doamna Rendalen că Tomas „atacase energic“, cum îi plăcea să spună. Și acum? Nici Tomas nici mama lui, nu se îndoiau măcar o singură clipă că toți vor întoarce lucrurile în așa fel încît să reiasă că el a omorît-o prin grosolănia lui. Indignarea împotriva lui ar fi izbucnit cu o violență reînnoită. Doamna Rendalen nu obținuse permisiunea doctorului s-o viziteze pe Emilie. Holmsen îi spusese, în felul lui necioplit, că este „rudă prea apropiată a conferențiarului“. Și această vorbă se răspîndi în tot orașul.

Emilie Engel muri într-o dimineață, în zori. După-amiază, tîrziu, duhovnicul ei, bătrînul pastor Green, urcă cu trăsura la moșie. El îi transmise doamnei Rendalen ultimul salut al răposatei și îi înmînă carnetul ei de economii. În el Emilie scrisese cu mîna tremurătoare :

Pentru școală.

A Voastră E.“

Pastorul îi spuse că o făcuse cu aprobarea soțului ei. În carnetul de economii era înscrisă suma de cinci mii de coroane.

Emoția și bucuria, dar în același timp durerea și recunoștința doamnei Rendalen erau atât de mari, încât a fost nevoită să-l lase singur pe bătrînul paroh și să se retragă. În momentul cînd, ajutat de servitor, se pregătea să coboare scara principală, Tomas sosi acasă. Bătrînul îl rugă să se ducă la mama lui ; cu siguranță că voia să-i vorbească. Tomas se sperie, dar se stăpîni și îi ajută preotului să se urce în trăsură.

Doamna Rendalen se afla în dormitorul ei unde umbla de colo-colo, plîngînd cu hohote. Cînd îl văzu pe Tomas îl îmbrățișă și atunci el o rugă, pentru Dumnezeu, să-i spună ce s-a întîmplat. Ea nu putu decît să facă semn spre carnet. El îl văzu și îl deschise. În același moment simți : asta era salvarea ! Acum se vedea cît suferise ; și lui i se umpluseră ochii de lacrimi.

În dimineata următoare părinții elevelor primiră o invitație. Doamna Rendalen cerea permisiunea ca elevele să participe în numele școlii la înhumarea doamnei Engel. În caz afirmativ în ziua stabilită toate trebuiau să se adune la poarta cimitirului, îmbrăcate în alb, ca să meargă înaintea sicriului, cele mici presărînd flori iar cele mari cîntînd un psalm și la mormînt încă un coră. Dacă primesc permisiunea, atunci toate trebuie să se prezinte la școală la ora douăsprezece fix.

Deoarece peste cîteva zile urmau să înceapă cursurile, aproape toate elevele se aflau în oraș ; între timp sosiră și ultimele. Nici una nu lipsea.

Era de-a dreptul uluitor cîte a putut să facă Tomas în aceste șapte-opt zile ; știa că avea de dat o luptă grea.

Numărul următor al „Observatorului“ anunța decesul, pomenea în cîteva cuvinte despre marea generozitate a doamnei Engel și adăuga : „După cum se aude a donat o sumă de bani unei anumite instituții“.

Neclaritățile din anunț erau lămurite de restul gazetei, care în ziua aceea nu cuprindea nici măcar un rînd prin care să fie atacată școala.

În aceste împrejurări înmormîntarea doamnei Engel deveni un eveniment extraordinar. Se anunța ca atare prin pregătirile și zvonurile care dădeau înconjur orașului. În ziua aceea școlile își suspendară cursurile ; se hotărî să se închidă toate prăvăliile, străzile pe care trecea cortegiul să fie presărate cu crengi de brad și să se tragă salve de onoare de pe o navă pavoazăată. Se spunea că fanfara regimentului din garnizoana orașului vecin fusese chemată și primise aprobarea să participe la funeralii.

La poarta cimitirului sicriul urma să fie ridicat de pe dric de cei mai de vază comercianți din oraș și din împrejurimi și dus pînă la mormînt. De pretutindenî sosiră vapoare cu oameni care doreau să fie martori ai evenimentului.

Cînd clopotele începură să bată, în ziua înmormîntării, toate străzile erau deja pline de lume. Nu se mai putea găsi nici un loc la intrarea în biserică și în curte. Dacă nu s-ar fi prevăzut o astfel de aglomerație și brigada de poliție n-ar fi fost întărită cu voluntari dintre cetățeni, nici o doamnă nu s-ar fi putut încumeta într-acolo. Dar astfel se rezervase loc suficient pentru eleve și familiile lor. Totuși, cînd răsunară salvele de onoare se produse o mare îmbulzeală, dar mai ales cînd apăru cortegiul. Ici și colo răsună cîte un țipăt, mulți se speriară, dar totul trecu repede. Numai încordarea creștea întruna.

Muzica intră pe poartă, luă poziție și cîntă în continuare, lîngă zidul cimitirului ; dricul se opri, comercianții se apropiară, ridicară sicriul și adunară mulțimea de flori care nu mai avusese loc pe el ca să fie aduse în urma lui. În același timp Tomas se desprinsese din cortegiu și își aliniase grupul alb în spatele porții. Sicriul fu adus înăuntru, dar se așteptă plecarea carului mortuar și unirea cortegiului. Muzica amuți : Elevele întonară cîntecul puternic, dar cu gingășie — și această trecere de la muzica instrumentelor de suflat la vocile de fete avu un efect emoționant. Din acest moment solemn și apoi mai tîrziu, cînd cortegiul se puse din nou în mișcare — fetele în față, îmbrăcate în alb, presărînd

flori, -după ele corul de fete și în sfârșit, sicriul — din acest moment, ceremonia căpătă un alt caracter.

Pînă atunci fusese un cortegiu mortuar ; după aceea durerea se transformă în frumusețe, pierderea într-un omagiu adus cu generozitate. Un cortegiu triumfal al bogăției se oprișe la poarta acestui sălaș al morților. Doamna Emilie Engel era înmormîntată ca o prințesă domnitoare.

Însă din clipa cînd în fruntea cortegiului se înalță coralul, cînd mînuțele gingașe se cufundară în coșulețele pline de flori, toți ochii se ațintiră într-acolo, toate gîndurile urmară acest cortegiu alb care urca dealul, în mijlocul mulțimii de femei cernite care creștea neconținut.

Toți își aminteau de lupta care se dezlănțuise cu puțin înainte ; parcă plutea deasupra capetelor, în atmosfera apăsătoare, peste cortegiul negru ce se îmbulzea în urmă. Deodată, în urma corului, descoperiră chipul palid al doamnei Engel. Cea pe care o înmormîntau acum era sârmana Emilie ; sârmana Emilie, cea de sute de ori înșelată, pe care toată generația vîrstnică o cunoștea de cînd era copil și o văzuse în fiecare duminică la biserică, palidă, tristă. Nu era ca și cum acești copii în alb s-ar fi desprins din mulțime ca să le-o răpească pe cea răposată — care le aparținea ? Prin testament ea însăși se dăruise acestor copii.

Și apoi așa cum acest șir lung și alb se înșiră sus, pe estrada joasă care fusese ridicată pentru ele pe una din laturile sprijinite cu scînduri ale mormîntului, nu părea din nou că acest grup și numai el este purtătorul de cuvînt al răposatei ?

Cu pălăria în mînă, Tomas urcă lîngă ele. Fetițele care presărau flori își umpluseră din nou coșulețele și se așezaseră în fața lui. Sicriul fu coborît în groapă ; tăcere profundă ; apoi Tomas făcu un semn. Muzica începu în surdină, apoi intră și corul. Rendalen dirija cu o mișcare ușoară a mîinii, în rest, cu totul absorbit de momentul solemn, stătea complet nemișcat.

Aceste glasuri parcă vorbeau în locul lui ; școala viitorului își înalța cîntul de mulțumire deasupra mormîntului. Femeile erau emoționate. Privirile grijulii ale

lui Karl Vangen o căutară pe doamna Rendalen. O văzu cît este de zguduită și își croi drum spre ea. Dar cînd îi simțise brațul ea ceru să meargă în față, lîngă cor; voia să vadă mormîntul. Și el o conduse acolo. Dar cînd ajunse și ea lîngă mormînt toți avură sentimentul că nu avea ce căuta acolo; ar fi trebuit să rămînă dincoace. Poate că era numai o impresie vagă, dar aceasta deveni foarte limpede cînd, după sfîrșitul cîntecului, venerabilul pastor Green, susținut de doi oameni, fu condus lîngă eleve și începu să vorbească. El reaminti vorbe de ale răposatei pe care le auzise cu diferite prilejuri și care îi reconstituiau imaginea. Aceste cuvinte spuneau totul. Aceste cuvinte spuneau totul și totuși — nu spuneau nimic; toți înțelegeau, dar nimeni nu era jignit. Și cel ce trebuia să fie cel mai impresionat, era consulul Engel; pentru că unele din aceste cuvinte cuprindeau marele sacrificiu pe care ea îl făcuse pentru el. Pînă să se desmeticească și împotriva voinței lui, aceste cuvinte îl făcură să izbucnească într-un plîns amarnic. Nu se mai putea stăpîni.

Pastorul Green încheie cu vorbele care însoțiseră donația ei către școală: „În această chestiune există două tabere — ea a ales-o pe a voastră” adăugă el.

Muzica intră din nou și apoi corul. Bătrînul pastor fu ajutat să coboare, în timp ce fetițele se apropiară de balustradă presărînd ultimele flori. În același moment tună spre apus; marea se întindea pînă departe, ca o oglindă neagră; ploaia se apropia. Privirile se îndreptară înspre oraș unde drapelele atîrnau nemișcate pe cerul întunecat; totul anunța o furtună puternică. Urmară alte tunete, mai puternice și mai apropiate. Cortegiul funerar începu să șovăie și să se împrăștie. Unii plecau în grabă fără să se mai uite măcar în mormînt, sau să strîngă mîna celor din familie... O clipă mai tîrziu fetele puteau fi văzute coborînd ca niște roiuri mari, albe, pe fondul verde închis al pădurii și cel negru al văzduhului întunecat. Mai întîi începură să fugă vreo cîteva, apoi mai multe, ba, spre indignarea doamnei Rendalen, chiar să rîdă și să strige.

Îndată după prînz doamna Rendalen primi cîteva mici donații anonime, avînd ca motto: „Există două ta-

bere“. În cursul după-amiezii mai sosiră cîteva, toate anonime și destul de neînsemnate. Dar asta dovedea că școala nu avea doar dușmani.

De altfel nu avu prea mult timp să se gîndească la asta ; în aceeași seară la școală urma să aibă loc o mică solemnitate comemorativă la care erau invitate prietenele doamnei Engel și amîndouă clasele superioare. Doamna Rendalen dorea să le împărtășească amintiri din timpul petrecut împreună cu cea răposată. Și bătrînul pastor Green făgăduise că va veni și poate le va povesti cîte ceva. După aceea urma să facă muzică și să se repete coralul cîntat la mormînt etc.

Fusese ocupată ziua întregă cu pregătirile din sala de festivități, dar mai erau încă multe de făcut pînă să fie gata. Fu întreruptă încă o dată de o scrisoare, de data asta de la doctorul Holmsen. Nu purta semnătură, dar scrisul era la fel de cunoscut ca și servitorul care o adusesese. Și cine altul ar fi putut să semneze în locul numelui „un porc bătrîn“ ?

Scrisoarea cuprindea următoarele :

„Dragă Rendalen,

există două tabere — foarte adevărat. Și chiar dacă sînt de părere că una dintre tabere s-a comportat de-a dreptul prostește și n-am de gînd să mă alătur ei nici în viitor — alături se află un cec pentru trei „microscope“ — pentru că ți-ai băgat în căpățîna ta sucită de Kurt că trebuie să se folosească microscop !

Nu dau doi bani — nici pe puterea științei, nici pe religie ; în privința asta nu vei schimba nimic, tinere ! Dar astăzi a fluturat ceva alb, da, un fel de cîntec, prin văzduh — cum am spus, aici sînt banii.“

Elevele din clasele superioare soseau una cîte una la internele care locuiau la moșie. Tinerele trebuiau să vină îmbrăcate în doliu — însă după gust și posibilități — și asta era pentru ele ceva cu totul nou și amuzant, astfel că veniră puțin mai devreme.

Solemnitatea avu loc în „laborator“, adică în fosta sală a cavalerilor. Firește că ceruse mult efort ca să fie transformată într-o sală îndoliată ; dar cînd primele fete sosiră totul era gata. Lipsea numai portretul Emiliei.

Trăsura cu cei doi cai danezi și cu vizitiul în livrea cenușie urcă încet pe alee. Doamna Rendalen și Tomas îi ieșiră în întîmpinare la scara principală. Tomas îi ajută să coboare unei tinere în doliu mare care se aruncă la pieptul doamnei Rendalen. Era unica fiică a răposatei. O chema tot Emilie și mai avea de urmat cursurile școlii numai în acest an. Era o fată de o frumusețe rară, cu silueta zveltă și tenul alb, delicat, contrastînd cu rochia neagră. Părul — autentic al familiei Engel, nici roșcat, nici gălbui — era acoperit numai de un voal negru. Urcă scara plîngînd, la brațul doamnei Rendalen ; Tomas le urma cu portretul învelit într-o pînză, pentru că ploua. Cînd intrară, toată lumea se ridică în picioare. Tînăra fată fu coplesită de hohote și mai puternice și își căută un locșor unde să se poată ascunde sub voal și batistă. Portretul fu așezat deasupra șemineului acoperit cu pînză neagră. În părți erau arborate drapele norvegiene ; apoi împletiră o cunună în jurul portretului. Solemnitatea începu cu un marș funebru, cîntat la patru mîini de Tomas și de altista care interpretase astăzi un scurt solo, sus, în curtea bisericii, sora Augustei Hansen, aceeași care se ascunsese în simbăta conferinței sub pînza de cort. Urmară discursurile și corul. Totul decurgea cît se poate de bine ; domnea o atmosferă solemnă, uneori emoționantă. În încheiere, intonară un coral, ca introducere la o scurtă alocuțiune a lui Karl Vangea. Cu cîtva timp în urmă citise că viața nu este un drum închis, ci unul deschis. Despre asta vorbea acum.

Între timp, în camera doamnei Rendalen se pregătise gustarea obișnuită, îmbogățită cu vin și desert. Tomas dorea să profite de moment ca să mulțumească în încheiere printr-un toast celor două clase superioare precum și tuturor celor ce contribuiseră la această frumoasă solemnitate.

Toate cele care au cîntat pentru răposată, sus, pe dealul cimitirului, cu orașul la picioarele lor și o bună parte dintre concetățeni în jur — spuse el — trebuie să fi sim-

tit că un legământ tainic le unește cu școala. Memoria curată a defunctei le zîmbise.

— Nu-i așa, încheie el, că vom păstra cu toții acest legământ ?

— Da, da ! Strigă întreg grupul, întinzînd spontan paharele spre el. Cum mai scînteiau ochii tineri ! Prima care ciocni cu el fu fiica defunctei ; celelalte îi făcuseră loc. Ea roși de emoție și recunoștință.

Pe la ora zece rămăseseră din nou singuri. În timp ce Tomas se pregătea să se ducă în camera lui îi spuse mamei sale :

— N-a fost totuși o idee chiar atît de proastă că am ținut conferința din sala de gimnastică — ce zici ?

— De, Tomas, Dumnezeu știe, încep și eu să cred că — — — Nu, nu, a fost totuși necugetat ! Lasă-mă ! Nu mă mai amăgi !

Servitoarea aduse o scrisoare uitată, care sosise astăzi, în timpul festivității.

— Vezi mamă ! Vezi ! Strigă el rîzînd și o deschise : „Poate îți închipui că ai învins, mă, defăimătorule ! Am fost astăzi martorul îngîmfării tale, cînd stăteai sus, lîngă mormînt, printre toate fetele alea tinere pe care le-ai încîntat să facă paradă pentru tine ! Mutra ta pistruiată, cu ochii gri și părul tău țepos de iudă, radiau literalmente egoism. Ptiu, drace ! Dar o vei păți, cînd te aștepți mai puțin, porc-de-cîine ce ești !

Veritas“.

2

STATUL MAJOR

„Blonda Milla, bruna Tora, grasa Tinka, slaba Nora.“ Părerile erau împărțite în ceea ce privește locul unde sunaseră pentru prima oară aceste minunate versuri, cu ritmul și rima lor plăcută, dacă în ultima clasă a gimnaziului sau a școlii reale. Problema rămînea nerezolvată ; dar de cîte ori apăreau cele patru fete cunoscute, versu-

rile erau strigate, cîntate, behăite, în urma lor, la început alternativ cu un alt „vers“ al lui Döse-franțuzistul și anume : „*Tora, Nora, ora pronobis !*“ — dar care, datorită nedesăvîrșirii lui, (în el nu apăreau celelalte două nume Tinka și Milla) n-a putut ține piept celorlalte. Dar și acestea își pierdură curînd farmecul noutății. De data asta nu mai încăpea nici o îndoială cine era părintele noii zicale. Rendalen însuși, cu o anumită ocazie, le numise „statul major“ al lui și după el întreaga școală de fete, apoi școala de băieți și pînă la urmă toți cei care voiau să le acorde acest titlu de onoare.

Pe trei dintre ele le și cunoaștem. Blonda Milla nu este alta decît Emilie Engel, cea care în rochia ei de doliu arăta ca un portret de email ; grasa Tinka este Katinka Hansen, sora Augustei, altista ; iar slaba Nora este fiica prefectului care se ascunsese împreună cu Katinka sub prelată — cea cu ochi mari și părul „ca focul“ ! Pe bruna Tora n-o cunoaștem încă și ea va mai rămîne un timp învăluită în mister.

De vreun an fusese numit un nou prefect — fostul registrator Jens Tue, poreclit „Jens afemeiatul“. În loc să-și ocupe postul, acesta plecase în străinătate împreună cu soția amenințată de o boală de plămîni. De gelozie și nesiguranță ea își pierduse tot mai mult pămîntul de sub picioare, astfel încît, sufletește și trupește, ajunsese să filfie ca o pasăre. Avusese ambiția arzătoare să se dedice cu totul treburilor spirituale și muzicii — pînă cînd, într-o bună zi, puterile n-o mai ajutară și se prăbuși. Atunci el o luă și plecă cu ea în lumea largă. Și pentru că în tot timpul călătoriei soțul se arătase plin de grijă și voie bună, asta fusese mai mult decît suficient pentru firea ei de pasăre ; se întoarse acasă înviorată și veselă. Dar în timpul cît ei fuseseră plecați, fiica lor rămăsese acasă. Poate că ar fi fost mai bine s-o lase în Kristiania, la rude sau prieteni. Dar se spunea că școala și pensiunea doamnei Rendalen sînt cu totul excepționale ; totuși, acesta nu era singurul motiv. Toată lumea fu captivată de fata prefectului, cînd aceasta își făcu apariția. O domnișoară modernă, înaltă și zveltă, nu foarte elegantă, totuși foarte șic în înfățișare și purtare ; chiar cu nasul pe sus ! Dar fără nimic jignitor ; pentru asta

era prea abilă și prea adaptabilă. Reușea să-i farmece pe toți cei care o cunoșteau și asta îi făcea pe oameni să-i treacă multe cu vederea.

Totuși, un singur lucru nu i se putea ierta : scrisorile nemaipomenit de multe pe care le scria și le primea, în fiecare săptămână ! Profesoarele n-o iertau pentru că își neglija lecțiile. Colegele pentru că le neglija pe ele. Ba, la început nici măcar nu se uita la ele ! În fiecare seară adormea cu degetele mînjite de cerneală și cu o grămadă de scrisori lîngă pat. Ori scria scrisori, ori citea scrisori, ori plîngea peste scrisori. În fiecare pauză fugea sus, în cameră, ca să mai adauge cîteva rînduri la o scrisoare sau să-și mai arunce încă o dată ochii pe una abia primită.

Pentru că celelalte o urmăreau pretutindeni, dispărea cu regularitate în fiecare după-amiază. Unde se ascundea ? O vînară și dădură de ea, sus, în pod, bineînțeles scriind ; de data asta pe un butoi mare. Era vînată de frig. Lăsase cel puțin douăzeci de „prietene intime“ la Kristiania și toate douăzeci îi scriau și toate douăzeci primeau răspunsuri lungi de cîțiva coți, căci nici unul nu trebuia să fie prea scurt.

Din fericire, mai avea și o a doua pasiune ; și adesea se întîmplă că una ne scapă de cealaltă. Era nebună după muzică. Uneori cînta surprinzător de poetic, dar la vîrsta ei nu putea cînta prea mult dintr-o dată și apoi era prea puțin educată ca să ducă pînă la capăt o interpretare care să se îmbine într-un tot armonios. Oricum, colegele o admirau — și nici una mai mult decît Tinka Hansen. Pentru că Tinka era ea însăși muzicală, deși altfel și într-o măsură mai modestă. Ca și sora ei Augusta, se dezvoltase precoce, mai ales în direcția gîndirii logice. Katinka era ordonată, limpede, sigură ; știa pe dinafară tot ce cînta la pian ; și asta nu era puțin. Astfel ea a fost aleasă să o acompanieze pe Nora, ceea ce făcea cu mult respect. Dar interpretarea ei nu prea era reușită. Atunci Nora o tot corecta pînă ce ieșea așa cum îi plăcea. Pentru asta Tinka îi era deosebit de recunoscătoare. Apoi, într-o zi Nora descoperi minunata voce de alto a Tinkăi. Și de atunci încolo urmară duete și iar duete ! Dar vîrsta la care se aflau cerea totuși prudență și dacă Nora nu

știa să păstreze măsura, atunci Tinka voia și putea s-o facă. Nora era obișnuită să comande și astfel uneori aveau loc lupte crâncene ; însă, pe de altă parte Tinka era atît de obișnuită să învingă atunci cînd conștiința îi spunea că are dreptate, încît o înfrîngea pe Nora în joacă. Acesta era temeiul prieteniei lor. O ființă care să o admire dar totodată să o țină în frîu îi dădea Norei un sentiment de mulțumire și siguranță. La rîndul ei, Nora o influența pe Tinka, așa cum o serie de impresii artistice îl influențează pe cel ce n-a mai văzut nimic pînă atunci. Pentru că, pe lîngă asta, Nora o iniția fără rezerve în secretele ei intime, conștiințioasa Tinka socotea că trebuie să-i răspundă de la egal la egal.

Știa toată lumea, deși Tinka nu spusese nici unui suflet muritor : Tinka era logodită ! „El“ — bărbatul — își dăduse examenul de bacalaureat și plecase chiar zilele acestea la universitate. În fiecare săptămînă primea cîte o scrisoare de la el ; din diferite motive nu dorea mai mult. Îl chema Frederik, Frederik Tygesen. Tatăl lui era judecătorul de ocol Tygesen. Nora era „prima din lumea întreagă“ căreia îi mărturisise. Ce încîntată era, Dumnezeu ! Să fii logodită de-a devăratele și cum se cuvine — cu scrisori săptămînale și încuviințarea tacită a părinților ! Cum se întîmplase asta ?

Da, tocmai asta era ciudățenia, că nu o știa nici unul dintre cei doi. Odată, pe cînd Tinka avea opt ani, printr-o ușă deschisă o auzise pe mama ei vorbind despre Augusta și Tomas Rendalen și anume, ce îi spusese el mamei sale despre Augusta și ce îi spusese ea mamei sale despre Tomas. Și de atunci cei doi copii ținuseră unul la altul, întocmai ca Tomas și Augusta ; dar de vorbit nu vorbiseră niciodată despre asta. Niciodată.

Pe temeiul trainic al acestui secret împărtășit se clădi o prietenie de nezdruccinat iar prietenia cu Tinka atrase după ea altele noi. Unele părți izolate din sufletul Norei binevoiră să se mute de la Kristiania aici și să creeze treptat un nou cerc de admiratoare. Curînd Nora nu le mai seria prietenelor intime din Kristiania decît din cînd în cînd, iar scrisorile ei începeau întotdeauna cu : „A trecut deja îngrozitor de mult... sau : „Am de-a dreptul mus-

trări de conștiință că abia astăzi“ — sau : „Amînarea este cel mai respingător lucru“ etc. etc.

Totuși, în clasa superioară existau hotare precise pînă la care se putea ajunge cu cuceririle ; și asta nu-i convenea deloc Norei. Le prefera tocmai pe colegile care se țineau la distanță. Dar limita asta n-o putea depăși. Pentru că aici exista deja o regină — asta era povestea ! Și ea încă mai trona. Mijloacele puterii ei erau de altă natură ; dacă erau mai slabe, asta depindea de unitatea de măsură folosită.

În primul rînd era cea mai bogată moștenitoare din oraș. În al doilea, la cea mai mică amenințare de ploaie, zăpadă sau furtună, un servitor venea cu echipajul s-o ia de la școală. Atunci se punea întrebarea cine putea să meargă cu ea. Aproape întotdeauna avea la ea ceva frumos și nou. Bani ei de buzunar aveau însușirea remarcabilă de a nu scădea ci de a se înmulți, pe măsură ce îi cheltuia. În această privință micul portmoneu elegant era o adevărată minune. Primea de la mămica, primea de la tătucu, primea de la doi unchi necăsătoriți. Pe lîngă asta era drăguță, amabilă și plină de tact. Nimeni nu o auzise ridicînd tonul sau folosind vreo vorbă nelalocul ei, nimeni nu o văzuse făcînd vreun gest repezit, nici măcar la gimnastică ; întotdeauna vorbea pe un ton ceva mai scăzut ; tot ce făcea avea eleganță. În ochii ei nu exista nimic mai urît la un om decît să uite de sine. Trăia parcă numai în puf și cine era sub influența ei de asemenea parcă se cufunda în puf.

O cunoaștem deja : este Emilie Engel.

Nu era deosebit de talentată, dar era harnică ; cînd era vorba să învingă o greutate își dădea într-adevăr silința. Toate o simpatizau, unele îi făceau curte iar cîteva erau de-a dreptul nebune după ea. Tinka Hansen nu făcea parte din nici una dintre aceste grupe. Dacă Tinka voia să se dăruiască cuiva, nu putea s-o facă decît unei ființe care era opusul ei ; Milla cea liniștită și conștiincioasă îi semăna prea mult. Cînd veni Nora și se apropie mai întîi de Tinka și prin Tinka de altele, Milla se simți jignită. Și cînd Nora veni la ea, era prea tîrziu. Multă politețe, chiar amabilitate, dar niciodată nici măcar o vorbă despre cîntatul ei, nici un zîmbet la anecdotele din

Kristiania, nici o privire cînd toată clasa o urmărea admirativ și cu sufletul la gură în timpul vreuneia din povestirile sale. Nora nu putea suporta această indiferență ; ca s-o cîștige pe Milla se pretă la toate tertipurile de care poate dispune o codană. Zadarnic.

Apoi se formară două tabere. Nora o găsea pe Milla insipidă, egoistă, rece, pedantă, fandosită. Milla o găsea pe Nora — nu, Milla nu o găsea deloc pe Nora ; Milla își lăsa prietenele să vorbească și asculta. Felul slobod de a vorbi al Norei și purtările ei libere, de oraș mare, erau nepotrivite ; firea ei capricioasă era insuportabilă, pentru oricine avea un pic de mîndrie ; talentele ei erau superficiale ; n-avea deloc caracter. Mai tirziu, din anumite afirmații, se putu trage concluzia că este necredincioasă iar tabăra Millei era religioasă. Ea însăși fusese confirmată de Paști și mama ei evlavioasă era tot mai bolnavă, ceea ce îi învăluia chipul și gîndurile într-un fel de exaltare. Așa se simțea bine, pentru ea era o necesitate. Și încerca să-i transmită ceva din această stare și fiicei ei.

În perioada confirmării, Milla își găsi o confidentă în nepoata celor două domnișoare Jensen, mica Anna Rogne, care pe atunci era cuprinsă de o puternică inspirație religioasă. Avea cu cîțiva ani mai mult dar era mică de statură ; sănătatea ei lăsa mult de dorit, de cîteva ori fusese chiar pe pragul morții.

Anna avea mai multe cunoștințe religioase decît mulți oameni vîrstnici și la orele de religie Karl Vangen era de-a dreptul încîntat de ea. Îi transmisese ceva din exaltarea ei și Millei, care nu avea nimic împotrivă. Cînd mica Anna observă că Milla este receptivă fu foarte fericită și declară că Milla este „spiritualizată“. I se părea de neconceput că nu se „descoperiseră“ mai de mult. Apoi veni momentul cînd medicii o abandonară pe mama Millei. Atunci mica Anna desfășură puteri de-a dreptul supranaturale. Veghe împreună cu prietena ei la patul bolnavei, îi citi, îi cîntă și se rugă. Doamna Engel trebuia salvată cu orice preț. Medicul nu era în stare s-o salveze, rugăciunea însă — cît de sigură era ! Cît de entuziasată !

Și când, cu toate acestea, doamna Engel muri, și-ar fi dat literalmente viața pentru fiica acesteia. Era atât de frumos în sine s-o vezi pe bogata moștenitoare, înconjurată de tot luxul din lume, rugîndu-se îngenunchată în fața lui Cristos. Și cu toate că rugăciunile nu ajutaseră ea rămase totuși credincioasă, ba, în nemîngîierea ei, îi mulțumi lui Dumnezeu cu toată umilința pentru loviturile sortii. Mica Anna încheie cu ea un legămînt de iubire, pe care nici chiar moartea nu trebuia să-l desfacă.

Milla reluă cursurile cam trei săptămîni după începere școlii. Se așază lîngă Anna Rogne care venea aproape zilnic cu ea în trăsură și după școală pleca din nou împreună cu ea. Familia Engel locuia încă la țară și Ana era aproape tot timpul la Milla.

Revenirea ei în clasă stîrni senzație. Rochia de doliu îi venea încîntător; chipul palid, purtarea reținută, se potriveau cu rochia, așa cum se asortează podoabele de argint mat cu catifeaua. Prin blîndețea calmă cu care le întîmpină pe toate, chiar și pe admiratoarele fanatice ale Norei, își asigură o cordialitate plină de atenție. Cîteva zile parcă s-ar fi păstrat o reculegere pioasă în semn de respect pentru Milla.

Numai că, tocmai în banca din fața ei, apăruseră o pereche de ochi noi, un spate nou, un gît nou și niște brațe noi. O voce nouă, gesturi noi și — pentru Milla nu în ultimul rînd — o rochie nouă! Mai ales cînd se adăugară o pălărie și un palton nou, Milla își spuse că are în fața ei o bogăție de culori mai îndrăzneată, o cromatică mai elegantă și garnituri mai bogate decît văzuse vreodată.

Știa cine este noua elevă — fiica controlorului șef al vămii din Bergen, Holm, cel cu fața arsă de soare, cu ochii mari negri și părul creț, alb ca de cretă — un om deosebit de timid, care bea, bea atât de mult încît era menținut în slujbă numai de milă... A avea zece copii!

Tora era cea mai mare dintre ei și de la doisprezece ani fusese crescută, parte în Anglia, parte în Franța — la un unchi care fusese agent de navigație în cele două țări. Acum murise și-i lăsase fiicei lui adoptive o mică rentă viageră. Milla știa toate astea. Anna îi mai spusese, ca din întîmplare, că Tora Holm este drăguță.

Dar acesta nu era cuvîntul potrivit. Unde fuseseră ochii Annei ? Tora era o frumusețe — una cu totul originală — „exotică“... Anna nu văzuse, nu auzise bine ; pentru că în această privință toate erau de aceeași părere.

În prima zi Milla nu făcu altceva decît să se uite la Tora. Și cu toate că aceasta ședea cu spatele la ea, nu-și găsea liniște ci se sucea și se învîrtea ca și cum ar fi simțit ochii Millei în ceafă. Cu cît Tora era mai neliniștită, cu atît mai liniștită o studia Milla. Acasă, în sufragerie, se afla capul din marmoră al împăratului Augustus tînăr ; Milla îl admira de cînd era mică. Acum capul acesta se afla pe niște umeri de fată, aproape de tot, în fața ei și se mișca — în soare și culori ! Aceeași frunte, aceeași formă ; lățimea, rotunjimea obrazilor, arcu sprîncenelor, curba bărbiei — toate, toate la fel ! Ochii erau altfel — mai vii — adică cei ai capului lui Augustus dădeau impresia că sînt cam stinși, sau, în orice caz, că se mișcă lent. Ai Torei jucau neîncetat, cu reflexe gri-albăstrui, pe sub genele lungi, dese, negre. Buzele pline și arcuite. Părul castaniu închis, sau negru — castaniu după cum cădea lumina. Tenul oarecum creol — Milla nu găsea cuvîntul potrivit ; era un amestec pe care nu-l mai văzuse niciodată. Și pe obrazul stîng, o aluniță mare, cam prea mare. Părea că asta o deranjează pentru că nu-i arăta niciodată acest obraz ori de cîte ori se întorcea s-o privească pe Milla. Silueta era dezvoltată ; destul de puternică și parcă sculptată. Probabil că avea peste șaisprezece ani. Deocamdată dădea impresia că nu prea se simte bine ; avea cearcăne vinete la ochi și pielea cam umedă. Întreaga înfățișare trezea interes. Milla o admira fără urmă de invidie. Gustul „celei noi“ era întru totul „mai sus“ decît tot ce văzuse pînă atunci. Cîte trebuie să știa !

Din cînd în cînd Milla se uita la colega de lîngă ea. Anna era slabă și ascuțită ; mai ales degetele disproportionat de lungi, subțiri, palide-vineții, o preocupau astăzi pe Milla în mod cu totul deosebit. Era cu totul altceva !

Se cădea oare să vorbească cu „cea nouă“ ? Să se arate prevenitoare ? Poate că era cam nepotrivit. Și în pauza

următoare cînd o văzu plimbîndu-se braț la braț cu Nora, firește că nu mai putu fi vorba de așa ceva.

În cele trei săptămîni cît lipsise, se mai întîmplase ceva — cu totul pe tăcute — o transformare care nu se încheiase.

Tora Holm își făcuse intrarea în școală într-o dimineață — și anume într-una cu ghinion. Întîrziase, nu găsisse pe nimeni în vestibulul cel mare și nu știa încotro s-o apuce. Toată lumea era adunată în laborator, la rugăciunea de dimineață. Tocmai atunci sosise în goană Karl Vangen care fusese reținut la patul unui bolnav și grăbit, era cît pe-acî s-o trîntească. Se simțise atît de încurcat, cum numai un tînăr preot poate fi, crezuse că este noua profesoară și o făcu să se zăpăcească prin purtarea lui stîngace. De aceea durase mai mult timp pînă ce ea îi explică, în graiul cîntat din Bergen, cine era ; și cînd el auzi și se gîndi la toate cîte avusese de îndurat după moartea unchiului ei și ce situație tristă găsise acasă, la reîntoarcere, strigă :

— Aici toți vom fi cît se poate de prietenoși cu dumneavoastră ! Și îi strînsese mîna. Bun venit ! Bun venit !

Asta fu de ajuns ; o podidiră lacrimile. Era nervoasă și speriată ; toate erau atît de noi și de străine. Dar el nu știu să se descurce altfel decît deschizînd ușa și strigînd : „mamă !“ Doamna Rendalen ieși, cu ochelarii puși strîmb pe nas și întrebă scurt (doamna Rendalen se exprima întotdeauna concis, lucru pe care îl cerea și de la ceilalți) :

— Ce-i Karl ?

— Iat-o pe domnișoara Holm, fiica controlorului șef al vămii, Holm.

— Bine, să intre, răspunse doamna Rendalen și deschise larg ușa. Bun venit ! spuse ea din prag și îi întinse mîna fetei care se afla încă pe culoarul nu tocmai luminos. În aceste cuvinte era ceva prea poruncitor ca Tora să nu le dea imediat ascultare. Atunci doamna Rendalen observă că venise la școală plîngînd — ca un copilăș de cinci ani. O privi mirată, îi arătă un loc spre care Tora se îndreptă sfioasă și apoi rugă pe una dintre profesoare

să o ajute să-și scoată pălăria și paltonul cu care rămăsese îmbrăcată „prostuța cea nouă“.

Se cîntă un coral și Karl Vangen ținu o scurtă alocuțiune despre „întîlniri“. Cînd întîlnim însușirile bune la semenii noștri, îl întîlnim pe Dumnezeu. Asta era tema lui.

Pentru Tora nu era decît sunetul unei voci frumoase. Se simțea descurajată de sosirea ei nefericită, de impresia proastă pe care o făcuse, în primul rînd asupra doamnei Rendalen, dar și asupra celorlalți ; ah, o observase foarte bine.

Nu-și putea stăpîni neliniștea, de îndată ce o privea cineva se tot întorcea și se sucea de parcă ar fi vrut și totuși n-ar fi vrut să fie văzută. Dacă i se adresa cineva, ceea ce se întîmpla din cînd în cînd, dădea un răspuns pe care în momentul următor îl și retracta.

Și asta nu se întîmplă numai în prima zi ci și în a doua și a treia. Nu cunoștea nici geografia, nici istoria Norvegiei ; nu știa decît englezește și franțuzește. La gimnastică nu voia să meargă deloc ; în cele din urmă pretextă că nu are costum. Apoi își croi ea însăși unul care era o capodoperă de cochetărie. Firește că nu recunosc. Era un costum obișnuit, de fapt urît. De altfel, cu toate că era robustă nu rezista la gimnastică, se pierdea și începea să plîngă. Miss Hall, care conducea exercițiile de gimnastică și le adapta după particularitățile corporale ale elevelor, o luă deoparte și o examinează. Miss Hall uitase în parte limba maternă și pe moment nu-și aminti că Tora vorbește englezește ; în timp ce o examinează nu-și găsi cuvintele. Tora înțelege greșit, fugi de la oră, se îmbracă, se duse în goana mare direct acasă și nu mai vru să meargă deloc la școală. A fost nevoie de multă osteneală ca să fie readusă la cursuri, dar mai ales ca să intre în pensiune. Avea nevoie de o hrană mai bună decît cea pe care o primea acasă, pentru că era predispusă la gălbinare. Acesta era cuvîntul pe care nu-l găsisese miss Hall. Acum Tora împărțea o cameră cu miss Hall. Era prima căreia i se îngăduise asta ; după aceea aproape tot timpul mai era cineva împreună cu miss Hall.

Treptat, Tora se dezbră de purtarea ei inițială, cel puțin atît cît să poată sta liniștită. Numai să nu fie pri-

vită țintă, sau să nu se vorbească despre ea. Simțea și cu spatele, spuneau celelalte. Făcură o experiență și se amuzară copios când într-adevăr deveni tot mai neliniștită și în sfârșit, se întoarse ca să le privească.

Nora locuise la pensiune în tot timpul anului precedent; de aceea, firește că era și acum permanent acolo. Cu Tora nu vorbea decât întâmplător, în treacăt. Totuși, într-o duminică, Tora o întreabă dacă nu îi dă voie s-o coafeze. Asta stîrni în pension o senzație, de parcă i-ar fi oferit Norei alt păr, nou. Vestea trecu din cameră în cameră și toate se adunară ca să vadă cum i se „înnoiește” părul Norei. În timp ce se producea marele eveniment se înghesuiau de-a dreptul unele peste altele. Dar ceea ce se întâmpla era într-adevăr un eveniment! Risetelile se transformară curînd în uimire, ovații și aplauze puternice.

Într-o zi, părul Norei se deranjase și Tora observase imediat că așa îi stătea bine. Se potrivea cu ochii mari, larg deschiși, care dominau toată fața mică. Frunte — mai deloc; obraji se sfîrșeau după ce abia începuseră iar gura era cît o cîreșă — sau două. Nasul, cam mare — adevăratul nas al familiei; oricum, dădea direcția ochilor. Iar întregul era pînă la urmă o pereche de ochi — nu mai ochi!

Acum era vorba să născocească o coafură care să-i scoată în evidență ochii! Tora văzuse multe și era obișnuită să-i vină „inspirații”. Dar în ceea ce privește părul, nu avusese încă nici o idee... Dar acum îi veni una!

Firește, mai întîi îl despleti și îl pieptănă; apoi luă părul din față, îl împleti ușor în două conciuri, cîte unul de fiecare parte. În sine, asta era foarte puțin și nici măcar ceva deosebit, dar avea un efect surprinzător. Cînd Nora se uita în sus părul parcă avea aripi și voia să-și ia zborul. Apoi mai părea și că arde — era de la natură oarecum schimbător la culoare.

Pînă acum nu se spusese niciodată că Nora este „frumoasă”. Avea alte farmece cu care cucerea. Dar acum chiar și Tomas, care altfel nu dădea deosebită atenție elevelor luate în parte, avu un moment de ezitare la lecția următoare cînd ridică ochii întâmplător și o văzu pe Nora. Toată clasa știa ce gîndește.

Cea care dădea cel mai puțin importanță acestui lucru era însăși Nora. Părul ei era așa cum era și nu mai avea nevoie să-și bată capul cu el în viitor ! Dar cînd Tora Holm începu să se entuziasmeze de talentele prietenei sale și o asigură că Nora este „total eterică“, că muzica Norei „este pur și simplu fermecătoare“, că vorbele înaripate ale Norei „puneau întotdeauna punctul pe i“ — da, asta bineînțeles că însemna ceva ! Prinse gust pentru complimente și cerea tot mai mult — și idolatriza această prietenie. Iar Tora Holm făcea noi descoperiri ; în primul rînd că Nora are *întotdeauna* dreptate. Chiar și atunci cînd este capricioasă și impulsivă față de altele, ba chiar și atunci cînd are mici accese de infidelitate... În fond însă Nora are dreptate... Are întotdeauna dreptate.

Astfel Nora ajunsese la concluzia că Tora Holm este prima care o înțelege cu adevărat. Cît de ciudat că o străină, o fată care se uita la ea cu ochi noi, nepărtinitori, descoperise asta imediat.

Cu cît prietenia lor devenea mai intimă, cu atît la amîndouă își făceau apariția talente tot mai mari. „Absolut nimic pe lume“ nu întrecea talentul de povestitoare al Torei, era de părere Nora. Își aduna toată oastea ca să asculte — și atunci, să te ții ! Basme și romane, care mai de care — cite nu citise Tora ! Cîte nu știa ! Din „O mie și una de nopți“ — nu prelucrarea pentru copii, doamne ferește, ci poveștile originale — fetele le puteau asculta iar și iar chiar dacă erau aceleași, ca și copii mici. Pe lîngă acestea le plăceau și „poveștile adevărate“, dintre acelea pe care, în definitiv, le-ar fi putut trăi și ele însele. Dar perechea de îndrăgostiți trebuia să fie întotdeauna nobilă și nefericită. Din diferite motive, aceste fete de cinsprezece, șaisprezece, (Tora avea aproape șaptsprezece ani) nu citiseră în afara școlii decît la întîmplare. Cărțile din care Tomas făcuse lectură le lărgiseră orizontul cu repeziciune și le măriseră dorința de a afla lucruri noi, așa că Tora era nespus de binevenită.

Dar în afara acestor ore de divertisment, Nora voia să o aibă numai pentru ea. Nora — Tora, Tora — Nora...

erau de nedespărțit. Iar Nora spunea sus și tare că preferă să fie singură cu prietena ei.

O cunoșteau pe Nora și știau că peste câteva zile îi va trece; de asta făceau numai haz. Era însă una care nu râdea.

Tinka Hansen nu putea tolera infidelitatea. O luase pe Nora la rost și o avertizase de mai multe ori. De data asta tăcea și o pedepsea, ținându-se corect, la distanță, după dorința Norei. Aceasta nu mai reușea să o atragă nici măcar cu poveștile ei. Curînd Norei toate palatele orientale i se părură singuratece și pustii. Treptat își dădu seama că fără Tinka nu se simte deloc în largul ei; fără ea nici să asculte nu mai putea. Romanele Torei erau adesea foarte „franțuzești“. De mai mult de un an se obișnuise cu „limitele“ Tinkăi; acum nu mai era sigură dacă se află înăuntrul sau în afara lor; avea mustrări de conștiință. Curînd și Tora simți la fel. Nora nu mai știa ce vrea nici ea însăși; întrerupea despotice povestirile începute și porunca altceva; dar nici atunci nu asculta. Făcea promisiuni și nu le ținea — se plictisea.

Și chiar la începutul acestei perioade Milla reveni la școală.

Joi seara, la doamna Rendalen — Tomas urma să le citească o nouă piesă de teatru — Tora se opri ca din întâmplare în fața Millei și îi admiră noua rochie neagră (nu era cea pe care o purta la școală). Desenînd cu degetele câteva linii în aer, fără să o atingă, spuse :

— Garnitura trebuia să fie așa și nu așa — puțin mai îngustă ar fi arătat mai bine. Nu așteptă răspunsul și trecu mai departe și se așeză.

A doua zi, înainte de rugăciunea de dimineață, Milla veni la ea și îi mulțumi, făcuse o probă și găsisese că are dreptate. Nu a fost timp pentru mai mult. Dar în prima pauză se căutară din nou, involuntar.

— Cum de-ai observat ? întrebă Milla.

— Probasem de curînd ceva asemănător pe o păpușă, răspunse Tora.

— Pe o păpușă ? întrebă Milla roșind ușor.

Atunci Tora simți că n-ăr fi trebuit să se trădeze ; nu era niciodată sigură cum e mai bine. Ce instinct rafinat trebuie să aibă Milla Engel ca să roșească pentru ea !

— Deci te ocupi de păpuși ? întrebă a doua zi Milla Engel zîmbind, în timp ce aluneca pe lîngă ea. Tora confirmă, o asigură... Da, nu se prea înțelegea ce o asigura de fapt ; că avea și ea vreo două păpuși sau că sînt ale surorii ei mai mici — că adesea chiar și femeile măritate au păpuși, așa că nu poate fi nimic rău în asta — sau că înțelege foarte bine ce este nepotrivit, pentru că fiecare vîrstă trebuie să-și aibă preocupările ei... Fata din Bergen mai spuse multe altele cu vocea ei cîntătoare și Milla o ascultă zîmbind.

— Nu vrei să vii puțin pe la mine, azi după-masă ? Acum ne-am întors de la țară.

Nu știu cum se întîmplă, dar Tora făcu o reverență. După aceea îi veni să moară de necaz. Ea aspira să se emancipeze. Voia să scape de condițiile din casa părintească, să evite o soartă ca aceea care o amenința acolo. Așa că trebuia să dea din coate cu curaj, dar îi era și frică.

La șase fix era în fața casei. Locuința consulului Engel era dintre puținele din oraș care rămînea închisă și în timpul zilei. Dacă sunai la anumite ore, deschidea un servitor ; la alte ore deschidea o servitoare. Și intrai într-o casă în care covoarele de Bruxelles nu se găseau numai în camere ci și pe coridoare și pe scări și unde chiar în antreu te aflai între două oglinzi cît peretele în care te puteai vedea de la picioare și pînă la pana de la pălărie. Tora fu condusă sus. Acolo erau camerele „stimatei domnișoare“.

Milla o primi cu multă căldură. Erau camerele în care locuise doamna Engel în ultimii ani de viață și pe care rareori le părăsise. Aci murise. Acesta fusese și motivul pentru care familia plecase atît de tîrziu la țară în vara asta și se întorsese abia acum.

Aici era adunat tot ce poate face o cameră mai plăcută și mai luxoasă. Toate mobilele erau ca niște perne de puf, pentru o existență de om bolnav ; tot ce atingeai era moale. Îmbrăcămințile erau din mătase de culoarea mușchiului verde ; la fel perdelele și draperiile. Pereții

aveau o culoare închisă, nehotărită. Un şifonier vechi, din lemn de trandafir, cu incrustaţii şi nenumărate despărţituri şi sertare secrete. Tora nu se mai sătura privind. Un pian Erard cu capete sculptate şi embleme ; o bibliotecă în acelaşi stil. Picturi, în majoritate peisaje, atmosfera tristă, aproape apăsătoare ; amurg ; nostalgie sumbră. Tora trecea de la un obiect la altul. Pe fiecare îl admira ca pe o individualitate cu care i-ar fi făcut plăcere să intre în relaţii personale.

Apoi mai departe, în dormitor ! Aici admiră covorul moale, în care piciorul aproape că se cufunda, micul şez-long din colţ, patul cu perdele scumpe, diversitatea şi eleganţa obiectelor de toaletă.

Bucuria Millei că-i poate arăta toate acestea reieşi din observaţia pe care o făcu : nu mai arătase nimănui camerele mamei ei.

Numai pe lângă una din mobile Tora trecea mereu fără să-i dea atenţie ; pînă la urmă nu se mai putu abţine. Asta strica toată armonia.

— Draga mea, ce e în dulapul ăsta ? întrebă ea. De ce îl ţii aici ?

Milla îi răspunse zîmbind că dulapul este oarecum în discordanţă cu toate celelalte, o ştia foarte bine ; mai înainte nici nu fusese aici. Îi aparţinea personal şi o urmasa pretutindeni, de cînd era mică.

— Dar nu-i poţi găsi loc în altă parte ?

— Nu, asta nu se poate. Răspunsul sună cam reţinut. Tora nu putea întreba mai mult.

Cînd îşi luă rămas bun, Milla o rugă insistent să mai vină curînd. Dar ar fi bine să i-o spună mai înainte, ca să poată fi numai ele singure ; așa ar fi cel mai plăcut.

Tora înţelese că observaţia se referea la Anna Rogne. Dar asta n-o interesa.

Apoi, data următoare, cînd le povesti Norei şi prietenelor ei — care se cuibăriseră pe cuverturi şi perne — un basm din „O mie şi una de nopţi“, făcu în treacăt observaţia surprinzătoare : „Dintre toate prietenele mele cea care seamănă cel mai mult cu Gulnare este Milla Engel“.

În această ambianţă era ca şi cum ai fi spus în prezenţa regelui că nu este cel mai înţelept om din împără-

ție. Nora încremenise ; prietenele ei erau de-a dreptul indignate. Tora simți că a spus o prostie, și încercă să se descurce atribuindu-i Millei o frumusețe „pasivă“ despre care era vorba aici. Pe atunci „pasiv“ și „activ“ erau cuvintele cheie ale claselor superioare ; oamenii erau „activi“ și „pasivi“ ; ochii „activi“ ; culorile „active“ și „pasive“.

— Doamne sfinte, spuse una dintre prietene, dar Milla nici măcar n-are părul negru ! Doar e blondă !

— Și Nora la fel, răspunse nechibzuita bergeneză.

— Nu vreau nicicum să fiu o frumusețe pasivă — nici prințesă orientală ! Mulțumesc ! replică aceasta jig-nită.

— Dar nici n-am vrut să spun asta ; am vrut să spun numai că... și se poticni ; într-adevăr nici nu mai știa de ce o spusese.

— Asta e curată aiureală, spuseră celelalte și o încolțiră pe Tora cu întrebările pînă ce declară cu lacrimi în ochi că Milla este cea mai fină și mai frumoasă fată din școală și ea este nespus de fericită că știe pe cineva atît de atent și plin de tact. Zău că nu toate erau așa.

Asta era prea de tot ! Chiar și Gina Krog, care era întotdeauna atît de îngăduitoare, nu ezită acum să le spună ceea ce aflase deja de două zile, dar nu voise să spună nimănui : că Tora se duce la Milla și că se tutuiesc !

Se lăsă tăcere. O clipă mai tîrziu Nora dispăru. Societatea se împrăștie. Tora încercă să dea o explicație ; dar nimeni nu voia s-o asculte. În pension tabăra Millei avea prea puțini partizani. Nici una dintre fete nu călcase în casa Millei — pentru simplul motiv că nu fuseseră invitate niciodată.

Oricît se suci Tora în pat în seara asta și oricum înțoarse perna, nu reuși să adoarmă. O rodea și o chinuia că nu se putea împrieteni cu una fără să și-o facă dușmancă pe cealaltă. Acum, tot pensionul o socotea infidelă și prefăcută. Numai bunul Dumnezeu din cer știa că nu este ! Dar povestea asta putea s-o compromită definitiv, s-o facă pentru totdeauna imposibilă. Se simțea grozav de neliniștită ; își dorea să calce pe un teren sigur, dar cum îl atingea, îi fugea de sub picioare.

Plînse amarnic. Le simpatiza pe amîndouă, pe fiecare în felul ei. De altfel, erau atît de diferite. De ce să nu-i fie permis dacă așa simțea ? Ce să facă acum ? Nu voia s-o sacrifice nici pe una, nici pe cealaltă...

A doua zi era duminică. Trebuia să meargă la biserică ; dar nu avu răbdare să le aștepte și pe celelalte. De îndată ce putu o șterse la Milla.

Și Milla era îmbrăcată pentru biserică ; se întîlniră pe coridor. Dar cînd Tora o rugă insistent să stea de vorbă cu ea, o privi surprinsă, o luă în camera ei și întoarse cheia.

Tora începu să plîngă și povesti totul, așa cum se întîmplase ; nu ascunse că le simpatiza pe amîndouă și că se simțea singură și părăsită, și toate astea puteau avea urmări grave pentru viitorul ei. Nora avea atîta influență în pension și în școală.

În timpul acestei relatări — Tora tocmai făcuse o pauză ca să plîngă — Milla auzi pe cineva la ușă... Acum bătea. Întredeschise ușa și se strecură afară. Reveni după un moment și spuse că se înțelesese cu Anna Rogne să meargă împreună la biserică ; acum însă se scuzase, pretextînd o durere de cap. Mai spusese asta și duminica trecută, ce-i drept, dar acum nu se mai putea schimba nimic. Milla o compătimea sincer pe Tora ; îi dorea binele ; asta se vedea limpede acum. Promise că nu îi va lua în nume de rău orice ar inventa ca să fie din nou în relații bune cu Nora și mulțimea ei de prietene. Milla era într-adevăr o fată dulce. Tora nu mai avu timp decît să o îmbrățișeze și să o sărute ; trebuia să se ducă la biserică. Dar după-masă n-ar putea să revină ? Ce-i drept, se simțea consolată, dar acum avea și mai multă nevoie de Milla ; îi era atît de teamă ; trebuiau să stabilească totul împreună.

Milla o rugă să revină cînd va putea.

Îndată după cafea fu din nou acolo și Milla îi șopti la ureche, după ce încuiase ușa și o cuprinsese cu brațul pe după gît, că acum vrea să-i facă o bucurie ; cel puțin ea crede că o va bucura. Nu arătase nimănui ceea ce va vedea Tora acum.

— Dulapul de colo —

— Dulapul ?

— A fost dulapul meu de păpuși.

— Dulapul tău de păpuși !

— Dar acum nu mai știe nimeni ! spuse Milla. Și cu aceste cuvinte deschise dulapul — ușile mari, de sus și de jos se rotiră în același timp și fetele priviră în interiorul unei case cu patru caturi. Jos de tot era o bucătărie incredibil de cocheta, cu toate cele necesare, lângă o spălătorie și o cămară ; deasupra, un salon mare și elegant cu mobilele cele mai fine, îmbrăcate în mătase, o masă din palisandru, un șemineu cu oglindă și pendulă... La etajul al doilea se găseau dormitoarele cu pătuțuri fermecătoare. Etajul al treilea era destinat garderobei — o minunată garderobă pentru păpuși : catifea, mătase și *moiré antique* în cele mai variate culori ; un întreg depozit de stofe încă necroite, tot felul de petece care era evident că fuseseră adunate ani la rînd cu multă grijă și hărnicie ; pe lângă astea : cămăși, ciorapi, lenjerie de corp, toate de cîte două ori ; de asemenea și pălării, paltoane, cordoane și podoabe !...

Tora scăpă un strigăt de încîntare. Ba îngenunchia, ba se înălța pe vîrfuri. Dar încă nu se atinsese nici măcar cu un deget de cel mai mic lucru ci doar le mîncea din ochi fără să le poată cuprinde pe toate odată. O privire nu ajungea, erau prea multe, prea variate, prea surprinzătoare. Nici măcar păpușile nu le număraseră.

— Una, două, trei, patru — cinci — șase ! șapte !! opt !!! — Începuse în șoaptă dar la fiecare număr vocea îi creștea încît Milla se grăbi să spună :

— Douăsprezece, douăsprezece ! Sînt douăsprezece !

— Douăsprezece ! O duzină întreagă ! Doamne Dumnezeule ! Ai păstrat deci toate păpușile pe care le-ai primit în viața ta ? N-ai stricat nici măcar una ?

— Ba da, totuși ; dar numai pînă la șapte ani.

Stai un pic ! Și cu solemnitate, de parcă i-ar fi fost teamă să nu o deranjeze, Tora băgă mîna cu grijă în dulap și luă păpușa cea mai drăgălașă, una mare, în rochie de mătase roz, cu pantofi și pălărie de aceeași culoare, umbrelă de soare grenă și cu un mic evantai înfipt în cordon. Lenjeria era făcută ca pentru o doamnă mare, tivită cu dantele și broderii iar rochia avea un buzunar cu batistă ; în mîini purta mănuși elegante, fran-

țuzești care îi veneau impecabil; pe lingă acestea o broșă încântătoare în formă de nu-mă-uita și asortate cu ea, o brățară și un ceas... Tora rămăsese mută de admirație; și în timp ce sucea și învârtea păpușa și examina croiala rochiei, garniturile, lenjeria, ținând-o ba aproape, ba la distanță — deodată... pe neașteptate... în liniștea din jur... se auziră bătăi ușoare în ușă. Cineva urcase pe scară și venise pe coridor, fără ca fetele preocupate să fi auzit ceva. Tresăriră speriate.

Milla duse un deget la buze; nici un sunet! Roși, apoi păli: desigur, era Anna. Dar Anna nu văzuse niciodată păpușile — nu trebuia să le vadă! N-ar fi fost în stare să înțeleagă! Două dintre păpuși erau chiar în doliu; dar Anna venise în ultimul timp atât de des încît nu reușise să le îmbrace decît pe acestea două; intenția ei fusese să le îmbrace pe toate în negru; cu siguranță că ar fi fost cît se poate de încîntător... Bătăile se repetară, nesigure, șovăielnice... Își ținură respirația; Milla nu știa ce să mai facă... Apoi auziră pașii depărtîndu-se; ascultară cu atîta încordare că auziră chiar și pașii pe scară. Ce ghinion! Milla doar dăduse consemn să nu fie primită decît Tora! Dar servitoarea probabil că nu fusese acolo cu toate că era de serviciu. Ce să facă acum?

Dar o furtună o smulse din aceste reflecții!

Nora stătea întinsă pe pat la Tinka Hansen. Era o cămăruță de mansardă, zugrăvită în albastru, în casa nouă a pantofarului Hansen, din piață. În afară de pat în ea se mai găsea o etajeră de cărți vopsită maro, cîteva scaune, un lavoar mare, pentru trei persoane, care nu-și găsise loc în altă parte, o sofa scurtă cu picioare înalte pe care ședea acum Tinka și își privea prietena, reze-mîndu-și brațul drept pe micul pupitru de pe masa din fața ei.

Nora plîngea de se înmuiau și pietrele. Tinka se uita la ea liniștită. Acum aflase și Nora ce înseamnă infidelitatea, ce înseamnă să fii disprețuită de dragul alteia.

Dar era mai mult decît un simplu dispreț. Fusese în-josită, călcată în picioare, nimicită! Mai întîi Tora o ridicase în slăvi; Nora era „numai spirit“, ea nu se „în-

șela“ niciodată. Și acum, aceeași Tora, o părăsise — de dragul Millei Engel ! Ah, lumea era numai minciună !

— Dumnezeule, Tinka, de ce nu mă poți suferi ? Nici nu știi cât sînt de nenorocită ! Tinka tăcea. Fără tine nu pot trăi, Tinka ! Nu, nu pot ! De azi de dimineată știu că sînt plină de defecte ! N-am ținută ! N-am caracter !

— Da, așa este, o consolă Tinka.

— Nici un pic de ținută ! O, Doamne, ce să mă fac ? Nu vrei să vorbești cu mine ? Și plîngea de ți se rupea inima.

— Tu vrei doar să fii adorată, Nora.

— Nu spune asta, Tinka, nu spune...

— Păi da, nu te simți fericită, dacă nu ești adorată... Și de asta m-am săturat.

— Ce să mă fac Tinka ? Și eu m-am săturat. Crede-mă ! E adevărat. Mai ales acum, de cînd este adorată și Milla ! Ce privesc dezgustătoare !

— Numai pentru că i-a venit rîndul Millei ?

— Nu, Tinka, pe onoarea mea — și se ridică în coate. Tora a făcut-o prea de oaie, de asta sînt dezgustată. Da, așa e ! Și cînd te gîndești că acum este la Milla !

Se trînti din nou pe pat plîngînd de necaz și de rușine. Apoi se ridică brusc :

— Vreau să scap ! Mă disprețuiesc ! Nici nu știi ce gînduri mi-au trecut prin cap azi de dimineată ! Ajută-mă, Tinka ! Tu ești singura care te porți sincer cu mine.

Tinka ședea nemișcată. Nora se trînti din nou în pat, îi întoarse spatele și plînsese.

— Nu pot să pricep, spuse în sfîrșit Tinka, de ce tu, care te entuziasmezi pentru — —

— Nu mai pronunța cuvîntul ăsta Tinka ! O întrerupse Nora, făcînd un gest de apărare cu mîna. Mi-e atît de odios de cînd îl folosește întruna și Milla. Și Milla se entuziasmează ! Poți să-ți închipui una ca asta ?

— Bine, deci tu nu te „entuziasmezi“ — —

— Nu, te rog !

— Să zicem atunci „interesezi“... Zic deci : o fată ca tine, pe care o interesează tot ce este frumos și măreț și care mai este și atît de curajoasă — fiindcă totuși așa

ești... ți-ar da viața bucurioasă pentru o cauză pe care o consideri dreaptă —

— Da, Tinka, aș putea s-o fac ! Cred că pot s-o fac ! Se ridică pe jumătate... Ah, cât de bine e să auzi din nou o vorbă bună — și mai ales de la tine ! Eram ca și zdrobită !

— Da, dar mai ai un pic de răbdare, acum urmează ce vreau să-ți spun : nu este o rușine, că un om atât de deosebit poate fi în același timp un astfel de păun ?

— Păun, Tinka ?

— Da, păun... Arăți ca un păun.

— Eu ? Cred că ești — —

— N-am spus-o eu !

• — Îmi închipui !

— Tora a spus-o...

— Tora ? Ah, vipera !

— Nu, Tora are dreptate ! Semeni îngrozitor cu un păun. Până în cele mai mici amănunte, Nora... Fața ta mică și ascuțită... și apoi, ești atât de slabă...

— Ah, Tinka !

— Da, așa e adevărul. În privința asta toate sîntem de aceeași părere. Noi să fim ochii de pe coada ta de păun ?... Nu, mulțumesc !

Nora se trînti pe pat și urlă tare, cu capul și mîinile înfipse în pernă.

— Bineînțeles că ai jignit-o pe Tora. Pe toate le-ai jignit. Ești atât de capricioasă și de răsfățată...

— Da, așa sînt, se auzi din pernă.

— Așa ești. A spus-o și Frederik.

— Ce-a spus Frederik ? Într-o clipă își ridică fața roșie din pernă. Frederik era o autoritate.

— Îți voi citi, răspunse cealaltă, deschise pupitrul și scoase o scrisoare lungă de cel puțin cinci file. Aici scrie, continuă ea întorcînd la pagina a patra a celei de a patra coli, cu aceeași siguranță chibzuită cu care deschisese pupitrul, scosese scrisoarea și îl închisese din nou : „Nu trebuie să fii prea aspră cu ea. Căci dacă ar fi așa de la natură s-ar comporta altfel și ar ști cum să-și păstreze adoratorii. Dar ea nu este decît un copil răsfățat care n-a făcut niciodată ceva fără să fie lăudată și de

aceea a devenit atît de capricioasă încît s-a și plictisit de cele pe care le lăuda ieri“.

— Doamne, cît e de adevărat, Tinka !

— „Dar poate că și ea se va plictisi odată de aceste elogii. Pentru că ea caută ceva mai bun ; așa mi s-a părut astă vară. Tu, Tinka, trebuie să o ajuți...”

— Da, trebuie s-o faci ! Nora se ridicase și ședea acum pe marginea patului ; o privea pe Tinka cu mîinile încrucișate. Trebuie să fii mereu alături de mine, Tinka ! Nu pot fi mulțumită de mine, dacă nu ești și tu !... Niciodată, niciodată n-am să mai fiu așa ! Dacă mai observi cele mai mici simptome, spune-mi-o în față imediat ! Știi doar cît de mult doresc să fiu mai bună... Cît de mult aș vrea să devin un om superior. Da ! N-ai decît să rîzi ! De fapt n-am chef deloc să le cînt în strună celorlalte și să joc comedie ca să fiu lăudată. Dar așa s-a întîmplat. Vreau să știu lucruri deosebite, să iau parte la o faptă însuflețitoare ! Da, asta îmi doresc ! Cîteodată parcă îmi vine să plec la război, sau să mor împreună cu nihilistii, în Rusia... Da, de-a devăratelea ! Sau să călătoresc prin lume ținînd cuvîntări, să fiu bătută cu pietre și batjocorită. Da, aș putea... Ah, nici eu nu știu de ce... dar asta aș dori... N-o spun din fanfaronadă, Tinka ; o spun pur și simplu așa cum simt — zău că așa simt. Dacă fac ceva anapoda este numai din pricina acestei dorințe. Poate nu sînt în stare de nimic ; dar dorința există ! Nu-mi pasă că sînt admirată și lăudată. Dar sînt plină de un dor inexprimabil !

Se ridicase ; ochii îi scînteiau printre lacrimi ; părul i se răvășise și parcă ardea ; și cînd o podidiră lacrimile întinse brațele și se aruncă din nou în pat.

Tinka nu putu rezista în fața tuturor amintirilor frumoase pe care i le trezise Nora și cu toată opulența și lățimea ei, veni legănîndu-se și o îmbrățișă. Și apoi pălăvrăgiră cîțva timp stînd alături, cu familiaritatea pe care o aduce bucuria împăcării. Tinka puse în discuție cu conștiinciozitate tot ce gîndise și își întipărise în memorie la adresa Norei în zilele acelea. Dar nu mai avea efect. Răspunsurile sincere ale Norei aproape că o dezarmau. Pînă la urmă îi veni să ridă tocmai de ceea ce adineauri i se păruse deosebit de serios și de îngrijorător.

Deodată auziră cum cineva urcă treptele în goană — primul palier tropa, tropa, ca un răpăit de tobe — apoi al doilea, acum al treilea și apoi pe gangul întunecos... mereu același tropăit nedomolit... Numai una venea uneori așa... dar nu putea să fie ea... Aici, sus, nu existau zăvoare. Aici nu se bătea la ușă. Se deschidea, fără multă vorbă. Da, era Tora! — — Dumnezeu! —

Ce uimire, ce ofensă, ce gravitate la cele două fete!... Nici la curtea regală nu s-ar fi putut prezenta mai bine! Ignorarea totală de către Tinka a faptului că pe lume putea exista o ființă numită Tora Holm și „intangibilitatea“ distins aristocrată și „spiritualizată“ a Norei, fără un cuvânt... niciodată o comedie mai splendidă nu a avut un fiasco mai jalnic!

• Tora era toată numai bucurie și strigăt de izbîndă, sporovăia ceva despre douăsprezece păpuși dintre care vreo cîteva mari cît niște copii adevărați și despre cincizeci — da, cel puțin atîtea erau — rochii de păpuși de tot felul, din moiré antique, mătase și catifea, pînă la rochii de dimineată! Despre cămăși brodate și pantaloanași cu dantele, ciorapi de mătase și mănuși, umbrele de ploaie, umbreluțe de soare! Despre paturi cu perdele, lavabouri cu toate accesoriile posibile, pînă la inexprimabilul obiect deja numit; despre toate, încăperile, de la bucătărie pînă la salon și mobilele lui! Despre un proiect grandios de a trimite această societate de păpuși să ia parte la balul curții, de ziua aniversării regelui! Despre Milla care este de o mie de ori mai bună decît visează ele și care nu are nimic împotrivă, nu, ci chiar dorește ca ele amîndouă să vină la ea chiar acum, să admire minunățiile și să participe la balul curții... Bineînțeles, în cel mai strict secret. Da, era adevărat „Zău că e adevărat!“ Pe onoarea ei că așa era! Și apoi povesti cum a fost. Descrie camerele Millei și cum erau mobilate și cum ea, Tora, fusese acolo de mai multe ori fără ca Milla să-i pomenească de păpuși, nici măcar o vorbuliță. Dar astăzi îi arătase păpușile numai fiindcă avea o inimă bună și a vrut s-o consoleze și acum voia să le arate și celorlalte, ca să fie toate bune și frumoase și de acum înainte să fie din nou bune prietene, toate patru! Ea, Tora, făcuse această propunere. Milla se spe-

riase la început, dar apoi acceptase planul și pînă la urmă îl găsisese „excelent“. Milla era atît de bună — și ele trebuiau să fie la fel ! Fără rezerve — trebuie ! De ce să fie două tabere ? Milla este Milla și Nora este Nora. În fond, nu-și făcuseră nimic una alteia ! Nici urmă ! Citiuși de puțin.

— Îmbrăcați-vă ! Dar imediat ! Mai putem vorbi pe drum.

Cele două se uitară una la alta. Dar Tora nu le dădu răgaz.

— Trebuie să spunem acasă că petrecem seara asta acolo ; pentru că așa intenționăm. Se înțelege că nu e cazul să refuzăm o invitație ca asta ! O invitație oficială la familia Engel !

Tora era ca o vijelie ; le trăgea după ea cu forța. Ochii i se aprinseseră, făcea gesturi înflăcărate, scăpăra scînteii. Celelalte parcă erau vrăjite.

Nu mult după aceea toate patru se aflau în fața dulapului. Introducerea, stînghereala de la început, scuzele, contrascuzele, toate nu duraseră nici cîteva minute. Tora o cuprinsese pe Milla de mijloc și o împinse spre dulap.

— Deschide ! Dar deschide odată ! Putem vorbi și mai tîrziu ! Deschide-l !

Milla însăși simți că în situația de față e mai bine să acționeze decît să vorbească și deschise dulapul.

Strigătele de încîntare ale Norei și ale Tinkăi erau pentru ea cea mai bună recompensă ! Își dădea seama că în această mică colecție era acumulată multă hărnicie, ordine și simț al frumosului și asta o făcea să țină atît de mult la ea. Era comoara ei ; puțini o văzuseră pînă atunci ; ba, în ultimii ani nici un ochi străin ; de aceea era învăluită într-un farmec atît de misterios. Trebuia gustat cînd se dezvăluia altor ochi uimiți ! Și acum îl gusta !

Fiecare găsea cîte ceva care o încînta în mod deosebit. Tinka vedea în păpuși tot atîția copii mici ; și le vorbea în graiul lor. Începu să dezbrace una dintre ele ca să aibă plăcerea de a o îmbrăca din nou.

Tora se entuziasma de materiale, le pipăia, le ținea în lumină, le compara. Mai ales o bucată de brocart pe care abia acum o observase (Milla o scosese la iveală)

o umplu de-a dreptul de încântare ; și începu să facă planuri peste planuri vorbind întruna.

Nora admira dulapul ca pe un întreg, o colecție de artă. Milla îi apărea într-o lumină cu totul nouă. Toate observau ce gîndește Nora despre ea, chiar și după roșeața ușoară a Millei. Seara întreagă se tratară reciproc cu o distincție pe care celelalte o găseau foarte firească.

Curînd se așezară toate în jurul mesei, cu păpușile printre ele. Materialele și garderoba pe care o socoteau potrivită pentru scopul cel mare — balul curții — erau întinse pe masă și opt ochi și patruzeci de degete scormoneau în ele neîncetat. Nu puteau cădea la învoială. Tora insista numai pentru un bal costumat și sporovăiala ei neîntreruptă umplea camera de imagini și culori ; mișunau domnișoarele nobile din vremea cavalerismului și doamnele rococo cu panglici și pene la pălării. Milla era pentru prezent ; urmărirea cele mai noi jurnale de modă. Nora era, cînd de partea Millei, cînd de partea Torei, după cîte un amănunt care îi stimula imaginația. Tinka se opunea ideii în sine. Fiecare să-și împodobească păpușile cum îi convenea. Nora și Tora se revoltară ; totul trebuia să aibă un stil ! Milla trată propunerea cu ceva mai multă atenție dar fu și ea împotrivă. Din vina Norei discuția deveni cam agitată, printr-o întorsătură de care numai codanele sînt în stare. Joaca cu păpușile se transformă într-o ceartă... pe seama lui Tomas Rendalen și a lui Karl Vangen ! Nu între Tinka și celelalte, ci între Tora, pe de o parte și Nora și Tinka pe de alta. Neastîmpărul Torei nu suporta nervozitatea lui Rendalen. Fie că era într-adevăr așa sau numai din spirit de contradicție — altfel nu se putea explica cum din prima zi nu-l putuse suferi. Discordia pornise de la o comparație îndrăzneată între o pînză cu pete roșii și mîinile lui Rendalen. Nora răspunsese imediat că are mîini vii, de-a dreptul expresive ; mîinile lui Vangen, sînt „lungi și blegi“, la fel de late sus și jos.

Cînd într-o școală de fete există numai doi profesori, nu e simplu ca elevele să-i laude pe amîndoi în același timp ; dacă unul este elogiât, celălalt trebuie criticat. Și în școala noastră prea docilul Karl Vangen era cel care trebuia să confirme regula cînd fetele simțeau îndemnul

să se entuziasmeze pentru spiritualul „Rendalen“. Dar de data asta Tora era de părere opusă. Din momentul în care Vangen îi strinsese mîna urîndu-i un cald bun venit și în același timp o privise cu ochii lui blînzi, ba alesese chiar această întîlnire ca temă pentru predica lui — din acel moment ea îl plăcuse. Și cu cît era mai stîngaci și mai blajin, cu atît îl plăcea mai mult ! Se aprinse atît de tare susținîndu-l, că acum celelalte începură să o necăjească. Îi azvîrliră în față că e „greu de cap“, are gura mare, degete lungi, picioare lungi, cu labe mari. La asta ea răspunse cu părul roșu al lui Rendalen, cu susceptibilitatea lui femeiască, cu batista lui parfumată. Dar apoi fu și mai rău. Tora puse pe tapet exemple privind impulsivitatea și violența nestăpînită a lui Rendalen și cît de rău se încurca ; vorbi despre toanele lui schimbătoare. Uneori alerga ca un apucat cîte un sfert de oră de la un capăt al clasei la altul, fără să scoată o vorbă, fără să audă și să vadă. Apoi era tot numai vioiciune, chiar exagerat de vesel, complet opus. Celelalte găsiră aceste critici nedrepte, pentru că amănuntele luate în sine dădeau o imagine falsă despre Tomas Rendalen, care, în orice caz, era cel mai amabil și mai energic profesor ce se putea închipui. Tinka avea un deosebit talent de imitatoare, dar nici cea mai mică înclinație spre evlavie, așa că pentru ea, Karl Vangen era destul de caraghios. Începu să-l imite — sau mai curînd să behăie — cu privirea pierdută, ațintită spre cer. Nora murea de rîs iar Tora rîdea cu lacrimi. Nici Milla nu se putuse abține. Cu toate acestea îi luă partea lui Vangen. Observă cu calm că i se pare foarte fin. Despre Rendalen nu pomeni nimic.

Pentru că Milla era gazdă iar Nora și Tinka veneau pentru prima oară la ea nu o contraziseră. Tora însă îl ridica în slăvi numai pe Karl Vangen.

Ca să nu riposteze și în același timp să dea de înțeles că ajunge, Nora se ridică și se uită gînditoare pe fereastră.

— Doamne, Dumnezeule, uite-o cum pleacă pe Anna Rogne ! strigă ea.

— A fost aici ? întrebă Milla pălind și se apropie de fereastră.

— Sigur !

O văzură pe Anna îndepărtându-se grăbită. Părea foarte agitată. Milla se repezi cît putu de repede pe ușă afară și coborî scara. Pînă se întoarse trecu mai mult timp.

La început nici nu putea vorbi de emoție. Anna fusese într-adevăr aici sus, deci și la ușă !

Uimire generală. Atunci Milla povesti ce se întîmplase înainte de masă și că, în fond, era nevinovată. Tora luă imediat totul asupra ei și se simți grozav de nefericită.

— Nu, numai eu sînt de vină, spuse Milla.

Ce era de făcut ? Pusese să fie înhămați caii la trăsură. Nimeni nu vorbea ; dar involuntar toate se uitară la Tinka.

— Da, fu de părere Tinka, trebuie să mergem împreună la Anna, să-i explicăm cum s-a întîmplat și s-o luăm cu noi. Nora și Tora erau de aceeași părere. Numai așa era corect. Milla acceptă și ea că așa este cel mai bine. Dar nu-i spusese nici măcar o vorbă despre păpuși ; Anna nu era făcută pentru așa ceva. De aceea povestea asta cu păpușile nu-i putea fi explicată fără s-o jignească. Nora și Tora înțeleseseră ; nu se putea. Dar Tinka fu de părere că se poate. Voia să rezolve problema de una singură.

Nu. Dacă totuși trebuia s-o facă cineva, atunci aceea era Milla. Asta o duse pe Milla la ideea să-i scrie. S-o anunțe pur și simplu că fetele sînt la ea ; dacă vrea să vină, îi trimite trăsura.

Da, fură de părere celelalte, așa mergea.

— Du-te tu la ea, spuse Tinka.

— Nu, nu pot fi nepoliticoasă cu musafirii mei, rîse Milla și se așeză să scrie.

Celelalte tăceau. Dar deodată Nora strigă :

— Tinka are perfectă dreptate ; mai bine du-te tu la ea ! Pînă atunci noi putem ieși pe afară.

— Nu, răspunse Milla, ridicînd ochii de pe scrisoare, Anna nu trebuie să știe că am văzut-o. Este cel mai natural lucru din lume să-i scriu că ați venit la mine.

Celelalte găsiră ideea excelentă. Termină scrisoarea și alergă jos. Când intră din nou auziră trăsura ieșind pe poartă. Milla zîmbi :

— I-am scris că îi voi explica altădată de ce ați venit. Iar pe Hans l-am rugat să se grăbească și să facă un mic ocol, ca să nu se întâlnească cu Anna ; trăsura putea ajunge înaintea ei.

Se bucura că a știut să se descurce într-o situație atât de penibilă.

Apoi tratativele privind serbarea păpușilor fură re-luate ; dar înainte de a se întoarce trăsura cu Anna, păpușile și toate mărunțișurile trebuiau puse la loc, în dulap.

Deodată Nora strigă :

— Dacă tot nu-i spunem nimic Annei despre păpuși, atunci, pentru Dumnezeu, de ce nu ne-am dus toate la ea ?

Se priviră o clipă mirate... Așa era ! Izbucniră în hohote de rîs... Cum de le venise ideea trăsniță că pot să trădeze secretul păpușilor dacă pleacă toate ! Încercară să regăsească firul conversației dar nu mai reușiră. Apoi căzură de acord că, oricum, asta dovedește o conștiință încărcată.

Tinka propuse ca între timp, păpușile, garderoba și materialele să fie puse la loc, în dulap, sub supravegherea Millei. Dar Milla se oferă să facă ordine singură. Celelalte protestară ; strînsul și aranjatul le amuzau formidabil. Și îi ajutară toate.

Trăsura se întoarse fără Anna : „avea dureri de cap“.

Tora se uită la Milla și Milla la Tora ; asta era răzbunarea. Un moment toate fură descumpănite ; dar cele trei invitate se consolară repede cu gîndul că puteau scoate din nou păpușile.

De îndată ce se apucară din nou de treabă conversația se opri, firește, la Anna. Nici una din cele trei nu o putea suferi. O găseau afectată, „*prétentieuse*“, cum spunea Tora cu un accent franțuzesc lăbărtat. Anna voia să fie întotdeauna deosebită ; tot ce spunea și făcea trebuia să fie oribil de corect. Dar toate erau de acord că are talent la scris ; făcea compuneri frumoase. Apoi se amu-

zară pe seama exaltării ei religioase. La asta Milla nu se pronunță ; se mulțumi numai cu observația că, poate, Anna face puțin exces. Nora fu prima care se ridică de la masă, nu mai putea rezista, dorea puțină muzică. Încercară pianul Erard. Millei îi era teamă că este cam dezăcordat ; așa și era. Dar ce sunet ! Nora cînta, pe cînd celelalte se ocupau de păpuși. Apoi o rugară și pe Tinka să cînte ; dar Tinka nu voia să se despartă de păpușa albastră. În sfîrșit, o rugă și Milla. După ce cîntară cîteva bucăți, camerista bătu la ușă și anunță că a sosit domnul consul. Mare surpriză ; nu era așteptat. Milla alergă jos. Celelalte hotărîră că trebuie să plece. N-ar fi cuviincios să cîneze cu consulul. Tora se jena cel mai mult. Manșetele ei erau într-o stare cam dubioasă. Oare se cădea s-o roage pe Milla să-i împrumute o pereche ? În timpul acestei discuții Milla năvăli înăuntru.

— Vine papa ! șopti ea și se repezi la masă. Toate după ea ; de acolo la dulap, de la dulap la masă... Ciocniri de frunți și umeri, călcări reciproce pe picioare, țipete înăbușite, rîsete și reproșuri... Cînd consulul bătu la ușă totul era strîns de pe masă și încuiat.

Nora o îmbrînci pe Tinka pe sofa ; ea însăși plină de seriozitate, se așeză pe un scaun ; Milla și Tora stăteau lîngă dulap.

Consulul intră, elegant, zîmbitor ca întotdeauna. Văzu că toate patru erau roșii ca racul, abținîndu-se de la rîs, sau cine știe de ce, într-o atitudine jenată, forțată ! Ce naiba se întîmplă aici ? gîndi el, apropiindu-se de Nora, fata prefectului și urîndu-i politicos bun venit. O întrebă ce fac părinții. Apoi se îndreptă spre celelalte două, pe care i le prezentă Milla ; după aceea se întoarse spre Nora și o întrebă vesel dacă poate avea plăcerea să o conducă pe stîmfa domnișoară la masă. Vine de pe vapor și este atît de flămînd, cum nu poți fi decît după o călătorie pe mare. Ea îi oferi brațul ; el dorea ca domnișoarele celelalte să meargă înainte ; dar ele ezitau ; parcă se așteptau una pe alta. Tinka nu putea să înțeleagă de ce nu se mișca Tora ; și pentru că domnul consul se întorsese spre ea de mai multe ori, porni înainte, deși îi era penibil. De ce n-o scotea Milla din

încurcătură ? Și ea stătea pe loc, parcă prinsese rădăcini. Consulul o împinse ușor pe fiica lui :

— *Avancez, mes demoiselles !*

Milla făcu un pas înainte și iată că apăru... partea de jos a unui corp de păpușă ! Aici zăcea — „goală și cu fundu-n sus“ cum spune frumosul cîntecel. Tora încercă s-o acopere ; consulul însă o observase și spunînd :

— Pardon, domnișoară ! se aplecă și o ridică.

Tora o luă la goană, Tinka o luă la goană, Milla o luă la goană și Nora dădu drumul brațului consulului și fugi afară. Consulul, cu păpușa, după ele.

— Ce e asta ? pentru Dumnezeu, ce e asta ?

Cînd consulul intră în sufragerie ținînd păpușa sus, ca pe un drapel, ele se strîmbau de rîs, îngrămădite într-un colț. Era păpușa albastră pe care Tinka o dezbrăcase pentru a treia oară și tocmai voia s-o culce în pat cînd consulul intrase și toate fuseseră aruncate în dulap claie peste grămadă. Trebuie că alunecase pe dușumea cînd închiseseră dulapul și se furișase răutăcioasă sub o fustă. Milla și Tora o văzuseră în același timp și se așezaseră pe ea.

Consulul se îndreptă cu păpușa spre masă. Mai întîi o ținu în brate ; apoi o înveli într-un șervet și după ce o legănă de cîteva ori o culcă pe masă, lîngă el, cu o farfurioară de ceai sub cap. Dar Milla o luă de acolo.

— Chiar v-ați jucat cu păpuși ?

Doamne ferește ! Se întîlniseră ca să pregătească darurile de Crăciun, spuse Milla.

— Dar de ce să ascundeți ceva atît de nevinovat ? întrebă consulul.

— Bineînțeles, pentru că păpușa era dezbrăcată, răspunse fiica lui. Fu crezută, pentru că avea experiență în astfel de dispute. Apoi îi veni în ajutor Nora, și ea avea experiență în astfel de situații pentru că avea un tată căruia îi plăcea să necăjească fetele.

Celelalte două rămaseră oarecum în afara jocului. Dar tocmai de aceea ochii consulului erau tot timpul îndreptați către ele. Tinka își dădea seama foarte bine că Tora îi atrăsese atenția. Dar ea însăși ? Treptat începu să se nelineștească. I-o fi plesnit vreo cusătură la mîneacă ; i se mai întîmpla cîteodată. Se uită pe cît putu, dar nu

reuși să descopere nimic. Se simțea ca și cum ar fi stat goală la masă.

Consulul era foarte bine dispus. Pe neașteptate își îndreptă toată atenția către Tora. Nici nu se așezaseră bine la masă și Tora era epuizată ! Mai ales nenorocitele de manșete o chinuiau groaznic ; parcă tot creșteau. Și consulul se uita tot timpul la ea. Alunița nu putea să fie, pentru că se întorsese repede cu partea pe care o avea spre Milla. Dar el n-o privea în față, ci se uita în jos. Atunci lăsă cuțitul și furculița și își ascunse mâinile sub masă.

— Scumpă domnișoară Holm, dar dumneata nu mă-ninci nimic !... Nu te simți bine ?... Ce-ți lipsește ? Ai cumva vreo dorință aparte ? Te rog să spui !... Milla oferă-i domnișoarei Holm încă o ceașcă cu ceai — da ?... Nu ceai ?... Un pahar cu vin ? Foarte bine, un pahar cu vin !... Noroc, domnișoară !... Dar nu bei deloc ?... Preferi Madera ?... Dar, scumpă domnișoară, pentru asta nu trebuie să roșești așa !... Durere de cap ?... Vai, vai !... Poate dorești — ?... Să-ți ajute Milla ?... Nici asta ?... Dar spune te rog ce dorești ! Ai des dureri de cap, domnișoară Holm ?... Nu ?... Am cunoscut o fată pe care o durea capul din pricina manșetelor. Dar, dragă Milla, n-o chinuiesc deloc pe domnișoara Holm. Poftim, domnișoară Holm ?

Tora simțea un fel de leșin care o cuprindea chiar și în împrejurări mult mai neînsemnate și de fiecare dată o aducea la lacrimi. Se ridică de la masă și fugi sus, în cea mai mare grabă.

În același moment se ridică și Milla, și cu o demnitate pe care prietenele ei o admirară, o urmă pe Tora.

Cînd ajunseră și celelalte sus, Tora plecase. Milla era foarte palidă, dar nu pomeni nici un cuvînt despre cele întîmplate. Nora și Tinka plecară și ele. Milla nu se împotrivi ; le sărută și le rugă să revină curînd. Jos, în vestibul, repetă rugămintea. Abia după ce se întoarse în cameră și încuie ușa, izbucni în plîns. Așa ceva nu s-ar fi întîmplat în nici un caz dacă răposata ei mamă ar fi fost și ea la masă. N-o putea înlocui. Da, și ea fusese jignită. Mama ei o părăsise mult prea devreme. O, mamă ! Mamă !

Cineva ciocăni la ușă. Întrebă cine este. Tata. Firește că trebui să deschidă ; dar se întoarce pe sofa și se trînti plîngînd, în colțul cel mai îndepărtat. El se așează lîngă ea în tăcere dar după un timp spuse, prudent, aproape în șoaptă :

— Ascultă-mă Milla, îmi pare rău... Dumnezeu știe cum de s-a întîmplat. Este supărător — în primul rînd din cauza ta. N-aveam de unde să știu că o s-o pună chiar așa la inimă. Mă bucur mult că te vizitează prietenele tale și mai ales aceste fete ; totuși... poate că tocmai asta m-a făcut... ai fost destul de prevăzătoare cînd ți-ai ales prietenele, Milla ?

— Ce vrei să spui ?

— Nimic precis... Copilă dragă, nu te aprinde așa ! Nu mă înțelegi cum se cuvine ! O fată care este atît de nesigură... pe care — hm — o poți atît de ușor descumpani... ar putea să vină ziua în care să regreti că ai avut relații cu ea.

Milla se ridică, albă ca varul, se simțea ca și cum ar fi vorbit despre ea însăși.

Dar nu scoase nici un cuvînt. Izbucni în hohote de plîns, se duse în dormitor și închise ușa în urma ei...

A doua zi, de la începutul primei pauze, Milla o luă pe prietena ei Tora de braț și asta se repetă în pauzele următoare. Amîndouă erau extraordinar de bine dispuse. Nora și Tinka o admirau pe Milla pentru această atitudine. Nu crezuseră că are atîta curaj. Și mai mult decît orice, acest incident mărunt deveni piatra de temelie a prieteniei lor.

„Statul major“ era format.

3

ASOCIAȚIA

Curînd se observă că amîndouă clasele superioare se aflau sub aceeași influență. Această schimbare îl frapă pe Tomas în așa măsură, încît, pînă la urmă, întrebă care este cauza și atunci i se explică. Fu amuzat peste măsură, le dădu celor patru fete faimosul lor nume și în același timp le propuse să înființeze o asociație. Cei

drept, aveau o întâlnire săptămînală la mama lui și asta se putea menține în continuare. Dar ar fi fost și mai bine dacă ar fi luat cauza în propriile mîini și ar fi hotărît ce să li se citească, sau să li se prezinte și despre ce să discute. Mai ales ultimul punct era esențial. Fetele tinere au atîtea „flecșușețe“ în cap că trebuie să se obișnuiască de timpuriu să gîndească, urmărind un anumit scop.

O asociație ! Clasele superioare urmau să întemeieze o asociație ! Puteau participa și prietenele lor din tot orașul ; chiar și elevele mai mari din clasa mijlocie. Și în cadrul acestei asociații puteau să vorbească liber despre orice, să invite, pe cine doresc, ba chiar să țină prelegeri și să facă muzică. Erau singurele stăpîne — ele și nimeni altcineva. Puteau să-și facă un statut, să aleagă un președinte — adică o președintă și un secretar și să aplice sancțiuni !... Cum le stimula imaginația — nu numai în clasele superioare, ci în toate, pînă la cele unde copilașii învățau alfabetul și cîntau poezioare cu pisicuța Miți... Cîtă viață se trezise în bănci și pe sub bănci, cîte șușoteli în ore și ce larmă în pauze !

Cînd într-o școală o problemă, despre care nu se poate vorbi deschis, devine arzătoare, pe profesori îi apucă disperarea. Nimeni nu mai învață, nimeni nu mai ascultă, nimeni nu mai respectă ordinea. Dacă vrei într-adevăr să te amuzi pe seama unei astfel de mișcări secrete, nu trebuie să stai în față, ci să-ți cauți un loc în ultima bancă și să urmărești codițele. Ai putea crede că mulțimea asta a prins o viață de sine stătătoare. Saltă, dansează, se încolăcesc și se desfac ; iar diversitatea de culori, în agitația ei fantastică, are un efect de-a dreptul comic. Cele roșii ca focul și roșii-brune, pe lîngă cele negre cu reflexe de apă sau lucitoare ca uleiul, cele transparente, sau cele ce strălucesc ca aurul ; și în contrast cu ele cele negre pe din afară și brune în interior, sau negre ca pana corbului, cele blonde în toate nuanțele de galben și cenușiu, sau în amestec murdar al celor două, pe un fond verzui... adică, cele mai imposibile culori proprii acestei vîrste de tranziție. Și codițele sînt atît de sîrguincioase de parcă ar sta de vorbă unele cu altele, și-ar prezenta una alteia acrobații sau s-ar re-

pezi să se bată. Viața din spate este o oglindire fidelă a celei reale.

În prima, adică în adunarea constituantă a „asociației“ fu aleasă președintă Nora. Tinka era atât de obișnuită să ia toată munca asupra ei încît știa dinainte că va fi numită secretară, ceea ce se și întîmplă, în unanimitate. Nora susținea că are avantajul să-i poată trimite copia procesului verbal lui Frederik al ei. Primul paragraf al statutului prevedea, firește, că totul trebuie să rămînă secret ; dar, mă rog, Tinka era logodită. De altfel, începură fără un statut scris. Dar, din Kristiania, Frederik cerea cît se poate de categoric un regulament al asociației. El trimise un proiect cu sancțiuni pentru absențe, sancțiuni în caz de nesupunere, sancțiuni pentru tulburarea repetată a liniștei și pentru abținerea de la vot. Însă fetele procedară mult mai practic decît „berbecul“ cum îl poreclise Tinka cu această ocazie. Ea și cu Nora redactară în toată liniștea un proiect de regulament care fu viu discutat în adunarea următoare ; nu prea păreau interesate de regulamente.

În oraș se făceau glume pe seama „asociației“ ; unii o găseau nepotrivită, ba chiar periculoasă. Dar pentru că în același timp în oraș sosi o trupă de teatru aflată în turneu și cel mai select spectacol căzu chiar în ziua adunării, fără ca membri asociației, cu rare excepții, să se lase influențați și să o trădeze, acest fapt fu socotit ca un examen de admitere. Nu se mai consideră necesară o probă de rezistență ; o lăsară în pace.

Curînd se constată o lacună periculoasă a statutului. Fiecare membru putea să trimită președintei propuneri anonime privind temele de discutat. Apoi se supunea la vot dacă aceste propuneri trebuiau incluse sau nu pe ordinea de zi. Astfel, o dată se făcu propunerea anonimă să se discute despre nemurire ; pentru această propunere nu se numără nici măcar un singur vot ; reieșea deci că propunătorul nu era membru al asociației.

O altă propunere suna astfel : „Este permis ca bărbații să poarte mustați ?“ — și această întrebare fusese scrisă de aceeași mînă. Atunci se ceru să nu se țină seama de nici o propunere care nu era pusă pe masă

secretarului chiar în timpul adunării. Împotriva ei s-a obiectat că în felul acesta nu mai sînt anonime ; dar asta rămînea pe seama îndemînării personale și propunerea fu adoptată.

Cu toate că discuțiile erau „strict secrete“, în oraș se spunea totuși că una dintre fete ar fi vorbit pe larg într-un referat, cît de deplorabil este că bărbații nu-și pot respecta jurămîntul de castitate la fel ca femeile. Cu această ocazie inventase Döse-franțuzitul celebrul lui vers : „Tora, Nora, ora pro nobis !“

De altfel nu se prea putea afla ce discutau fetele. Ele erau înțelese să lase să se creadă că tot ce se zvoneste este adevărat. Și jucară farsa asta cu un fel de francmasonerie poznașă.

• Unul dintre cei mai mari zeflemişti era consulul Engel. Se împăcase imediat cu „statul major“ cerîndu-și scuze prin fiica lui. Pe lîngă asta îi dăruî Torei o casetă japoneză, cu o mulțime de sertărase și în fiecare era cîte o broșă încîntătoare. Și ca să dreagă lucrurile cum se cuvine organiză o serată de împăcare, la care Milla putea să invite și alte prietene. Comandase „EXPRESS“ o păpușă uriașă pe care o așeză pe masă și le-o înmînă solemn celor patru. Un exemplar de lux. Tinka se îmbrăcase cu rochia ei cea mai rezistentă ; Tora, care ședea lîngă Milla, era într-o dispoziție excelentă, sporovăia neîncetat, încît Milla o ciupi pe sub masă dar Tora izbucni în rîs nestăpînit. În timpul desertului Nora fugi la pian ca să cînte un cîntec pe care consulul nu-l mai auzise. Mai tîrziu el le încredință că niciodată nu se amuzase atît de nevinovat. Singurul mod de a se întreține cu ele era să le tachineze ; de regulă în legătură cu asociația. Ele rîdeau de glumele lui și le duceau mai departe. Dar nu deconspirau nimic. Pentru că femeia este obișnuită să suporte ironia, dacă este vorba de ceva ce-i stă la inimă. În viața lor asociația era ceva nou. Dar curînd avea să însemne și mai mult. Ca să explicăm asta trebuie să ne întoarcem la una dintre fete care ne așteaptă de mult.

În ziua aceea de luni cînd o căutase zadarnic pe Milla, Anna Rogne nu venise la școală. Milla se simțise cu conștiința foarte încărcată. Imediat după școală se duse la

ea cu trăsura. Dar Anna era bolnavă. Mătușile o asigurară zîmbind că nu trebuie deranjată. A doua zi Milla venise iar. Întrebasese dacă n-o poate vedea cel puțin. Ea și cu Anna începuseră să citească împreună „Fabiola” — n-ar putea să-i citească Annei ? Dar mica bolnavă își ceru scuze. Mătușile îi transmiseră Millei scuzele zîmbind și ea plecă din nou.

Timp de trei săptămîni Anna nu veni la școală ; Milla mai încercă să o vadă în cîteva rînduri. Apoi renunță.

Ana nu era bolnavă. Le spuse mătușilor fără ocol ce o supăraseră : fusese înșelată și desconsiderată, ba chiar mai mult, fusese jefuită. Ce înțelegea prin ultima afirmație nu voia să explice ; *nu putea* să spună. Avea nevoie să rămînă singură, singură de tot. Și toată ziua o auzai umblînd de colo-colo prin cameră ; uneori și noaptea. Mătușile erau foarte speriate dar o lăsau în voia ei.

De cîte ori se făceau rugăciuni în casă, o anunțau ; dar Anna nu venea niciodată. Văzînd că mătușile erau tot mai uimite și îngrijorate, în cele din urmă spuse că tocmai în legătură cu religia suferise cea mai grea pierdere. Tot ce iubise mai mult îi împărtășise Millei. La fiecare rugăciune, coral sau pasaj scump din biblie, fără a mai pomeni de spovedania în comun, avusese sentimentul că schimbă inele de logodnă cu Milla. Nu mai putea s-o audă, nici s-o vadă, nici să se gîndească la ea !

Nu plîngea, în orice caz nu se observa. Mica Anna avea o voință de fier ! Privea cele întîmplate așa cum privești un dușman. Ele nu luau *chipul durerii* ci al *dezamăgirii*. Le ura pe celelalte și se disprețuia pe ea însăși. Se putea închipui ceva mai nedemn decît greșeala ei, pînă în ultima clipă a ultimei zile cînd stătuse în fața ușii încuiate a Millei și auzise risul celorlalte ? Tot ce împărtășise, cu cea mai sfîntă seriozitate „uneia ca asta”, forța lăuntrică pe care o cheltuisese în această relație... Ah, îi venea să intre în pămînt de rușine ! Se silea să o mărturisească mătușilor, se silea să o analizeze pînă la ultimele rădăcini. Asta îi dădea de lucru.

Dar treptat revenea la bucuriile ei sufletești... Începu să facă din nou plimbări lungi, de una singură, în sfîrșit, să învețe. După trei săptămîni reveni la școală ceva mai palidă și mai slabă decît înainte, dar aparent ne-

schimbată. Nu se mai așează la locul ei cel vechi, dar se purtă prietenos cu toate — și cu Milla. Aceasta nu mai încercă să-i dea explicații; dimpotrivă, Tora făcu încercarea, probabil cu știrea Millei. Anna o ascultă și o rugă să-i dea puțin ață galbenă. Mîine i-o va aduce înapoi.

Lua parte sîrguincioasă la toate adunările asociației, era evident că o interesau mult. Dar nu participa la dezbateri.

Cu puțin înainte de Crăciun — la propunerea No-rei — Tomas fu invitat să prezinte o expunere despre „Strigoii” de Henrik Ibsen. El refuză, dar se oferî totuși să le spună cîteva cuvinte despre responsabilitatea în familie. Era de părere că examinat cu atenție, acest subiect putea conduce la mai multe precepte morale noi; în anumite domenii s-ar putea declanșa o adevărată revoluție. Toată lumea era nerăbdătoare. Doreau să asculte o prezentare interesantă, calmă și urmă o expunere fără șir, dar zguduitoare. Fetele erau speriate, nu atît de agitația lui Rendalen, cît de cuvintele lui. În încheiere strigă: cei ce transmit copiilor boli ereditare, de pildă toți cei în ale căror familii bolile psihice sînt ereditare și care totuși se căsătoresc, cei slăbiți de o viață dezordonată și care aduc totuși copii pe lume, cei ce de dragul banilor se căsătoresc cu femei slabe de minte sau bolnave și procrează cu ele, sînt mai răi decît cei mai mari ticăloși, mai răi decît hoții, falsificatorii, tîlharii, ucigașii!... Și continuă în același stil.

Probabil că se întîmplase ceva. Doamna Rendalen umbla de mai multe zile cu ochii roșii; și Tomas însuși fusese plecat cîteva zile, pe cît se pare la Kristiania. După expunere Anna se apropie de el și îi mulțumi în felul ei „pretențios”. După ce plecă e spus că era cel mai bun lucru pe care îl auzise vreodată. O singură persoană fu de părerea ei, anume, miss Hall; celelalte tăceau, un timp domni chiar o tăcere penibilă. În sfîrșit, una dintre fete observă că expunerea i s-a părut dezordonată și exagerată. La asta, mica Anna răspunse că era nevoie să le zguduie; tot ce se face nu urmărește decît „distracția”, s-a ajuns destul de departe și aici, în asociație.

Asta făcu să crească indispoziția. Nora se simți jignită și întreabă dacă Anna nu vrea să facă ea însăși ceva pentru asociație. Anna roși ; dar spre surprinderea tuturor răspunse că va încerca. Apoi lipsi câteva zile de la școală ; dar la adunarea următoare — ultima înainte de Crăciun — se anunță cu o expunere. Își exprimă dorința ca la adunare să participe atât Tomas Rendalen cât și mama lui și Karl Vangen. Prietenele erau de părere că nu se putea spune despre ea că suferă de un exces de modestie. Dar, firește, invitații veniră.

La intrarea în sală mica Anna arăta emoționată. Mîinile îi tremurau în timp ce răsfoia cu degetele subțiri și palide manuscrisul și îndrepta lumînările.

Tonul și modul de a expune erau măsurate, uneori aproape tăioase ; ochii ei mari nu se ridicau cu plăcere, dar cînd o făceau erau atât de plini de subînțelesuri încît aveau un efect de-a dreptul provocător. Citea expunerea cuvînt cu cuvînt. Mai ales începutul era deosebit de vehement.

„Femeia nu se străduiește pentru autoeducarea ei în măsura în care o cere bărbatului. Nu renunță la defectele pe care le-a căpătat în împrejurări mai nefavorabile. Astăzi vreau să ating numai un singur defect : minciuna. Fiind cea mai slabă, femeia s-a deprins să mintă. Dar astăzi femeia nu mai este atât de nesigură încît să mai fie nevoită să facă asta. Vreau să spun, de pildă, că întotdeauna cînd apare un străin, ea minte — adică se arată blîndă, smerită și amabilă față de el. Sau alt exemplu : dacă întîmpină cea mai neînsemnată piedică pe drumul cel drept, atunci face imediat un ocol, invocă un pretext, se prefacă. Dacă trebuie să facă ceva ce nu-i place, o apucă pur și simplu durerea de cap. Dacă vine la ea cineva pe care nu dorește să-l vadă, se face că este plecată deși se află în camera ei. Nu se sfiește cîtuși de puțin să-și pună servitoarea, fiica, prietena să mintă în locul ei, dacă nu poate s-o facă ea însăși.

Unele femei — poate chiar destul de multe — s-au obișnuit să invoce motive neadevărate sau să le ascundă pe cele adevărate în așa măsură, încît o fac fără vreun motiv exterior ; se complac în asta ca într-un fel de cochetărie. Și dacă asta s-ar manifesta numai în purtarea

lor față de oameni ! Dar -la fel se poartă și în fața lui Dumnezeu. În legătură cu asta aș dori să citez un scriitor. El spune : „Este greu să-ți faci o opinie asupra credinței religioase a femeii cîtă vreme singura ei preocupare spirituală este religia. Dar dacă vezi o sută, două sute, trei sute de femei îmbulzindu-se în jurul unui predicator la modă, atunci îți dă de bănuț. Cel mai simplu mod de a gîndi, constă, firește, în a-ți însuși cuvintele altuia. Dar și mai comod este să te entuziasmezi pentru el și cel mai comod să te prefaci că te-ai entuziasmat, pentru că s-au entuziasmat alții — — —

Credința, care și-a pierdut idealurile aici pe pămînt și de aceea le caută în cer, nu este atît de sigură că va fi într-adevăr bine primită acolo, așa cum făgăduiesc predicatorii. Și de regulă, din ea nu mai rămîne decît un impuls vag... Apoi, mai există și multe femei extrem de prevăzătoare ; principalul este să și-i pună în siguranță pe ai ei. Aș vrea să știu ce spune Dumnezeu despre asta ?“.

Și cîtă mai departe, multe citate stîrniră rîsul — ciudat că și lui Karl Vangen. Apoi trecu la „doamnele din asociațiile de binefacere“ care organizau baluri vesele și bazaruri drăguțe, ba chiar și reprezentații de teatru, pentru familiile celor înecați sau arși. Cum în astfel de asociații — de pildă și în această asociație — se amuză cu probleme mari și se entuziasmează pentru anumiți conferențieri.

Anna era foarte tăioasă, așa cum este aproape întotdeauna tineretul cînd se apucă să critice.

După ce își încheie expunerea și coborî de la catedră, la început nu înțelegea ce i se spune. Dădea răspunsuri anapoda și repeta de mai multe ori aceeași întrebare. Dar treptat își reveni. Se uită după Tomas Rendalen. Acesta plecase. Fu cît se poate de uimită. Se apropie de doamna Rendalen ca să afle motivul. Dar firește, mai întîi trebui să întrebe dacă i-a plăcut expunerea.

— Da, fetițo, în anumite privințe ai dreptate ; dar mă tem că veți exagera și o veți lua prea „în serios“... Sărăcuțele de voi, abia atunci ajungeți să mințiți ! Puține sînt femeile care pot s-o „ia în serios“, fetițo ! Să tipe — da ! Și să-și frîngă mîinile — asta pot — sfinte

Dumnezeule ! Ajung să fie atît de prefăcute încît te dezgustă.

În sfîrșit, Anna întrebă încet, cu prudență :

— De ce a plecat domnul Rendalen ?

— Dumnezeu știe ! Și se uită oftînd spre ușa pe unde dispăruse, se ridică și plecă și ea.

Karl Vangen vorbea cu Tora. Văzînd-o pe Anna singură se apropie de ea și îi spuse că unele citate l-au „amuzat enorm“. Citise cartea.

Karl Vangen fusese el însuși pe punctul de a deveni un predicator la modă. Din fericire reușise să scape la timp. Dar mai avea încă frica în oase. Anna știa asta de la mătușile ei — deținea deci secretul cuvintelor lui. Pe el îl interesa exclusiv raportul femeii cu religia însă nu era întru totul de acord. Anna îl întrebă ce părere are despre restul expunerii.

— Cunosc prea puțin femeile, răspunse el roșind ușor, și de aceea nu vreau să intru în amănunte.

De îndată ce ascultătorii vîrstnici plecară, izbucni o furtună de entuziasm. Fetele erau pur și simplu „uluite“. „Annchen“ era cea mai mare dintre ele, lucru pe care îl uitaseră cu ușurință, pentru că era mai puțin dezvoltată fizic. N-ar fi crezut-o în stare de așa ceva. Ce spirit de observație ascuțit ! Ce exprimare excelentă ! Și este una dintre noi !

Cele mai încîntate erau Nora și Tora.

— Da, chiar așa sîntem ! Nesincere — bineînțeles în mic ! Și cum mai cochetăm cu lucrurile serioase — ah ! Da, aici se cer fapte ! Sau dacă nu fapte, atunci măcar — —

— ...praf de strănutat ! completă cineva și tot grupul se cutremură de rîs.

Dar apoi o luară de la capăt.

— E adevărat ! Zău că e adevărat ! Totul trebuie să se schimbe ! Este o rușine cum sîntem acum !

Și ca să facă imediat un început, toată societatea dori s-o conducă acasă pe Anna — cu orice preț ! Așa și făcură, încît cele două mătuși cocoșate ale Annei, cu scufiile de noapte pe cap, se' uitară speriate afară cînd, între unsprezece și douăsprezece noaptea, auziră larmă

și douăzeci de glasuri ascuțite de fete strigînd : „Noapte bună ! Noapte bună !“

Annchen trebui să mai intre în camera mătușilor și să le povestească ce se întîmplase ; dar le spuse numai că s-au condus acasă reciproc. Mai mult nu putea încă spune ; nu era sigură. Scrisese expunerea cu sînge din inima ei. Cea mai amară experiență de viață a ei o transformase într-un atac ; fusese convinsă că se vor năpusti asupra ei, o vor defăima și exclude — și cînd colo, culesese mulțumiri peste mulțumiri, entuziasm și iar entuziasm, elogii și iar elogii !... N-a putut închide ochii toată noaptea. De bucurie sau de frică ? Sau pentru că era prima oară cînd reușise să le cucerească pe celelalte ? Nu era un sentiment neplăcut... În același timp fu numai un căpșor de fată n-avea somn și reflecta cum Dumnezeu trebuie să se comporte. Imboldul de a lua viața în serios, de a fi înfricoșător de sincere, trebuia hrănit, altfel pierea. Și se găsi o idee ! Milla era în doliu ; nu putea participa la balurile de Crăciun. Atunci nici una nu trebuia să danseze de Crăciun ! Da, n-aveți decît să rîdeți ! Dar așa se hotărî, în unanimitate ; o prietenă îndoliată nu trebuie părăsită. Nici una din „statul major“ nu va merge la baluri în tot timpul iernii. De atîta compătimire, Milla se simți măgulită. Dar... Nici un dar ! Hotărîrea este unanimă și irevocabilă ! Și nu aveau să se oprească la asta, se gîndeau chiar la mai mult.

Tineretul masculin al orașului era trist că trebuia să se lipsească de atîtea domnișoare vesele, la balurile de Crăciun. Dar tristețea era zadarnică ; ele se bucurau chiar și de tristețea lor.

Și cum spuneam : nu aveau să se oprească la asta !

4

PE SCARA

Această puternică solidaritate a celor ce se aflau în linia întîia și dădeau tonul, această vie aspirație către știință, către independență — chiar dacă chestiunea me-

rita un pic de critică și de ironie — era totuși dovada incontestabilă că școala urmărea un scop înalt.

Lumea din oraș era surprinsă de cunoștințele temeinice și înainte de toate de superioritatea materialului didactic, a experiențelor, a metodei de expunere, tocmai în domenii pe care toți le puteau înțelege, pentru că făceau parte dintre cele mai importante necesități vitale. Cu un zel nemaipomenit copiii povesteau acasă cele învățate și cerșeau bani pentru experiențe de chimie și fizică, microscopie, tablouri istorice ilustrând obiceiurile tuturor popoarelor, din toate timpurile. Băieții nu se mai puteau compara cu fetele în ceea ce privește râvna și comunicativitatea. Orele de școală deveniseră bogate și plăcute. Iar după-amiază fetele coborau spre casă vesele și fericite, fără cărți și ghiozdane, libere, libere, libere !...

Cei mai fericiți însă rămâneau sus. Aceștia erau doamna Rendalen și Karl Vangen. Pe unde trecea doamna Rendalen, fredonînd pentru ea, cu vocea nemuzicală și ochelarii așezați strîmb pe nas, era ca atunci cînd întîlnești un car cu fîn pe timp de vară ; răspîndea de departe, o aromă proaspătă și făceai loc cu plăcere să treacă unei apariții atît de impunătoare, folositoare și încărcate. Vangen zîmbea întruna, cu gura pînă la urechi. Era de-a dreptul radios cînd cineva se uita spre școală și putea să-i povestească toate micile evenimente ; pentru el totul era semnificativ și amuzant. Numai Tomas nu participa din toată inima la această bună dispoziție. Dar Tomas nu avea nimic „agreabil“ dacă prin asta se înțelege o comportare deschisă și veselă. Ori Vangen trebuia să stea „capră“ afară, în grădină și el să sară ca un școlar cînd îi venea cheful, ori umbla fluierînd, cu mîinile în buzunare, atît de insistent încît cel care îl privea un timp era cuprins de amețeală. Ori cînta ore întregi la pian. Ori lucra fără răgaz cît era ziua de lungă. Ori citea o nouă carte și atunci nimic nu-l deranja. Ori făcea plimbări nesfîrșite. Ori le citea fetelor și se amuza împreună cu ele, ca între camarazi — ori nu voia să le mai vadă nici pe ele, nici școala, nimic din ce aparținea de ea. Atunci mamă-sa trebuia să-l suplinească la orele de literatură, miss Hall la chi-

mie și la fizică iar Nora la muzică — el nu mai voia — nu mai putea preda ! Apoi revenea pe neașteptate mai vesel și mai vioi ca oricînd și muncea cît doi. Mamă-sa punea asta pe seama tuturor acelor ani în care nu avusesse o activitate regulată.

Dacă aveau musafiri, nu apărea deloc ; sau venea și răsturna totul. Sau se așeza într-un colț și tăcea. Sau nu spunea decît : „Da, da ; desigur ; se înțelege ; fi-rește“ — și apoi dispărea definitiv.

Aceste ciudățenii erau privite din unghiul genialității ; Tomas Rendalen avea ceva genial. Înainte de a pleca în America „descoperise“ o profesoară de istorie ; era tare în „descoperiri“. Ea se numea Karen Lote și preda lucrul manual, caligrafia și desenul. Tomas fusese surprins de cunoștințele ei în domeniul stilurilor și curînd află că tînăra posedă un bagaj nu tocmai neînsemnat de cunoștințe de istoria artelor. „Extindeți-vă în domeniul istoriei culturii“ îi repeta el neobosit. „La noi situația este mai mult decît precară în privința cunoștințelor de istoria culturii și numai acest fel de istorie are valoare pentru școală“. Chiar de atunci începuse să pună bazele marii colecții de planșe din istoria culturii cu care școala fu dotată treptat și prin asta captă interesul tinerei profesoare. Și i-l menținu trimițîndu-i mai multe planșe și sfaturi și cărți în timpul călătoriilor. Iar de îndată ce sosi acasă preluă el toate orele de istorie, ca să-i arate ceea ce gîndea. Căuta să le prezinte copiilor dezvoltarea și relațiile sociale într-o privire de ansamblu clară, ilustrată cu planșe din istoria culturii și hărți ; pentru cei mici mai restrînsă, pentru cei mari mai amplă, servindu-se de amănunte numai pentru caracterizare. Astfel devenea unilateral ; dar avea forță și culoare. Și copiii căpătau o imagine vie a istoriei. Karen Lote era entuziasmată ; noul din personalitatea lui și opiniile lui, modul persuasiv în care trezea în oricine încrederea că în toată lumea nu există altcineva căruia să-i dea atenție în afară de cel pe care tocmai îl privea ; gustul rafinat cu care se îmbrăca, înfățișarea lui îngrijită — pînă la izul abia perceptibil de parfum fin pe care îl lăsa întotdeauna în urmă... În ciuda celor douăzeci și șase de ani, tînăra profesoară talentată și

profund sensibilă nu mai întâlnise în viața ei ceva să se poată compara nici pe departe cu fericirea de a-l putea asculta zi de zi.

Neînțelegerile și persecuțiile pe care le avea de îndurat îi intensificau sentimentul pînă la exaltare. Dar nu mărturisi nimănui.

Apoi el preluă școala ca director. Cînd avea o oră liberă asista la lecturile ei, participa cu însuflețire, sau pleca fără să spună o vorbă. Uneori nu apărea mai mult timp, alte ori venea zi de zi, îi lua locul toată ora, sau umbla tăcut de colo-colo și dispărea din nou fără urmă. Aproape de Crăciun, Karen Lote se duse la doamna Rendalen și îi declară că nu mai poate rămîne în școală nici măcar o singură zi. Începe să tremure numai cînd îi aude pașii pe coridor, în prezența lui nu poate reda nici cea mai simplă întîmplare, nici vorbă să mai explice ceva.

— Dar de ce ?

O desconsideră în modul cel mai evident. Și profesoara începu să plîngă.

— Te desconsideră ?

— Da ! Ori mă întrerupe mereu și ține lecția în locul meu, ori nu mă învrednicește nici măcar cu o observație, îmi întoarce spatele, nu mă salută și nu mai apare. Nu mai termina de povestit.

Doamna Rendalen chemă toate profesoarele și le prezintă plîngerea domnișoarei Lote, convinsă că este vorba de o ciudată neînțelegere.

Dar profesoara care preluase lecțiile de desen de la domnișoara Lote o asigură că dacă n-ar trebui să-și întrețină mama, ar pleca imediat ; muștrările, veșnicele lui observații în prezența copiilor, erau de nesuportat. Era un tiran neșuferit. A făcut-o să fie atît de nervoasă că tremură numai cînd îl aude pe coridor. Începu să plîngă și ea.

Speriată, doamna Rendalen se întoarce spre celelalte profesoare. Ce însemna asta ? Le veni rîndul să vorbească și profesoarelor de limbi străine, care din copilărie fuseseră elevele ei și se perfecționaseră în străinătate cu sprijinul ei.

Da, ele erau de părere că, în orice caz, domnul Rendalen nu-și dă seama că „le mustră“ și tot atât de puțin că ar putea să se simtă jignite când intervine în desfășurarea lecției, astfel încât și copiii observă marea lui superioritate — dar că adesea este de-a dreptul supărător. Era atât de inegal și față de profesoare și față de copii; nu trata niciodată același lucru în același fel ci întotdeauna, în funcție de dispoziție. După părerea lor — împărtășită de toate celelalte profesoare — nu era potrivit ca director de școală. Chiar și domnișoara Hall, care, de altminteri, nu avea să se plîngă de nimic, era de aceeași părere.

Doamna Rendalen le rugă, pentru numele lui Dumnezeu, să se mai gîndească. Asta ar fi însemnat desființarea școlii. Era foarte agitată și spuse că, pentru un timp, va prelua conducerea. Cu impetuozitatea care o caracteriza, se lăsă pradă durerii. Atunci celelalte se speriară. Scene mișcătoare; se întreceau în a-l lăuda pe fiul ei. Cineva care n-ar fi auzit cele de dinainte ar fi putut crede că toate ardeau de entuziasm.

Summa summarum : să concepi un program de învățămînt excelent, după cele mai bune modele actuale și să fii tu însuși un profesor remarcabil este cu totul altceva și cu mult mai mult decît să fii un destoinic director de școală. Curînd, doamna Rendalen ajunse la părerea lor; și astfel se consolară reciproc, pe cît se putea.

Dar pentru Tomas acesta era scopul vieții lui; dacă îl pierdea nu-i mai rămînea nimic.

De cînd Augusta se odihnea în pămînt, pentru el devenise limpede că era mai bine să nu-și întemeieze o familie; năzuința lui rămăsese numai să preia școala mamei lui și s-o facă să fie ceea ce visase ea, fără să reușească; pentru el însemna oarecum logodna, căsătoria, binecuvîntarea unei familii. Și era mîndru de asta! De aici îi venise energia primei lui tinereți care-l făcuse să devină obiectul admirației de nezdruccinat al lui Karl Vangen. Acesta era conținutul secret al scrisorilor și convorbirilor lui cu doamna Rendalen.

Numai că urmaseră unele lupte și firea lui nestăpînită nu izbîndise în toate. Dar de fiecare dată îl cuprindea un sentiment de rușine față de idealul său care

se transforma în frica profundă pe care o simțise mamă-sa pe cînd îl purta în pîntece. Ea i-o descrisese adeseori, în culori tari. Dar ce însemna această frică pe lîngă cea pe care o simțea el ! Era îngrozitoare ! Asta îl făcu să se apropie din nou de mamă-sa și să-și pună toată nădejdea în această relație de încredere totală. Îi unea o seriozitate sfîntă ; aveau același scop în viață.

Poate că atît scopul vieții, cît și frica, ar fi fost în-lăturate dacă impulsurile lui senzuale s-ar fi concentrat asupra unei singure femei, căci poseda o energie sălbatică și nu lipsea decît o altă voință fermă care să-l subjuge. Dar neliniștea înăscută a firii lui ștergea mereu impresia din afară și frica avea întotdeauna timp să se furișeze cu și mai multă putere între ei, încît pînă la urmă învingea. Scopul vieții lui era salvat.

Din momentul cînd biruise pe deplin în el se dezvoltase ceva chinuitor de abstract. Germenele existase întotdeauna. Amintea de predilecția tatălui său pentru „imagini“, de acea pornire de a privi lucrurile întotdeauna în mare și în general. Forță studiile ; niciodată nu ducea un lucru pînă la capăt ci, cu un fel de gelozie, le amesteca pe unele cu altele. Dacă disciplinele de examen n-ar fi corespuns în mod cu totul deosebit înclinațiilor lui, nu și-ar fi trecut examenele niciodată. El însuși era gata cu mult înainte și trecea în grabă la altceva nou. Întotdeauna depășea cu mult cele ce trebuiau să-l preocupe în cadrul școlii ; pentru el nu erau decît o parte a unui întreg întrezărit sau închipuit.

Karl Vangen care îl vedea cum studiază, găsea de necrezut tot ceea ce realiza Tomas în ciuda tuturor acestor inconsecvențe. Exact aceeași atitudine apărea și în relațiile cu oamenii. În aparență cu totul absent, culegea totuși impresiile cele mai originale.

Dar toate căpătau pentru el aceeași orientare. El socotea imaginile și dovezile drept preocupări de moment ; nu oamenii îl interesau, ci fenomenele. Nu obiectele ci ideile.

Cîtă vreme Karen Lote introducea o nouă metodă istorică, îl interesa extraordinar. Apoi aproape deloc. Cu celelalte se purta cam la fel — exceptînd-o pe miss Hall. Felul ei de a predă era nou pentru el ; aștepta cu

nerăbdare să vadă consecințele — în primul rînd pe cele intelectuale, apoi pe cele morale.

Dar munca lui ? După ce își încheiase vînătoarea fără răgaz timp de ani întregi după cel mai bun material didactic și cea mai bună metodă de predare din lume, după ce programul de învățămînt fusese pus în practică cu nesfîrșite modificări și îmbunătățiri și, înainte de toate, după ce rezistența brutală exterioară fusese înlăturată, ei bine, acum ce mai intervenea pe neașteptate ca să-l abată din cale ? Nu mai putea ? Nu mai voia ? Nu-i mai ajungea ?

Toți cei apropiați se bucurau de succesele lui ; mai ales bucuria mamei lui era mișcătoare. „Așa mi-am închipuit întotdeauna școala, dragul meu Tomas !“ spunea ea aproape în fiecare zi. Și el îi mulțumea și o săruta pentru această confirmare, deoarece lauda ei era pentru el o necesitate. Și totuși, mai era ceva : predarea, principalul lui talent — da, îl stimula să prezinte limpede și sugestiv un subiect, să sublinieze un moment esențial, să clarifice pînă la transparență lucrurile cele mai dificile. De multe ori, îi făcea plăcere să apere o opinie nouă în fața elevelor mai mari, sau să le atragă atenția asupra unei probleme de actualitate. Avea o răbdare plină de inventivitate pentru tot ce însemna „lecție“ ; dar dincolo de asta nu mai avea nimic. Chiar nimic.

El își sesizase lipsurile. Avînd tendința de a se chinui pe sine însuși, suferea foarte mult. În unele momente ura de-a dreptul școala. Atunci îi pierea curajul de a trăi, era lipsit de orice aspirație, de orice... dragoste ar fi putut spune, dacă n-ar fi existat mamă-sa și Karl. Pentru că și de acesta îl lega o dragoste profundă. Îi lipsea dorul de femeie și copii ; cel puțin deocamdată ; pentru că nu se simțea atras în mod deosebit de nici o femeie. Sau poate că tocmai asta era nenorocirea — că nu putea stabili o legătură de acest fel. Cînd era copil reușise... Un om frămîntat zi de zi de astfel de gînduri și apoi copleșit de lacrimile și văicărelile mamei sale, pentru că profesoarele nu mai voiau să-l suporte ca superior... Un astfel de om nu tresare ca în fața unei lovituri neașteptate. În timp ce mamă-sa îi comunica acestea el rămăse liniștit la pian, unde se afla în acel mo-

ment. În timpul relatării ei lungi și adesea întrerupte, el atingea din cînd în cînd cîte o clapă cu degetul. Vedea deznădejdea ei dar pe a lui și-o ascundea. Simțea că acum nu mai are ce face. Foarte calm observă că poate ar fi mai bine să preia ea conducerea școlii și zdrăngăni mai departe ca și cum asta n-ar fi avut nici o importanță. Ea răspunse că același lucru le-a și spus profesoarelor. Atunci el se făcu alb ca varul. Ea se grăbi să adauge că era de la sine înțeles că numai el putea să supravegheze aplicarea programului de învățămînt pe care îl concepuse. Îl rugă să vorbească imediat cu profesoarele. Nu știa să vorbească cu oamenii. De aceea era înțeles greșit ; le jignea arătîndu-se neîncrăzător, ba uneori chiar disprețuitor. Poate că îi erau nesuferite ?

Asta fu prea mult pentru Tomas. Se aruncă peste pian și izbucni în plîns. Apoi se ridică imediat, își luă pălăria și pardesiul și fugi afară, în ciuda rugămintilor mamei sale de a mai rămîne să stea de vorbă, ca pe vremuri. Nu putea.

Pentru că și în relația cu mama lui, era ceva care durea. Cînd se întorsese din călătorie, ea îl întîmpinase cu cea mai mare admirație ; tot ce spunea și dorea era just. Dar după conferința lui privind programul ea căpătase îndoieli și aceste îndoieli crescuseră tot mai mult, astfel că acum punea sub semn de întrebare tot ce făcea el. La prima reclamație a profesoarelor îi lua școala înapoi ! Și cum știa să pună asta de acord cu mîndria ei pentru buna rînduială și cu satisfacția liniștită pe care o reflecta neîncetat că totul merge atît de bine. Nu se plîngea de îndoielile ei, dar nu mai putea răbda. Povestea cu profesoarele era îngrozitoare. După părerea lui ele realizau lucruri excelente ; în primul rînd Karen Lote ; altfel nu s-ar fi interesat de ea.

Probabil că felul lui de a se comporta față de oameni era fundamental greșit, dacă putea fi înțeles anapoda. Cine știe : poate că de aici venea și sentimentul lui chinuitor de nemulțumire și gol... ?

Toate aceste femei fuseseră entuziasmate. Profesoarele și clasa superioară și... fusese și asta doar o iluzie ? Sau acum le trecuse ?

„Entuziasmul“... Ce însemna asta ? Ridică din umeri, plin de dispreț... Și totuși se bucurase de el și se lăsase legănat de iluzii. Îl luase drept ceva durabil.

Dar cel ce vrea să aibă trebuie să știe să și dea. Cine vrea să fie iubit trebuie să iubească și el. Și asta nu putea — cel puțin nu la fel ca ceilalți. De altfel nici nu era de mirare. Cei din neamul lui își ferecaseră puterea de a iubi oamenii. Sau ce altceva însemna atunci când acest neam încălca pas cu pas legile încrederii între oameni, lua în deridere judecata oamenilor și își irosea sîngele, distrugîndu-se pe sine însuși și pe urmașii proprii și pe alții și pe urmașii lor ?

Făcu o plimbare lungă pe cîmp, pe același drum ca și în seara de primăvară, după ce ținuse conferința. Se gîndi în urmă, cu cît curaj se întorsese din America. Cum idealul lui fusese să dea un exemplu luminos compatrioților săi și aceștia să-l urmeze. Putea exista ceva mai minunat pentru un popor mic decît să-și folosească forțele cele mai bune pentru educarea copiilor săi ? Să-și investească toate rezervele în asta ? Popoarele mari n-au decît să-și irosească roadele muncii pentru armată !...

Se gîndi cît se bucurase atunci la gîndul că astfel răscumpără păcatele părinților săi. Așa evoluaseră toate pe pămînt. Deșteptarea pornea de la neamurile cele mai puternice. Ele își simțeau instinctiv defectele și căutau să le atenueze prin amestec de sînge. De aceea tot ce este măreț și bun are la origine un neam ; suferința lui dădea naștere dorului, ca impuls spre muncă, muncă și autodistrugerea neamului, ca impuls al inventivității, al capacității de a se cristaliza în jurul a ceea ce a găsit. Cînd școala zumzăia de sute de voințe tinere, cînd neamărați ochi străluceau pentru țelurile pe care el le arătase, cînd elevele mari se orientau sub influența lui înălțînd stindardul — atunci o datorau în primul rînd evoluției neamului în a cărui casă se aflau. Neamul lui, care devenise școală. Dar în adîncul lui dădea semne de epuizare. Germenele distrugerii se afla și în el, cel care clădise. Nu-l putea depăși. Îi lipsea forța iubirii. Privire ageră, putere de a înfăptui, ambiție, — da ! Dar mai departe... ? Însușiri războinice, dacă vreți ; dar nu pentru pace.

•

Așa cum hoinărise în acea seară, după conferință, mîhnit și plin de teamă, fără rost și fără țel (Karl păsise tot timpul în tăcere, alături de el, ca un cîine cu picioare lungi și ochi blînzi, credincioși), așa hoinărea și acum. Numai că era iarnă și de data asta era singur. Îi era prea rușine ca să-și mai dorească să fie cu cineva. Nesiguranța vagă care îl încercase atunci pentru prima oară devenise acum certitudine. Nu mai putea continua. Sfinte Dumnezeule, nu mai putea ! El era boala de care suferea școala !

Zăpada de pe ogoare se topise în bună parte. Rămăseseră numai petece răzlete. În lumina lunii arătau fantomatic. În pădure, pe sub pini, era încă mare, de asemenea și pe cărări, dar aci înghețase și drumul era brăzdat de fâgașe adînci, pietre și balegă de cal uscată. Era greu de umblat.

Tomas se întoarse acasă complet epuizat trupește și sufletește. Niciodată nu se simțise atît de obosit. Tre-cînd pe lingă cimitirul nou, scăldat de valurile negre ale mării, unde se odihneau tatăl și bunicul lui, avu sentimentul că trebuie să-și caute liniștea în valuri sau în țarină — sau în amîndouă, pentru că era totuna.

Se făcuse ora douăsprezece. Ca și în noaptea aceea de după conferință voia să ajungă acasă numai după ce era sigur că nu-l mai așteaptă mamă-sa ; ea se culca de obicei între nouă și zece. Dar cînd urcă pe alee văzu lumină atît în camera ei cît și în a lui Karl. Dacă n-ar fi fost sleit, ar fi făcut cale întoarsă. Așa că, fie ce-o fi !

Mamă-sa îl întîmpină pe coridor cu lumînarea în mînă :

— Doamne, Tomas ce frică mi-a fost, șopti ea.

Ce voia să spună ? O privi. Sărmana de ea, parcă îmbătrînise cu zece ani. Arăta descurajată și nespus de tristă.

— Dragă Tomas, hai totuși... începu ea.

— Nu, nu mamă, o întrerupse el făcînd un gest de apărare cu mîna, sînt prea obosit... extrem de obosit. Și fără să-i spună noapte bună, fără să se uite în jur, trecu încet prin camera ei spre coridorul interior. Îi auzi pașii în vestibul, auzi cum se deschide și se închide ușa camerei lui... și cum se întoarce cheia în broască. Ah,

ce amintiri îi trezea zgomotul ăsta. Parcă voia să se separe de ea.

În timp ce aprindea lampa, Tomas îl auzi pe Karl la ușa dintre camere. Dădu perdeaua la o parte, deschise ușa și în prag apăru chipul lui care îl privea trist. De ce nu-l așteptaseră împreună? Desigur ca să poată vorbi mamă-sa singură cu el. Îi venea să se arunce la pieptul lui Karl și să plîngă cu hohote. Tot ce ținuse în frîu cînd o văzuse pe mamă-sa, amenința acum să izbucnească. Încrederea neclintită a lui Karl era pentru el cel mai puternic sprijin din afară. Vedeă asta și acum. Lumina sub mîhnirea lui asemeni luminii din spatele capului și siluetei lui Karl; fiindcă între ei era întuneric.

• — Nu, dragă Karl astă-seară nu; sînt prea obosit.

Încet, fără să scoată o vorbă, Karl își retrase picioarele lungi, închise ușa fără zgomot și întoarse cheia în broască.

Tomas se culcă imediat, adormi și se trezi abia după ora opt. Somnul lung și sănătos ștersese sentimentele penibile din zilele trecute. Sări din pat și se îmbracă în grabă. Ei, își spuse el, dacă mă simt atît de bine, situația nu poate fi disperată. Trebuie să mai existe și altceva de făcut în viața asta, dacă nu aici, atunci în altă parte... Se hotărî să plece cîteva zile în călătorie. Dorea să se sfătuiască cu sine însuși și să fie singur cînd chibzuiește. Doar atît află mamă-sa cînd veni la el în timpul gustării de dimineață. O rugă să-i transmită salutări lui Karl și la ora zece plecă.

Asta nu-i dispăcea deloc doamnei Rendalen. Tranzițiile lui erau foarte bruște. Poate că din călătorie se va întoarce cu totul schimbat, gîndi ea. Slăbiciunea lui principală de a vorbi și a acționa nemijlocit pornind de la dispoziții de moment, dădea impresia că puneă sub semn de întrebare tot ce spunea. Dar de data asta doamna Rendalen se înșelase, El s-a întors aproape neschimbat; observă numai că era cam pornit împotriva profesoarelor. Spunea că sînt „niște gîște nerecunoscătoare“. El le-a oferit mai mult decît oricare altul — care n-a făcut astfel de călătorii, n-a acumulat atîta experiență și n-are cunoștințele lui. Nu mai voia să aibă nimic de-a face cu ele. Cînd le întâlnea le tortura cu o poli-

tețe exagerată. Asta îl amuza. Se purta de-a dreptul îngrozitor cu ele. Își reluă orele de dinainte cu excepția celor de muzică, pe care le transmise Norei. Ea era acum în același timp elevă și profesoară. O asigură că are un talent pedagogic excepțional.

Karl se gîdea că Tomas și-ar fi recăpătat interesul față de școală, dacă pe parcurs ar fi fost angajate alte profesoare. Îi spuse asta domanei Rendalen. Ca să facă un sondaj prudent vorbi deocamdată despre noul observator astronomic a cărui instalare începuse în turn, dar din lipsă de bani fusese sistată temporar. În vara viitoare, fu ea de părere, vor fi în măsură să continue lucrarea.

— Dumnezeu știe unde voi fi atunci ! strigă Tomas și plecă grăbit.

Dacă aș vorbi deschis cu profesoarele și le-aș convinge să-și ceară scuze, gîndi ea... Și într-o zi, aproape de Crăciun, le adună în jurul ei și le împărtăși că din unele afirmații ale fiului ei rezultă că vrea să plece.

Rămaseră un timp mute de frică. În sfîrșit, pentru că toate celelalte o priveau întrebătoare, luă cuvîntul domnișoara Lote. Nu voise să spună — spusese numai — de fapt nu spusese nimic, fusese doar grozav de nervoasă. Crezuse că nu este mulțumit de ea. Profesoara de desen și lucru manual, o femeie înaltă, blondă, inteligentă, se aprinse de tot. Metoda de desen a lui Spencer, pe care o introdusese Rendalen nu era deloc simplă, mai ales la început. Dar, cu toate acestea, n-avea de ce se se plînge, cîtuși de puțin. Și începu să plîngă.

Toate profesoarele își exprimară recunoștința ; el era atît de inițiat în toate domeniile. Dar éra atît de penibil că le trata ca pe niște... ca și cum nici n-ar fi existat.

Doamna Rendalen își scoase ochelarii, îi șterse și îi puse la loc — îi scoase iar, îi șterse și îi puse din nou.

Acum interveni miss Hall. Greșeala lui era că trata inegal totul. Asta le făcea pe profesoare să-și piardă siguranța și distrugea simțul de echitate al copiilor. Era cea mai mare pierdere pe care o poate suferi un copil. Ar fi dorit mult să vorbească cu Rendalen, încheie mica americană ; dar el era complet inabordabil. Astăzi era și ea nervoasă.

Doamna Rendalen își văzu planul complet răsturnat. Nu știa ce să mai răspundă. Totuși discuțiile se întrerupseră pentru un moment. De pe scară se auzea un cor triumfător de voci de fete și toate alergară la ferestre. Era Nora și elevele ei. În ultimele zile dinainte de Crăciun nu interveniseră prea multe lucruri noi la ore și astfel elevele avuseseră mai mult timp să învețe cîntece. Orele de cînt se încheiau de fiecare dată afară pe scară — una din numeroasele idei ale Norei. Asta făcuse o vîlvă nemaipomenită și nu numai elevele mici, care nu participau la cor așteptau în apropierea scării să vină momentul cel mare, dar și oamenii în toată firea se adunau pe alee. De îndată ce soseau alergînd pe după colț și năvăleau în sus pe scară, grupurile de spectatori se adunau și se apropiiau. Doamna Rendalen și profesoarele îmbrăcaseră paltoanele și stăteau acum la fereastra deschisă. Fetele se așezaseră în amfiteatru, pe trepte; cele mici, care nu cîntau, se grupaseră lateral. Nora se afla jos de tot, cu părul blond strîns la ceafă, sub gluga care îi aluneca mereu. Își însușise felul lui Rendalen de a bate măsura, singurul lucru pe care acest om neliștit îl făcea cu calm; mișca încheietura mîinii drepte iar cu stînga dădea intrările. Nora ținea mina dreaptă apropiată de piept, întocmai ca și el.

Minunat răsuna cîntul, pînă departe, deasupra orașului. Poate că la asta contribuia și priveliștea frumoasă, care transforma în sunete fantezia fetelor. Poate că și cartea cuprinzînd „vechiul document“* apărută chiar zilele acestea și pe care cel puțin unul din trei locuitori ai orașului o cunoștea de doisprezece ani de la prima, a doua sau a treia mîină, sporea și mai mult efectul.

Poate că aceste voci grave ale trecutului participau și ele prin puterea contrastului, făcînd cîntul luminos al fetelor și mai luminos, momentul fericit și mai fericit.

Dedesubtul lor se afla orașul, cu portul plin de nave, acum, în timpul iernii. Și în adîncul golfului atelierele harnice și marile depozite de lemn. În stînga, muntele,

* În introducere este redat în parte.

cu puzderia de case și debarcaderul de jos ; dincolo de munte și oraș, insulele și marea. Pe coastă vremea este foarte schimbătoare. În timp ce fetele cântau pe scară, peste peisaj treceau nori grăbiți, sau se răsfîngeau raze de soare. Dacă la cîmp era senin și liniște, în schimb marea mugea mînioasă în larg. Poate că așa se explica de ce fetele alegeau cu precădere cîntece melancolice.

Din prima zi, atît pentru eleve cît și pentru profesoare, concertul pe scară deveni cea mai strălucită realizare a școlii.

Dacă munca fiecărei clase, activitatea unei săptămîni, sau a întregului an, s-ar fi putut aduna într-un gingaș țesut de celule care să formeze o cunună de flori, toate semînțele roditoare, toate intențiile curajoase și începuturile nesigure s-ar fi unit cu aceste voci — cîntul general nu ar fi putut aduce o fericire mai mare ; pentru profesoare, poate tocmai fiindcă momentul le trezea o durere ascunsă. Fetele mai mari, adică membrele „asociației“ simțeau în orice momente un motiv de solidaritate. Ceea ce două sau mai multe au comun înspre bine se amplifică atunci cînd cîntă ; orice aspirație spre ideal este înrudită în mod firesc cu sunetele armonios rînduite.

Dar cel pe care îl impresiona cel mai mult, se ascundea în spatele ferestrelor închise ; cu nici un preț nu voia să fie văzut. Se uita cum Nora bate măsura, cu capul dat pe spate. Dar rămînea în ascunzătoarea lui.

Cîntecul ce plutea peste oraș și către oraș — cîntecul ce începuse la moartea Emiliei Engel — exprima parcă tot ceea ce năzuise să realizeze Tomas pe acest pămînt. Cît de nefericit îl făcea acum ! Încercă în schimb să se gîndească la tot ce realizase, la luptele grele și numeroase. Totuși însemna ceva !

Nu oricui îi era dat să aibă astfel de succese... Dar exista o limită. Oare cîntul se va sfîrși curînd ? Sau va răsuna mai departe și cînd el nu va mai fi ? Se gîndi la mamă-sa. Fetele de pe scară îl reprezentau. Unde se afla de fapt, înăuntru... sau afară ?

Acum toată ceata alergia în grupuri vesele, pe alee în jos ; la urmă statul major. Tora avea ceva de povestit sau de făcut vreo propunere. Mergeau încet și din cînd în cînd se opreau... Da, asta era, despre asta era vorba : să aibă o ființă cu care să poată împărți totul, bucuria și suferința !...

V VÎNĂTOAREA

1

FEMEIE SAU COPIL

*Femeie sau copil ? În ea, pe fiecare,
Să le deosebească cine poate oare ?
De vrei femeia să o prinzi în plase,
Copilul doar îți mai rămase ;
Iar de copilul vrei să-l ai,
Îți scapă ca femeie, vai !*

Primăvara a fost timpurie. În tabăra tineretului domnea o mare însuflețire. Redesteptarea naturii li se strecura în sînge cu neliniștea, planurile titanice și micile ștregării, cu fierberea ei amețitoare. Erau zile cînd angrenajul școlar amenința să se dezmembreze și orice ordin era luat în rîs. Muștrări și ceartă, uneori chiar bătaie, atenție îndoită, cine știe de cîte trucuri era nevoie ca să poți conduce mica navă dincolo de tropicul periculos al primăverii, fără ciocniri și zdruncinături mai serioase.

Chiar și „asociația“ începu să se clatine. Acum, cînd înmugureau pomii în grădină, era imposibil să ieși afară, în spatele casei și în același timp să te prefaci interesată de comentariile unei prietene despre „vestimentația feminină modernă“. Dacă cel puțin ședința s-ar fi ținut afară, în pădure, atunci „vestimentația feminină modernă“ s-ar fi putut tăvăli în iarbă și sfîșia în zăbrele sau agăța într-un copac ca să-și cînte păsările trilurile deasupra ei ! Dar așa ? Cum naiba să te intereseze „vestimentația feminină modernă“ care trebuia să se citească dintr-un caiet de referate ! „Asociația“ chiulea pur și simplu ! Zadarnic își puneă Nora în joc toată inventivitatea și puterea de convingere. Dar tocmai atunci se petrecu ceva — un mare eveniment, născut

poate și el din impulsul primăverii — și „asociația“ se încăieră din nou, după cum fornăia Tora în dialectul ei berghenez.

Miss Hall luptase din răspuțeri ca să se stabilească un fel de bază pentru lecțiile pe care le avea de ținut în calitate de medic, la clasele superioare. Urmarea a fost că această muncă susținută le-a făcut pe eleve să capete încredere deplină în această mică domnișoară. Se vorbea în modul cel mai deschis despre tot ceea ce privea constituția fizică și sănătatea femeii, îngrijirea copilului etc. Mamele, firește făceau cît mai mult posibil pe rușinoasele, în locul fiicelor care se dezvățaseră. Și tații își susțineau consoartele; erau grozavi de pudici. Dar pentru că nerușinatele de fete erau tot mai inițiate, în cele din urmă nu mai avu nici un rost.

Pentru „asociație“ aceste cunoștințe și în primul rînd aceste raporturi de încredere cu miss Hall avură drept consecință că, în decurs de timp, problema feminină trecu în domeniul fizic și aci i se căutau cauzele primordiale.

Fu scoasă din nou la iveală o carte mai veche din literatura noastră care dezbătea ideea principală că libertatea pe care bărbatul o are înainte de căsătorie — adesea și în timpul ei — subminează caracterul bărbatului precum și poziția femeii și transmite oarecum infidelitatea și tirania de la o generație la alta.

În studiile ei de istoria culturii, Karen Lote dăduse o atenție deosebită evoluției căsătoriei. Ea demonstră că ieșirea care era propusă atît de des, adică aceea de a se da femeii aceeași libertate pe care și-o arogă bărbatul, ar fi fost un pas înapoi, o ruptură nemaipomenită în dezvoltarea culturii; pentru că societatea se îndreaptă cu toată hotărîrea către monogamie desăvîrșită, la fel de sfîntă pentru bărbat ca și pentru femeie. În ședința următoare domnișoara Hall trată problema sub aspectul fizic. Se poate dovedi științific că bărbatul este supus unor tentații mai mari decît femeia și de aceea este mai scuzabil? Ea demonstră că dimpotrivă tentațiile sînt cu mult mai mari la femeie. Totuși de regulă femeia respectă căsătoria, ducînd o viață castă, pe cînd, încă și astăzi se poate afirma că la bărbat, de regulă, este invers.

Aceste afirmații stîrniră o puternică agitație. Și aici bărbatul se folosise de dreptul celui mai tare, chipurile în avantajul lui, dar în realitate spre propria-i distrugere — a lui și a societății. Dimpotrivă, în societatea civilizată, de sute de generații, femeia aparținuse unui singur bărbat. Astfel căpătase capacitatea ereditară de a păstra fidelitatea. Prin urmare și bărbatul poate dobîndi această capacitate.

În timpul schimbului de păreri care urmă expunerii, încordarea crescuse și mai mult și în tot cursul săptămînii tinerelor fete le trecură prin cap atîtea gînduri legate de acest subiect încît trebui să se convoace o nouă adunare.

Pentru prima oară de la fondarea „asociației“ luă cuvîntul Tinka Hansen. Femeia care se căsătorește cu un bărbat avînd un trecut imoral, devine complicea lui. Ea consimte ca femeile să fie tratate astfel. Și se pedepsește ea însăși. Oare femeia își închipuie că un bărbat obișnuit cu o astfel de viață mai poate să renunțe la ea ?

În nici un caz nu-și pot închipui așa ceva cele care au ascultat o parte din expunerile prezentate în ultimii ani, în care s-a arătat că obișnuința este pur și simplu o chestiune de nervi. Nici măcar unu la sută nu învinge obișnuința prin propria-i voință ; de regulă trebuie să-i vină în ajutor o necesitate stringentă.

Ca întotdeauna, Tinka discutasese problema cu Frederik ; nu era deci de mirare că avea putere de convingere cît doi.

Ce dezgust ! Ce indignare ! De cînd exista „asociația“ nu se mai pomenise de așa ceva ! Oriunde se întâlneau două sau trei fete era aceeași atmosferă — peste tot se auzeau exclamații ca : „Închipuie-ți dragă, să îmbrățișezi un om care... !“ „Închipuie-ți, piept la piept cu unul care... !“

Nora dădu expresie acestei indignări șoptite urcîndu-se la catedră și declarînd : nu trebuie să se despartă în astă-seară înainte de a promite solemn că ele cel puțin vor face totul ca femeia să devină conștientă de răspunderea ei și să se respecte pe ea însăși. De cum sfîrși toate se ridicară ca pentru jurămint.

Peste cîteva zile avu loc încă o şedinţă. Intervenise ceva ce întrerupea cursul gîndirii — un nou eveniment. Se ştie bine că Tora povestea cu plăcere basme fantastice şi istorii aventuroase — cartea ei preferată era „*A strange story*“ de Bulwer. Căpşorul ei de Augustus, plin de podoabe colorate, stofe şi croieli îndrăzneţe, limbi străine, cancanuri şi de toată vanitatea din lume... se entuziasmasse de mistică ! Deodată însă nici una dintre prietenele ei nu mai auzi nimic despre asta. Un singur om avea să fie iniţiat în această latură obscură a firii ei pestriţe. Făcea ea asta pentru că voia să împărtăşească un lucru atît de extraordinar unui singur om — aşa cum le place fetelor ; sau şi în asta era un fel de mistică şi anume că el era născut pentru aşa ceva ? Destul că oriunde se întîlnea cu Karl Vangen, fie singură, fie în prezenţa altora, ştia să potrivească lucrurile în aşa fel ca să şuşotească cu el, ceea ce stîrnea o mare uimire în rîndul prietenelor ei. Ce Dumnezeu avea de discutat cu pastorul ? Tocmai în acele zile ele îi dăduse să citească „John Wesley“. Ea devoră cartea, aşa cum devora toate cărţile şi apoi discutau numai despre convertirile săvîrşite recent de acesta. Oamenii influenţaţi de privrea, de glasul, de personalitatea lui, erau parcă transfiguraţi şi din acel moment îi deveneau discipoli. John Wesley se trăgea, atît din partea tatălui cît şi a mamei, din vechi familii de predicatori ; cu siguranţă că în mare măsură acesta era faptul care făcuse să se concentreze capacitatea lui de a influenţa sufletele credincioase. Era ca o scînteie electrică ; anumite firi nu-i puteau rezista. Rămîne un mister cum reuşise Tora să aducă vorba despre familia Kurt, de care se interesa pe atunci în mod deosebit. Oricum, cinstitul Karl Vangen îi vorbise cu entuziasm despre lupta lui Tomas Rendalen de a se elibera de ereditatea familiei Kurt. Amestecul de sînge şi lupta împotriva tarelor ereditare avuseseră loc şi mai înainte. Dar autoeducarea şi lupta lui Tomas Rendalen erau exemplare prin energia lor. Karl o întrebă în secret dacă n-a fost surprinsă de atenţia pe care Tomas o dă curăţeniei, de felul lui îngrijit de a se îmbrăca, de izul uşor, aproape imperceptibil, de parfum fin — o, şi cît de scump ! Îl însoţeşte pretutindeni. Nu

mai termină cu spălatul și îmbăiatul, adăugă tînărul pastor roșind. Cei mai mulți o socotesc cochetărie, într-adevăr asta și este. Dar ea nu bănuiește ce înseamnă în fond?... Tomas Rendalen își însușise acest simț al curățeniei, înăscut la tinerele fete, prin eforturi deliberate. Pentru el îngrijirea trupului este un fel de ritual — la fel ca pentru femeile tinere, dacă le-o îngăduie timpul și mijloacele... La această interpretare îl conduseseră unele afirmații ale lui Tomas și cu siguranță că așa era. Da, este ciudat că a luat tocmai forma asta. Dar poate vine de la faptul că a crescut printre fete. Ea ce părere avea?...

Karl Vangen pusese această ultimă întrebare cu multă sfială; din anumite motive i se părea important ca ea să înțeleagă limpede că poți fi foarte bine ireproșabil ca om și fără să te ferecheziești și să te stropești cu parfum.

Din acest moment Tora Holm mai avea încă un om care o entuziasma. Încă unul în bogatul ei repertoriu! Își închipuia că stăpînește și înțelege programul vieții lui Tomas Rendalen și chiar dacă nu cunoștea motivele neliniștii și instabilității lui — sau, mai bine zis, nici nu se gîdea la ele — acestea nu-i mai tulburau imaginea pe care și-o făcuse despre firea lui „energică”. Îl iubea! Nu exista alt cuvînt pentru tot ceea ce era în stare să facă pentru el, da, pur și simplu totul! Așa se și exprimase, mai întîi față de prietenele ei intime, apoi și față de celelalte. Cu cîtă insistență repeta aceeași poveste pentru a douăzecea oară pînă la ultimele verigi ale lanțului lung al prietenelor ei.

Entuziasmul deveni contagios. Prietenele ei, care nu se entuziasmaseră încă de Tomas Rendalen, acum îl adorau! În ciuda părului roșu, a pistruiilor și a nasului turtit, a ochilor spălăciți și a feței neliniștite, lipsite de sprîncene, el era bărbatul ideal. Numai el însuși mai domolea intrucîtva acest entuziasm cînd intra în clasă și începea să alerge printre bănci, în sus și în jos, fără să se uite măcar la una din ele. Sau cînd se repezea înfierbîntat, ba chiar furios asupra vreunui lucru care tulbura lecția — făcîndu-le să tresară speriate — căci în privința asta cu el nu era de glumit!... Dar de cum ie-

șea din clasă imaginea ideală era din nou pură și imaculată. Dar mai cu seamă cînd era neobișnuit de bine dispus și evoca o imagine extrem de sugestivă a vreunui eveniment istoric cu minunatul lui talent pedagogic — atunci în toată lumea nu mai exista un altul ca el !

Dar tocmai pentru că nu exista decît un singur Tomas Rendalen era cît se poate de firesc ca unele dintre firile mai slabe să se întrebe : „Dar, Doamne sfinte — dacă el este unul și noi atîtea?...“ Da, așa se întrebau. Nu vreau să dezvălui cîte se lăsau pradă acestei îndoieli. Întrebarea în sine este cu totul nesemnificativă. Important este numai răspunsul. Da, răspunsul ! Deoarece nu putem să ascundem că în seara cînd spusese într-un glas „da“ la prezentarea generoasă a Tinkai Hansen și la legămîntul lui Tomas, acest efort le întrecuse întrucîtva puterile. Asta se simte abia mai tîrziu cînd te gîndești în liniște la cel pe care îl iubești în taină, sau care ai dori atît de mult să te iubească... și despre care se știe, că deja... Da, da ; pentru că vechiul orășel al neamului Kurt era teribil de bîrfitor ! Atunci te cuprind vași îndoieli. Nu te puteai încrede în tînrul respectiv indiferent ce a făcut, dacă totuși îți promitea ceva ? Dar dacă și tu îi promiteai ceva ? O, desigur ! El va deveni un băiat foarte cuminte numai să fie al tău. Cu teorii mari și principii înalte, nu se poate trăi. Dar altele găsiră că asta este trădare, se infuriară și se convocă o nouă adunare în care li se ceru socoteală celor ce se încumetaseră să-și schimbe părerea. La început nici una nu voia să ia cuvîntul ; dar, în sfîrșit, o fată curajoasă, cu bucle negre, spus cu toată sinceritatea că, după părerea ei, în adunarea trecută merseseră prea departe. Dacă toți bărbații ar fi așa — așa cum își doriseră în seara aceea — atunci da ! Numai că ei nu erau așa — și în situația asta ceera de făcut?... Păi, atunci așteptăm !

— Bine, așteptăm ! fu răspunsul. Dar și acest răspuns eroic primî o replică și astfel se formară două tabere opuse și una de centru. Pe cea din urmă nu se prea putea conta, așa cum se întîmplă de obicei cu partidele de centru. Tinka Hansen (și Fredrik) și toți cei care erau de partea lor (deci fredricienii) luptau pentru egalitatea

necondiționată a sexelor. În viitor imoralitatea va fi tot atît de aspru condamnată fie că se făcea vinovat bărbatul sau femeia.

Miss Hall era singura profesoară care lua parte la această adunare și era o „fredriciană” convinsă. Ea declară că odată cu extinderea cunoștințelor noastre și consecințele imoralității trebuie să fie aceleași pentru ambele sexe. Acest argument nu putea fi folosit ca o acuzație adusă femeii. Cele ce vedeau deosebirea în faptul că vina femeii dezonoarează familia, pe cînd a bărbatului profanează altă familie, altă femeie, altă fiică, să le fie rușine și să tacă. Miss Hall repetă acestea de două ori, pentru că nimeni nu răspundea. Tabăra opusă se făcea pur și simplu că nu aude. Repeta întruna : un bărbat poate fi foarte bun, chiar dacă în anumite împrejurări, a păcătuit. Numai imoralitatea evidentă face căsătoria imposibilă.

Fredricienii se scandalizară de aceste cuvinte „ușuratică”. Asta însemna să încurajezi o viață netrebnică. Se folosiră cuvinte atît de tari încît se înfurie și opoziția. Agitație generală ; toți vorbeau, nimeni nu asculta.

Asta a fost joi. În aceeași seară statul major se adună la Milla. Începură cu aceeași problemă dar treptat reveniră la Rendalen — un subiect care se dovedea mai greu de epuizat decît celălalt.

Tinka îi imita scrisul pe niște jumătăți de coală mare. Celelalte îi urmăreau încercările cu multă atenție. Scrisul lui mare contrasta cu ținuta lui îngrijită, atît de neglijent era, cu literele și cuvintele încîlcite și înghesuite unele într-altele. Mîzgălelile Tinkăi semănau cu un model de broderie.

Ea scrisese : „Nu mai pot rezista — așteaptă-mă în piață, astă-seară, la ora nouă !” ca explicație marginală la ceea ce discutaseră și umplea filă după filă cu aceste cuvinte, în cruciș și în curmeziș.

Dar cine le băgase în cap ceea ce a urmat ? Mai tîrziu nu s-au putut înțelege în această privință. Doar atît s-a putut stabili, că numai Milla făcuse o obiecțiune, dar și asta atît de slabă și înecată în rîs, încît, pe drept

cuvînt, putea fi luată drept contrariul a ceea ce pretindea.

Duminică după-amiază fiecare dintre cele patru își pregăti scrisoarea. Una fu strecurată în buzunarul paltonului Karenei Lote, cealaltă în buzunarul hainei albastre decolorate a profesoarei de desen; a treia și a patra trebuiau să se furișeze în jachetele lui miss Hall și a unei profesoare de literatură.

Scrisorile nu erau semnate, plicurile deschise și fără adresă — provocarea era atît de directă încît totul putea să fie luat drept o glumă. Dar tocmai asta era partea cea mai atrăgătoare a chestiunii. Dacă lucrurile luau o întorsătură neplăcută, cele scrise ca din întîmplare puteau fi puse pe seama lui Rendalen cînd îl nemulțumea ceva și voia să termine repede.

Seara de sîmbătă era atît de blîndă și de liniștită că nimeni nu se putea gîndi la ceva rău. Pe la ora nouă ultimii trecători pașnici se întorceau spre casă de la plimbarea lor poetică pe cîmp. Cei mai mulți treceau tacticoși prin piață. În același timp pe alee veneau în goană și elevele de la pension, care fuseseră pe undeva, pe afară. Totul era prevăzut astfel încît statul major să se poată alătura unuia dintre aceste grupuri fără să dea de bănuît.

Firește, toate patru erau la fața locului, în apropiere de piață. Se întîlniseră cu cîteva prietene care se întorceau morocănoase de la pension și le însoțiseră. Făcuseră în așa fel încît să treacă prin piață tocmai la ora indicată. Și într-adevăr, Dumnezeuule milostiv! — în același moment Karen Lote se furișă sus, pe lîngă alee. Silueta înaltă, paltonul gri și pana de la pălărie erau inconfundabile. Fură atît de surprinse văzînd-o încît dacă fetele de la pension n-ar fi fost atît de prost dispuse și obosite, cu siguranță că ar fi observat cît erau de stîngherite. Era chiar Karen Lote! Acum se întoarce și o luă la stînga. Era limpede ca ziua că aștepta pe cineva.

Cele patru se uitară după ea și apoi una la alta. Nu rîdeau, nu se strîmbau — erau prea speriate.

Însă dispoziția li se schimbă brusc cînd o văzură pe profesoara cea înaltă de desen venind de sus, pe alee.

Se apropie de ele cu pași repezi , avea întâlnire la aceeași oră ! Milla se ascunse în spatele Torei, iar Tora ar fi vrut și ea să se ascundă în spatele cuiva. Trebuiau să inventeze pe loc vreo farsă ca să aibă un pretext de rîs ! Cînd profesoara de desen trecu în mare grabă pe lîngă ele o împinseră pe Tinka Hansen într-o groapă, din fericire uscată.

Acum mai rămînea să afle numai dacă și celelalte două profesoare picaseră în capcană ! Se întoarseră în camerele internelor de unde puteau supraveghea curtea. Miss Hall avea întâlnire în spatele sălii de gimnastică. Dar dacă nu cumva stătea nemișcată la locul indicat însemna că nu venise. Nu le merse mult mai bine nici cu profesoara de literatură. La recunoașterea din grădină, unde fusese trimisă, o văzură într-adevăr coborînd cărarea dinspre pădure. Dar nu era singură și toată ceata de eleve venea alergînd, fără să se uite în jurul lor. Dacă citise scrisoarea, cu siguranță că o luase drept o farsă... Cele patru se furișară prin porțița grădinii, pe același drum ; nu doreau s-o mai întâlnească încă odată pe Karen Lote.

Totuși, cu cîteva ore mai înainte se întîmplase ceva, care, dacă n-ar fi intervenit, totul ar fi ieșit la iveală ; și atunci nici una dintre cele patru fete n-ar mai fi pus piciorul în școală. Cam pe la ora șase, miss Hall, care tocmai se întorcea de la plimbare, ceruse cu insistență și foarte nervoasă o întrevvedere cu domnul Rendalen. De cum apărură îi întinse scrisoarea. El o luă, o citi ținînd-o la distanță și începu să rîdă ; iar cînd ea încercă să trateze lucrurile în serios, el rîse și mai tare, în cele din urmă izbucni în hohote nestăpînite... Zece minute mai tîrziu ținea în mînă scrisoarea lui miss Hall prin care îl informa că pleacă cu primul vapor. Furios, o căută pe mamă-sa și o găsi în grajdul de vaci. Îi povesti situația cu ironie și o asigură că miss Hall a înnebunit. De data asta doamna Rendalen dădu buzna la miss Hall ! Aceasta era extrem de agitată, plîngea și dădea niște explicații de neînțeles în timp ce doamna Rendalen își tot scotea ochelarii ; toată povestea i se părea fără sens. Poate că se va face lumină dacă vom vorbi englezește,

gîndi ea. Dar totul rămase la fel de enigmatic ca și înainte.

Într-un cuvînt : de ce era atît de furioasă ? De ce voia să plece ? Ce era de făcut ? Ce satisfacție cerea ?

Cerea ca vinovata să fie pedepsită.

Numai atît !... Amîndouă se duseră în grabă în camerele internelor, care la ora aceea erau goale. Controlară caietele și mapele de scrisori. Care fusese netrebnica din clasele superioare care imitase scrisul lui Rendalen ? Apoi coborîră în sălile de clasă. Acolo totul rămăsese exact așa ca în momentul cînd elevele plecaseră. Ziua de curățenie era tocmai miercuri și în clasă nu se măturase încă. Fiecare ghemotoc de hîrtie fu adunat, desfăcut și studiat cu atenție, caietele, cărțile și pupitrele fură controlate. Voiau și trebuiau să afle cine era pacoștea care imita scrisul lui Rendalen !

Toate o făcuseră ! Toate la un loc ! Cu cît devenea mai evident că toate fetele mari din școală se ocupau numai de Rendalen, de Rendalen și iar de Rendalen, cu atît miss Hall se liniști și cele două femei părăsiră clasele fără să mai spună o vorbă. Miss Hall n-a mai pomenit despre asta niciodată...

Doamna Rendalen însă vorbi cu Karl Vangen. La următoarea predică el își alegea ca temă : „Ce ție nu-ți place, altuia nu face“. Asta se referea în special la acei tineri care simt o mare plăcere să descopere partea slabă a altora și să profite de ea. Cele patru nu îndrăzneau să ridice ochii. Îi aruncau doar priviri piezișe profesoarei de desen care tocmai în ziua aceea avusese ideea să se așeze la masa din laborator, deci cu fața la ele. Își rezema brațele lungi pe masă ținîndu-și capul puțin aplecat într-o parte, rezemat în palmă ; mîna cealaltă era ocupată cu un obiect la care se uita întruna ; dar iată că pe obraz lacrimile i se prelingeau una după alta fără să facă vreo mișcare ca să le șteargă ; era cu totul absentă.

Cele patru o văzură. Cînd și în pauza a patra profesoara era tot atît de neconsolată și plîngea la fel de amarnic — Nora nu mai putu rezista. O trase după ea în camerele internelor, o luă de gît și-i ceru iertare.

Pentru ce, nu spunea. Se îmbrățișară cu o înțelegere mută. Regret, compătimire, rușine, iertare — toate se contopeau într-un sentiment unic... Biata fată bătrână, pe care, prin fapta lor, o făcuseră să-și dezvăluie cel mai scump secret al inimii ei se consolă în cele din urmă față de acest regret nemărginit, de această înțelegere profundă, de această dăruire atât de sinceră.

Tora și Tinka aflară ce făcuse Nora chiar în aceeași zi. Și ele doreau să facă la fel. Însă Nora le opri. Nefericita nu trebuia să știe pentru nimic în lume că sînt mai multe eleve care îi cunosc secretul.

Karen Lote se îmbolnăvi. Tomas trebui să-i preia lecțiile și o parte din orele lui fură preluate de miss Hall. Toate trei simțeau că nimeni nu trebuie să se apropie de Karen Lote. Cum putuseră să se coboare la o farsă atât de oribilă? Și asta tocmai cînd ajunseseră la cele mai profunde dezbateri asupra condiției, onoarei și responsabilității femeii?!

Milla nu mai voia să aibă deloc de-a face cu ele. La școală era foarte retrasă iar dacă era căutată acasă, găseau ușa închisă. Toate aveau sentimentul că se află în preajma unei furtuni. Dar Nora nu putea suporta că Milla se retrăsese ca și cum numai ele ar fi fost vinovate... Deci, într-o bună zi toate trei o luară pe Milla de o parte și îi cerură o explicație. Milla încercă să se eschiveze, făcînd pe jignita; dar asta nu-i folosi la nimic. Și atunci declară că ele au îndemnat-o să participe la această nedreptate. Nu voia să fie amestecată în astfel de lucruri.

Nora o privi fix, cu ochii mari; acesta fu singurul răspuns pe care îl primi. Dar Milla roși în fața acestor ochi. Firește, avea și ea o parte de vină în cele întîmplate; nu tăgăduia. Dar nu voia să mai fie pusă încă o dată în situația de a se rușina; și zilele astea avusese de ce să-i fie rușine. Atunci celelalte o întrebă dacă își închipuia că lor nu le-a fost rușine? Milla le mărturisi, întrucîtva de sus, că la prima sperietură după cuvîntarea lui Karel Vangen îl întrebă pe tatăl ei dacă nu-l poate însoți în călătoria pe care o va face la băi, în sudul Germaniei și el se declarase gata s-o ia. Acum nu mai poate da înapoi; vor pleca peste cîteva zile.

La început prietenele se simțiră oarecum jignite că Milla intenționase să dispară așa, pe nepusă masa. Dar și Milla simți, pentru că încercă pe cât posibil să șteargă această impresie. Acum ea era cea mai amabilă. Iar când profesoara de desen apăru într-un palton frumos și cu o pălărie foarte elegantă, fără să se poată afla cine era „buna prietenă“ care îi dăruise aceste lucruri — celor trei le fu limpede că donatoarea era Milla. Ea nu recunoscuse, dar cu atât mai încântător din partea ei. Și astfel, scurta neînțelegere se transformă într-o și mai mare apropiere în ultimele zile dinainte de plecare. Tatăl Millei dădu un banchet de bun rămas. Evenimentul principal al serii a fost dezvelirea unui tort pe al cărui vîrf patru fecioare de zahăr dansau ținîndu-se de mîinile fără degete în jurul unui drapel roșu cu inscripția „Emancipare“. Iar în jurul soclului era scris : „Asociația“.

Dar această ironie nu făcu nici o impresie. Chiar a doua zi „asociația“ dădu un banchet de bun rămas în cinstea Millei. La această ultimă întîlnire au participat toate spiritele bune și au inspirat oarecum mulțimea de toasturi, muzica, toată atmosfera... O fată foarte sentimentală a reamintit că toate momentele frumoase pe care le-au trăit în acest an școlar au început oarecum la mormîntul doamnei Engel și acum se încheiau cu această serbare. Milla era copleșită de emoție. Ea declară că este cu totul nedemnă de prietenele ei ; nu merita dragostea ce i s-a arătat, nu era deloc așa cum o credeau prietenele ei. Tora se apropie de ea și o îmbrățișă și toate simțiră că o făcea cu sinceritate. Tora îi șopti la ureche că îi este recunoscătoare pentru cele mai frumoase zile din viața ei și Milla se simți măgulită.

Hotărîră s-o conducă pe Milla acasă și ea o luă pe Tora de braț.

— Acum pentru mine încep zile grele, oftă Tora.

— Dar mă întorc, Tora !

Tinka o certă pentru exaltarea ei. Din pricina ei totul devenea o caricatură. Dar asta era Tora !

Cînd își luară rămas bun la ușă, Tora urcă scara în grabă și intră pe coridor. Acolo scoase din poșetă o casetă pe care Milla o recunoscuse imediat. În ea se găsea

unica bijuterie a Torei, o moștenire de la unchiul ei ; acesta o adusese în tinerețe din California. Erau bulgărași de aur nativ, legați într-un lanț greu. O minunăție. I-o dădu Millei ; ea n-o purtase niciodată.

Dar Milla nu voia să primească darul nicicum ; nu știa cum să se justifice față de tatăl ei. I-o spuse pe un ton foarte hotărît și în cele din urmă chiar cu răceală, astfel că Tora plecă jignită. Dar Milla o chemă înapoi, o luă sus în camera ei și o sărută. Să nu-și închipuie că nu știe să aprecieze ce a vrut să-i ofere. Dar pentru ea refuzul era o problemă de conștiință. Nu se puteau despărți așa. Tora trebuie să rămână la ea, să fie toată noaptea împreună. Da ? Și Tora rămase.

Cele de afară mai așteptară cîtva timp. Văzînd că Tora nu se întoarce, se îndepărtară o bucată de drum. Se supăraseră pe ea. Dar curînd se reîntoarseră și se furîșară în grădină. Și cele două fete din dormitor auziră sub fereastră un cor în surdina. La solo-ul de alto al Tinkăi fetele răspundeau cu refrenul „Dormi ușor“ !

Atunci storul se ridică pe jumătate și blonda cu bruna, strîns îmbrățișate, în cămăși de noapte albe, făcură semne zîmbind spre grădină...

A doua zi toată școala era la debarcader. Doamna Rendalen, profesorii și profesoarele, într-un cuvînt toți, cu excepția Annei Rogne. Nu participase nici ieri, la masa de adio a „asociației“. Emoție generală, entuziasm pentru toaleta de călătorie a Millei și pupături.

Și cele mici participau ; să plîngă nu prea știau, dar să sărute da ! Întîi se întinse un botișor, apoi două, apoi cinci, pînă la urmă toate doreau să fie săfutate.

Tora, plînsă, apăru odată cu Milla și tatăl ei, care se purta foarte atent cu ea ; dar acum era foarte reținută. Milla trebui chiar să insiste pentru ultima sărutare și strîngere de mînă. Cînd vaporul făcu ultima vîltă pe lîngă pod și silueta zveltă, în negru a fetei, cu voalul de la pălărie pe jumătate desprins fluturînd în vînt, le făcu semn cu batista, debarcaderul se albi într-o clipă ; elevele mici din față ca și cele mari din spatele lor, toate fluturau batistele. De pe vapor se vedea ca spuma unei cascade care se vărsa acolo în mare.

Într-o după-amiază de mai, în sala de gimnastică, în timp ce clasele superioare exersau — ce-i drept cam le neşe — pentru că vremea era prea frumoasă şi cîteva ochiuri de geam care dădeau spre munte erau deschise astfel că mireasma florilor năvălea înăuntru, într-o după-amiază în sala de gimnastică, miss Hall tocmai intrase şi ca de obicei întrerupsese exerciţiile obişnuite ca să înceapă mişcări individuale... Într-o după-amiază de mai, în sala de gimnastică, cînd vreo cîteva fete se retrăseră la fereastră ca să admire încă o dată sutele de pomi înfloriţi care acopereau un carou mare al pădurii de deasupra lor ca o singură coroană deasă... Într-o după-amiază, în sala de gimnastică, aceste fete nu puteau să savureze clipa atît cît ar fi dorit deoarece chiar lângă fereastră cîteva puieţi obraznici se înălţaseră anul acesta atît de uimitor încît era aproape imposibil să admire splendoarea livezii decît pe unde îngăduiau aceşti pomişori şi asta era cu atît mai greu cu cît ei mai atrăgeau şi albinele din stupi iar aceste albine erau şi mai obraznice pînă la intrau zumzăind prin fereastra deschisă, sperînd fetele care încercau să privească printre puieţi... Într-o după-amiază, în sala de gimnastică, tocmai cînd micii lucrători din grădină care muncesc cu sapa, lopata şi grebla de os şi nu de oţel, începîndu-şi ziua de muncă odată cu răsăritul soarelui ca să predea schimbul mai devreme, care trudesă şi robotesc fără contract ferm dar şi fără preaviz de concediere toată vara şi toamna şi care locuiesc cu nevastă şi copii la mama Rendalen, buni prieteni cu oricine, în afară de pisici, se întorceau la cuiburile lor... Într-o după-amiază de mai, în sala de gimnastică, pe cînd toţi aceşti minuscule lucrători se adunau cu sutele şi roiau în văzduh ca să coboare îndată şi să se ascundă în toate ungherele şi tufe — fetele de la fereastră observară cu cea mai mare uimire cum deodată sutele de pomi se plecară, fiindcă un vînt răutăcios „de şes“ năvălise asupra lor cu nisip mărunt şi coji de seminţe, biciuindu-i şi clătîindu-i pe neaşteptate, atît de puternic, încît într-o clipă milioane şi milioane de petale

să învîrtejiră în văzduh mai ușoare și mai vii decît fulgii de zăpadă. Și abia ajunse în grădină florile nu mai aparțineau pomilor ci văzduhului; milioane și milioane de aripioare, o cascadă, o licărire și o pîlpîire de fluturasi albi, printre care ici-colo apăreau cîteva pete verzi, asemenea unor insule într-o mare de nori — insule de miraj.

Fetele chiuiau, strigau, băteau din palme la fereastră, în timp ce peste grădină treceau luminînd acest miracol al primăverii. Urmăritorul sumbru venea după el în grădină și mai departe, dar roiul de flori zbura mai repede. Fetele alergară spre ușa întredeschisă. Voiau să urmărească aceste luminoase păsări călătoare înălțate din pomi. Uitaseră că erau îmbrăcate în costume de gimnastică; dar în spatele caselor asta n-avea importanță. Chiuiau și săreau. Deodată ușa fu deschisă din afară.

Pe scară se afla un tînăr în pantaloni albi și uniformă de ofițer de marină. Rîse și salută — salută și rîse.

Era Niels Fürst.

În spatele lui, jos, în curte, stătea Kaja Gröndal care purta o pălărie albă și o umbrelă de soare violetă. Arăta splendid. Și ea rîdea.

— Eliza nu e aici? întrebă el.

Nu era nimeni cu numele Eliza în amîndouă clasele superioare.

— Nu, n-am vrut să spun Eliza, continuă el; am vrut să spun Olava.

Nu exista nici o Olava în cele două clase superioare. Olava? Nimeni n-o cunoștea, pe Olava. Observară că de fapt îi era indiferent și că glumea. El le cercetă pe rînd cum arătau în costumele de gimnastică... Avea mîinile pline de flori; cînd voia să salute trebuia să le strîngă la piept pe cele din dreapta, cu brațul stîng. Și doamna Gröndal era încărcată cu flori. Desigur că le cumpărașeră mai înainte și cînd auziseră că este oră de gimnastică a claselor superioare, doriseră să le vadă.

— Iertați-mă spuse el, poate că o cheamă Petra?... Sau poate nici n-a fost pe aici?

Își ridică puțin chipiul și tot părul lui blond, cîrlionțat, parcă rîdea și el; fetele izbucniră într-un rîs de răsună toată sala de gimnastică. Apoi el coborî scara dintr-o

săritură; doamna Gröndal se întoarse și plecară împreună. Cînd ajunse la colț le făcu semn cu mîna.

Rîsul fetelor nu mai contenea în sala înaltă. Le cuprinsese o agitație ciudată. Alergau de colo pînă colo fără rost, în dezordine, își puneau întrebări fără să aștepte răspuns, dacă trei se adunau într-un loc celelalte se îmbulzeau lîngă ele, dacă vreuna rîdea mai tare decît celelalte toate se năpusteau întracolo.

Două fete începură să se certe. La început li se mai alăturară cîteva, apoi toate și cearta deveni foarte aprinsă. Era vorba de marele hoț de porumbei de la ușă.

Una dintre certărețe era Tinka. Nerușinarea lui o indignase și căuta sprijin în jur. Atunci privirea îi căzu pe Tora care se așezase pe o bancă lîngă ușă, albă ca varul. Miss Hall tocmai se ocupa de ea.

Tinka se repezi acolo întrebînd întruna :

— Ce este ? Ce s-a întîmplat ?

Pînă atunci Tora exersase singură; devenise o gimnastă pasionată; avea o metodă originală. Tocmai cînd era în plin exercițiu observase prin ușa întredeschisă vreo cîteva păsări care filfiau în jurul unui tufiș. Era oare cineva în tufiș ? Aveau cuibul acolo ? Sau pur și simplu se jucau ? Apoi, deodată, văzuse rochia albă a Kajei Gröndal acoperind tufișul ; în loc de păsări văzuse un buchet mare și o umbrelă ; un tînăr ofiter de marină, cu brațele pline de flori. Nu-l cunoștea. Atunci Kaja o observase și spusese „asta e“ și ofiterul își ațintise privirea asupra ei și nu-și mai lua ochii de la ea. Ochii lui rîdeau și o înțepau. Kaja încercase să-l oprească și se retrăsese cîtiva pași, dar el se apropiase tot mai mult și urcase scara fără s-o slăbească din ochi nici măcar o clipă. Rămăsese încremenită. Gălăgia de la fereastră, vijelia care ridicase voalul doamnei Gröndal și amenința să-i întoarcă umbrela pe dos, legănarea tufișului, foșnetul pomilor... văzuse și auzise tot, dar parcă de departe. Nu-și dădea prea bine seama ce se întîmplă... O cuprinsese o sfîrșeală ciudată, i se tăiaseră genunchii, picioarele n-o mai duceau.

Fetele strigaseră îngrozite și se repeziseră la ușă. În același moment el deschisese ușa de tot, cu piciorul. Atunci simțise un val de aer proaspăt ; parcă o ținuse

cineva să nu cadă. Dar atîta timp cît el se aflase aici ea nu se putuse clinti de pe loc. Abia după ce plecase, încercase să-și amintească unde era banca și abia după ce se așezase simțise că i se face rău. Încercase să se țină în sus ; atunci venise și miss Hall ; apoi Tinka. Și cînd o întrebare tare și insistent ce a pățit se simți mai bine ; putu să plîngă.

Veniră și celelalte, în goană ; dar cînd o văzură cît este de palidă, amuțiseră.

— A exersat prea mult, șopti miss Hall.

— Așa face mereu, adăugă Nora cu blîndețe așezîndu-se lîngă ea și rezemîndu-i capul la pieptul ei. Rugate de miss Hall celelalte se retraseră. Se auzea cum își schimbă costumele în camera alăturată și își recapătă treptat vioiciunea de dinainte. Apoi plecară, în grupuri.

Cînd sună de amiază, Tora mai era încă acolo cu Tinka și Nora lîngă ea și miss Hall în fața ei. Le asigurasă de mai multe ori că se simte foarte bine. Toate trei erau de părere că exersase prea mult. Și ea credea la fel. Dar deodată spuse :

— Ce om dezgustător și rău, Dumnezeu !

Celelalte se uitară uimite una la alta.

— Vorbești de Niels Fûrst ?

Ea nu răspunse imediat.

— Deci asta a fost Niels Fûrst ?... și începu să tremure ca de frig. Dar nu mai dădu altă explicație. Înțelegea ce se întîmplase : i se făcuse rău de la gimnastică, dar, într-un fel ciudat, apariția lui o făcuse să se simtă și mai rău. Nu mai voia să vorbească despre asta.

Miss Hall plecă. Cele două prietene rămaseră cu ea. Tora le rugase. Se simțea atît de bine cu mîinile într-ale lor.

3

REVERSUL CELORLALTE

Chiar a doua zi Tora află că Niels Fûrst spusese despre ea că „este cea mai drăguță ștremgăriță din Norvegia“. La început nu-i venise să creadă dar în zilele următoare i se confirmă de pretutindenii. Cînd se întîlni cu

Kaja Gröndal i-o spuse și ea. Tora o cunoștea prin Milla și erau în relații de bună ziua. Între timp fata își regăsise prezența de spirit, astfel că putu să-i răspundă : „îmi pare rău pentru fetele norvegiene că locotenentul Fûrst este atât de lipsit de gust“.

Vara veni cu căldură mare ; oricui îi dădea mîna pleca la țară, sau la mare, sau sus la munte. De cum începu vacanța elevele plecară ; rămaseră numai cîteva, lipsite de mijloace. Printre ele și Tora. Nora plecă la băi cu mama ei. Părinții Tinkăi erau bogați, aveau o casă la țară. Ana Rogne rămase în oraș. Ajutată de Rendalen se pregătea să preia orele de istorie în locul Kărenei Lote, care părăsise școala. Dar Anna era puțin accesibilă, mai ales pentru Tora, din cauza prieteniei acesteia cu Milla. Îar cînd Tora încercă să reînnoiască prietenia cu ea, o găsi atât de ocupată și plină de trac — urma să predea imediat după vacanță la clasele mici — încît se retrase plictisită.

Tora locuia din nou dincolo, pe promontoriu, la mama ei (despre tatăl ei nu se pomenea niciodată) împreună cu două surori, într-o cameră de mansardă destul de sărăcăcioasă, în mijlocul unei dezordini și gălăgii nemaipomenite, asista mereu la certuri și înjurături și era cît se poate de nemulțumită. Încerca să scape făcînd plimbări dese în pădurea de deasupra moșiei, sau în „dumbrăvi“. Acesta era un loc de recreație, în pădure, lîngă șosea, o parcelă mare, liberă, cu numeroase „dumbrăvi“ mici, adică niște luminișuri în care fuseseră așezate mese și scaune. Printre ele șerpuia o ingenioasă rețea de cărări.

Într-o sîmbătă după-amiază, cînd dori să se ducă iar acolo ca să asculte muzica — dar trecu pe la domnișoarele Jensen, pentru că nu voia să meargă singură — se întîlni cu Kaja Gröndal, care venise în oraș ca să-și ia soțul ; dar nu-l întîlnise. Tora nu era dispusă să meargă puțin la vila ei de la țară ? Vaporul pleca peste o oră.

Tora avea o mare slăbiciune pentru invitații. Peste o oră se întoarse cu o cutie mare de pălării în care se găsea cămașa de noapte și o rochie albă.

În dimineata următoare — era duminică — se afla pe terasă, în fața căsuței de țară a lui Gröndal. În dreapta ei se aflau toate ghivecele cu flori care fuseseră scoase

din casă pentru a se înviora la soare. Deocamdată era ceață ; o ceață deasă, umedă. În dreapta grădinii începea pădurea de brad ; putea să vadă primii copaci o parte din stîncile golașe care înaintau în mare și o fîșie scli-pitoare de apă. Ceața era foarte deasă și nu se simțea nici o adiere.

Auzi vaporul plecînd ; cu puțin înainte sunase în stînga, la debarcader. Acum trecu repede prin fața casei. Nu văzu decît o ceață mai întunecată, în contururi ne-clare. Fără să se gîndească la ceva anume, se uită la dru-mul îngust care urca de la debarcader, între grădina lui Gröndal și cea vecină, avînd de o parte gărdulețul scund, galben și de alta un grilaj înalt, elegant, din fontă. În spatele lui se ridicau copaci bătrîni ai unui parc întins. Știa că acolo se află mai multe case ce nu se puteau vedea de pe terasă. Era proprietatea familiei Wingaard care dădea astăzi o serbare pentru tineret. Pe cine ar fi putut întîlni acolo ? Își aminti că doamna Wingaard era născută Fûrst... Oare se afla și Niels Fûrst acolo ? Era cu flota în manevră, în fața portului. De ce să nu vină ? Doar era duminică. De ce să nu aducă și cîțiva cama-razi ? Dacă ar fi știut asta ieri, cînd se îmbarcase pe vapor... ar mai fi venit aici ? Își repeta mereu întrebarea asta. Auzind de serbare fusese cuprinsă de un fel de fior, pe care îl mai simțea și astăzi ; dar, ciudat, gîndi ea, sen-zația nu era neplăcută. Dorea într-adevăr să se întîl-nească cu el ?... Nu, nu dorea să se apropie de ea. Nu, nu ! În nici un caz ! Nici nu dorea să mai fie privită ca ultima oară... Dar să-l vadă ? Și s-o vadă și el — cu to-tul întîmplător... Da, asta ar fi dorit... chiar cu plăcere !

Dacă mergea pe terasă pînă la scara din stînga, se putea uita pe fereastră, în sufragerie ; într-o oglindă se vedea dacă era deschisă ușa de la dormitorul doamnei Gröndal. Nu, acum ușa era închisă. Se întoarse. Încă mai putea urmări vaporul, adică un punct întunecat mișcîndu-se în ceața lui luminoasă. Balustrada terasei era umedă. Își șterse mîinile, apoi uită și le puse din nou pe parapet. Pe ploaia asta ar fi putut renunța la rochia albă. Păsărelele cîntau în jurul ei. Aerul umed le pria. Co-pacii, florile și iarba se simțeau bine. Tora inspira cu lă-comie miresmele puternice. Și gîndurile îi ajunseră de-

parte, foarte departe, la o casă de țară din Havre, pe țărmul mării... Văzduh albastru, străveziu, o fișie lungă de nisip și murmurul surd al valurilor. Chiar pe țărm, o casă de țară greoaie și cenușie. Acolo locuiau. Portița grădinii era deschisă ; ea însăși, într-o rochiță scurtă și cu brațele goale, ședea în grădină, pe o bancă de piatră ; se uita la ciorapii lungi, dungați, pe care îi admirase atât de mult când îi îmbrăcase pentru prima oară. Își aruncă privirea peste gard și atunci o adiere îi aduse brusc aceeasi mireasmă pe care o inspira și aici.

Se însera ; îl aștepta pe unchiul ei, care era plecat în oraș. Cărarea din mijlocul grădinii întunecate era presărată cu pietriș... Îi auzi pașii...

În stînga, prin ploaia mărunță, zări o umbrelă uriașă și sub ea niște pantaloni albi. Nu vedea cine este sub umbrelă ; nu o ridică nici chiar când trebui să deschidă portița grădinii. O coborî și mai mult în față...

Abia acum își dădu seama că pașii aceia pe nisip nu duceau spre casa de țară din Havre... Nu era unchiul ei, ci... ?

Umbrela se ridică ; purtătorul ei se afla în grădină. Tora desluși un pardesiu negru, o pălărie de pai și un chip foarte uimit. O cuprinse oarecum aceeași stinghereală, de care se crezuse scăpată. Dar în momentul când o observă îi trecu — invers față de prima întîlnire. Evident că nu se așteptase să întîlnească pe terasă o fată brunetă, la ora asta atât de matinală. Dar, în orice caz, nu era ceva neplăcut ! Zîmbi și o salută... Astăzi ochii lui nu aveau nimic sfredelitor. Se opri în fața scării. Umbrela îi atîrna de brațul drept, în timp ce cu mîna stîngă se rezema de balustradă. Tora vedea o mînă frumoasă și un inel cu sigiliu. El era zvelt și mlădios ; capul avea trei lucruri remarcabile ; o gură nervoasă, senzuală, cu buzele în neconținută mișcare, parcă trase de un șnur ; niște ochi mari, vicleni și puși pe rîs, dar care erau foarte înțepători când își lăsa puțin capul pe spate și îi închidea pe jumătate ; părul cîrlionțat, bătînd în galben și favoriții lungi, roșcați. Așa cum stătea tăcut, înfățișarea lui era plină de calm, satisfacție și indiferență. O admira, reze-mîndu-se de balustradă. Ținuta lui îi amintea involuntar de o pisică. Desigur, nu inspira încredere, dar de asta

nimeni nu-și dădea seama atât de ușor. Tora vedea și simțea tot, dar mai mult curioasă decât speriată.

— Ce surpriză să vă revăd aici, domnișoară ! Ați sosit de mult ?

— Am sosit aseară, cu doamna Gröndal. A fost în oraș.

— Zău ?

Și astfel între cei doi se înfiripă o conversație despre călătoria cu vaporul, despre vreme, despre casă, fără să fi făcut cineva prezentările — o conversație care nu era decât un pretext ca să se poată examina reciproc. Spuneau jumătăți de fraze, fără culoare, chiar fără sens ; numai pentru ca ultimele cuvinte să nu rămână cele din urmă. De jos, el o studia cu plăcere crescîndă. Ce formă a capului, ce trăsături armonioase — și ce expresie ! Ochii pur și simplu scînteiau pe sub genele lungi și dese. De fapt, ce culoare or fi avînd ? Parcă ar fi negri ; dar... ? Și apoi sîinii ! Și silueta ! Gîtul, brațele, tenul, părul atât de negru, rochia... Aproape că o devora cu privirea.

Cît a durat nu și-a dat seama nici unul dintre ei. Ori-cum, destul de mult. El nu voia să fie tulburat și ea nu voia să-l tulbure. Parcă se vedea într-o oglindă vie ; dar distracția nu era nevinovată, pentru că treptat se lăsară purtați de ea.

În sfîrșit ea își reveni și se desprinsă ; traversă terasa și își făcu de lucru cu niște flori din ghivece, chinuindu-le îngrozitor.

El urcă pe terasă, încet, cu umbrela pe umăr și mîna stîngă pe balustradă.

— După-amiază desigur că veți veni la sora mea, stimată domnișoară ?

— Doamna Gröndal are de gînd să-mi procure o invitație.

— Dar firește, se va și dansa... Pot să vă rog pentru primul vals ? Ea nu ridică privirea.

— Nu doriți să dansați primul vals cu mine ?

Tora simți cu certitudine că nu trebuie să răspundă la întrebarea asta.

— Vă cer iertare... Acum îmi dau seama... că încă nu m-am prezentat. Dar dacă știți cine este sora mea, atunci desigur că știți și cine sînt eu.

El zîmbi și se apropie, ținînd mereu umbrela mare pe umăr, în timp ce mîna stîngă îi aluneca pe balustradă.

Ea se îndreptă dar nu răspunse.

— Deci, ne-am înțeles în privința primului vals ? El spuse asta oarecum în treacăt, cam jenat, aproape ca și cum s-ar fi simțit jignit. Apoi închise umbrela și se îndreptă spre intrare.

— Doamna Gröndal este acasă ?

Și intră. Tora vru să adauge în grabă : „Dar încă nu s-a sculat“, numai că asta ar fi arătat ca un fel de rugăminte să mai rămînă. Și pe lîngă asta desigur că doamna Gröndal era acum pregătită să dea un semn auzindu-l că este în sufragerie. Dar el nu se întoarse. Poate că era și doamna Gröndal acolo ?... Nu, nu se auzeau vorbind.

Tora se duse spre scară și se uită în oglindă : ușa dormitorului era larg deschisă. Coborî scara în goană trecu prin grădină și ieși în pădure. Dar se întoarse curînd pentru că acolo era foarte umed. Se duse pe faleză. Acolo se așeză pe o stîncă. Pieptul îi fremăta.

— Domnișoară Holm ! strigă doamna Gröndal. Domnișoară Holm !

Deçi își terminase toaleta. Probabil că strigătul venea de pe terasă, sau din grădină. Poate că doamna Gröndal fusese afară cînd el intrase în cameră. De aceea nu-i auzise vorbind.

Totuși Tora nu se putu hotărî să răspundă imediat. Și după ce nu răspunsese prima oară crezu că e mai bine să nu răspundă nici la chemările următoare. Curînd nu mai auzi nimic. Ce oră să fie ? Se cădea ca el să viziteze o doamnă dis-de-dimineată ? Venise direct de la debarcader la doamna Gröndal și nu se dusesese mai întîi la sora lui... Ce oră putea să fie ? Dar nu avea ceasul la ea ; îl uitase.

Dar iată că pantalonii albi se apropiau din nou, pe stînci... și umbrela ! Fusese urmărită ; o descoperise !

— Dar nu auziți că vă strigă doamna Gröndal, scumpă domnișoară ?

Tora nu răspunse.

— Și ce udă sînteți !... Fără umbrelă !... Vă rog !... De ce ați fugit ?...

Nici un răspuns.

— Doamna Gröndal a bătut toată dimineata punci de ouă pentru noi !

— Zău !

— Firește. Soțul ei trebuia să fie și el aici și îmi este dator cu un punci de ouă. Dar n-a venit.

— Ce oră este ?

— Ce oră ?... Ce naiba vă pasă de asta ! Este aproape unsprezece !

— Aproape unsprezece ?

— Da, convingeți-vă singură ! Și îi întinse un ceas american, de aur masiv, făcînd să-i sară capacul. Ea îl urmă în tăcere.

Cînd ajunseră din nou în grădină îl întrebă cum de a găsit-o atît de repede. Foarte simplu. Îi descoperise urmele în nisip iar restul își putuse închipui ; în pădurea udă nu se putea duce, deci trebuia să fie pe stîncă. Apoi băură punci de ouă, cît se poate de bine dispuși.

O oră mai tîrziu, Tora era singură în camera ei de la mansardă. Se încuiase. La ora șase seara, tocmai cînd se adunau oaspeții la doamna Wingaard, ea se îmbarcase pe vaporul care se întorcea în oraș.

Ce se întîmplase ? Nimic, absolut nimic. Dar aidoma ceței care plutea deasupra ținutului, chiar dacă nu atît de jos ca înainte de masă, și aici plana pretutindeni, ceva turbure, ireal. Îi era imposibil să mai rămînă împreună cu locotenentul Fûrst și doamna Gröndal. Nu se putea comporta natural ; tot ce spunea și făcea îi ieșea pe dos.

De aceea nu se încumetase să apară la serbare ; chiar și gîndul că trebuia să danseze valsul cu Fûrst o cutremura. Nu, nu putea. Deci nu-i rămăsese altceva de făcut decît să fugă. Se făcuse de rîs și față de sine însăși cău-tînd să găsească motive pentru fuga ei. Rochia albă se șifonase în cutie ; dar pentru asta exista fier de călcat. O aștepta mamă-sa ; dar pentru asta trebuia să fi primit o depeșă. Puțin îi păsa ; acum se afla pe vapor. Fapta ei era aproape eroică și se bucura că o făcuse.

Ceilalți pasageri stăteau pe punte sau în cabină, care avea ferestrele deschise. Se duse în față, unde ședeau cîțiva muncitori. Își caută un loc izolat. Cînd vaporul

trece pe lângă insule și ieși în larg, se simți mai ușurată ; ieșise din impas. În ciuda cetii, seara era frumoasă și neobișnuit de blândă ; ploaia contenise. Insulele printre care treceau se vedeau foarte bine. Falezile lor multi coloare, tăpșanele verzi, grădinile și casele — aproape toate insulele erau locuite — apăreau extraordinar de ciudate ; la fel și oamenii care ieșiseră în fața caselor și se uitau cum trece vaporul. Și-ar fi dorit să locuiască într-o astfel de căsuță... Visa că trăiește într-adevăr într-o căsuță... mobilată după gustul ei — de data asta foarte simplu și modest. Era atât de plăcut după tot ce lăsase în urmă. Dar curînd impresiile neplăcute reveniră ! Și deodată, din nou nelișiștea — ca un fel de coșmar. Firește, amintirea revine, gîndi ea inspirînd adînc. Dar involuntar se întoarce și privi înapoi.

Iată-l ! La vreo patru, cinci pași, pe punte !... O salută și îi zîmbi... Se făcu albă ca varul, apoi roșie ca focul și îi întoarce spatele profund indignată.

— Nu, să nu fiți supărată pe mine, stimată domnișoară !... Prefer să călătoresc împreună cu dumneavoastră în oraș decît să dansez aici pînă mîine la cinci de dimineată. Pare chiar atât de ciudat ? Trebuie să mă dispreguiți pentru asta ?

Se apropie. Ea simți și se îndepărtă cîtiva pași.

— Dar de ce ? Am venit numai ca să mai pot sta de vorbă cu dumneavoastră. ! Închipuiți-vă.

O cuprinse un sentiment de teamă și de rușine. Era singură, atât de departe de celelalte. Îi venea să le strige pe nume. Și ca întotdeauna cînd se simțea părăsită începu să plîngă.

Cînd o văzu așa spuse cu o voce complet schimbată :

— Să nu mă înțelegeți greșit, scumpă și stimată domnișoară ! Nu vreau să vă plictisesc, cîtuși de puțin ! Este adevărat că aș fi dorit să stăm de vorbă. Nu-mi îngăduiți ? De ce nu vreți ?

Ea nu răspunse ; dar cel puțin nu mai plîngea. Fîrîst începu să vorbească despre lucruri indiferente și astfel o liniști treptat. Regreta că nu se cunoscuseră mai demult.

— Cînd v-am văzut pentru prima oară, mi-am spus... dar n-are importanță ce mi-am spus. În orice caz doream să vă revăd. Această dorință mi s-a împlinit astăzi,

cu totul pe neașteptate. Dar n-am putut sta de vorbă. V-ați purtat cam ciudat. Sau nu ? De pildă, de ce ați vrut să vă întoarceți acasă ?... Îmi venea să cred că e vina mea. Înainte de a fi venit nu aveți intenția să vă întoarceți... Ei bine, recunosc că asta m-a făcut curios. Dacă am alungat-o trebuie să știu cel puțin de ce. Poate din cauza umbrelei ? Vedeți domnișoară, acum zîmbiți ! Dar spuneți drept, de ce ați vrut neapărat să plecați ? Vă rog, vă rog spuneți-mi !

El se apropie puțin dar ea rămase pe loc. Fûrst vorbea întruna, ușor și glumeț. În sfîrșit, ea îndrăzni să se întoarcă pe jumătate spre el. Văzîndu-i chipul mucalit începu să rîdă. Oricum, era foarte amuzant.

În apropierea uneia dintre stații se afla o casă roșie, în fața căreia se adunaseră mai mulți tineri, în jurul unor aparate de gimnastică. Un băiat și o fată alergau ținîndu-se de o funie. El o urmărea din toate puterile. Cîțiva pași, apoi un salt lung, din nou cîțiva pași și un salt prin aer. O ajungea ? Nici gînd. Ea era mai ușoară și mai mlădioasă și fără îndoială că avea picioare mult mai puternice. Lip, lip, lip ! — alerga de nu i se vedeau picioarele. Și cum mai zbura prin aer ! Părul și rochia îi fluturau în urmă ca lui Iris.

Tora și însoțitorul ei urmăriră cu încordare această goană, fără să spună un cuvînt... Deodată Tora îl simți lîngă ea ca pe un foc arzător. El se apropiase și mai mult. Se ridică brusc, intră în cabină și se așeză printre ceilalți pasageri...

La promontoriu, unde trebuia să coboare, el îi tăie calea. Dar ea se feri. Vru să-i ducă cutia. Ea fugi...

Fûrst se urcă din nou la bord, ca să coboare în port.

4

VÎNĂTOAREA

Tora sosi acasă aproape în același timp cu tatăl ei, care făcuse o plimbare cu barca împreună cu cîțiva prieteni. Trebui tîrît pe uscat. Acasă i se făcu o primire călduroasă. Tora se încuie în mansardă și nu îndrăzni să coboare nici chiar la cină, cu toate că era foarte flă-

mîndă. Apoi trebui să le deschidă surorilor ei și începu să se certe cu ele. Una dintre ele îi purtase pantofii cei mai buni și aproape că îi făcuse praf. Cearta se sfîrși cu aruncarea pantofilor în cap. Se încăierară. Auzindu-le, veni și mama lor, furioasă. Tora adormi plîngînd, ca un copil.

A doua zi încercă să-i ajute mamei la treburile din casă, dar nici asta nu mergea fără cuvinte tari și observații aspre și ironice; domnișoarele atît de distinses mai mult încurcă. Dar ea își impuse voința, continuînd să-i ajute mamei la cîrpit și cusut. Din mica ei rentă viageră contribuia cît mai mult posibil așa că situația era foarte satisfăcătoare. În schimb Tora socotea că are dreptul să-și vadă puțin și de treburile ei. Înainte de prînz trecea pe celălalt promontoriu și se ducea în pădurea de deasupra moșiei sau în „dumbrăvi”; acasă nu era liniște. Și oriunde ar fi vrut să ajungă, în pădure sau în „dumbrăvi”, oricum trebuia să treacă prin Bommen, pentru că drumul cel mai scurt era pe acolo. Dar în tot orașul nu știa ceva mai frumos decît casa din marea grădină de la Bommen și o admira zilnic cu plăcere. Proprietatea aparținuse odinioară familiei Winggaard, dar acum aceasta obținuse prin schimb casa Fûrst de la piață și își continua comerțul acolo. Iar cumnatul Niels Fûrst era acum proprietarul casei și grădinii de la Bommen.

De cîte ori trecea pe acolo Tora avea palpații, cu toate că cel temut nu era acasă ci în manevră, pe vasul de război. Dar teama aceasta a ei făcea parte totuși din plimbare. După ce trecea de casă hoinărea mai liniștită sau ieșea din oraș. Într-un oraș norvegian orice tînară fată merge singură unde vrea. Pe drum se întîlnește cu alte fete, li se alătură sau își continuă drumul singură. De obicei Tora prefera să fie singură. Avea anumite locuri preferate și odată ajunsă acolo scotea cartea (dacă o avea la ea) și citea, sau se lăsa în voia reveriilor și fără cărți. Sau — și acesta era cazul astăzi — scria scrisori lungi, cîte una în fiecare zi, despre toate momentele interesante pe care le trăise. Își lua cu ea o mapă și o călimară, se culca în iarbă cu mapa așezată în fața ei, pe o piatră, sau se așeza pe piatră cu mapa pe genunchi

și călimara alături. Era minunat ! Adevărate scrisori din aer liber, în care cuvintele zburau atît de nesilite și de ușoare, precum adierea din jurul ei. Și cît de minunat era aici în desîș, unde razele soarelui se strecurau ici și colo, prin frunziș, unde răsuna ciripitul păsărelor speriate numai de foșnetul crengilor pe care săreau veverițele. Larma îndepărtată a portului, zgomotul atelierelor de pe fluviu sau vorbele celor ce se plimbau în „dumbrăvi“ sau pe șosea, muzica ce se auzea uneori, făceau ascunzătoarea și mai plăcută. Asta era toată poezia ei de vară.

Dimineața, de cum deschidea ochii, își dorea să vină aici. Larma și certurile de acasă treceau pe lingă ea parcă n-ar fi privit-o deloc ; aici, aici în pădure era la ea acasă, aici trăia ! Marea excursie la doamna Gröndal și ciudata întoarcere cu vaporul firește că vor fi descrise aici, în pădure, într-o scrisoare către Milla, una către Nora și o a treia către Tinka. În a patra zi va reciti aceste relatări. Se bucura hoștește. Știa că reușise să varieze subiectul cu mult succes. Dar chiar de la citirea primei scrisori, începu să se îndoiască. Deosebirile dintre ele erau totuși prea evidente. Dacă, din întâmplare, cele trei prietene ar fi comparat scrisorile... păi, atunci s-ar fi ajuns la niște scene stupide în care să i se ceară socotală. Nu ! Era sătulă de așa ceva ! În prima scrisoare tratase lucrurile cu seriozitate, descrisese stînjeneala și frica de care fusese cuprinsă ; cel ce o citea nu se îndoia că a avut de-a face cu un om de care se temea. În a doua făcea haz și de ea însăși și de el și de toată povestea. În a treia descria o fată cu părul negru care se plimba pe un țărm străin, cînd, pe neașteptate, din valurile înspumate ieșise un tînăr zeu al mării cu favoriți blonzi și păr cîrlionțat. Fata fugi de frică pe bordul unei corăbii vrînd să se întoarcă în patrie. Dar zeul marin înota tot timpul în urma vaporului cu mîna pe inimă și cînd ea coborî pe uscat el scoase un strigăt plin de durere pe care îl auzea în vis noapte de noapte. Rupse cele trei scrisori și nu mai scrise nici una. Dar rămase credincioasă plimbărilor ei. Nu știa că Niels Fürst revenise în oraș, lăsînd un camarad să-l înlocuiască și că învăța liniștit limbi străine, fără să spună nimănui, pre-

gătindu-se pentru o nouă carieră și mai strălucită, și că, de fapt, locuia la el acasă. Și mai puțin bănuia că din prima zi după ce revenise în oraș o văzuse în oglinda dintre geamuri cum trecea și se uita cu frică spre casa lui ; și că își continuase observațiile în zilele următoare. El știa că acesta nu era drumul cel mai scurt spre pădure și tot atât de puțin spre „dumbrăvi“. De două ori ieșise după ea. Astăzi, a treia zi, era pregătit să iasă, de data asta ca să o urmărească pînă la capăt. Acum credea că o înțelege. Cunoștea fetele astea care vor și totuși nu vor ; tocmai așa era și ea.

Într-adevăr, apăru și astăzi, se uită peste drum cu teamă și trecu mai departe, cu mapa sub braț. Cineva o opri și atunci, întîmplător, se uită înapoi și îl descoperi ! El se apropie în grabă ; vînătoarea începuse, îi dăduse de urmă. Ea își luă rămas bun de îndată ce putu s-o facă fără să bată la ochi și se grăbi, renunțînd la drumul obișnuit. Îi era frică ; o frică de neînțeles. Poate că ar fi fost mai bine să se întoarcă ; dar astăzi nu-i putea suporta privirea și nu era nimeni pe aproape. Merse mai repede, tot mai repede, dar bănuia că o urmărește ; aproape că îl simțea.

Nu îndrăznea să fugă pe drum deschis. Dar se bi-zuia pe faptul că în „dumbrăvi“ se va descurca mai bine și îi va scăpa mai ușor. Părăsi strada și apucă pe o cărare care ducea în pădure. Spre spaima ei văzu că și el făcea la fel. Atunci începu să alerge ; dar tocmai în direcția din care venea el ; apoi se ascunse după o stîncă mare. Ideea se dovedi bună, căci în momentul următor îl văzu trecînd în goană, foarte aproape de locul unde era ascunsă. Inima îi bătea gata să-i sară din piept. Aici unde nu-l vedea nimeni, el sărea, alerga, țopăia ; nu cunoștea obstacole — tot înainte.

Așteptă pînă ce nu-l mai văzu și apoi alergă prin pădure în direcție opusă. Nu se opri pînă ce nu ajunse mult mai sus de moșie, pe o stîncă, sub un pin izolat, înconjurat de copaci de foioase și cînd se uită, cu su-fletul la gură și ochii arzători, îi apăru în memorie așa cum trecuse în goană pe lîngă stîncă din pădure. Cît era de respingător ! Un om în stare de orice ! Și nu putea scăpa de imaginea lui. Tot timpul și pretutindeni îl ve-

dea în fața ei, parcă n-ar mai fi existat altceva pe lume. Chiar mult mai mult ; fugea de el tot timpul dar peste tot îi ieșea în cale.

Surorile i-au spus că a trecut vîslind prin fața casei, s-a uitat înăuntru, sau că a intrat în vorbă cu ele pe stradă și i-a transmis salutări. Erau încîntate ; vorba despre cea mai „drăguță ștregărită“ le ajunsese și lor la ureche. Dar cu cît o urmărea mai insistent, cu atît îi era mai frică de el. Încotro s-o apuce ? La familia Rendalen nu era nimeni acasă. Putea să se ducă acolo după vacanță, dar pînă atunci mai erau aproape trei săptămîni. Altor oameni nu se putea destăinui ; îi era rușine. O clipă se gîndi la doamna Hansen ; era dar foarte severă ; n-ar fi înțeles-o. La propria-i mamă nici măcar nu se gîndea.

I se părea că totul se petrece numai în capul ei ; dacă nu voia, nu trebuia să se supună nimănui. Dar dacă nu-l putea izgoni din gîndurile ei ?...

Sîmbătă seara se culcă atît de obosită, de parcă ar fi muncit din greu. Prin fereastră vedea vergile unei corăbii în trecere ; urmări vela cum se umfla în vînt. I se păru atît de aproape, cît să o atingă cu mîna. Marea era agitată. Navelé se întorceau în port. Și ei îi era dor să se ducă în port.

A doua zi trebuia să meargă la biserică. Gîndindu-se la asta în fața ochilor îi zîmbi chipul blînd și demn al lui Karl Vangen și astfel se mai liniști înainte de a adormi. Dacă el ar fi fost fată, s-ar fi dus imediat și i-ar fi mărturisit totul... Chiar lui !

În dimineața următoare, la biserică, se așează în ultima bancă. Îl întîlnise pe Karl Vangén, el o salutase și îi spusese că ar fi bine să vină cît mai curînd ca să-i ajute doamnei Rendalen. Aceste cuvinte o făcuseră să se așeze în ultima bancă ; nu era sigură că se va putea abține de la lacrimi. Dar nu plînsese. Totul era atît de rece : biserica și oamenii, de parcă afară nici n-ar fi fost o zi de vară. Și pe lîngă asta, cînd Karl Vangen urcă în amvon și spuse rugăciunea, recunoscuse că era aproape cuvînt cu cuvînt cea din prima ei zi de școală și asta o făcu să se simtă și mai stingherită. Chiar și rugăciunea lui Karl Vangen era doar ceva învățat pe dinafară ! La

fel și predica. Asta o preocupă atît de mult încît nu mai fu deloc atentă. Auzea că în predică este vorba despre convertire ; după cum îi era obiceiul, Karl își întărea spusele cu pilde din viață. Dar ea cunoștea toate aceste exemple de la școală.

Pe neașteptate îi atrase atenția numele John Wesley. Convertirile săvîrșite de acesta sînt cele mai temeinice, fiind cele mai complete pe care le cunoștea. El le descrie și apoi dădu cîteva exemple. Firi diferite — trecuturi diferite — cunoștințe diferite — feluri de frică diferite.

Dar tocmai despre aceste convertiri bruste ar dori să vorbească astăzi. A cunoscut o tînără fată care avea dorința fierbinte de a dobîndi iertarea păcatelor, dar n-o putea găsi nicăieri, pînă ce într-o zi văzu tabloul lui Rubens „Răstignirea“, în care Maria Magdalena stă la piciorul crucii, cu părul lung, despletit. Voia să fie Maria Magdalena ! Și reușind să-și închipuie cu atîta ardoare că este Maria Magdalena la piciorul crucii — ea însăși și nimeni alta — în același moment deveni conștientă că Isus a fost răstignit pentru ea — deci păcatele ei erau iertate. Și o cuprinse o imensă bucurie. Predicatorul mai ținu să dea și alte exemple asemănătoare, mai ales dintre femei. Se legaseră cu atîta ardoare de o anumită împrejurare din viața lui Isus, de o anumită vorbă a lui sau de un amănunt din misterul mîntuirii și își ațintiseră privirea asupra lui pînă ce simțiseră o minunată iluminare, o revelație sufletească. Și din acel moment totul devenise limpede, păcatul nu le mai apăsă, voința lor era plină de curaj și bucurie. Tora nu auzi mai mult. Unde mai pui că aceste exemple contraziceau tocmai ceea ce voia să spună Vangen. Trebuia să facă o încercare pe loc ! Glasul bine cunoscut continua să se depene monoton ; totul dispăru din fața ei, chiar și biserica... Îl văzu pe Isus răstignit, într-un peisaj străin, întunecat de nori în goană ; dealurile, văile și munții erau cerniți. Îi vedea ochii clipind, pieptul ridicîndu-se. Se făcu noapte. Simți cum mica ei durere se pierde în cea mare, înfricoșătoare.

Cît timp a rămas în starea asta nu-și dădea seama. Predica nu se terminase încă și nu putea pleca ; dar nici nu mai voia s-o asculte.

În sfârșit, cînd ieși din biserică dorința ei era să in-voce din nou visul acesta, cit mai curînd. Zilele acestea nu ieșise deloc pe afară. Dar astăzi după-amiază dorea să facă o plimbare în natură. De frica lui Fûrst, se transbordă mai întîi la „munte“ și de acolo trecu spre pădure, pe lîngă cimitir, pînă ce ajunsese din nou la pinul cel mare. Se așeză pe piatra plată de sub el.

Era foarte serios preocupată de ceea ce avea de gînd să facă. Nu căuta visare și plăcere, ci începutul unei vieți noi. Ultimele zile grele o lămuriseră. Acum știa că este o părticică dintr-un tot, că își dorea cîte ceva din toate, chiar și din păcat. De aceea putea deveni cu ușurință victima unui ticălos. Nu se apăraseră din primul moment. O prinsese cu totul nepregătită ; pericolul avusese chiar ceva ispititor !...

Trebuia să depășească asta ; să-și găsească o activitate, indiferent care, numai să fie complet absorbită de ea. Nu mai era ambițioasă ; îi era doar frică...

Căzu în genunchi și înălță o rugă fierbinte către Dumnezeu. Era cea mai umilă și mai neliniștită rugă ce se înălțase vreodată dintr-o inimă înfricoșată. Era în impas.

Voință — voință împotriva celui ce-i submina voința ! Nu se îndoia nici o clipă că salvarea ei va veni în chip de revelație. Se simțea plină de curaj, pregătită de luptă. Trebuia să îndeplinească o misiune — indiferent care — pentru că asta o susținea ! Chiar dacă ar fi trebuit să muncească toată viața, nu-i păsa, așa își dorea. Dimpotrivă în clipa asta nu-și putea închipui altă fericire, altă onoare, altă bogăție mai mare decît să aibă o misiune grea. Așa era firea ei, tindea mereu spre extreme. Și se cufundă în meditație... Dar nu ! Se opri. Deodată fu tulburată de gîndul la prietenele ei. Cea mai mare grijă a Millei, din ultima scrisoare, era că în zilele următoare vremea va fi probabil mai puțin frumoasă. Nora se temea că s-ar putea să nu i se trimită ultimele apariții muzicale. De ce tocmai ea, care se ascundea în singurătate, o ducea atît de rău ? Izolarea ei trebuia să-i facă pe oameni mai compătitori ; dar tocmai asta îi întărita. Ședea rezemată de pinul cel mare, cu spatele

spre peisaj. În față era un crîng de arini tineri dar deși și o mulțime de ferigi. Doamne, cît de meschine și lip-site de importanță erau toate cîte le pâlăvrăgiseră la „asociație“ sau chiar în afară, cînd mergeau braț la braț. Abia trecuseră cîteva săptămîni și acum trebuia să se ascundă aici ! Dacă s-ar afla... Cine știe dacă nu și-ar pierde și poziția modestă pe care o cîștigase ! La familia Engel n-ar mai fi ajuns ; n-ar mai fi fost demnă să-i fie prietenă Millei ! Poate că nici doamna Rendalen n-ar mai fi primit-o ! Ochii i se umplură de lacrimi. Dar voia să se concentreze. În față îi apăru din nou chipul acela scaldat în sudoare, înfierbîntat, din pădure ! Se înfioră... Își dădu seama că panica ei era mai periculoasă decît următorul însuși.

Poate că era mai bine să se întoarcă acasă. Dar era rușinos să nu se poată împotrivi ispitei nici măcar o dată. Și atunci rămase.

Dar tocmai pe cînd Tora urca pe munte, Niels Fûrst umbla de colo-colo pe puntea unei nave al cărei căpitan îi era prieten. Și cînd ea ajunsese la lespedea de sub pin, el încerca noua lunetă maritimă. O instală și o îndreptă spre înălțimea din fața lui, urmărind potecile ce urcau în pădure. Tora abia se așezase pe piatră că luneta o găsi și el o recunoscuse...

Fûrst apucă drumul cel mai drept, prin piață și pe lîngă grădinile moșiei. Din ziua aceea nu se gîndise la altceva. Nu-l mai interesa nimic. Dormea prost. Nu mai vînase niciodată o frumusețe atît de mîndră. Dacă trecea zi de zi pe lîngă casa lui și totuși se ascundea de îndată ce încerca să se apropie de ea, asta însemna inocență. Era vorba deci s-o surprindă numai în ascunzătoarea ei. Nu-i putea face o plăcere mai mare. Cu cît se ascundea mai mult cu atît îi era mai fierbinte dorința să fie găsită ! Acum el înțelegea de ce Tora plecase de la doamna Gröndal ; înțelegea de ce plînsese pe vapor — ah, fetele astea !

Dar, dacă se prelungea prea mult, vînătoarea devenea obositoare. Și „onoarea“ lui ar fi avut de suferit. Nu trebuia să-i intre în cap că-l poate duce de nas. Dacă s-ar fi putut apropia ca s-o fixeze cu privirea, atunci...

După reușită renumele lui ar fi fost asigurat ; atunci ea ar fi tăcut ! Numai să nu-l descopere prea devreme.

Cu toate că era agitat și înfierbîntat nu mergea pe cărări umblate ci se strecura abil, pieptiș, prin pădure. Dacă nu putea trece, se cățara, dacă nu se putea cățara, se tira. Ea se mai afla încă acolo și bîjbîia căutînd un gînd ferm de care să se poată lega definitiv. Dar nu reușea ; mereu intervenea cîte ceva tulburîndu-i gîndurile... O creangă trosni în spatele ei. Tot timpul se simțise ispitită să se întoarcă. Ce putea să fie ?... Se uită în jos... În primul moment nu observă nimic. Totuși... cren-gile se mișcau și frunzișul foșnea. Poate un cal, sau o vacă de la moșie ; la vremea asta animalele erau afară, la păscut... I se făcuse foarte cald. Voia să se ridice și să plece. Dar ochii rămaseră pironiți la cren-gile din față, de jos... Sub ele se mișca ceva negru... Se ivi un cap — un bărbat — el !... Cum Dumnezeu... ?! Știa că ea... ? Cum ajunsese acolo ?

Voința i se împotmoli în întrebări înfricoșate și fără rost. Acum el se uită în sus. Tora își adună toate puterile ca să se ridice, deși parcă simțea că o apasă sute de kilograme... Dar nu-și putea lua ochii de la el și nu se clinti de pe loc... Era tocmai lipsită de voință... Acum doar piatra îi mai despărțea... O trecu un fior rece... Întoarse capul, se împletici vreo cîțiva pași... și ajunse drept în fața lui. Se întoarse brusc într-o parte. El îi atinse mîna, își strecură brațul pe sub al ei... Simți cum în jurul mijlocului i se strînge o centură de foc... și pe neașteptate, căzu atît de inertă încît și el fu cît pe-aci să se prăbușească o dată cu ea...

1

FERICIRE

„Dragă Nora ! Știi dinainte că asta nu va fi o scrisoare așa cum se cuvine, pentru că n-am timp pentru așa ceva. Aș dori chiar să n-o arăți celorlalte ; nu mi-ar înțelege sentimentele. Există totuși ceva ce ne desparte de celelalte ; așa simt eu. Dacă m-aș putea dumiri măcar în parte, aș mai scri-o încă o dată. Să știi că astăzi am trăit cea mai mare și cea mai frumoasă zi din toată viața mea !

Ei, acum ești curioasă, nu-i așa ? Păi nu-ți voi pune răbdarea la încercare însă deocamdată trebuie să-ți povestesc totul de la început.

Cine crezi că ne-a luat de la gară când am ajuns la Copenhaga ? Niels Fûrst ! Cu siguranță că se înțelesese cu papă ; dar el știe întotdeauna să tacă dumnezeiește. Și știi de unde venea locotenentul ? De la Sofiero ! Ei acum înțelegi totul, nu-i așa ? Ți-am mai povestit că de cîtva timp lui papa i se făcuse onoarea de a fi invitat de către Maiestatea Sa să facă o vizită la Sofiero, când călătorește prin străinătate. Puțini sînt norvegienii cărora li s-a făcut această onoare ; este deci extraordinar de măgulitor pentru papa.

Dar mie nu-mi spusese nimic despre asta. Nu voia să fiu „nervooasă“ dinainte, după cum spune el. Fûrst venea direct de la Sofiero. Închipuie-ți ! Probabil că va fi aghiotantul prințului, adică a Alteței Sale Regale Prințul Oskar, care este navigator. Fûrst ne-a spus la ce ore pleacă trenurile a doua zi. Dumnezeule mare ! Chiar a doua zi ! Deci eram așteptați !

Era imposibil să-ți poți face o toaletă. Trebuia să apar, ca și tata, în costum de călătorie. Răutăciosul locotenent Fûrst — știi că ne este rudă și îmi spune verișoară, dar

nici măcar nu-i sînt — Fûrst deci, spunea că și așa sînt destul de nostimă. Tu îl cunoști ?

Acum, mai presus de toate, trebuia să dormim. Pentru că nedormit arăți oribil. Dar niciodată nu mi-a fost mai greu să adorm ; știi, eram grozav de agitată. Mă gîndeam întruna la ceva extrem de plictisitor. Îți amintești de nasul vameșului șef Jacobsen ? Am stat pe întuneric și mi-am imaginat nasul lui pînă cînd într-adevăr am adormit. Dar și așa eram foarte obosită încît am dormit buștean. Cînd m-am trezit eram foarte bine dispusă, slavă domnului ! Dar după aceea a fost groaznic — exasperant ! Tu n-ai fost pusă niciodată într-o astfel de situație și o să ți se pară foarte caraghios că pe măsură ce mă gîndeam la clipa cea mare, mi-era tot mai frică — o femeie n-aveam cum să întreb iar bărbații nu se pricep la astfel de lucruri, știu doar să rîdă de tine. Pe lîngă asta dimineata era cam rece și toate la un loc, adică frigul și frica — Fûrst îi spunea „febra soldatului“ — au avut urmări. Era foarte penibil, pentru că nu se puteau ascunde prea mult timp... Așadar, mă înțelegeți... Dar trebuie să mă consolez că nu sînt prima fată căreia i s-a întîmplat asta cînd a fost prezentată la curte. În cele din urmă m-am îmbolnăvit de-a binelea, așa că despre călătorie, și tot ce s-a vorbit în timpul ei, nu rețin mai nimic. Doar că m-am certat cu Fûrst care spunea că în toate țările monarhia caută să acumuleze bogății pe seama claselor de jos. Asta însă mi se pare exagerat. Este monarhia pusă ca să se apere numai pe ea însăși ? Eu cred că ea este pusă ca să apere clasele de jos și i-am spus. Atunci papa a început să mă tachineze cu „asociația“ și școala și orele de istorie ale Karenei Lote ; poți să-ți închipui, nu-i așa ? Fûrst a întrebato atunci cine e pus să apere bogăția. Eu am ripostat că ea se apără singură. În orice caz ar fi urît din partea ei să trădeze clasele de jos. Nu-i așa ?

Doamne, cît de încîntător este golful Öre ! Cînd l-am traversat (am uitat să-ți povestesc că am mers cu trenul pînă la Helsingor) poți să-ți dai seama în ce stare sînt astăzi !... Nu, trebuie să renunț la asta. Altfel nu mai termin niciodată și papa m-a rugat să ies împreună cu el astăzi, înainte de prînz — vei afla îndată de ce.

Încep cu palatul, care se vede din golf. Are o poziție minunată. Dar nu este atît de mare cum îmi închipuiam. Apoi am ajuns la Helsingborg. Acolo — închipuie-ți — acolo, ne aștepta un echipaj regal. Papa și Fûrst se prefăceau că n-ar fi fost nimic deosebit. Dar eu sînt ferm convinsă că erau cel puțin la fel de surprinși ca și mine. De altfel, era o trăsură ca oricare alta ; numai livrelele, despre ele este vorba ! În orice caz eram peste măsură de speriată. Cum va fi ? Între timp vremea se făcuse foarte frumoasă. Înainte de a ne urca în trăsură a trebuit totuși să mă duc „unde va“. Că asta mi-a stricat tot cheful, poți să-ți dai seama dacă îți spun că transpirația mi-a trecut prin mânuși. Dar, firește mai aveam la mine încă o pereche. Papa m-a adus la disperare cu observația lui : „Ce palidă ești, fata mea !“ Cred că mi-au dat lacrimile fiindcă Fûrst, care ședea în fața mea, a început să mă tachineze. Dar aproape că nu auzeam ce spune. Cu toate acestea am observat că solul era din gresie și pîraiele aveau un conținut mare de fier și atunci m-am gîndit la planșele și colecțiile lui Rendalen. Nici nu poți să-ți faci idee cîte mi-au trecut prin cap de frică. Dacă cineva mi-ar fi cerut să renunț la toate lucrurile mele frumoase ca să mă ducă acasă, zău că aș fi făcut-o...

Am trecut printr-o pădurice și apoi am ajuns într-o piață mare — la palat !

Cînd am văzut piața palatului și peluzele de iarbă mi-am adus aminte că ni se spusese odată la școală că pe englezește o astfel de piață se numește *bowlinggreen* și că tocmai atunci a intrat în clasă doamna Rendalen și m-a întrebat de ce se numește așa și Tora mi-a suflat — cît de bine se pricepea s-o facă ! Nu mai știu unde a oprit trăsura. Îmi amintesc numai că ne-a întîmpinat un domn foarte distins care mi-a oferit brațul. Ni s-a pus la dispoziție o cameră de toaletă ; o doamnă m-a însoțit. Slavă Domnului ! Pînă în momentul acela nu fusesem om. Mi-am revenit după ce am putut merge „unde va“ și aici — mă înțelegi. Dacă nu ți-aș fi povestit asta, deși este penibil, ziua și-ar fi pierdut culoarea ei adevărată. A fost pur și simplu revoltător. Cît de inseparabile sînt cele înalte de cele ridicole ! M-am uitat în oglindă. Doamne, cum arătam ! Am putut observa asta clar și

din expresia lui papa cînd ne-am întîlnit din nou într-altă cameră. Închipuie-ți, nu puteam să fiu atentă în ce direcție mergem și unde se afla camera ! Și știi unde ne-am dus ? În grădină, la „lunch“, împreună cu Maiestățile lor. Nu-i așa că nu poate exista o bunăvoință regală mai mare față de niște simpli cetățeni ai unui orașel norvegian ? Îți mai amintești cum îmbrăcam păpușile pentru balul curții ?

Același domn distins — Fûrst nu-și mai amintea numele lui, cred că era un intendent — m-a condus și aici, mi-a spus ceva în suedeză, dar n-am înțeles ce ; eram complet uluită. Nu cred că a mai trecut cineva printr-o astfel de frică... Cînd am văzut grădina... și am intrat în ea... toate se învîrteau cu mine : pomii, oamenii, mesele, scaunele, servitorii... eram gata să leșin de frică. A trebuit să-mi adun toate puterile — te rog să mă crezi !... Domnul care mă conducea cred că a simțit cum îmi tremura brațul, sau mi-a citit totul pe față, căci m-a rugat să nu-mi fie teamă ; Maiestățile lor sînt atît de amabile... Și cel puțin atîta am înțeles.

Dumnezeule din cer ! Cît de blînzi erau ! Mai ales regele ! Ce zîmbet, ce strîngere de mină, ce ochi ! Un ocean de bunătațe. Ce spun : bunătațe ? Are ceva, mai ales în privire, de-a dreptul fermecător, sau „fascinant“, cum spune Tora de obicei. Pentru această privire aș folosi mai curînd comparația cu cerul decît cu oceanul. Numai meridionali au astfel de ochi. Cît de reci și de egoiști părem cînd privim astfel de ochi. Cel puțin asta este impresia mea.

Ei, și acum vei afla minunea, pentru că într-adevăr a fost o minune. Din momentul, ba pot spune, chiar din secunda în care ochii Maiestății Sale s-au oprit asupra mea, m-am făcut bine. Ce zic : m-am făcut bine ? Am simțit cum privirea lui îmi străbate trupul încălzindu-mă. Nu este ciudat ? Dar zău că este adevărat. O simțeam la genunchi. Dintre toate cuvintele limbii noastre, unul singur poate denumi starea mea. Și acum sînt aproape în aceeași stare. Numai ție pot să-ți spun. Ceilalți nu m-ar înțelege. Sînt fericită ! Poate că este vulgar sau chiar un păcat să folosesc cuvîntul în acest context. Dar este adevărat.

Și știi ce a spus regele ? „Bun venit în casa mea, domnișoară !“ Și asta în cea mai frumoasă și mai sonoră norvegiană pe care am auzit-o vreodată !

Regina zîmbea. Ea m-a întrebat din ce oraș sînt. Regele a răspuns pentru mine. „Cum se numește parohul orașului ?“ a întrebat regina. „Karl Vangen“, am răspuns eu. Dar era anapoda ; ar fi trebuit să spun numele protopopului, sau ale celorlalți preoți mai în vîrstă. În același moment regele îl salută pe tata care se apropiase împreună cu Fûrst și spuse : „Găsesc că domnul locotenent are foarte mult gust“. Acestea au fost vorbele lui, întocmai. Mai tîrziu m-am gîndit adesea la ele ; deoarece aceste cuvinte arată că Niels Fûrst a vorbit de mai multe ori despre mine în acest prea-înalt loc. Nu mă gîndisem că aici se pot ocupa cu ceva atît de neînsemnat.

Apoi ne-am așezat la masă. M-a condus același domn elegant. „Așadar ?“ spuse el în suedeză și eu m-am grăbit să-i declar că sînt total entuziasmată. Toată lumea este, mă asigură el. Nu ședeam, ci mergeam sau stăteam după bunul plac, închipuie-ți. Și acum au venit unul după altul și mi s-au prezentat. Toți ceilalți ! Unul era conte, altul baron ; una contesă, alta baroană ; unul dintre ei era intendentul general al grajdurilor și mai ales acesta a vorbit tot timpul cu mine. Nu în ceea ce spuneau ci în toată înfățișarea și comportarea lor era ceva deosebit de spiritual și cuceritor. Dar asta venea desigur în parte de la ambianță și loc, pentru că nu mă simțeam ca pe pămînt.

Chiar și servitorii, știi, mă făceau să mă simt nesigură și mică, atît de corecți, atît de atenți, atît de superiori mi se păreau. Cu cîtă precizie știau cum trebuie să fie totul. Bineînțeles că nu m-am comportat tot timpul cum se cuvine ; noi norvegienele nu știm mai nimic.

Totul respira nespusă noblețe, frumusețe și maiestate. Dar dintre prinți nu era nici unul de față.

Ce am mîncat ? Nu m-am atins aproape de nimic — dar numele felurilor le știu totuși pe dinafară. Mi-am propus să le însemn în jurnalul meu și să le transcriu pentru Tora, și cum era mobilat palatul și o mie de alte lucruri care ție îți sînt indiferente — pentru că tu nu

știi nici măcar ce este o mîncare bună. Dar fac în așa fel încît să-ți transmit cele spirituale — dar să nu arăți scrisoarea nimănui, înțelegi ? Dumnezeu, dacă totuși ai face-o ! Nora, -nu știu de ce, dar trebuie să am pe cineva căruia să-i pot spune ! Altfel fericirea devine o povară pentru mine. Și atît de fericită ca ieri și azi, n-am mai fost niciodată. Parcă sînt topită.

Torei am să-i descriu toaleta mea ; firește, am una nouă, cu care intenționez să vă fac o surpriză tuturor deși din materialul negru nu se poate face mare lucru. Dar cred că îmi stă bine. Nu mai arătăm nici bolnavă ; m-am putut vedea aruncîndu-mi ochii de mai multe ori în nenumăratele oglinzi din palat. Trebuie să știi că am fost conduși peste tot. Mai întîi în partea pe unde intrasem ; de acolo, la stînga, în sala cea mare, unde au loc cu mult fast banchetele regale. Ah, cine poate participa la ele !

Sala este albă, cu un arabesc pe fond albastru și picturi uriașe. Unul dintre tablouri, de Markus Larsson, un studiu de lumină, era foarte ciudat ; nu știu ce reprezenta. Apoi un divan și scaune îmbrăcate în mătase albastră, un candelabru imens din sticlă colorată — splendid ! Lîngă perete două negrese, foarte aurite, ținînd sfeșnice — adevărate capodopere ! Un cămin uriaș de marmoră cu ceasuri aurite și vase de porțelan. O masă pentru flori din porțelan japonez, cît se poate de interesantă. Un deliciu ! De asemenea și o măsuță de scris chinezească sau japoneză, din lemn negru, cu încrustații de aur ; dar asta era în cabinet. Și acum am ajuns la mijlocul descrierii ! N-am avut această intenție ; las cabinetul la o parte. Toate amănuntele astea le poți citi în scrisoarea Torei. Un singur lucru să-ți mai spun — o privești cum este cea de pe balconul mare, spre golf și spre toate vasele cu pînze și cu abur și spre Helsingborg și Kronborg, nu există în toată Norvegia. Și dacă vrei să mă crezi, am fost chiar și în dormitoare ! Nu știu dacă a fost corect, dar am intrat și acolo. Cu greu mă abțin să ți le descriu precum și apartamentele Maiestății Lor. Doamne, trebuia să fi văzut numai acoperiturile de mătase albă cu borduri roșii și plafonul din camera reginei ! Și biroul ! Și camera regelui, atît de

simplă, dar distinsă. În dormitorul Maiestății Sale am observat pe pernă două fire de păr — știi ce ochi buni am. Rămînînd puțin în urmă, le-am șterpelit fără să observe cineva și le-am ascuns repede în ceas. Dar asta îmi amintește de marea mea aventură. Cînd am coborît în grădină, asupra porții cădea o lumină neobișnuit de puternică. Atunci am observat că pe un stîlp era o inscripție. M-am dus acolo. Era în franțuzește și cu siguranță că o scrisese o femeie — — — Da, vezi, am tăiat și asta. Pentru că dacă mi-am jurat mie însumi să nu spun niciodată ce scria acolo, atunci nu trebuie s-o fac. Era dezgustător. Am șters-o cu unghia; dar a trebuit să mă grăbesc și atunci mi-am rupt mînușa și m-am rănit la deget într-o așchie și a început să sîngereze tare, așa că am șters cele scrise cu sîngele meu.

Pînă acum n-am spus nimănui nici măcar un singur cuvînt despre asta și nici tu să nu spui. Pe papa l-am lăsat să creadă că m-am înțepat cînd am cules un trandafir.

Te miri că nu m-a observat nimeni? Ceilalți erau puțin mai departe și admirau cîte ceva prin grădină. Și nu este ciudat că nimeni înaintea mea nu mai văzuse ce era scris acolo?

Perechea regală și suita ei nu mai erau în grădină. Însă domnul care ne primise a venit iar. Pentru că nu părea dispus să ne conducă la restul societății, papa l-a rugat să transmită Maiestății Lor prea umilele noastre salutări și apoi am ieșit din grădină. Trăsura a sosit din nou și un cavaler elegant mi-a înmînat un frumos buchet „din grădina regală” — ce mai ai de zis? Acum îl am în fața mea în timp ce scriu. Are culorile suedeze și norvegiene. Dar Fûrst susține că sînt cele mai obișnuite flori, eu însă cred că buchetul are un sens mai profund. Cele mai fermecătoare sînt un crin și un trandafir. Îți pun aici, în scrisoare, cîteva nu-mă-uita.

Dragă Nora, trebuie să știi că deocamdată încă nu mă întorc acasă. Sper că această surpriză te va uimi ca și pe mine cînd mi-a spus-o papa, astăzi de dimineată: merg la Paris, ca să învăț la perfecție franțuzește!

Desigur că te întrebi de ce nu mi-o fi spus mai înainte ? Poate că s-a hotărît abia acum. Gîndește-te, plecăm chiar mîine. Ce ai de zis ? Papa trebuie să se întoarcă acasă, deci trebuie să ne grăbim. „Dar de ce nu v-ați dus direct la Paris ?“ întrebi tu, nu-i așa ? Și eu mi-am pus această întrebare, cu toate că, zău, n-aș fi vrut cu nici un preț să-mi lipsească din viață ziua de ieri.

Papa spune că a luat hotărîrea ieri. Locotenentul Fûrst i-a atras atenția că toate femeile suedeze bine educate vorbesc curent în aceeași măsură franceza și suedeza ; la fel ca și femeile din Germania și Rusia — că de fapt orice femeie cu educație trebuie să vorbească franceza la fel de bine ca și limba ei maternă.

De altfel nu-mi displace deloc că merg la Paris. Acolo trebuie să rămîn cel puțin un an, deci trebuie să mă despart de voi. Dar cu atît mai multe vom avea să ne povestim cînd ne vom revedea.

Mai vreau să te întreb ceva. Locotenentul Fûrst spune — — —

Pînă aici am ajuns cînd a intrat papa azi de dimineată și a trebuit să ascund scrisoarea. El m-a invitat să ieșim împreună și ne-am întors abia la nouă seara... Și știi pentru ce ? Ca să împachetăm și să plecăm ! Imediat !... O nouă hotărîre. Locotenentul Fûrst îi face lui papa plăcerea să călătorească împreună cu noi. Trebuie deci să pun scrisoarea, așa cum este, în cutia din gară. Nu știu ce mă face să cred că dacă aș recitit-o, n-ai mai primi-o.

A ta, Milla.“

Nora primi scrisoarea la Kristiania, unde îi fusese trimisă de la țară, deoarece sosise după plecarea ei. Cînd ajunse acasă găsi o telegramă expediată din Hamburg. Suna astfel :

„Nu citi scrisoarea care este pe drum“. Trimite-mi-o la Paris, Hotel Continental“.

Dar scrisoarea fusese citită.

Curînd după începutul anului școlar miss Hall deschise un ciclu de prelegeri pentru femeile din oraș. Devenise o modă ca să afle și ele ceva din necuviințele pe care fiicele și surorile lor mai mari le auziseră în anul precedent.

Prelegerile aveau loc de două ori pe săptămînă în laboratorul cel mare și de regulă sala era plină pînă la refuz. Luau parte la prelegeri și cele mai multe dintre fetele care urmaseră clasa superioară în anul trecut și părăsiseră școala.

Spre sfîrșitul lui octombrie apăru în sală și Tora, împreună cu prietenele ei. Uimire generală și sărutări. Unde fusese ? De ce era atît de palidă ? Doamne, cît slăbise ! Deci a fost într-adevăr bolnavă ? A fost plecată pe coasta de apus ? Cînd s-a întors ? Locuiește din nou la școală ?

Convorbirea fu întreruptă de apariția doamnei Rendalen, însoțită de miss Hall. Cele care încă nu se așezaseră se grăbiră să-și găsească loc. Dar nu mai găsiră toate ; niciodată nu fusese o aglomerație atît de mare. Miss Hall vorbea despre anumite fenomene nervoase care mai înainte fuseseră trecute cu vederea sau chiar negate ; și aceste prelegeri deveneau tot mai interesante de la o dată la alta.

Ca să se facă mai mult loc astăzi se deschisese ușa dublă dinspre gangul exterior și totodată acesta fusese închis. Un număr de scaune au fost așezate în gang ; cîteva rînduri și în față, de o parte și de alta a mesei de laborator. Aci găsiră locuri Tora și prietenele ei.

Miss Hall continuă de unde se opriase data trecută : „Sănătatea și morala omenirii impun întărirea nervilor femeii. Pentru asta nu este suficientă bunăstarea materială ; și voința ei trebuie să se întărească prin știință. Femeia trebuie să aibă un scop în viață, ca să nu ajungă cu atîta ușurință jucăria altuia“.

După obiceiul profesorilor, făcu un scurt rezumat a ultimelor ei prelegeri, pentru cele care nu fuseseră prezente data trecută.

„Firile cu nervi slabi și mai ales cele isterice, pot fi transpuse, prin anumite acțiuni mecanice, în stări hipnotico-magnetico-somnambulice. Acestea sînt un fel de leșin conștient ; în timpul acestui leșin facem tot ceea ce dorește cel ce ne-a transpus în această stare. Sîntem cu totul la îndemîna lui. Și nu numai în timpul somnului, ci chiar mai tîrziu, în stare de veghe, ascultăm necondiționat de ordinele pe care le-am primit în timpul cît eram în acea stare. Și miss Hall aminti cîteva exemple pe care le prezentase recent.

În această stare anumiți oameni au capacitatea de a se transpune în alt mediu sau chiar în gîndurile altor oameni, uneori la foarte mare distanță. Unii posedă chiar darul prezicerii.

Astăzi aceste fapte nu se mai pot nega, însă nici nu se pot explica. Înainte s-a considerat că această capacitate are un fond mistic. Acum se știe că nu are nimic comun cu chestiunile religioase. Unii oameni sînt capabili să se transpună în această stare anormală, chiar ei înșiși — uneori cu mare efort, altelei doar prin simpla voință. Asta se întîmplă dacă fixează neîncetat cu privirea un obiect oarecare, în imaginație, sau în realitate.

Cei mai mulți dintre noi sîntem mai mult sau mai puțin familiarizați cu efectul unor astfel de experiențe sau cu anumite predispoziții fizice ale unor persoane cu nervii slabi care ajung în astfel de stări de surescitare și exaltare. Așa se petrec multe convertiri, mai ales printre femei...

Acum ajungem la ceea ce este cel mai periculos pentru femei. Anumiți bărbați au capacitatea de a transpune alte persoane, mai ales femeile, în această stare fără acțiunea mecanică obișnuită, fără să se apropie prea mult de ele și fără să le atingă, numai privindu-le. Ei pot sili femeia să-i privească și în timp ce o fixează cu privirea o supun voinței lor.“

Miss Hall povesti ce auzise de la una dintre cele mai mari cîntărețe din lume. Într-o zi cînd aceasta se afla în compartimentul unui tren care tocmai oprise într-o stație și privea afară pe fereastră, simți deodată că îi vine rău. Simțind nevoia să se întoarcă, observă doi ochi sfredelitori care o fixau. Fugi imediat afară și ceru să

i se dea alt compartiment. Bărbatul veni după ea ; probabil că își cunoștea forța și voia să facă uz de ea. Găsindu-l pe impresarul ei îl rugă s-o scape de ochii aștia răi. Dar cu siguranță că altfel ar fi fost pierdută.

Întîmplător cîntăreala era conștientă de slăbiciunea ei. Dar cîte sînt așa ? Mai ales dacă intervine și atingerea fizică își pierde imediat voința. Bărbatul care nu știe ce înseamnă asta o ia drept avans și procedează în consecință.

Dar această intenție, acest consimțămînt, nu sînt neapărat necesare. Vă pot asigura că femeia poate cădea în cursă chiar dacă este nevinovată ca un nou născut. Și de aceea..."

Se auzi zgomotul unui scaun răsturnat... apoi ceva greu și moale căzînd pe dușumea... În clipa următoare scîrțîit de scaune, din același loc... Rumoare și țipetele celor ce se ridicau... Acum toate săriră în picioare. Cele din ultimele rînduri se urcară pe bănci. Se auziră cuvintele : „Faceți loc, faceți loc !“ Era vocea doamnei Rendalen. Cele urcate pe bănci nu vedeau nimic și le întrebau pe celelalte în șoaptă. Numai cele din imediata apropiere vedeau despre ce este vorba, dar nu răspundeau. Nici nu se urniră din loc pînă ce doamna Rendalen împreună cu alte cîteva fete nu ridicară un trup inert plecînd cu el pe brațe.

Era Tora. „Faceți loc !“ se auzi din nou. Miss Hall alergă după ele imediat, apoi Nora, Tinka, Anna Rogne și alte prietenë.

Miss Hall deschise ușa sufrageriei doamnei Rendalen, intră în grabă și așeză o pernă pe sofa. În timp ce doamna Rendalen, ajutată de Noră, așeză povara acolo, miss Hall le rugă pe cele din jur să plece. De îndată ce doamna Rendalen se putu îndrepta, repetă rugămîntea pe un ton sever. Toate ieșiră. Afară, în gang se loviră de mulțimea care ieșea din laborator. Lumea era curioasă. Veniră și elevele din clase. Numai Nora, care era albă ca varul, se hotărî să rămînă. Dar cînd sărmana ei prietenă începu să dea din nou semne de viață fu cuprinsă de o bănuială îngrozitoare. Făcu un salt pînă la ușă și o încuie. Imediat după asta o auzi pe Tora strigînd :

— Da, da, așa mi s-a întâmplat ! Și apoi un hohot disperat.

Din gang se auzi un fel de ecou.

O auzise cineva de afară ? Noră alergă în gang unde întâlnește toată mulțimea. Nu știa ce să facă numai ca să o împiedice să se apropie de ușă. Nici ea nu-și dădea bine seama de ce își croia drum prin mulțimea de femei mai tinere sau mai bătrâne și unde găsisese curajul și glasul să le strige să revină în sală. Urcă la catedră, luă o linie și bătu în ea din toate puterile. Femeile reveniră în sală. Bătu încă o dată și se făcu liniște. Atunci spuse :

— Tora Holm a avut un șoc. Aerul din sală era atât de înăbușitor și cele prezentate au speriat-o. Și apoi... Apoi... Miss Hall va reveni îndată. Spuse ultimele cuvinte pentru că nu mai știa ce să spună și fugi afară ca să n-o vadă lumea plângând. Dar miss Hall nu putea veni și în cele din urmă trebui să apară doamna Rendalen însăși. Ea urcă la catedră și spuse :

— Vă cerem scuze. Domnișoara Hall trebuie să rămână lângă pacientă. Iau asupra mea o parte din vină pentru cele întâmplate. Domnișoara Holm era foarte bolnavă și nu trebuia să stea în aglomerația asta. N-am fost destul de atentă. Subiectul mă captivase total. Este timpul ca noi, toate cele cărora ne revine misiunea de a educa tineretul, să ne ocupăm de asta. Vocea îi tremura, era palidă ca boneta ; și fără să dea atenție celor ce voiau să-i vorbească, ieși din nou.

În dormitorul doamnei Rendalen, Nora se lipea tremurând de Tinka și plîngea. Tinka era și ea foarte tulburată. Cineva băgă capul pe ușă și văzînd că nimeni n-o oprește, intră încet. Le privea pe toate cu ochi mari, curioși. Era Anna Rogne.

— Ce este ? șopti ea.

Nora își ridică privirea spre ea. Anna ținea minte unele afirmații ale Torei, de astă vară. La ele se gîndea cînd șopti :

— Am bănuieli foarte rele. Își împreună mîinile și lacrimile îi șiroiră pe obraz. Nora își rezemă din nou capul pe umărul Tinkăi și plînse cu hohote.

În același moment auziră din sufragerie vocea Torei. Nu puteau înțelege ce spune; vorbea fără șir; cuvînt-pline de disperare. Apoi se făcu liniște deplină.

Tăcerea asta era și mai chinuitoare. Acum era liniște și în dormitor, unde se aflau cele trei fete. Ce însemna asta? Își aruncau priviri speriate și tocmai voiau să intre în sufragerie cînd auziră pași grei, grăbiți. Ușa fu deschisă cu violență și doamna Rendalen trecu pe lîngă ele, frîgîndu-și mîinile. Ce mai era și asta? Dumnezeule atotputernic, ce mai era și asta? Intrară... Tora zăcea acum pe dușumea... Miss Hall era plecată deasupra ei. Pe masă era un vas cu apă.

Miss Hall ridică privirea și spuse agitată :

— Ajutați-mă ! Trebuie s-o ridicăm !

O ascultară. Tora nu era leșinată dar nu se putea controla. Cînd fu din nou culcată pe sofa, vînată, slăbită, epuizată, miss Hall le aruncă o privire ciudată. Ele îi răspunseră cu priviri speriate. Miss Hall înclină capul de două ori afirmativ, cu toată seriozitatea...

Fetele se dădură cu cîțiva pași înapoi. După un timp, una dintre ele se furișă la doamna Rendalen, apoi a doua și în sfîrșit a treia.

Doamna Rendalen ședea nemișcată în fotoliul cel mare. Nora se duse și își culcă fruntea în poala ei.

Nu scoaseră nici un cuvînt.

Apoi auziră din nou vocea Torei, de dincolo. Pe-vestea, plîngea, jelea. Apoi veni la ele și miss Hall.

— Ce mai este ? întrebă doamna Rendalen obosită, aproape revoltată.

— Știți, spuse miss Hall, a mai urmărit-o încă o dată ! Toate trei o priviră fix pe profesoară.

— Se refugiase pe o insulă, la familia unui pilot. El o descoperise și o pîndea și acolo. Ticălosul ! Apoi ea a fugit pe coasta de apus și acolo s-a îmbolnăvit.

— Bietul copil ! strigă doamna Rendalen. Compătimirea i se trezise din nou ; se ridică și se întoarse la Tora ; n-ar fi trebuit s-o părăsească.

— Dragul meu copil drag ! spuse ea.

Cum o observă, Tora întinse brațele apărîndu-se și strigă :

— Nu, nu, nu ! Nu vă apropiați ! Nu, nu, nu ! Nu spuneți nimic !... N-a fost vina mea, n-a fost vina mea !... O, Doamne, ba da, a fost și vină mea... Și izbucni din nou în hohote amarnice. Doamna Rendalen însă se apropie și spuse :

— N-o pune chiar așa la inimă, copila mea ! N-o să te alungăm pentru asta. Tora păru că se liniștește. Dar când doamna Rendalen spuse că trebuie să se facă neîntârziat ceva, vrea să vorbească cu fiul ei, Tora o luă de la capăt cu plînsul.

— Nu, nu ! O, Doamne, nu, nu ! Își ieșise cu totul din fire.

— Dar, copilă dragă, știi doar cum stau lucrurile. Trebuie s-o facem. Pentru că mîine se vor năpusti asupra noastră...

— Știu, știu ! Dar numai *lui* să nu-i spuneți nimic ! Încă nu ! Vă rog ! Nu ! Întîi să plec... Ah, lui să nu-i spuneți nimic ! Nu trebuie !

Parcă înnebunise și glasul îi era atît de sfișietor că toate celelalte intrară alergînd. Încercară s-o liniștească ținînd-o de mîini și de cap ; dar ea parcă nu vedea pe nimeni. Își desprindea într-una mîinile și capul, se zbătea și își frîngea mîinile și plîngea și le implora să tacă, să tacă, să tacă ! În acel moment în cameră intră Rendalen însuși.

Deschisese ușa camerei de baie din întîmplare și auzise plînsul și văicărelile. Crezuse că veneau din dormitor, intrase și acum era aici, în ușa.

Tora scoase un țipăt și se aruncă pe dușumea, lovindu-se cu palmele peste față.

Doamna Rendalen se apropie de Tomas, îl luă de mînă și îl trase în camera ei.

Tora se sculă și vru să iasă... Nu mai putea, nu mai voia să trăiască — pentru nimic în lume ! Se lupta cu celelalte. Dacă n-ar fi fost Tinka, le-ar fi scăpat. Parcă își pierduse mințile de tot. Mușca și zgîria unde nime-re. Tinka o ținu strîns cît o ținură puterile și apoi ceru ajutor. Anna o chemă pe doamna Rendalen și văzînd-o Tora se dădu bătută. Se lăsă condusă la sofa și apoi, cînd se mai liniști, merse în dormitor și se culcă în-

tr-un pat care fusese aşternut lângă al doamnei Rendalen...

Şi doamna Rendalen trebui să şadă lângă ea şi s-o țină de mână. Chiar şi în somn suspina şi gemea ca un copil.

3

RĂFUIELI INTERNE ;
TRATATIVE DE PACE EXTERNE

Cînd doamna Rendalen îl luă pe Tomas deoparte ca să discute chestiunea cu el, inima nu-i era deloc uşoară. Relaţiile dintre mamă şi fiu îşi pierduseră de mult caracterul de intimitate ; în ultimul timp nu fuseseră nici măcar bune, iar de cîtăva vreme, de-a dreptul proaste. Arăta ca o ruptură din partea lui. Nimeni nu putea interveni aici, nici măcar Karl Vangen. Tomas evita să vorbească despre asta ; de cîte ori Karl aducea vorba, îl durea.

În aparenţă, această ultimă întorsătură apăruse întîmplător. Se stabilise ca Tora Holm s-o ajute pe doamna Rendalen ; dar cînd se îmbolnăvisе, Nora îşi oferise serviciile în locul ei. Talentele Norei erau diferite de ale Torei ; de aceea şi ajutorul era de altă natură. Astfel, printre altele, fu iniţiată în ţinerea registrelor de socoteli.

Într-o zi, pe cînd Nora răsfoia registrele neavînd ce face şi Tomas trecu prin cameră, elegant şi pregătit de plecare, ea îl întrebă :

— Cine este Tomasine asta, care a avut atîta nevoie de bani ? Nu este doamna Rendalen. Fiindcă pentru cheltuielile dumneaei face întotdeauna menţiunea : „pentru uzul propriu“.

— Tomasine ?... N-am auzit niciodată de vreo Tomasine. Se apropie, îşi puse pălăria pe masă şi cum era miop, se aplecă mult peste registru. Sprîncenele blonde se încruntară şi ochii pătrunzători priviră cu atenţie.

Nora răsfoi şi îi arătă sumele înscrise lună de lună, un întreg şir de ani ; ultima înregistrare era veche de mai mulţi ani. Pentru ea chestiunea nu prezenta vreun

interes deosebit, lui însă i se părea de cea mai mare importanță. Ea îl observa în timp ce parcurgea registrele și simțea efectul pe care apropierea lui fizică îl avea asupra ei. Era o senzație plăcută. Se uită la pistruii de pe fața lui rasă ; în poziția asta linia fermă a gurii părea și mai hotărîtă, ochii neobosiți și fruntea inteligentă ieșeau și mai mult în evidență ; maxilarele puternice și părul roșu, rebel, o amuzau. Urmări cum întoarce foile cu degete scurte, nervoase. O mîină puternică, pistruiată și acoperită de perișori blonzi, deși, o încheietură lată, brațul parcă se simțea ; involutar se uită în sus, spre umăr ; trebuia să fie foarte puternic ! Cînd respira adînc se auzea foșnetul cămășii și al cravatei. Nora, simțea parfumul ușor care, acum, cînd capul îi era atît de aproape de ea, se amesteca cu aroma pielii. O cuprinse un fel de teamă sau de amețelă și o senzație intensă de inteligență. Gîndea mai ușor și mai repede, se simțea atît de receptivă. Își dorea să fie mereu așa.

— Unde e mama ?

— Nu știu.

— Într-adevăr, e cît se poate de ciudat. Își luă pălăria și plecă.

Nu trecură nici cinci minute cînd mama și fiul năvăliră în casă :

— Tomas, nu fii atît de repezit !

— Repezit ?

Atunci doamna Rendalen observă că Nora este în cameră. Se întoarse spre el spunînd : „Psst“. El o urmă. Nora îl auzi vorbind pe un ton ridicat. Auzea și vocea doamnei Rendalen ; se apăra, se justifica, pînă la urmă începu să plîngă. În sfîrșit Tomas plecă. Mai tîrziu doamna Rendalen intră în cameră obosită și foarte mîhnită.

— Sigur că am făcut o prostie ! spuse Nora încurcată.

Doamna Rendalen nu răspunse. Mergea întruna de colo-colo. Dar ceea ce o apăsă îi depășea puterile și compătimirea vădită a Norei o făcu să vorbească.

— Dumnezeu știe, am crezut că asta a fost una din faptele mele cele mai bune și cînd colo aud că a fost cea mai rea ! Lacrimile îi umezeau ochelarii și ca de obicei în timp ce se așeza, se apucă să-i șteargă.

Nora se ridică și se apropie de ea plină de compătimire.

— Dar, scumpă doamnă Rendalen ! Îngenunche lângă ea. Bătrina doamnă simțea nevoia unui suflet căruia să i se poată spovedi și astfel Nora află că „Tomasine“ fusese sora fiului ei. La început fata se purtase bine, dar după ce plecase în America apucase pe căi greșite și mai târziu fusese trimisă înapoi în țară bolnavă de nervi. Doamna Rendalen plătise toate cheltuielile pînă la moartea ei. Fiul ei nu știuse nimic. Îi ascunsese toate acestea. De ce ar fi trebuit să știe. Dar acum el îi aducea cele mai grave acuzații. Răposata avusese aceleași drepturi la averea tatălui ei ca și el ; legile erau pur și simplu mizerabile ; nici un om cinstit nu le putea lua în seamă. O acuzase pe doamna Rendalen, cu cele mai aspre cuvinte, că este răspunzătoare de nenorocirea surorii lui !

Nora era foarte indignată. Auzise ea destule de cînd era în școală, dar așa ceva !...

Purtarea lui Tomas din zilele ce urmară o sperie și mai tare, dacă mai era posibil. Suferea tot atît de mult ca și doamna Rendalen. El se purta cu mamă-sa parcă ar fi fost o străină, cînd erau împreună o trata de-a dreptul cu asprime ; de obicei o evita.

Încă din copilărie Tomas avusese sentimentul că mamă-sa este grosolană și greoaie, de parcă nici n-ar fi fost înrudit cu ea. Recunoștința de copil, înțelegerea lor în ceea ce privește concepțiile și planurile de viață înăbușise mereu acest sentiment și oricum, întotdeauna nutrise o admirație adevărată pentru energia, talentul pedagogic și priceperea ei în treburile administrative.

Indispozițiile lui apăreau întotdeauna brusc, dar apoi îi treceau tot atît de repede. Dimpotrivă, în ultimul timp...

Mamă-sa nu înțelegea ; Karl, tot atît de puțin. Dar simțeau că este nefericit. Părea că se torturează singur. Și în această privință nu se înșelau.

Acum descoperea, cu subtilitatea unui Kierkegaard, că dacă el n-ar fi existat, sora lui ar fi dus o viață fericită. Ar fi avut mijloace și ar fi primit o educație corespunzătoare. Și atunci înclinarea ereditară spre nebunie n-ar fi găsit hrană suficientă.

Sau și-o închipuia pe sora lui, crescînd aici, în grădină, împreună cu el, cu Augusta și cu toate celelalte fete. Doamne Dumnezeule ! Toți acești copii străini avuseseră drepturi, numai ea, sora lui, fiica tatălui său, nu. Mamă-sa înțelesese să plătească această datorie ineluctabilă cu cîțiva pîrliti de taleri pe lună ! Niciodată nu se simțise obligată să facă mai mult ! Ce crimă se comisese față de acea nenorocită ! Și nici măcar nu înțelegea asta !

Și acum, peste toate astea și povestea cu Tora !

Mamă-sa voia neapărat să-i vorbească. Prima oară, după cum știm, fusese întreruptă. Dar după ce Tora adormise, se duse la el și îi spuse totul.

El își dădu seama imediat ce am ploare avea chestiunea, pentru școală, pentru prietenele Torei și pentru el însuși și îl cuprinse o astfel de minie împotriva lui Niels Fürst, pe care nu-l putuse suferi niciodată, încît strigă : „Dacă ar fi aici l-aș zdrobi în pumni !“ Deși Tomas nu avea nici o asemănare exterioară cu tatăl lui, putea totuși să-i semene atît de mult încît o făcu pe doamna Rendalen să se înfioare. Dar tocmai frica asta îi dădu curaj. Văzuse timp de un an cum se accentua intoleranța și irascibilitatea lui. De cîte ori îi dădea ea însăși ocazia să izbucnească, nu-i mai rămînea decît să se apere, sau să se ferească din calea lui. Devenise un tiran.

Acum însă era vorba de altcineva ; disperarea Torei îi dădea imbold, cu atît mai mult cu cît semăna înfricoșător cu ceea ce vedea acum în fața ochilor.

Cînd, după o nouă izbucnire teribilă, Tomas vru să plece, ea îi tăie calea :

— Tomas, mă bagi în mormînt cu violența asta a ta ! Îi dai tot mai mult frîu liber și ți se urcă la cap, fiul meu !

El tresări și se făcu alb ca varul.

— Da, excesul este și rămîne exces, fie că este îndreptățit sau nu. Sînt de părere că trebuie să te stăpînești mai mult.

Vocea îi tremura, ochii li se întîlniră. Ai lui erau plini de amărăciune și nefericire. Asta o mîhni.

— Dar Tomas, nici măcar nu mi-e îngăduit să te avertizez, mie, mama ta ?... Nu, nu te mai uita așa la

mine, nu sînt vinovată ! Am procedat așa cum am crezut că trebuie ; da, încă dinainte de nașterea ta, Tomas ! Și așa am de gînd să procedez și în viitor. De vreun an nu mai luptîi împotriva ta. Și mai ales, mă faci răspun-zătoare pe mine.

El stătea la fereastră și se uita afară. Se întoarce ; privirea îi era plină de durere.

— Ce e, Tomas, pentru Dumnezeu, spune-mi ce este ? Dar el se întoarce și își rezemă capul de braț.

— Nu te înțeleg, Tomas ! Ești mult mai inteligent decît mine. Ai spus odată că sînt mioapă. Recunosc. Da, mă umilești adesea ! Nu numai față de mine, asta încă mai merge, dar și în fața celorlalți, ceea ce nu este necesar. Dar ar trebui să suporti și tu cînd îți atrag atenția asupra greșelilor tale.

Ultimele cuvinte le spuse pe un ton aproape umil și ele avură un efect profund. Tomas nu răspunse dar se întoarce și începu să umble de colo-colo, agitat.

— Dacă aș putea să aflu ce ai împotriva mea ! Că mă dojenești, nu e totul... Da, Tomas, nu-ți convine că folosesc cuvîntul ăsta. Dar eu, eu trebuie să suport mai mult decît atît. În spatele lui se mai ascunde ceva. De fapt, cî te doare ? De ce nu-ți mai deschizi inima nici față de mine, nici față de Karl ? Tu însuți ești nefericit. Crezi că noi nu observăm ? Doresc atît de mult să însemn ceva pentru tine. Chiar dacă îmi ești superior...

— Să n-aud cuvîntul ăsta ! strigă el.

— Ba da, bă da, nici măcar nu binevoiești să stai de vorbă cu mine. Și atunci eu trebuie să mă gîndesc că... dar mai bine să nu-ți spun ! Oricum te vezi tu însuți cum ești... Văd că suferi. Gîndește-te că și eu sufăr ! Dumnezeule, și asta durează de aproape un an !... Și nu știu ce ți-am greșit. Nu știu, Tomas, nu știu nimic... în afară de faptul că am niște defecte. Dacă pot să mai îndrept ceva, ah, Tomas, spune-mi ! Spune-mi, ori ce-ar fi ! N-ai nici un pic de încredere în mine ?

— Dar tu ? Nici tu nu ai încredere ! strigă el aco-perindu-și fața cu mîinile și se trînti pe sofa.

Apoi, rînd pe rînd, ieșiră toate la iveală. El se consumă lăuntric fiindcă era o fire arzătoare, pasionată. Avea nevoie de încredere... Încredere și dragoste, ca să

nu piară ; viața lipsită de relații din timpul studiilor intense și a călătoriilor numeroase, în condițiile concrete de aici îi impunea renunțări, tocmai aici unde aceeași intimitate, aceeași dăruire, aceeași abnegație a tuturor se răsfrîngea asupra tuturor. Numai el era mereu exclus... un izolat ! Jinduia din toată ființa după cele ce vedea în jurul lui. Și nu „mărăcinișul“ ăsta, cum se exprima el... ci relațiile întemeiate pe încredere și iar încredere. Trebuiau să fie îngăduitori cu el, să-l ia așa cum este, tocmai pentru că aveau încredere în el. Altfel nu putea trăi... Și, în sfîrșit, doamna Rendalen îl avu cu capul în poală... Și ascultă și își scoase ochelarii, pentru că nu mai aveau nici un rost și simți cum îi crește inima. Gîndi : are dreptate, Doamne, cîtă dreptate are ! În fața ochilor îi apărură o imagine după alta. În primul rînd povestea cu profesoarele. Pe ele le crezuse imediat. Și ca să le facă pe plac îi luase școala, ba, de la un timp, chiar îl supraveghease. Pînă în momentul acesta trăise cu iluzia fericită că lui îi este indiferent, ah, cît se simțea de ușurată !

Apoi își dădu seama că și ea greșea, nu ținea seama de firea lui susceptibilă. Ea era vinovată că forțele înăbușite ajungeau din nou să-l domine.

— Te gîndești la incidentul cu profesoarele, Tomas ?
întrebă ea pe un ton de autoacuzare.

El îi luă mîinile, i le strînse și începu să enumere. Era un șir foarte lung de întîmplări mari și mărunte, unele atît de mici, că ea nici nu le bănuise existența. Răspunsuri, sfaturi întîmplătoare, cuvinte adresate altora, ba chiar reproșuri mute, la ceea ce spusese... Speriată, cinstita doamnă Rendalen îl rugă cu toată ființa s-o ierte și îi jură că dacă în viitor va spune vreodată că vrea să se ducă în lună, ea îl va crede. Dar abia se hazardase la această mare exagerare care îl făcu pe Tomas să zîmbească și memoria i se trezi. Își aminti foarte limpede cum ajunsese la neîncredere pentru prima oară. Asta se întîmplase atunci, după conferință. El o atrăsese pe un teren alunecos, mult mai departe decît ar fi vrut să-l urmeze și încă ceva, pentru care nu găsea cuvîntul, le răpea celorlalți libertatea de acțiune. Fără îndoială că

și profesoarele o simțiseră. Dar, din păcate așa sîntem noi, oamenii. De îndată ce descoperim că ne-am lăsat atrași mai departe decît ne convine, nu numai că ne împotrivim, asta este normal, nu, din acel moment privim cu neîncredere tot ce ne spune celălalt! Doamna Rendalen era conștientă că adeseori procedase și ea astfel, încercînd să-l combată; dar nu bănuise că a făcut-o atît de des. Simțise într-adevăr că își făcea rău ei însăși; acum își dădu seama că la rîndul ei îi făcea și lui rău. Întotdeauna Tomas fusese atît de serios și de dezinteresat.

În acest punct au fost întrerupți. Dar în zilele următoare răfuiala continuă. Totodată luară și o hotărîre cu privire la viitorul apropiat al sărmaneii Tora. Era numai o mică compensație față de ceea ce avea să urmeze. Încrederea reapăruse cel puțin din partea lui, într-o revărsare coplesitoare. Toate renunțările și lipsurile dintr-un an se împliniră în două zile. Era atît de atent, Je grijuliu, pînă în lucrurile cele mai mărunte, încît ea nu numai că îl admira, ci se îndrăgostise de el de-a binelea. Cînd era dusă pe gînduri și Tomas intra pe neașteptate, roșea. Așa se întîmpla chiar și cînd îi auzea numai pașii. Ghicea tot ce dorește și tot ce dorea el era excelent. Dacă îl vedea bine dispus, începea să cînte. Și asta era cel mai grav lucru pe care îl putea comite, deoarece nimeni nu știe nici pînă în ziua de azi ce cînta, sau își închipuia că ar cînta.

Nora s-ar fi simțit nefericită dacă n-ar fi putut lua parte la această serbare a împăcării ce dura de seara pînă dimineța și de dimineța pînă seara.

În timpul acestei renașteri se stabilî și situația Torei. Tomas hotărî curînd ce este de făcut. După cum anunțau gazetele, Fürst fusese detașat la Stockholm și Tomas se oferî să meargă imediat acolo împreună cu Tora. Fürst trebuia silit să se căsătorească cu ea, firește nu ca să conviețuiască cu un astfel de ticălos, ci ca să-i dea copilului numele lui și ea însăși să aibă cu ce se întreține și să-și poată crește copilul. Chiar dacă Tomas trebuia să ajungă la superiorii lui Fürst, fie și pînă la rege, el va avea grijă ca mizerabilul să se achite de obligații. Nici unul dintre cei inițiați și cu atît mai puțin mamă-sa,

nu se îndoiu că va avea succes. Toți erau cît se poate de optimiști.

Sărmanei Tora, propunerea lui Rendalen îi apăruse de la bun început mai mult decît respingătoare, dar se hotărîse să o accepte, din grija față de școală și de prietenele ei, ca să aibă pe cît posibil mai puțin de suferit. Toți erau destul de cruțători, nici nu pomeneau de cele întîmplate, dar situația era evidentă.

Planul lui Rendalen suferi o singură schimbare. Doamna Rendalen și nu el trebuia să o însoțească pe Tora deoarece ar fi putut apărea urmări neplăcute care era mai bine să fie evitate.

Plecară peste două zile. În ajunul plecării, doamna Rendalen se indispușe brusc. Era cunoscut că avusese dificultăți bănești dar asta se întîmpla des la ei în casă și acum lucrurile se lămuriseră. Totuși ceața nu se ridica. Tomas se duse la ea și o întrebă care este motivul. Ea încercă să se eschiveze de mai multe ori sub diferite pretexte, dar pentru că el nu renunța, în cele din urmă îi declară că este secretul altcuiva — nu al Torei, se grăbi să adauge.

— Deschide bine ochii și atunci nu mai trebuie să mă ispitești !

Tomas deschise bine ochii, se uită în stînga și în dreapta, dar îi fu cu totul și cu totul imposibil să înțeleagă de unde venea indispoziția mamei lui. Doamna Rendalen luă secretul cu ea la drum. Apoi Tomas îi întrebă și pe cei din jur ; dar toți erau la fel de neștiutori.

Plecarea doamnei Rendalen, într-o perioadă de intensă activitate școlară, stîrni senzație în oraș. De asemenea și faptul că o luase ca însoțitoare tocmai pe Tora Holm, care nu era deloc sănătoasă. Mama Torei povestea cu mîndrie că s-ar putea ca fiica ei să nu se mai întoarcă, dacă Stockholmul se va dovedi un loc potrivit pentru ea și își va continua „studiile acolo”... Toată lumea auzise că Tora este extraordinar de talentată astfel că nu dădu nimic de bănuir.

Doamna Rendalen fusese la prefectul Tue și vorbise despre Nora cu el și cu soția lui. După părerea ei Nora avea aptitudini deosebite pentru învățămînt și pentru

conducerea unei mari întreprinderi. Întrebuse dacă Nora n-ar putea locui cîtva timp în școală și în lipsa ei, să preia supravegherea gospodăriei, pensiunii și registrele de socoteli. Mai tîrziu va putea să-i fie ajutoare și să se formeze pentru cariera didactică.

Părinții își dăduseră consimțămîntul imediat și necondiționat. Erau de aceeași părere cu doamna Rendalen. Tatăl adăugă zîbind că i se pare cu totul improbabil ca ea să se îndrăgostească de vreun bărbat.

Nu, observă mamă-sa, n-are nici o chemare către căsnicie.

Firește că la moșie păru ciudat cînd cea mai tînără învățătoare, care anul trecut mai era încă elevă, fusese numită peste toate celelalte; dar într-adevăr Nora își demonstrează calitățile. Era întotdeauna senină, hotărîtă și în același timp nespus de cordială.

Cu Tomas se împăca bine. Lui îi făcea plăcere să stea de vorbă cu ea. Adică „să stea de vorbă“ nu este expresia cea mai potrivită. El vorbea și ea asculta. Dar așa era întotdeauna; cînd voiau să vorbească celelalte, pleca. Cu toate că nu împlinise treizeci de ani, căpătase tot mai multe obiceiuri ciudate. Dar fiecare dintre ele marca o fază a dezvoltării lui. Cine știe dacă și obiceiul de a evita pur și simplu orice dialog nu avea o cauză inițială în vreo experiență dureroasă. Acum își combătea aversiunea pe care i-o produceau anumite lucruri sau nume. Urmarea era că de fiecare dată cînd se surprindea în această stare, se oprea și își dregea glasul ca și cum s-ar fi înecat. Dacă îl supăra din cale afară scuipa invizibil, de două trei ori.

Tinka era inegalabilă în a-l imita. În situații mai mărunte făcea o mutră ca și cum ar fi înghițit prea mult muștar, în cele mai mari, ca și cum ar fi mîncat, săpun de rufe — întorcea capul și își dregea glasul pe uscat, așa cum scuipă pisicile. Cînd îl imită cum scuipă, o făcea cu nemăsurată distincție. Curînd toate fetele învățară. Nimic nu le reușea mai bine.

La școală Tomas se comporta acum ca în prima perioadă după reîntoarcere. Era plin de viață, incredibil de inventiv cînd era vorba să lămurească ceva, adesea de-a dreptul captivant. Firește, cu profesoarele era tot cicăli-

tor dar nu-l mai înțelegeau greșit când intervenea în cursul lecției. Dacă aveau ceva de lămurit i se adresau fără ezitare și atunci el era nespus de amabil. Totuși situația nu se schimbaseră. Continua să se comporte inconsecvent față de copii și lucruri, după dispoziție. Dar când era convins că n-are dreptate își cerea scuze și multe se îndreptau. Miss Hall recunoștea că îl judecase prea aspru pentru această slăbiciune iremediabilă. Chiar și adoratoarele cele mai înfocate trebuiau să accepte că nu era perfect. Astfel de pildă în timpul orei de fizică i-a venit ideea să scrijeleze un chip în tăblia mesei... și imediat după aceea se înfurie peste măsură pentru că o fetiță zgîriase o inițială minusculă pe pupitrul ei. „Băncile școlii sînt făcute ca să fie tăiate ? Asta învățăm la școală, ai ?“

De la Stockholm, doamna Rendalen anunță că, din păcate, Fürst lipsește, dar se va întoarce peste cîteva zile ; trebuiau deci să aștepte. Între timp va căuta s-o găzduiască pe Tora la o familie respectabilă și să se intereseze de condițiile de întreținere.

Cu tot sezonul nepotrivit, călătoria decursese în liniște și șederea la Stockholm le pria. Scrisoarea era optimistă. Tora își revenea de la o zi la alta.

Tomas era încîntat ; cine nu-l cunoștea putea crede că socotește nenorocirea Torei drept cel mai mare noroc. „Acum să vezi !“, striga el plin de bucurie, de cîte ori întîlnea pe vreunul dintre cei inițiați. Ce voia să spună prin asta nu se știa prea bine. Dar ca și ceilalți prieteni, speranța lui în izbîndă a primit o puternică lovitură cînd în oraș s-a răspîndit zvonul că Niels Fürst s-a logodit ! Și cu cine credeți ? Cu „prea devotata și veșnic recunoscătoarea ta prietenă“... Mila Engel !

Zvonul pornise de la Anton Döse, cel mai bun prieten al lui Fürst. El o prezentă ca pe o presupunere, dar părea sigur de ea. Ambele familii se comportau diplomatic : „nu știau nimic“.

Să le fi văzut pe membrele „asociației“ cînd se întîlneau ! Mai ales Tinka Hansen, cînd deschidea solemn procesul verbal și le arăta numele Millei. Putea să jure că toate, fără excepție, îl consideraseră pe Niels Fürst

„absolut imoral“. Și pe atunci Milla fusese dintre cele mai severe. Era de înțeles, ținând seama de testamentul mamei sale. Nu, o astfel de logodnă era pur și simplu imposibilă ! Nu-și puteau închipui ceva atât de rău despre Milla. Ar fi fost o infidelitate atât față de cea răposată cât și față de cei vii. S-au recitat mai multe scrisori adresate Norei de la Paris. Locuia împreună cu o americană la o familie franceză greu lovită de soartă, dar cu rude și prieteni distinși. Se mișca într-o ambianță „legitimistă“, dar nu foarte strictă ; avea ocazia să admire tot ce era „mai fin“, independent de religie și de politică ; făcea cunoștință cu tot ce era la modă în Paris, sau se remarcă prin frumusețe și talent. Știa să profite de ocazie. „Îmi cunoști doar temperamentul entuziast“, scria Milla.

Ca membră fidelă a „asociației“ și elevă a școlii lui Rendalen, începuse prin a ironiza spiritul francez. Dar schimbarea fusese aproape instantanee. Tablourile, romanele și reprezentațiile teatrale o încântau. Viața exterioară, chiar și de la o anumită distanță, exercita asupra ei un farmec picant. Acest mod nou de a vedea nu-i aparținea întotdeauna ; deși era scrisul Millei, parcă se auzea americanca. Și tocmai de aceea nu dăduseră atenție cuvenită relatărilor ei.

Milla scria : tot ce proiectaseră împreună la școală, n-avea nicio valoare pentru viață ; tatăl ei avusese perfectă dreptate. În fiecare scrisoare povestea câte ceva ca să dovedească această afirmație, dar în niciun caz pe un ton echivoc, dimpotrivă, cu o finețe care nu era lipsită de artă. În primul rînd nu trebuie să-ți faci iluzii, scria ea, atunci nici nu vei putea fi nefericită.

Nora îi răspunsese cum gîndea ea. Acum toate aceste observații ale Millei căpătară o nouă semnificație. Concepțiile ei actuale erau oare mai mult decît o umbră trecătoare a tumultului vieții ? Sau o introducere bine ticluită pentru logodna ei cu Niels Fürst ? Imposibil ! Nora era mai presus de astfel de gînduri față de prietena ei.

Îi promisese solemn Torei că nu-i va spune nimic Millei. Acum se socoti dezlegată de cuvîntul dat și îi scrisese tot ce-i stătea pe inimă. Și Tinkă îi scrisese indig-

nată despre marea ticăloșie care se comisese față de Tora și despre zvonul că cea mai bună prietenă a Torei s-a logodit cu un astfel de om, Milla, al cărei nume era înscris în procesul verbal !

Trecură încă cinci zile pînă sosi o altă scrisoare de la doamna Rendalen. Era scurtă și seacă. Fürst tot nu se întorsese. Curînd după aceea sosi o scrisoare lungă și mișcătoare din partea Torei. Apoi trecură mai multe zile fără alte vești. Timp de zece zile Tinka și Nora nu primiră răspuns la scrisorile lor. Ar fi fost obligația ei să răspundă la o astfel de acuzație.

Toate erau extrem de neliniștite, mai ales după ce una dintre prietene, care nu făcea parte din „asociație“, afirmase : „Cînd am auzit că Milla și Fürst călătoresc împreună m-am gîndit imediat că este o partidă potrivită“.

Firește, cea care făcuse această remarcă era Anna Rogne. De ce nu le spusese nimic mai înainte ? Nu avu-sese încredere în ele ? „Pentru că ar fi fost nepotrivit“.

În sfîrșit, într-o dimineată, după ce ieși de la ora de muzică, Nora găsi pe masă un plic sigilat. „A sosit !“ Era scris pe el cu caligrafia întortocheată a lui Rendalen. Era bănuitoare, pentru că Tomas Rendalen nu îi adusese plicul imediat. Le promisese celorlalte că nu va citi scrisoarea pînă ce nu vor fi toate laolaltă, dar o astfel de promisiune este imposibil de ținut.

Doamna Rendalen avusese deci o lungă discuție cu Niels Fürst. El o ascultase cu calm și politețe, parcă pregătit pentru orice. Și cînd, în sfîrșit, îi veni rîndul să vorbească, spusese că este greu de răspuns ; părerile despre persoana în cauză sînt foarte împărțite. El vedea în Tora Holm o fată cu înclinații senzuale neobișnuite, care nu știa să se stăpînească în prezența unui bărbat. La întrebarea dacă își cunoaște forța de care dispune în astfel de lucruri, răspunsese afirmativ. Însă puterea lui se exercita numai asupra unui anumit gen de femei și Tora făcea parte dintre acestea.

În nici un caz nu se simțea mai obligat să se căsătorească cu ea decît cu toate celelalte cu care avu-sese legături. De copil se va îngriji și chiar de ea însăși — un anumit număr de ani.

Doamna Rendalen îl amenințase că va prezenta chestiunea superiorilor lui, chiar și regelui, dacă va fi nevoie.

„Dar, vă rog, poftiți, stimată doamnă ! De altfel cred că influența mea ajunge cel puțin la fel de departe ca și a dumneavoastră !“

Ea îi spusese că va lupta cu îndârjire. El răspunsese că nu dă înapoi. Nu se va lăsa abătut de la cariera lui de o bandă de intriganți. Femeia despre care se discuta era născută să fie o *femme entretenue* a înaltei societăți și era de-a dreptul revoltător că încercau să-l silească să o ia de soție.

Dar el înțelegea foarte bine ce i se cerea : să se sacrifice pentru școală. Numai că n-avea chef deloc să-i făcă plăcerea asta. Știa ce fel de prelegeri se țin acolo, în „asociație“ și în afara ei, ce fel de lecturi și discuții se poartă acolo ; era cât se poate de firesc ca persoanele senzuale să fie ațîțate. De aceea școala n-avea decît să tragă consecințele ; oricum, toate acestea vor ieși la iveală curînd.

Doamna Rendalen și-a dat seama că s-a întîmplat ceva care l-a îndîrjit și i-a pus la îndemîină răspunsurile.

Discuția a afectat-o atît de mult încît s-a îmbolnăvit. Acesta era motivul pentru care nu scrisese pînă atunci. A preferat să nu spună nimic înainte de a anunța că a doua zi pornește spre casă. Nu avea curaj să meargă mai departe în acest loc străin, nici nu socotea că este oportun. Dacă îl înțelesese bine pe Fürst, acesta dorea chiar o luptă deschisă. Este un om îngrozitor, de care trebuie să te ferești.

Nu făcea un secret din faptul că această situație ar putea pune școala în pericol și i-ar putea face mult rău Torei și prietenelor ei nevinovate. Tora era disperată. Amîndouă se temeau de despărțirea apropiată.

Scrisoarea se încheia cu lamentația că lupta asta, care nu avea nimic de-a face cu activitatea școlară, nu se mai termina. „Dușmanii dispun iar de trupe auxiliare primejdioase ; curînd se va vedea dacă avem și noi așa ceva !“

În aceeași seară, tîrziu, cînd miss Hall, Tinka și Anna se aflau în camera Norei și tocmai citiseră scri-

soarea, sosi o telegramă. Crezură că este de la doamna Rendalen și Nora se ridică imediat ca să i-o trimită, cînd Tinka strigă :

— Nu-i pentru Rendalen ! E pentru tine !

— Pentru mine ? întrebă Nora și se întoarse din drum. Într-adevăr, ei îi era aresată, de Milla. Iată conținutul :

„Oribil — zvon mincinos !“

Trecuseră paisprezece zile de cînd Nora și Tinka îi scriseseră. Milla primise deci scrisorile lor de zece zile și apoi... expediasă — o telegramă ! Ce voia să însemne asta ?

În timp ce toate celelalte uitară curînd depeșa, revenind la știrile doamnei Rendalen, în comparație cu care știrea Millei era indiferentă, Anna Rogne căzuse pe gânduri, cu telegrama în mînă.

Celelalte se întrebau dacă vor fi atrase și ele în scandalul cu Tora. Cine știe, poate că „războiul“ era deja declarat, cine știe, poate că Niels Fûrst scrisese cuiva din oraș și îi expusese părerea lui asupra chëstiunii. Ce se va întîmpla acum ? Cine știe, poate că nu era departe timpul cînd nici una nu se va mai putea arăta pe stradă !

Anna Rogne își întrerupse meditațiile. „Nu cumva trebuia să-i arate depeșa lui Tomas Rendalen ?“

— Da, firește — și o făcu imediat. Toate crezură că Tomas va veni la ele imediat. Zadarnic. După un timp îl auziră cîntînd la pian.

— Ei, bine, dacă nici domnul Rendalen nu dă importanță depeșei, atunci să vă spun eu cum stau lucrurile, spuse Anna Rogne cam înțepată.

După părerea ei situația ar fi fost următoarea : Milla și Fûrst fuseseră într-adevăr logodiți. Dar după scrisoarea Norei, Milla a rupt logodna, făcînd aluzii din care el putea deduce motivul. De aceea era pregătit cînd se întîlnise cu doamna Rendalen ; de aceea dorea publicitate și război pe față ; altfel nu-și putea susține cauza. Și nu se dădea bătut ; căsătoria cu cea mai bogată moștenitoare de pe toată coasta era o condiție prealabilă pentru cariera lui. Milla n-a putut să le scrie, tocmai pentru că fusese logodită cu el. Chibzuise atît de mult, poate că

făcuse mai multe încercări, pînă ce găsisese soluția să le telegrafieze. Anna Rogne încheie cu următoarele cuvinte : „Cred că locotenentul Fürst se află acum la Paris“.

Trebuie să spunem îndată că atitudinea Annei i-a fost fatală Millei. Această atitudine le-a influențat în primul rînd pe cele cu care se întâlnea zi de zi iar apoi și pe doamna Rendalen. Niels Fürst se afla realmente în drum spre Paris. Dar dacă prietenele Millei iar fi trimis imediat scrisoarea doamnei Rendalen, ea nu l-ar mai fi primit pe Fürst. Și dacă ar fi rugat-o pe Tora să-i scrie Millei, cu siguranță că nici el personal, nici scrisorile lui n-ar fi putut ajunge la ea. Chiar și în situația actuală, Milla nu îl primea. Fürst avea nevoie de sprijin susținut de acasă. Dar se îngrijise și de asta. Nu-și pierduse timpul degeaba.

4

RĂZBOI

Cu o zi înainte de a sosi scrisoarea doamnei Rendalen și telegrama Millei, Anton Döse primise o scrisoare de la Niels Fürst. Ea fusese astfel ticluită încît să fie citită cu glas tare și să facă ocolul orașului.

În prezentarea situației el accentua în mod cu totul deosebit întâlnirea de la vila doamnei Gröndal. Mai înainte de asta n-o văzuse pe Tora decît o dată, fugitiv și nu bănuise că o va întîlni la țară. Pînă la sosirea lui fusese comunicativă și amabilă ; așa îi spusese doamna Gröndal. După apariția lui devenise brusc nenaturală. Nu putea suporta că el stătea de vorbă cu doamna Gröndal. Se ascunsese, fusese nevoit s-o caute în pădure și apoi, pur și simplu, fugise. Firește că o urmărise, ca să vadă ce fel de om este. Cum se apropiase de ea pe vapor, începuse să plîngă ! La debarcare refuzase orice ajutor ; dar pînă atunci trecuse pe lîngă locuința lui zi de zi și se uitase pe furiș dacă este acasă ! Apoi pleca mai departe, de una singură, prin pădure, sau „în dumbrăvi“.

Asta îi amintise de anumite prelegeri și discuții de la școală. După părerea lui, o fată tânără care trăise într-o atmosferă atît de ațîțitoare pentru simțuri, nici nu se putea comporta altfel. După părerea lui, aceste „influențe magnetice“, erau suficiente. De altele nu mai era nevoie.

Nu invoca drept scuză faptul că pînă la urmă se lăsase ispitită să o urmărească în pădure, unde ea se amuzase jucînd cu el v-ați ascunselea — așa începeau doar toate fetițele. Dar el se întrebă dacă un bărbat care se respectă cît de cît pe sine însuși, se poate căsători cu o fată care trece zilnic pe sub fereastra lui ca să-l atragă în pădure.

Doamna Rendalen era de altă părere. Dumneai venise la Stockholm ca să încheie o căsătorie după modelul celei pe care o avusese ea însăși !

În ceea ce îl privește, are o părere prea înaltă despre căsătorie ca s-o profaneze în felul acesta.

El se oferise să aibă grijă de ea — în orice caz atîta timp cît copilul are nevoie de mamă ; mai arătase și că este gata să recunoască copilul ca fiind al lui. Pînă aici îl obligau să meargă cîntea și onoarea. Dar mai departe ? Nu ! Asta ar fi însemnat să încerce îndreptarea unei prostii făcînd alta și mai mare.

Și toți cei cărora Döse le citi scrisoarea, îi dădură dreptate. Și el o citi pretutindeni : în prăvălie, pe stradă, la club. Unii i-o cerură chiar s-o ia acasă și cu toate că hîrtia fusese aleasă cu grijă, ea colindă atît de mult prin oraș, din mînă în mînă, pînă ce ajunse un petec de hîrtie indescifrabil. După această scrisoare s-au făcut două copii : una pentru Tomas Rendalen (la cererea lui) și alta pentru... Döse ezită un moment să mărturisească ; dar după rugăminți repetate nu o mai putu trece sub tăcere — cealaltă, pentru mama Torei Holm.

Această copie îl amuzase în mod deosebit. Mama Torei era o femeie impulsivă, acrită de lupta cu viața. Privea relațiile dintre oameni cu o neîncredere batjocoritoare. Cînd se înfuria, nu mai ținea seamă de nimic.

Într-o dimineață, în timpul orelor, apăru într-un palton gros, jerpelit, de duftină, cu o pălărie cu pene bă-

tăioase, cu mâinile goale într-un manșon vechi pe care îl flutura de jur împrejur, plîngînd și țipînd de răsunau culoarele școlii. În cel mai lăbărțat dialect din Bergen, își cerea fiica înapoi ! Îi făcuseră „fermece“ și i-o furaseră. Venise la școală fată cuminte, dar în casa asta blestemată a Kurților se stricase și acum se umpluse de rușine și intrase în gura lumii — Dumnezeu s-o ierte. Și pe ea, mama ei, o duseseră cu zăhărelul. Dar aveau să i-o plătească ! La tribunal cu el ! Le trimite poliția pe cap !

Minia ei era nemărginită ; dar durerea autentică. Toți i se fereau din cale. Dar ea năvăli într-o clasă, care se împrăstie, pentru că profesoara fugise. În felul acesta reuși să disperseze trei clase. Provocase o zăpăceală nemaipomenită. Elevele se speriaseră atît de tare încît se ascunseseră în pod și tremurînd de frig, trăgeau cu urechea dacă se pot încumeta să coboare.

Cîteva eleve mai mari care-și aminteau de la istorie că, în anumite împrejurări trebuie să dovedești curaj, îi aținură calea și încercară s-o potolească, vorbindu-i cu blîndețe. Dar abia atunci își ieși cu totul din fire. Era evident că își închipuia că în școala asta fetele erau împinse către necuviință. O revolta că „fetele oamenilor onorabili“ încearcă să apere așa ceva și elevele o luară la fugă, ținîndu-și mâinile la urechi.

Dar cele mici se distrau de minune. O înconjuraseră și se țineau după ea chiuind. În cele din urmă toată ceata năvăli în bucătărie și ea prezentă și acolo aceeași comedie. Lumea o compătimea, dar nimeni nu scotea o vorbă. Apoi ieșiră din nou afară pe culoar, în fața, ușii lui Rendalen, dar aceasta era încuiată. Apoi la ușa lui Karl Vangen — de asemenea încuiată. Din nou înapoi la ușa doamnei Rendalen. Era deschisă. Intrară acolo. Femeia voia să vadă dacă nu-l putea găsi pe Rendalen.

Tomas era în oraș și trebuia să sosească peste o oră.

Dar iată că apăru Vangen. Impuse liniște, cu toată seriozitatea, îndepărtă copiii și o invită pe biata mamă în camera lui. Acolo ea își descărcă inima timp de o oră. În disperarea ei vorbea alandala, ba se văită de Tora, ba de bărbatul bețiv, ba de viața ei amărită... Se întoarce

acasă plîngînd în tăcere, cu o sută de coroane în buzunar.

Școala arăta ca o curte de orătării în care a pătruns ierul. Cine n-a văzut așa ceva ! La început păsările zburătăcesc cîrîind îngrozitor, care spre ferestre, care spre pereți și în sus pe scări, pînă ce obosesc, ameteșc și nu mai pot zbura. Apoi aleargă cotcodăcind care încotro, izbindu-se între ele, de căldări și putini. Chiar și după ce primejdia a trecut, frica le rămîne încă multă vreme în oase ; cotcodăcesc și cîrîile neîncetat toate deodată și nu mai isprăvesc ; dacă una se oprește, în cepe alta și se pornesc din nou și tot cîrdul face larmă și mai înciudat.

În sfîrșit își curăță penele, bat din aripi și în cele din urmă revin pe vechiul făgaș...

Dar școala nu reuși să reintre în ziua aceea pe vechiul făgaș. Zguduirea fusese prea violentă ; amenința chiar să devină primejdioasă.

Și ce bucurie răutăcioasă domnea în oraș ! Ce răcnet de victorie ! În birouri, pe străzi, la debarcadere. Despre altceva nici că se mai vorbea.

Cîteva zile mai tîrziu, cînd se întoarse doamna Rendalen, pontonul era ticsit de lume, în majoritatea tineret masculin — ca să o întîmpine. Sîmbătă seara se aflase că se întoarce cu vaporul de duminică după-amiază. Nici nu se putea folși mai bine timpul liber, decît pentru a vedea cum se întoarce un mare comandant de oști, după o bătălie pierdută. Scandalul pe care încercase să-l acopere prin călătoria ei (acum nu era cunoscut numai în oraș ci chiar în toată țara) era cel puțin la fel de mare ca și călătoria însăși.

Cînd Tomas ajunse cu trăsura în port, nu putu pătrunde prin mulțime. Trebui să roage pe cineva să țină hăturile în timp ce el încercă să înainteze. Nora, Tinka, Anna și alte cîteva prietene care se înțeleseseră să rămînă pe loc ca s-o primească pe doamna Rendalen, vă zînd mulțimea, făcură cale întoarsă, după pilda sfințului Petru, firește, cu micile abateri pe care le îngăduie epoca noastră modernă. Numai miss Hall înfruntă amenințătoarele pregătiri de război. Își croi drum pînă

ajunse cu bine alături de nervosul Tomas, tocmai în momentul cînd acesta voia să urce la bord.

Doamna Rendalen arăta bolnavă. Din privirile pe care le schimbă cu fiul ei și cu miss Hall reieșea limpede că înțelege foarte bine de ce se îmbulzea aici mulțimea și că era neliniștită. Îl strînse cu putere pe Tomas de braț.

Dar respectul, poate și compătimirea pe care o simțeau față de ea, acum cînd se aflau aproape, îi făcu să se poarte cuviincios. Îi făcură loc. Desigur, fețele și privirile arătau că nu veniseră aici ca să-i fie gardă de onoare. Erau prezente și cîteva cunoștințe mai vechi. Printre alții și primarul cu soția. Nu o salutară. De la înălțimea unui punct de vedere riguros moral priveau cum trec păcătoșii.

Cei din apropierea debarcaderului căutau acum să se apropie de trăsură. Îi urmară și cei pe lîngă care trecuseră. Cînd doamna Rendalen se urcă în trăsură, aceasta era înconjurată din toate părțile. Trecură prin mulțime foarte încet, pas cu pas. Dar cum ieșiră din gloată Tomas biciui aprig caii — era furios.

În același moment din capătul străzii, îl văzu pe Anton Döse alergînd înspre trăsură, împreună cu o ceată de prieteni. Erau aprinși la față ; se vedea că veneau de la un chef. Toți salutară cu mult respect. Că salutul lui Döse fusese necuviincios, sau că lui Tomas i se păruse doar așa în enervarea lui, într-o clipă opri caii, aruncă hățurile lui miss Hall, sări jos, se opri în fața lui Döse și îi cîrpi o palmă, de-l făcu să se clatine. Ca fulgerul se urcă din nou în trăsură și pînă să-și vină careva în fire, trăsura huruia mai departe pe pavaj.

Sus la moșie, pe coridor, cele trei fugare, Tinka, Anna și Nora așteptau rușinate. Miss Hall urcă prima scara, cu chipul strălucitor și povesti ce se întîmplase dar doamna Rendalen nu era deloc încîntată. Tomas dispăru și el de îndată ce își conduse mama în camera ei. Dură mult pînă apăru iar și atunci era indispus.

Conversația se învîrtea exclusiv în jurul punctului obscur din povestirea Torei, căreia nici ea însăși nu-i dăduse importanță, ba nici nu-l pomenise : de întîlnirea cu Fürst la vila doamnei Gröndal. Acest fapt făcuse

inutile toate încercările de a da vina pe Niels Fürst. Doamna Gröndal confirmase spusele lui Fürst în cele mai mici amănunte. Tora Holm era îndrăgostită la nebunie ; se întoarse în oraş numai ca să-l atragă după ea pe Fürst.

Doamna Rendalen dădea asigurări că singurul lucru care o „înebunise“ pe Tora era intimitatea dintre doamna Gröndal şi Fürst. Poate că, la început, fără să-şi dea seama, Tora începuse să se intereseze de el. Poate că asta contribuisese într-un fel la cele ce au urmat. Dar mai târziu se lămurise.

Hotărîră s-o roage pe Tora să spună ea însăşi cum s-a întîmplat. Tinka îi scrisese chiar în aceeaşi seară.

Între timp veni şi Rendalen şi mamă-să îi povesti călătoria şi comportarea Torei din acest timp. Tocmai cînd voia să-şi spună părerea privind caracterul Torei, aşa cum îl cunoscuse şi toţi ascultau cu încordare, intră Karl Vangen. Venea de la biserică. Revederea cu mama lui adoptivă fu neobişnuit de afectuoasă. Ea îl însoţi în camera lui. Şi nu se mai întoarse. Karl Vangen fusese cel mai profund afectat de nenorocirea Torei. Dar despre asta nu ştia nimeni, în afară de doamna Rendalen.

Fusese omul cel mai fericit de pe acest pămînt al lui Dumnezeu şi trăise aşa, numai pentru el, în tăcere. Şi ea era vădit bucuroasă cînd îl întîlnea. El însă nu îndrăznea să-şi închipuie că l-ar fi iubit — Doamne fereste ! Dar o iubea şi credea că dacă doamna Rendalen l-ar fi ajutat un pic atunci poate că mlădioasa Tora ar fi căpătat simpatie pentru preocupările lui. Şi apoi poate că ar fi aruncat o privire şi spre marea lui dragoste pentru ea. Şi atunci, poate, ar fi simţit că el ar fi în stare să o facă şi pe ea fericită.

Doamna Rendalen îl auzise vorbind cu Tora, el îi vorbise adesea despre ea, dar nu bănuise nimic pînă ce nu-i povestise cele întîmplate. Atunci l-a văzut amuţind şi pîlînd. Nici asta nu o făcuse să înţeleagă. Pe atunci era prea preocupată de noua ei relaţie cu Tomas. Dar apoi, cînd nu puteau face rost imediat de banii pentru călătorie şi Karl o chemase în camera lui şi îi oferise toate economiile şi pe lîngă ele o mică moştenire — citi în ochii lui că ştie totul.

Și el nu se mai putu abține, deschise brațele :
— Da, mamă, o iubesc.

Dragă Nora,

nu știu ce-ți închipui despre mine că nu ți-am scris atîta timp.

Dar cele ce mi-ai scris despre scumpa noastră Tora m-au adus într-o stare de agitație încît într-adevăr nici n-am știut ce să-ți scriu. Cît de jenate și de neajutorate și — trebuie să adaug imediat — cît de intimidată sîntem în fața unor astfel de lucruri, dragă Nora ! Cînd mă gîndesc că asta s-a putut întîmpla unei fete cu care am avut relații !

N-am să uit niciodată spusele tatei în ziua cînd a văzut-o la mine pentru prima oară. Atunci am fost foarte indignată ; aveam o părere atît de bună despre ea !

Ești chiar atît de sigură, draga mea Nora, că s-a întîmplat întocmai cum a povestit Tora ? Știi doar că nu prea era riguroasă față de adevăr. Și mai ales, într-o situație ca a ei, îmi închipui că există tentația să vezi lucrurile într-o altă lumină. Nu crezi și tu așa ?

Nici nu vreau să pomenesc despre cele auzite. Și acestea s-ar putea să fie neadevărate. Dar știi și tu, dragă Nora, că n-a fost niciodată prudentă. Îți mai amintești cum trebuia s-o întrerupi adesea, cînd povestea ceva ? Păi, ea fusese în Franța — știa mai multe decît noi celelalte. Dacă mă gîndesc la cele ce mi-a povestit, îmi dau seama că unele întîmplări erau foarte ciudate !... Nu cumva îi intrase în sînge ?

Se înțelege că acesta nu este un reproș. Ar fi ultimul lucru la care să mă gîndesc, tocmai acum cînd este atît de nefericită. Dar poate că explică unele lucruri.

Îmi pare grozav de rău de ea și mi-ai face un mare hatîr spunîndu-mi cum aș putea s-o ajut, fără s-o jignesc sau s-o pun în încurcătură.

Astăzi nu voi reuși încă să-i răspund și bunei noastre prietene Tinka. Transmite-i cele mai afectuoase

salutări din partea mea și spune-i că expresia : „cea mai bună prietenă a Torei“, pe care a folosit-o în ultima ei scrisoare, nu este cea mai potrivită și în nici un caz pentru mine.

Poate că altădată părea să fie așa ; nu tăgăduiesc. Dar vina era numai și numai a Torei. Ea nu mi s-a vîrît în suflet — n-aș vrea să spun asta — dar cine avea de-a face cu ea nu putea evita să ajungă cam departe. A trebuit să accept relații mai strînse decît mi-ar fi plăcut ; și asta pînă în ultimul ceas al ultimei zile. Să știi că nu trecuseră nici măcar trei zile de la despărțire și mă simțeam de-a dreptul dezgustată. Poate că era urît din partea mea.

De altfel, influența ei am resimțit-o și după despărțire. Nu mi-am dat seama imediat. Dar am în fața mea o mărturie : scrisoarea pe care ai fost atît de bună și mi-ai restituit-o, în care mîzgălisem în cea mai mare grabă unele impresii de la Sofiero. O voi păstra ; asta să-mi fie pedeapsa. Am recitit-o de curînd. Pentru că, din păcate, ai citit-o și tu (ceea ce n-am să-mi iert niciodată) poți să apreciezi dacă se poate ca o scrisoare să-mi semene mai puțin. Nu pot să-mi explic de ce, dar tot timpul în scrisoarea asta o văd pe Tora. De aceea nu i-am mai putut scrie.

Aici, unde totul se prezintă altfel și nu rămîne loc pentru intimități sentimentale, este cît se poate de jignitor chiar și să-ți amintești de asta. Este ca și cum ai încerca să ieși pe stradă necoafată și numai în desuuri.

Dar poate că o judec prea aspru. Deoarece dacă se poate să fie așa este în bună parte vina tonului pe care îl dă societatea de la noi. De asta mi-am amintit de curînd, cînd am cunoscut cîțiva nemți ; ei sînt întocmai așa. Numai că Tora a fost tot ce am întîlnit mai rău.

Și totuși, cît era de talentată ! Nu pot îmbrăca o rochie nouă, fără să-mi amintesc de ea. N-ar putea să se facă modistă ? Dacă aș putea să o ajut cu ceva pentru asta, aș fi gata s-o fac, cu cea mai mare plăcere. De fapt, ce are de gînd ? Îmi pare foarte rău de ea !

Aș mai avea multe de povestit, dragă Nora ; zilnic apare câte ceva nou. Dar soarta Torei m-a întristat ; mi-a pierit tot cheful să-ți mai scriu despre alte lucruri mai vesele.

Biata Tora ! Te rog insistent să-i transmiți salutări din partea mea ; nu-i împărtăși însă nimic din cele ce ți-am scris aici cu toată sinceritatea. S-ar simți jignită și nu i-ar fi de nici un folos. Acum destinul a ridicat un zid între noi.

Salutări Tinkăi, doamnei Rendalen și tuturor celor ce se interesează de a ta prietenă — de altfel foarte fericită —

Milla Engel“

VII

Luptă tu însuți !

1

ÎN AMBELE TABERE

După ce Nora citi scrisoarea Millei, fu atît de tulburată încît vreo cîteva zile nu-și putu relua ocupațiile ; parcă era paralizată.

Mai întii Tora, în felul ei, acum și Milla... Era prea mult pentru ea care, în timpul prieteniei lor, jucase rol de sfătuitoare. Multe trebuise să îndure de la un timp și nu în ultimul rînd din partea tatălui ei, mai ales cînd reieși că președenția „asociației“ o umpluse de ridicol. Încercase să se apere. Dar după scrisoarea Millei simți că viața ei era prea superficială. Se gîndea mereu la toate întîmplările prin care trecuseră prietenele ei de cînd veniseră aici. La toate găsea aceleași aspirații înalte și aceeași jalnică lașitate cînd situația era serioasă — și nu cel mai puțin la ea însăși. Ușor de entuziasmat și nespus de capricioase; cu capetele pline de fraze, vanitate și gelozie... La cele mai multe o frivolitate dezgustătoare care își bătea joc de ele deghizată sub nenumărate înfățișări. Erau atinse de multimilenara boală ereditară : dorința de a place celui mai puternic.

Nu, nu mai voia să prezideze „asociația“, nici să mai fie membră, dacă se putea. Nu ducea la nimic ! Își apărea ei însuși ca o îngrămădeală de talente fără legătură între ele „spirit — dar rătăcit“ cum îi spunea tatăl ei mamei sale. Și tocmai în acel moment relațiile dintre părinți nu erau cele mai bune. Nora își pusese toată nădejdea în școală. Pur și simplu acolo se ascundea.

Veni Crăciunul. Era liberă și ar fi trebuit să plece acasă, dar ceru permisiunea să rămînă. Stătea mai mult singură. Tinka era tot timpul ocupată cu logodnicul ei care venise acasă de sărbători. Logodna era acum ca și oficială. Anna Rogne studia filozofia cu Rendalen și se

credea atît de savantă încît nu se mai putea discuta cu ea.

Dacă cineva intra la Nora o găsea adesea plîngînd. Atunci avea un gest particular pentru a-și șterge lacrimile : își trecea repede cu mîna peste ochi de parcă ar fi gonit o muscă. Și apoi zîmbea cu sinceritate oricui ar fi intrat. Cauza indispoziției nu ptea fi deci căutată acolo, în casă.

Nora supărată ?... Toți știau că asta se mai întîmpla, dar de data asta dura prea mult. Firește că fu asaltată cu întrebări, dar atunci Nora devenea atît de impetrabilă încît nimeni nu mai îndrăznea să întrebe a doua oară.

• În sfîrșit, îndată după sărbători, sosi și scrisoarea mult așteptată de la Tora. Chiar în introducere explica ceea ce doreau să știe. Ea reamintea întîmplarea, de care toate își amintiră îndată, adică ce pățise Tora prima oară cînd îl văzuse pe Fûrst în sala de gimnastică și el se apropiase pironind-o cu privirea. Expunerea dezordonată era întreruptă mereu de digresiuni, asigurări, perifraze. Rendalen invitase la el colegele Torei și Anna Rogne le citea scrisoarea cu glas tare. De fapt, o știa pe dinafară și o recita cam tărăgănat și monoton. De aceea toate intercalările căpătau o notă extraordinar de hazlie. Au rîs, au plîns și s-au emoționat.

În tot timpul lecturii ochii lui Rendalen erau îndreptați spre Nora. Auzise cu puțin înainte că ea nu mai vrea să prezideze „asociația“ și de aceea trebuia să renunțe la reținerea pe care și-o impusese. Pe cînd celelalte erau cu totul preocupate de scrisoare, Rendalen se așeză lîngă Nora și îi vorbi mult, cu multă insistență, pînă ce unele dintre cele prezente observară că ea își trecea foarte des cu mîna peste ochii mari. Atunci pâlăvrăgeala conțeni. Începură să-i observe.

Doamna Rendalen propuse să se facă puțină muzică și se întoarse spre fiul ei. „Cu plăcere“, răspunse el, dar rămase pe loc, dus pe gînduri.

— Dar ce părere ați avea dacă mai înainte aș încerca să combat lipsa de curaj care pune atît de ușor stăpînire pe femeie cînd își dă seama de slăbiciunea ei ereditară ?

Mai era vorbă ! Și Rendalen vorbi. Seara asta îi amintea cum cu un an la urmă într-o ședință a „asociației“ vorbise despre ereditate cu pesimism. Fusesse de fapt pur și simplu expresia unei dispoziții nefericite. Părerea lui despre ereditate era tocmai cea opusă : ereditatea luptă împotriva ei însăși. În nici un caz nu trebuie să dezarmăm. Neamurile s-au amestecat în decursul timpului în așa măsură încît pe lingă linia negativă care ar trebui stîrpită, evoluează aproape întotdeauna o alta bună, care se poate întări prin solicitare. Este vorba însă ca asta să nu se facă la voia întîmplării, ci atît educația și apoi autoeducația să țină seama de ele, la timpul potrivit.

Subiectul îi era atît de familiar încît reuși să dea pe loc un șir de exemple din istorie. Mai adăugă și altele din propria-i experiență, sau din a altora. Problema îl preocupase încă din adolescență. În familia lui exista germele bolii psihice. Fiecare exemplu pe care îl putea aduce arăta limpede că boala se declara numai acolo unde slăbiciunea care duce la demență are ocazia să se dezvolt. Dacă acestei slăbiciuni i se opune cu energie amestecul singelui, educația și autodisciplina, individul este salvat și își poate împlini rolul în viață. Ereditatea nu este determinantă, ci condiționată.

Pînă de curînd se afirma că știința și influența personală nu ajută la nimic. Dar ce arăta scrisoarea care tocmai le fusese citită ? În primul rînd reieșeau limpede slăbiciunile moștenite ale Torei ; apoi că — dacă miss Hall și-ar fi ținut prelegerea cu patru luni mai devreme — atunci, în ciuda acestor slăbiciuni, Tora ar fi fost salvată.

— Deci putem spune fără ezitare : ajutați-vă reciproc cu sfaturi curajoase și cunoștințe ! Femeia a fost condamnată la izolare. Bărbatul, dimpotrivă, a aspirat către colectivitate și cunoaștere.

Abia în colectivitate femeile învață să lupte pentru cauza lor. Dezvoltarea lăuntrică trece adeseori prin crize care îngreuiază relațiile reciproce. Fiecare trebuie să se descurce după puterile lui ; dar nimeni să nu se îndoiască vreodată că dezvoltarea noastră va fi stimulată dacă ne îndeplinim menirea.

Asta a fost tot. Dar din seara aceea, de la discuțiile care au urmat, datează solidaritatea tuturor femeilor care

susțineau cauza școlii în oraș. Din aceeași seară datează și puternica influență a „asociației“ asupra școlii. Orice discordie era potolită înainte de a ajunge la profesori. Încă de mai înainte membrele „asociației“ se împărțiseră pe clase ca să poată ajuta la nevoie elevele mai slabe. În felul acesta cîștigaseră o mare influență, de care profitau acum. Din acea seară datează — și asta era lucrul cel mai bun dintre toate — prelegerile lui Rendalen din sala capelei de pe munte. În fiecare sîmbătă el explica acolo, folosindu-se de planșe și experiențe, legi ale naturii și în fiecare duminică seara prezenta imagini din istoria culturii însoțite de asemenea de ilustrații. Mijloacele pentru acest scop le pusese la dispoziție Nils Hansen care n-a lipsit niciodată dintre ascultători... Rendalen începuse aceste prelegeri ca să cîștige partizani și în aceste straturi sociale; nu voia să „plutească în aer“. Dar odată începute ele îl antrenară tot mai mult și atunci o convinse și pe miss Hall să țină prelegeri în fiecare duminică, de la trei la cinci, pentru femeile de acolo. Miss Hall vorbea alternativ despre bolile de copii și cele de femei. Afluența era extraordinară și asta nu în ultimul rînd, pentru că bătaioasa educatoare explicase de la bun început că ambele feluri de boli au în bună parte una și aceeași cauză : imoralitatea bărbaților.

Dar să ne întoarcem la seara aceea. Sînt momente cînd voințele și ceea ce ele au acumulat se întîlnesc, ca și cum niciodată nu s-ar fi îndoit, nu ar fi fost sfîșiate — sînt mari momente ale recoltei, ale unei noi însămințări. Un astfel de moment trăia școala în seara aceea de 29 decembrie. Era o dată care a fost subliniată cu roșu în calendar și pomenită adesea mai tîrziu.

S-au despărțit după miezul nopții; fetele au coborît aleea cîntînd.

Doamna Rendalen tocmai începuse să se dezbrace, cînd, spre uimirea ei, auzi că Tomas ieșea. Deschise ușa pe jumătate și întrebă :

— Încotro, pentru Dumnezeu, încotro ?

— Ah, este o noapte atît de frumoasă, înstelată...

Doamna Rendalen nu poseda ceea ce se numește simț poetic. Se duse la fereastră și se uită prin perdea. Da, era o noapte înstelată. Și cu asta basta. Mama unei școli are

la ce se gîndi ; pentru stele nu-i mai rămîne timp... Dar tonul pe care vorbise ?... La drept vorbind Tomas nu fusese niciodată atît de bine dispus ca în seara asta. Era prima oară cînd avusese răbdare să stea cu ele pînă după miezul nopții. Cu siguranță că începea să prindă rădăcini. Sau era în primul rînd setea de luptă ? Avea înfiorător de mult spirit „kurtian“.

— Doamnă Rendalen !

— Doamne, cine este ?

— Eu sînt !

— Dar, dragă Nora încă nu te-ai culcat ?... Așteaptă, deschid imediat... Ce vād, ești încă îmbrăcată ?

— Da, este o noapte atît de frumoasă, înstelată...

— Tomas este încă pe afară.

— Am auzit... Of, zău, doamnă Rendalen !

— Ce-i cu tine copila mea ?... Scuză-mă, dar eu mă urc în pat... Ei ?...

— Sînt atît de fericită !

— Adevărat ?... Mă bucur. Ai fost destul nefericită.

— Tot ce a spus domnul Rendalen...

— Da, astă seară a vorbit bine.

— Doamnă Rendalen, se cuvine să-i mulțumesc fiului dumneavoastră pentru lecția de astăzi ? Ce credeți ?

— Dacă se cuvine ?... Ce vrei să spui cu asta, fată dragă ?

— N-am avut liniște pînă nu i-am scris.

— I-ai scris ? Cînd locuiți în aceeași casă ?

— Voiam să i-o trimit chiar astă seară.

— Astă noapte, vrei să zici. Mai bine așteaptă pînă mîine, Nora... și atunci poți să i-o spui... Știi că Tomas este uneori cam ciudat.

— Dar nu-i așa că astă seară este bine dispus ?

— Deci vrei neapărat să-i pui scrisoarea în cameră ?

— O, Doamne, nu, nu eu ! Închipuiți-vă că ar intra pastorul Vangen, sau domnul Rendalen însuși...

— Ai dori deci ca eu... ?

— Scumpă doamnă Rendalen !

— Dă-mi ochelarii... ia să vedem !

— Pofțiți !

Și doamna Rendalen citi :

„Domnule Rendalen,

nu pot adormi înainte de a vă mulțumi pentru seara asta. N-aș vrea să rămîneți cu impresia că nu mă simt îndemnată s-o fac. Dar n-am găsit prilejul. Vă mulțumesc.

Cu stimă,
Nora Tue“

Patul trosni. Doamna Rendalen se ridică în capul oaselor.

— I-o voi pune pe masă, lângă lampă... Ai un plic?... Bine... Și încă cu adresa gata scrisă !?

— Da.

— Așa, acum dă-mi papucii !... Frumos din partea ta, Nora... Da, astăzi a fost în toane bune...

Și doamna Rendalen ieși din cameră.

Cînd se urcă din nou în pat, întrebă :

— Nora, acum spune-mi sincer, de ce nu i-ai mulțumit pe loc ?

În loc de răspuns, Nora își lipi căpșorul de capul venerabil al doamnei Rendalen, o sărută și se îndepărtă în grabă. În ușa se întoarse :

— Să sting lumina ?

— Nu ; noapte bună copila mea.

Iarna se apropia de sfîrșit trezind speranța că războiul va lua și el sfîrșit.

Dar cînd spiritele sînt agitate nu este chiar atît de simplu. Tocmai acum lupta politică era cît se poate de crîncenă. Așa numitul „partid popular“ își fondase o gazetă proprie. Se ajunsese la opinia că „Observatorul“ întrecuse orice măsură. Între această gazetă și cea nouă, „Temerarul“, se dezlănțui curînd o luptă aprigă, care zdruncina nervii.

La începutul primăverii, de ziua lui Rendalen, „asociația“ avu ideea nefericită să arboreze în vîrfurile turnului un uriaș drapel norvegian care flutura în văzduh fără semnul care simbolizează unirea Suediei cu Norvegia.

Fetele nu se gîndiseră la vechea dispută a drapelelor. Rendalen însă arătase întregii școli desene ale drapelelor

tuturilor statelor de pe glob și explicase că semnul uniunii apare numai la statele care au fuzionat, cum ar fi : Scoția, Irlanda, Anglia sau Statele Unite ale Americii. Aceasta este semnificația semnelui uniunii, în ciuda culorilor diferite ale drapelurilor. Un semn al uniunii pe drapelul lor ar fi dat aparența că un stat mai mic, cum este Norvegia, a fuzionat cu Suedia. Oricum, drapelul fu luat drept o „demonstrație“. Asta însemna că în școală se face politică. De aceea Rendalen nu îngădui să se mai arbo-reze drapelul. Căuta să evite o altă ceartă.

Dar asta nu-i fu de nici un folos ; spiritele rele se treziseră și toate vechile acuzații apărură din nou în coloanele „Observatorului“. Primarul apăru pe neașteptate la club și depuse o donație de cinci mii de coroane pentru „o școală nouă, fără politică, fără program tendențios și fără o metodă care atentează la bunele moravuri“. Donatorul dorea să rămână anonim. Astfel se făcu pasul hotărîtor.

Primarul și soția mai adăugară fiecare cîte o mie de coroane. El fusese cel ce propusese înființarea unei școli noi și rîndul trecut. Acum o declara oficial. Donația anonimă era la fel de mare ca și moștenirea lăsată de doamna Engel... Nu cumva donatorul era chiar consulul Engel ?... Se mai adăugară pe loc cîteva contribuții ; dar erau numai sume mici.

Tomas ceru imediat să devină membru al clubului și odată cu el mai mulți dintre prietenii lui, în primul rînd Karl Vangen și Nils Hansen. Amîndoi au fost primiți în cadrul unei adunări cu prezență numeroasă, Nils Hansen totuși numai cu o mică majoritate. Primirea se datora faptului că localul clubului se afla pe terenul lui. Dimpotrivă, primirea lui Rendalen fu amînată. Ce-i drept, statutele prevedeau că orice solicitare trebuie rezolvată în „prima ședință“. Din fericire printre cei prezenți se aflau mai mulți juriști care interpretară această prevedere, și atunci reieși că „prima ședință“ înseamnă de fapt „ședința următoare“.

Și această ședință fu deosebit de frecventată. Primarul o deschisese cu declarația surprinzătoare că „în interesul păcii“ domnul Rendalen trebuie respins.

O parte din membri însă fuseseră trimiși de nevestele lor anume ca să voteze pentru Rendalen și unul dintre acești viteji bărbați puși sub papuc, făcu observația timidă că tocmai prin propunerea primarului „pacea” era tulburată. Primarul fu atât de indignat încît mai mult timp nu fu în stare să vorbească, astfel că avocatul consulului Engel, primul orator al orașului, găsi cu cale să-i sară în ajutor. Se numea Bugge și era de o elocvență onctuoasă. Acestuia i se alăturară și alți avocați și toți vorbiră mai mult sau mai puțin, despre pace, morală și creștinism — lucruri pe care le cunoșteau cel puțin din auzite.

Karl Vangen întrebă, ce Dumnezeu au de-a face aceste mari probleme cu faptul că Rendalen voia să devină membrul clubului. Dar abia se ridicase că primarul scoase o foaie lungă din buzunar și întrebă dacă-i poate pune domnului pastor Vangen cîteva întrebări.

— Firește !

— Prima întrebare : este adevărat că domnul Rendalen a afirmat că istoria nu poate fi predată cum se cuvine unor oameni care cred că la început pămîntul a fost un rai și primii locuitori niște oameni perfecți ?

Tăcere încordată. Apoi, cam șovăielnic, răspunsul lui Vangen :

— Da, este adevărat, dar...

— Scuzați, eu am cuvîntul, îl întrerupse primarul.

— Nu, spuse unul dintre vașnicii bărbați puși sub papuc, pastorul Vangen are cuvîntul, pentru că a fost întrebare !

Puternică animație. Din fericire majoritatea erau bărbați adevărați.

— A doua întrebare : este adevărat că domnul Rendalen a spus... ?

— Dar, stimabile, strigă Nils Hansen, domnul Rendalen cere să fie primit în club, nu să fie confirmat la biserică !

Răspunsul fu un hohot de rîs răsunător. Toată adunarea, fără deosebire de partid, se amuza enorm. Primarul aștepta pînă se restabili liniștea și reluă :

— A doua întrebare : este adevărat... ?

Din nou rîsete, mai nestăpînite ca înainte. Atunci primarul își strînse lucrurile și se retrase.

Karl Vangen luă cuvîntul. Prietenul lui, Rendalen, este de părere că istoria trebuie să țină seama conștiincios de toate curentele, așa cum se prezintă ele, inclusiv de evoluția creștinismului. Dar prezentarea existenței omului ca o creație divină revine istoriei religiei.

— Nu este creștin ? întrebă avocatul Bugge.

— Întrebarea nu-și are locul aici, strigă Nils Hansen.

— Nu este creștin ? repetă Bugge.

— Nu, nu este creștin, răspunse Karl Vangen, roșind ca un copil de școală.

— Neghiobul ! spuse cu jumătate de gură Nils Hansen și se retrase.

— Atunci ne-a înșelat ! strigă Bugge.

— Trebuia s-o spună de la început, fu de părere altul. Apoi începură să vocifereze toți alandala și se stîrni o mare agitație. Vajnicii bărbați puși sub papuc își ținură gura speriați.

Dar iată că un cetățean respectabil se înscrie la cuvînt.

— Da, începu el, de fapt, mi se pare explicabil că Rendalen nu este creștin. A considera femeia egală cu bărbatul — este împotriva creștinismului.

Atunci pastorul Vangen se întoarse la tribună și de data asta vorbi cu mai multă căldură. Prietenul lui, Rendalen, a procedat cît se poate de cinstit. Atîta timp cît creștinismul susține conștiința morală a omului, orice director de școală trebuie să se îngrijească ca elevii lui să fie pătrunși de spiritul creștin. Rendalen a acționat potrivit acestui principiu. De regretat este numai faptul că unealta a fost atît de bicisnică, căci aceasta este chiar el însuși, Karl Vangen. Dar poate asigură adunarea că i s-a oferit posibilitatea să facă tot ce e în stare.

Aceste cuvinte făcură o impresie bună și pentru un moment se părea că problema s-a rezolvat. Însă cetățeanul respectabil luă din nou cuvîntul. Era evident că trata lucrurile cu seriozitate. „Spusese Rendalen asta, acum doi ani cînd ținuse celebra lui conferință din sala de gimnastică ? Dacă ar fi spus atunci : nu sînt creștin ! n-ar mai fi rămas nimic din școală.“

La asta Karl Vangen nu avu ce să răspundă pe loc. Observația i se părea chiar și lui destul de plauzibilă.

Imediat după aceea avu loc scrutinul și Rendalen fu respins cu o majoritate copleșitoare.

— Nu pentru motivul că Rendalen nu este creștin, observa avocatul Bugge, doar sîntem oameni toleranți, ci pentru că nu a fost cînstit.

De îndată ce avu posibilitatea, Rendalen își adună prietenii și pe toți cei interesați, în sala de gimnastică. Era arhiplină. Disputa îi interesa pe toți. Și în problema femeii lumea era mai lămurită decît acum doi ani. Tomas putea să vorbească deschis. El începu cu afirmația că în cazul de față religia era folosită ca o ultimă chichiță avocătească. Se aștepta de mult la asta. El prezentă adunării un tablou amuzant al conștiinței moral-creștine a clubului, învăluită în norii fumului de tutun și cu mesele de joc pline de pahare cu punci și despre virtutea masculină foarte exigentă față de femeie. Ea era un fel de delicată pentru bărbat.

Din partea nimănui nu-și dorește mai mult sprijinul, decît din a celor cu adevărat credincioși. Socotește că orice creștin credincios, care nu urmărește scopuri reacționare, trebuie să se situeze în această privință pe poziția marelui prelat francez Pressensé. El însuși, ca profesor de istorie, a insistat permanent și conștiincios asupra importanței creștinismului. Dimpotrivă, cînd predă științele naturii, nu poate evita să sublinieze că unele cuceriri recente ale științei se opun tradițiilor biblice. Chiar și într-o școală creștină, profesorul de științele naturii este pus în această situație. Dar dogmele fundamentale, credința în Dumnezeu, în mîntuirea prin Cristos, rămîn intacte.

În școala lui inițierea în învățăturile creștine nu fusese cîtuși de puțin îngrădită. Ea se afla în mîinile unui preot care se bucura de mult respect din partea tuturor. El însă poate cere, pe bună dreptate, să nu se pună în discuție propria-i credință. Consideră chiar că este obligația lui să ceară asta, acolo unde este cazul, pentru a se ajunge la o concluzie clară.

De data asta curentul ostil școlii se lovi de un contra curent foarte puternic. Un semn foarte bun era că prelegerile publice ținute la școală de miss Hall se bucurau în continuare de o mare afluență.

Însă ce ar fi avut de zis Tomas și susținătorii lui plini de zel dacă ar fi știut că toată agitația legată de povestea cu arborarea drapelului fusese înscenată din afară ? Că articolele cele mai bune ale „Observatorului“ nici măcar nu erau scrise în oraș ? Că primarul nu era decît o piesă de șah într-o mină dibace și puternică ? Că acele cinci mii de coroane care îi entuziasmaseră atît de tare, pe el și pe soția lui, nu proveneau nicidecum de la consulul Engel ? Ce ar fi avut de zis primarul, avocatul Bugge și colegii lui, dacă ar fi știut că marele anonim care le stimulase elocvența era un mișel care calculase cu precizie că oamenii aceștia se vor comporta întocmai așa, crezînd că donatorul este consulul Engel ? Ce ar fi avut de zis toți acești bărbați și toate aceste femei demne de considerație, angajate în lupta pentru morală și creștinism, dacă ar fi știut că la Stockholm exista un om care făcea calcule pe seama sîrguinței și a „lipsei lor de prejudecăți“ precum și a slugărniciei și ipocriziei celorlalți, cu aceeași superioritate ca și atunci cînd profităm de forțele oarbe ale naturii pentru scopurile noastre ?

Totuși, cineva care nu este de față, nu poate evalua prea exact forța opoziției. Metoda de calcul nu este chiar atît de simplă cînd intră femeile în joc. În ciuda tuturor eforturilor dispunea de puțini — prea puțini bani. Urmarea fu că trebui să pună o mină pentru a arunca în aer această opoziție, măcar în parte. Așa și făcu. Zvonul despre logodna locotenentului Fürst cu Milla Engel se stinsese. Acum însă reînvie brusc și odată cu el toată indignarea taberei feminine. Din cercul lui Rendalen au fost azvîrlite ironii mușcătoare care jigneau familiile Fürst și Engel în modul cel mai dureros. Mai ales consulul Engel se simțise jignit de afirmația pusă pe seama lui Tomas, care ar fi spus : „Cortegiul nupțial al fiicei sale ar trebui deschis de toate amantele lui, ca domnișoare de onoare“.

Consulul Engel îi comunică lui Rendalen că pînă atunci se ținuse la distanță de dispută. Dar dacă nunta va avea loc, el va pune la dispoziția noii școli un local și o donație în bani.

Transmițătorul acestui mesaj primi pe loc de la Tomas răspunsul următor : „Este foarte prudent din partea dom-

nului consul că a adăugat un dacă, deoarece Milla Engel nu va îndrăzni să se cunune cu Niels Fűrst în nici una dintre bisericile acestui oraş“.

Asta însă întrecea orice măsură ; așa socoteau chiar și alții, în afară de consulul Engel. Acum el se simți constrîns să negocieze.

De fapt Milla nu era logodită cu Niels Fűrst ; zvonul era mincinos, fusese doar un șiretlic. Pînă acum consulul evitase disputa. În astfel de situații trebuie să procedezi cu prudență. Se amuzase, expediindu-i Millei tăieturi din „Observatorul“, istorioare, anecdote etc. Îi mai îndemnase și pe alții să scrie. Ea nu mai corespundea cu nimeni de la moșie. Dar acum consulul îi scrisese direct. Din fericire, putea să-i trimită un articol dintr-un săptămînal luteran, în care un foarte reputat cleric analiza afirmația : femeia are același drept de a cere bărbatului o viață castă, ca și bărbatul femeii. Examinarea riguroasă logică ducea la rezultatul că această afirmație este anti-creștină.

„Vezi deci“, îi scria tatăl „că nu-ți mai stă nimic în cale. Doar îl iubești pe Niels Fűrst, nu-i așa ? Dacă mai ai de pus vreo condiție, spune-mi-o fără teamă, copila mea ! Prestigiul tău și al meu cer să fii cununată potrivit poziției noastre, în orașul tău natal“. Și Milla puse condiția. Dacă duhovnicul iubitei ei mame, bătrînul protopop Green, cîl ce înmînase școlii testamentul mamei sale, accepta s-o cunune el personal, atunci papă putea stabili ziua nunții neîntîrziat.

Deci bătrînul Green, cel mai respectat om din oraș, trebuia oarecum să se dea de partea lor. Asta i se păru consulului aproape irealizabil ! Îi scrisese lui Niels Fűrst că deocamdată are prea puține speranțe.

Dar Fűrst era de altă părere. Toți bătrînii înclină spre compromisuri. Își instrui cumnatul și după ce acesta vorbi cu protopopul, locotenentul îi scrisese consulului că perspectivele sînt mai favorabile decît își închipuie. Consulul bătu fierul cît era cald. Poate că a fost puțin cam mirat cînd bătrînul i-a declarat categoric că odată cu asta trebuie să ia sfîrșit și atacurile la adresa școlii. Pe fața consulului trecu un zîmbet ciudat cînd observă cu

regret că influența lui nu este chiar atât de mare. Bătrînul preot îi răspunse cu alt zimbet că de influență nu duce lipsă. Și rămase așa...

Intr-o vineri de dimineață prietenilor din oraș și din vecinătăți le-au fost expediate invitații tipărite prin care consulul Engel avea onoarea de a-i invita la cununia fiicei sale, Milla, cu locotenentul de marină Niels Fürst. Cununia va avea loc peste opt zile, în luna următoare, după-amiază, la ora patru, în biserica Sfintei Cruci. Trebuia să se grăbească. Pe invitațiile adresate prietenilor mai în vîrstă, consulul adăugase cu mîna lui că vechiul duhovnic al familiei, protopopul Green, va face onoarea tinerei perechi de a o cununa.

În aceeași zi, pe la ora prînzului, consulul trecu pe lîngă debarcader, tocmai cînd comercianții se duceau sau se întorceau de acolo. Saluturi din partea tuturor, chipuri radioase, pălării ridicate ; iar cei ce își puteau permite îi strînseră fericitului consul mîna zîmbind.

Lumea era indignată că Tomas Rendalen încercase să le impună cine poate să se căsătorească și cine nu — precum odinioară Max Kurt. Un pîrlit plin de datorii, cu o școală care oricînd i se putea prăbuși în cap !

Vestea cununiei și că ea va fi oficiată de protopopul Green, navigă în aceeași zi cu vaporul de-a lungul coastei, spre miază-zi și miază-noapte, debarcă pe insule și se cățăără pe munte, prin păduri, pînă la vilegiaturisti. Pretutindeni aduse o mare animație. Una dintre tabere jubila, cealaltă era extrem de indignată.

Dar pe orice poziție s-ar fi situat, toți declarară că în acea zi vor fi în oraș, ca să vadă și ei asta. Copiii cerșeau să fie luați ; în „dumbrăvi“ și în pădure se jucau de-a nunta ; bătrînul pastor Green în rochiță scurtă și cu brațele goale dădea cu voce pițigăiată binecuvîntarea perechii nuptiale.

Curînd după aceea veni tîrîș-grăpiș și zvonul că necunoscutul care donase cele cinci mii de coroane pentru școala cea nouă își retrăsese donația ! Consulul Engel criticase aspru „scandalul“ cu școala ! Dacă lucrurile vor continua astfel se va simți obligat să întărească testamentul răposatei sale soții ; așa îi cerea memoria ei.

Se încheiase un compromis ? Milla urma să se întoarcă în chip de înger al păcii ? Dar cu creștinismul și morala, cum rămînea ?

Rîsete pe de o parte, indignare pe de alta. Cîțiva, printre care și primarul, nu voiau să se conformeze. Dar cum mai putea fi vorba de școala cea nouă fără consulul Engel ? Și pe lîngă asta : cine nu era pentru pace ?... Fiica legatarei, căsătorită cu Niels Fürst... Era o victorie zdrobitoare. Încă vreo cîteva căsătorii asemănătoare — pe cît posibil cu cele mai bune eleve ale școlii — și vechea, buna tradiție de împărțire a puterii și virtuții între sexe ar fi fost din nou restabilită.

Rendalen, „asociația“ și miss Hall puteau să spună ce vor... De Tora nici nu se mai pomenea.

Milla urma să se cunune luni și să plece chiar în aceeași seară. Trebuia să sosească vineri seara. Deci nici măcar trei zile în oraș... Asta nu era o dovadă de curaj, spuneau fostele ei prietene.

Nici una nu se duse s-o întîmpine la debarcader. Dar nici nu era nevoie. Cu toată ploaia torențială, acolo era o mare îmbulzeală. Nunta, pentru care se întorcea era prin ea însăși cel mai extraordinar eveniment. Datorită averii imense a socrului său, de care putea dispune, mirele putea să-și înceapă cariera la curte și putea ajunge cu siguranță pînă la cele mai înalte poziții din țară. Toți cei care îl cunoșteau spuneau că este un „politician înăscut“, ceea ce pentru starea lui nu era tocmai măgulitor.

Mireasa era o frumusețe care avea toate premisele de a deveni o desăvîrșită doamnă de societate și rămînea atît de puțin în țară încît trebuia să profiți de ocazie ca s-o vezi, măcar un moment.

Pretutindeni erau arborate drapelul, dar atîrnau rușinate, ca niște pete murdare de vopsea. Splendidele dealuri împădurite din jurul orașului erau aproape cu totul învăluite în ceață. Casele, grădinile, portul — toate erau ca o cutie acoperită cu un capac cenușiu. Acoperișurile nu erau cărămizii ci negre ; casele nu erau albe ci de un gri murdar, nu galbene ci fumurii. Toate culorile erau oarecum mai șterse iar casele păreau că se înghesuie unele în altele și grătau atît de ciudat povîrnite și mici în ochii tinerei fete care venea de la Paris și stătea în ploaie pe

puntea superioară a vaporului în timp ce acesta se strecura printre insule. Numai clădirea principală a moșiei și zidurile aleilor apăreau relativ masive din cununa lor de pomi și verdeață. Cărămiziul era amenințător ; ferestrele negre ca păcura. Turnul bont, neisprăvit, parcă stătea la pîndă.

Cînd se apropiară, Milla văzu deasupra lui un uriaș catarg alb pentru drapel, dar fără drapel. Moșia stătea închisă în sine, mare și amenințătoare. Își întoarse privirile în altă direcție, spre biserica Sfintei Cruci, cu turnul ei zvelt, sub care se înălțase la ceruri sufletul fericit al lui Max Kurt. Milla nu se gîndea deloc la asta, totuși sub acest turn ea urma... Dumnezeuule, ce era asta ? Masa vie, neagră, mișcătoare, uriașă, sus la debarcader ?... Pînă lîngă case ? Numai umbrele... Umbrele ? Ce voia să însemne asta ? Din toate informațiile pe care le primise și mai mult încă din cele pe care nu le primise, își făcuse impresia că, deși nu totul era așa cum și-ar fi dorit, totuși aici domnea pacea și n-avea să se teamă de nici un pericol. O proteja autoritatea pastorului Green și ea bineînțeles că nu avea de gînd să se apropie prea mult de nimeni. Dar la vederea acestei mulțimi își reaminti cum fusese primită biata doamnă Rendalen cînd se întorsese din călătoria cu Tora. Milla se făcu albă ca varul, o cuprinse o spaimă fără nume. Cu toate că încerca să se stăpînească, începu să tremure toată ; trebui să se țină ca să nu cadă. În răstimpul ă numai patru minute suferi... mai mult, ah, cu mult mai mult decît atunci cînd murise mama ei. Pentru că atunci o consolase speranța luminoasă a revederii, a unei transfigurări, în ciuda beznei. Dar acum se vedea brusc, izolată, aruncată într-un abis. În jurul ei răsuna un hohot de rîs necruțător, îi paraliza mîinile. Unde să se ascundă ?

Tatăl ei era și el pe vapor, dar în acel moment se ocupa de bagaje. Auzi cum vaporul se întoarce în fața pontonului, apoi urale tunătoare, ca din sute de voci. Alergă sus, fiica lui se repezi și se lipi strîns de el, tremurînd toată. Ea, care de obicei era atît de reținută părea în acest moment zdrobită.

— Dar Milla, ei salută mireasa !

— Ține-mă ! Șopti ea, să-mi revin, n-am știut... am crezut... Și începu să plîngă cu disperare.

Din fericire ceva nu era în ordine la ponton ; dură mai mult timp pînă ce vaporul acostă cum se cuvine. Căpitanul înjura și agitația Millei se potoli auzindu-l, astfel că în momentul cînd coborî pe uscat, la brațul tatălui ei, deși palidă și tremurînd, putu totuși să zîmbească. Avea un costum de călătorie încîntător și o pălărie cochetă. O prindea atît de bine că a plîns ! Încă o dată urale tunătoare pentru mireasă și consulul Engel ! Erau aproape numai bărbați — nimeni pe care să-l cunoască îndeaproape... ba, totuși, sora lui Fürst și doamna Gröndal. Apoi veni și Wingaard și alții. Numai flori și salutări și îmbulzeală. Și tot timpul urale. Numai urări și strigăte vesele de bun venit. Și tot mai multe flori ! Trăsura se umpluse... Acum paisprezece luni plecase împreună cu Tora în aceeași trăsură... Acum nu mai avea timp să-și amintească de asta... Dar ce primire... Era grandios... Pur și simplu ideal !

În aceeași noapte, puțin după ora două, un docar urca aleea școlii. În el se afla o doamnă ascunsă sub un voal des, cu un copil în brațe. Era așteptată. Rendalen coborî imediat în întîmpinarea ei și o conduse sus. Pe scară se afla doamna Rendalen... Revederea a fost zguduitoare...

2

DRAPELELE FLUTURA ÎN ORAȘ ȘI ÎN PORT

Între orele trei și patru doi amărîți de ucenici tipografi alergau de colo-colo prin oraș, împărțind „Observatorul“. Îl aruncau în gangurile caselor, îl băgau pe sub uși, îl zvîrleau pe scări și prin ferestre. Înainte, tot înainte !...

Biserica era de mult plină de oameni. Acum chiar și piața era plină ochi.

Cînd vrednicii cetățeni se întoarseră acasă și deschiseră „Observatorul“, citiră următoarele :

„În clipa cînd acest număr intră sub teasc, orașul nostru oferă o priveliște festivă. Domnul locotenent de ma-

rină Niels Fürst și domnișoara Emilia Engel, ambii aparținând celor mai vechi și mai de văză familii din oraș, vor fi cununați astăzi la ora patru, în biserica Sf. Cruci de către mult veneratul protopop al nostru. De la țară, unde își petrec lunile de vară familiile cărora le permit mijloacele, toată lumea s-a întors pentru această sărbătoare. Străzile noastre sînt pline și de o mulțime de străini. Se afirmă că domnul consul Engel a primit, prinintendentul general al palatului, felicitările Maiestății Sale Regelui. Cu ocazia acestui fericit eveniment de familie domnul consul Engel a donat „Asociației pentru ajutarea lăuzelor sărace” suma de zece mii de coroane. Toți săracii din oraș vor fi ospătați astăzi pe cheltuiala domniei sale.

Aflăm de asemenea că a pus la dispoziție 2 000 coroane în scopul reparării excepționalei orgi din biserica noastră cu hramul Sf. Cruci.

Drapelele flutură în oraș și în port.“

Pe la vremea prînzului o briză proaspătă răcorea puțin străzile încinse, o adiere sprintară mișca din cînd în cînd drapelele și de fiecare dată cînd ele se înălțau peste întreg orașul și peste port, plutea un vâl multicolor.

Citeva nave erau pavoazate cu stegulețe din virful catargelor și pînă la punte. O barcă — cea mai bogat împodobită — a ieșit puțin mai departe în larg și din momentul cînd tinăra pereche va fi cununată, pînă în momentul cînd carul nupțial va opri în fața casei consulului, de pe ea se vor trage salve de salut. Se vor trage salve și în timpul banchetului de nuntă.

Deasupra mării și orașului se înălța cerul cel mai strălucitor. Și cît de prietenos apărea orașul în lumina soarelui. Cuartalerile de case apăreau atît de elegant împărțite și cu atîta farmec provincial — între străzile pavate cu bolovani rotunzi care sclikeau —, atît de calde și mulțumite, după curățenia festivă. Umbrele erau neobișnuit de puternice; dacă trecătorul pașnic ieșea în lumina alburie a străzii, se simțea ca odinioară lumina de seu scăpată din mucarniță. Pisicile strănutau la soare. Astăzi se puteau încumeta să iasă, cîinii erau le-neși. Rigolele — altfel bucuria și pieirea micilor încăl-

țări — căscau disperate. Vînzătorii de ziare săreau peste ele în cruciş şi în curmeziş, de la o casă goală la alta.

Pretutindeni curăţenie şi linişte. Numai pe străzile de la chei un miros de lemn putred, heringi săraţi, untură de peşte şi „altele“. Acolo se şi lucra ; în vîrfurile catargului şi jos pe punte — stropi de sudoare. Altfel, de la ora trei, lucrul încetase aproape peste tot în oraş.

De pe „munte“ se vedeau coborînd în grupuri băieţi şi fete. Ceva mai tîrziu le urmară femeile bătrîne şi tinere ; cei de pe munte cunoşteau un pic cele două familii care se uneau astăzi.

Pe drumul cimitirului venea un şir lung de pelerini. Erau locuitori din împrejurimile oraşului care voiau să vadă măcar un pic din toată splendoarea asta ; bărbatul înaintea şi femeia în urma lui. Un vaporas se apropia spre port pufăind şi plescăind printre insule ; era în întîrziere. Aducea pasageri din oraşul vecin şi avea la bord un quartet de cornişti.

Pentru cel ce se apropia de oraş de pe mare. „muntele“ apărea în lumina soarelui ca un muşuroi de furnici ieşind din apă. Dar cînd te apropiai, tabloul era altul. Atunci căsuţele de pe „munte“ semănau cu ciorapi şi rufe întinse la uscat. Iar de foarte aproape devenea un mal plin de cuiburi pentru oameni, asemănătoare celor ale păsărilor de mare. Casele mici de jos, din oraş, se hîlbau la ele grozav de invidioase — mai ales într-o zi ca asta. Pentru că drapelele stimulează fantezia.

Uneori oamenii întorceau capetele spre moşie. Clădirea impozantă, de cărămidă roşie, strălucea în lumina soarelui. Dar pe turnul ei nu flutura nici un drapel.

La trei şi jumătate, consulul Engel urcă în pod cu trabucul în gură ca să vadă dacă n-a apărut încă drapelul. Milla tocmai cobora scara. Era gata, numai pelerina de coafură nu şi-o scosese încă. Cînd îl văzu pe tatăl ei, roşi.

— Ce faci aici, fata mea ?

— Caut... Şi se strecură mai departe fără să spună ce caută.

Încă nici un drapel pe turn !...

Consulul gîndi : să fi fost măcar un drapel fără semnul uniunii astăzi tot ar fi arătat foarte bine.

De cînd se răspîndise zvonul că Tora Holm cu copilul se află la moșie — și asta se aflase de sîmbătă dimineața — i se părea că acolo, sus, pe deal atîrnă o avalanșă, gata să se prăbușească și să-l zdrobească... Asta îi storsese toate donațiile. Ar fi dat bucuros și mai mult, dacă i-ar fi cerut cineva. De două nopți nu dormise. Era oare adevărat că Tomas Rendalen îi scrisese protopopului declarîndu-i cu tot respectul, dar cît se poate de categoric, că dacă asta se numește „pace“ se mai adeverește încă o dată că pacea este a diavolului și lupta a lui Dumnezeu ?

Ce aveau de gînd ? Un scandal ?... Tot orașul se întreba.

Apariția Torei cu copilul trebuia să aibă un scop anume. Deci avea conștiința împăcată. În fața acestui fapt n-aveai cum să te aperi : Tora Holm avusese curajul să vină. Tomas Rendalen și doamna Rendalen erau de partea ei ; toate prietenele erau de partea ei. Și deodată toate aventurile de burlac ale lui Niels Fûrst prinseră din nou viață, adică cele întîmplate în partea asta a țării. Ele nu dovedeau decît răutatea lui Fûrst și se pierduseră însoțite de rîsete galante. Acum rîsul pierise. Prezența Torei nu suporta aceste istorioare. Ele apăreau brusc într-o altă lumină ; unele de-a dreptul „necurate“.

Dar ale socrului ! Și acestea ieșiră la iveală. Niciodată vreo seducere mai îndrăzneată, vreo cucerire mai rapidă, care să stîrnească senzație. Niciodată scandal — ferească Dumnezeu ! Dar se cunoșteau anumite relații discrete, adeseori mai multe în același timp. Se mai șoptea despre cadouri scumpe și rente viagere. Se știau copii care treceau drept ai lui ; unii îi semănau cu nerușinare. Și acum reapăreau chiar și „imprudențele“ mai vechi de douăzeci de ani. Un astfel de oraș de provincie are o memorie nemiloasă.

Un lucru era sigur : Tora va cuteza să se arate iar Tomas Rendalen, mamă-sa și toți prietenii și prietenele sînt de partea ei.

Pînă de curînd lumea se bucurase că testamentul doamnei Engel atrăsese o contradonație care trebuia să pună capăt „imoralității“, de sus de la școală. În zilele acestea, cînd toate femeile se întorseseră în oraș și cele tinere urcau în grabă la moșie, sau se adunau în grupuri pe stradă, se redeșteptă amintirea înmormîntării doamnei Engel. Ceea ce făcea acum fiica ei era o impietate față de memoria mamei sale.

Milla era singura care nu știa de prezența Torei în oraș. Fürst sosise sîmbătă înainte de prînz și află imediat. Era de aceeași părere cu consulul că Tora venise s-o constrîngă pe Milla. Trebuia să se evite cu orice preț ca Tora însăși, sau vreo mesageră, sau vreo scrișoare, sau vreun alt semn de la ea, să ajungă pînă la Milla. Toți cei din jurul ei erau precis instruiți. Pe lîngă asta erau numai membri ai celor două familii. Domnișoarele de onoare sosiră duminică; și ele erau rude, cu o singură excepție, și toate din afara orașului. Milla nu știa decît că tabăra dușmană fusese învinsă, capitulase și nu dorea decît pacea. Tatăl ei avea toată bunăvoința să sprijine școala. Ea putea realiza încă multe lucruri bune, dacă renunța la unele himere. Milla era foarte recunoscătoare tatălui ei pentru această promisiune. Doamne, de ce n-ar fi în relații bune? „Asta și dorim“, o asigurase Fürst. „Rendalen a încheiat pace. Bătrînul protopop Green, este o dovadă“. Într-adevăr, bătrînul protopop este o dovadă, își repeta Milla cînd o apucau îndoielile.

Duminică fusese la biserică și îl ascultase predicînd. Asta îi făcuse bine. Iar după-amiază îl vizitase împreună cu tatăl ei. Cît de amabil a fost. I-a îndemnat să aibă răbdare. „Noi, oamenii, nu putem schimba lumea, dar putem da un exemplu bun.“ Așa făcuse mama ei... Milla se simți cuprinsă de o emoție puternică: ah, dacă toți oamenii ar fi buni!

Niciodată tatăl ei nu fusese mai tandru și mai atent cu ea. Nemărginita lui bunătate amintea de timpul cînd era bolnavă răposata. Și apoi marea lui generozitate... Nu se putea să-i cinstească memoria mai frumos.

Fürst era tot timpul vesel, dar într-un fel superior și distins! Povestea despre curtea regală, de altfel foarte

răutăcios. Cît de agreabile și spirituale erau manierele mirelui ei ! Milla se simțea cu adevărat fericită — adică cu o ușoară nuanță de nostalgie și un oarecare sentiment de neliniște. Totuși neliniștea era destul de puternică, încît o făcuse să se urce în pod în ultimul moment, ca să vadă dacă flutură drapelul pe turn. Nu era nici unul ?... Poate că nu era nimeni acasă ? Asta ar fi fost cel mai bine, pentru ambele părți. S-ar fi putut re-vedea altădată...

Dar acum, în rochia de mireasă !

Dacă ar fi putut s-o vadă Tora !... Biata Tora !... Da, da, așa se întîmplă dacă nu ești destul de prudentă. Milla o rugă pe cameristă să aibă grijă ca faldurile să aibă un aspect armonios.

În clipa aceasta doamna Wingaard aduse coronița...

Cei ce veneau spre piață de pe străzile lăturalnice, observară ceva roșu în ușa de stejar larg deschisă a bisericii. Era cămașa unui marinar înalt. Paracliserul încercase să-l dea afară. Imposibil. În jurul lui erau doamne care i-ar fi luat cu plăcere locul atît de bun. Dar el le răspunsese că are dreptul să stea acolo ca și oricare altul. Și asta era incontestabil. Nu era din oraș, nimeni nu-l cunoștea. După un anumit tatuaj de pe braț, se vedea că servise pe un vas de război. Așa spunea și el. Dar acum era pe un vapor care transporta lemne. Era un vlăjgan uriaș.

Pe scară, lângă el, erau numai doamne : bătrîne, între două vîrste și tinere. Nici una nu putuse găsi loc în biserică. De cîte ori se deschidea ușa, pînă sus la strane, se vedeau numai pălării cu flori, cu pene și cu voaluri. Un singur cap pleșuv de bărbat, semăna cu o agrișă trecută, dintr-o toamnă tîrzie. Dacă răposatul domn Max s-ar fi putut scula de sub lespede sub care se odihnea ar fi avut o „priveștiște“ plăcută pentru ochii lui amatori de femei, mai ales că fetele tinere ocupau primele rînduri. Ele se grăbiseră să-și asigure primele locuri.

În piață, în jurul bisericii și pe scară, o boltă mișcătoare de umbrele de soare sub care se povesteau la neșfîrșit anecdote și se făcea haz. Donația pentru „ajuto-

rarea lăuzelor sărace“ era o idee fericită. Că tocmai Engel, care avea atît de mult tact, putea să... Păi, fireşte, asta venea de la faptul că preşedinta „asociaţiei“ era doamna Wingaard ; ea îl îndemnase s-o facă, şmechera ! Pe scară se aflau şi cele două surori răutăcioase care avuseseră clubul şi hotelul dar trebuiseră să le cedeze... menajerei lui Engel.

N-aveau nici un motiv să-l cruţe pe Engel sau pe oaspeţii lui, matadorii coastei. Lîngă ele se aflau un alt grup, care nu avusese cînd să-şi cucerească un loc mai bun. Aici erau mai puţine umbrele de soare, dar cu atît mai multe pălării obişnuite, basmale şi afete cu capetele descoperite. Pretutindenii chicoteli, şoapte şi mormăieli. Nici un pic de reculegere sau solemnitate — nicidecum. Că într-un oraş de provincie — nici măcar acolo unde mulţimea oamenilor de rînd forfotea, nu domnea seriozitate, nici „bună cuviinţă“, cum spuse primarul, la patru fără un sfert, cînd trecu prin portal, cu soţia de braţ. Rîsete şi glume, ocheade şi rezultatul final : nu impuneau nimănui ! Erau priviţi cu ochi batjocoritori. Nişte oarecare ! Oraşul era de nerecunoscut. Cînd doi ştrengari se căţărară pe hornul unei case de peste drum de biserică, fură salutaţi cu strigăte şi aplauze. Printre nuntaşi, îndată după primar, se împletecea organistul, beat mort. Era un tînăr înalt, cu părul lung, blond. Un muzician din Suabia care venise în oraş acum patru ani, într-un turneu de concerte şi rămăsese aici. Vechiul organist tocmai murise. Orga era excelentă şi pe lîngă asta oraşul avea băi foarte căutate. Un băiat dulce, plin de talent şi fantezie, care în cursul săptămînii era ţinta tuturor glumelor şi avea mai multe de făcut decît putea, dar care în ocazii festive deosebite, adică atunci cînd „se cucerea Constantinopolul“, îşi potolea setea bînd numeroase pahare în plus. Asta se întîmpla rar, dar atunci îşi dădea în petec. Culmea a atins-o într-o zi cînd un misionar vorbise în biserică despre păcatele omenirii şi şvabul, văzînd că toată lumea cască, începu să cînte la orgă de parcă tuna. Mai tîrziu lucrurile au fost prezentate ca şi cum misionarul ar fi făcut pauze cam lungi şi organistul ar fi înţeles greşit că a terminat.

Astăzi avusese inspirația fericită să se ducă plin de voie bună la consulul Engel și să-l roage să-i dea banii pentru reparația orgii. Îi primi îndată sub forma unui ordin de plată ! Deci Constantinopolul fusese cucerit încă o dată și dopurile sticlelor de șampanie pocniră. Oricine dorea putea să bea împreună cu el. Acum venea pe drum, fericit, gesticulînd de mama focului. Toți rîdeau și el însuși se strîmba de rîs. Chiar în spatele primarului și al soției sale ! Amîndoi erau atît de țepeni și mergeau grăbiți, de parcă îi mîna organistul să intre în biserică.

Mare agitație : o trăsură încerca să-și croiască drum. Pînă acum toți veniseră pe jos. Nu era loc pentru trăsuri, i se spuse, închizîndu-i-se calea. Trebui să intervină poliția.

În trăsură se afla o doamnă picantă, de vîrstă nehoțărîtă, alături de un domn cam rotofei, cu trăsături fine și cu o ținută foarte distinsă. În fața doamnei ședea un domn mai în vîrstă, roșu la față, cu o mustață enormă și cu o mulțime de decorații. Vorbea întruna și se comporta ca și cum cei trei s-ar fi aflat într-o cameră închisă, unde nu puteau fi văzuți. Nu erau din oraș. Nimeni nu-i recunoscă pînă ce nu coborîră și domnul cu decorații îi oferi brațul doamnei. Atunci fostele proprietărese ale hotelului spuseră că este consulul general din Kristiania ; doamna nu este soția lui ci a domnului care merge alături. Acesta este consulul Garman de la firma Garman & Worse. În urma lor veneau alți doi străini, consuli Bernick și Riis¹. Primul mergea ca la înmormîntare, cu bastonul în mînă, celălalt, ca la bal, cu ordinul Olaf pe piept. Urma diverși granguri — cu sau fără neveste — magnafi ai lemnului, fierului și herinilor.

Monotonia neagră fu întreruptă de apariția prefectului, în mare ținută, fără soție, împreună cu un general bolnav de gută, o rudă a familiei Fürst. Apoi slujbași

¹ Personaje bine cunoscute din literatura norvegiană modernă. Vezi romanul lui Kielland „Garmand și Worse“, piesa lui Ibsen „Stîlpul societății“ și piesa lui Björnson „Noul sistem“. (N. ed.).

amestecați cu negustori, cei mai mulți împreună cu soțiile lor. Femeile atîrnau de brațul bărbaților ca niște coșuri pline, foarte scumpe, fără de care desigur că soțul nu s-ar fi putut arăta aici. La capătul cel mai îndepărtat al pieții se lăsa tăcere adîncă și se întinse încet în sus, ca un val de ulei. Mirele cobora acolo, însoțit de cumnatul lui, consulul Wingaard. Din a doua trăsură coborîră doi ofițeri de marină și doi civili. Unul era Anton Döse — franțuzitul. Și aceștia patru se alăturară mirelui și cumnatului său.

Manevrele strălucite prin care locotenentul de marină Niels Fûrst reușise să pășească astăzi prin mijlocul acestei mulțimi, spre biserica Sf. Cruce, admirat sau invidiat, simpatizat sau disprețuit, le realizase el însuși. De aceea i se cuvenea intrarea glorioasă a învingătorului. El însă nu pășea prin mulțime ca un învingător; asta o putea observa de la prima vedere orice copil. Căci era mort de frică. Tora nu apăruse, nu dăduse nici un semn, nu trimisese nici o scrisoare. Nici ea, nici vreuna din prietenele ei nu se apropiase de casa consulului Engel. Deci nu venise ca s-o influențeze sau s-o sperie pe Milla. Atunci de ce venise? Ce însemna amenințarea lui Tomas Rendalen?

Se simțea în pericol pînă ajungea la biserică. Odată intrat acolo era apărat de sfințenia locului și de venerabilul preot. Dar aici...! Ochii săi cătară în sus spre moșie... De fapt doar din greșală. Pentru că acolo Tora nu-i putea face scene. Nici ceilalți! Căci nu era singură! Dar aici? Pîndea cu ochii pe jumătate închiși, fața lui arsă de soare încremenise. Nici o urmă de zîmbet. Favoriții îi atîrnau, trăgîndu-i obrazii în jos. Mersul bărbatului elegant era ciudat de temător... Orice pas putea aduce nenorocirea. Dacă nu îl lovea pe el, atunci o aștepta pe cea care venea în urma lui. Pretutindeni ochi arzători, adesea dușmănoși. Dar nu dintre cei de care să se teamă. Era mai înalt decît femeile. Putea să vadă pe deasupra lor, pînă departe. Se uită în stînga și în dreapta. Nimic.

Tocmai pusese piciorul pe prima treaptă cînd marinarul cel înalt făcu un pas înainte:

— Salutări de la Anna-Maria!

Cei din apropiere auziră, ceilalți văzură numai mișcarea :

— A zis ceva ? Ce-a zis ? Și șoaptele continuară. Cei ce stăteau în spate auzeau doar „hîssssss“ în jurul bisericii.

Fürst se opri. Ochii i se închiseră, parcă i-ar fi suflat praf în față. Mîna înmănușată căută batista. Se răspîndi un parfum fin. Își suflă nasul și trecu mai departe. Însoțitorii se țineau aproape.

Ce întineric părea în biserică dacă veneai de la soarele orbitor. Dar pretutindeni ochi, ochi de femei ! Ochi ! Iată prietenele Torei ! Le recunosc pe toate. Ședeau în rîndul întii, încordate, neliniștite, amenințătoare. Atmosfera era încărcată ! În acel moment clopotele cele mari începură să bată. Deci trăsura miresei apăruse în capătul pieței. Ce va urma ?

Nora, Tinka și Anna Rogne erau chiar în stînga lui. Fürst privi în partea opusă. Acolo prima bancă era goală. La apariția mirelui cei din strane se ridicară. Afară se stîrni agitație. Nu se apropia numai trăsura miresei, urmată de trăsura domnișoarelor de onoare și a doamnei Wingaard ci birjarul în livrea cenușie voia să înainteze și el spre biserică și asta nu se cădea. Cei din apropiere se retrăgeau ca să facă loc, dar cei din spate se opuneau împingîndu-i în ferestrele trăsurii. Țipete, vociferări furioase, ordine și, înăuntrul trăsurii, frică. Consulul Engel scoase capul afară. Dar nu se auzi ce spune. Atunci coborî. Poliția interveni imediat croind drum prințului banilor, în timp ce mireasa coborî din trăsura ei și după ea se înșirară domnișoarele de onoare. Toată lumea se dădu la o parte.

Cu coroanița de mirt peste părul roșu-auriu, mireasa arăta ca o pictură impecabilă a unui academist englez. Trăsăturile feței regulate și autentic englezești ; tenul delicat și foarte alb ; linia umerilor ușor coborîtoare ; brațul neobișnuit de frumos ; portretul unei tinere fecioare nobile și caste.

Mergea cu capul plecat, fără să privească în jur. Mîna i se rezema ușor pe brațul tatălui ei ; ceva mai jos de ordinul Olaf de pe pieptul lui se vedea scînteind broșa ei cu diamante, adică o vedeau numai cei care erau în

apropiere. O bijuterie scumpă, cunoscută încă de la mama ei, care o purta cu plăcere, fixa buchetelul de pe piept. Când urcă scara, o pală de vînt îi ridică voalul care flutură spre fața marianului, dar nu-l atinse. Peste mulțime trecu un val de parfum.

Cît de ușurat se simți consulul Engel cînd ajunse la ușă ! Fusese cea mai grea bucată de drum din viața lui. Și totuși nu lăsase să se vadă. Pășise, calm, măsurat, blînd și recules, cu ochii îndreptați tot timpul într-un punct fix — era oare urechea acului prin care trebuia să treacă ? Fața lui cu trăsături armonioase arăta ca și cum n-ar fi fost niciodată atinsă de vreun gînd potrivnic obiceiurilor cinstite ale părinților și superiorilor. Dar nici viața nu-l făcuse să cunoască ceva de felul ăsta. Casa lui fusese întotdeauna o casă cu frica lui Dumnezeu. Timp de trei generații făcuseră fundații filantropice. Și izul ce-l simțea era cel mai pur parfum de Palestina ! Doamne sfinte, pericolul este înlăturat ?... Doar *sîntem* în biserică !... Orga intră cu toată forța șvabului beat. Acordurile ei puternice parcă îi pătrunseră în suflet lui Engel, umplîndu-l din nou cu încredere în sine. Nu exista o fericire mai mare decît cea a unei firi de duzină care s-a crezut în pericol și apoi a descoperit deodată că nu era nici unul. Sentimentul nu este exuberant. Bucuria se răspîndește pe tăcute, în toate organele, ca o plăcere intimă, deplină și nobilă. Egalează plăcerea unei bune digestii, a unei contemplații zîmbitoare, a unei respirații plăcute. Consulul Engel luă o mină amabilă privind în sus spre amvon, simțindu-se oarecum dus într-acolo de miile de ochi din jur. Le simțea invidia și asta îl gîdila cît se poate de plăcut. Dar ce viitor ducea la brațul lui !

Deodată mîna miresei începu să tremure. Engel își întoarse repede privirile de la amvon. Milla era albă ca varul ; privea țintă în fața ei și abia mai înainta — sau nu voia ? Ce era asta ? Nora, Tinka, Anna Rogne și altele ședeau în fața ei, tocmai aici, pe unde trebuia să treacă... Ei bine, era chiar atît de periculos ?

Pe toate chipurile se citea un amestec de bucurie răutăcioasă și de teamă... Și se molipsi el însuși. Ce însemna asta ? Involuntar se uită spre strane. Numai să ajungă

pînă acolo. Asta însemna pace ! Dar toți cei din strane se ridicară. Priveau speriați în jos, în partea opusă. Milla scoase un țipăt și se retrase un pas, trăgîndu-l după ea.

Acolo, în prima strană, în dreapta lor, apăruse chiar atunci, deci din sacristie, pastorul Vangen ; în urma lui, Tora Holm, ținînd ceva pe braț... Apoi miss Hall și Thomas Rendalen. Se așezau în ordinea asta tocmai cînd intrau mirii.

Tora purta un voal negru dublu tras peste față și peste ceea ce ținea pe braț. Voalul se agățase cumva și miss Hall trebui să-i vină în ajutor. Acum se întoarse cu fața descoperită și cu copilul în brațe către cea care intra. Atmosfera era încărcată de mînie, dezaprobare și amenințare. Sunetele orgii se înălțau pînă sub bolta bisericii.

Milla fu tîrită mai departe. Albă ca varul ajunse pînă la strane, o rochie albă, printre multe altele. Se auziră șușoteli și un talmeș-balmeș de mîini, capete și buchete de flori încît Milla nu mai știa cum să se descurce nici cu strana, nici cu buchetul, nici cu batista. În sfîrșit îi veniră în ajutor cu apă de colonie, o mulțime de mîini, dar fără cap. Ultimul venea matahala roșie cu mustățile mari și mulțimea de decorații. Voia să o silească să țină buchetul, dar ea nu putea suporta mirosul. Cînd, în sfîrșit, își mai reveni și își regăsi respirația, o dată — de două ori — o Doamne ! — încă o dată ! — începu să plîngă. Își coborî voalul. O cuprinse o nespusă autocompătimire. Era revoltător ce i se pregătea ! Și apoi o cuprinse o mînie turbată.

Consulul Engel fu primul care îi întîlni privirea. Și după toate cîte trebuise să înghită privirea ei avu efectul paharului care te face să-ți pierzi mințile. Simți cum se face mic, așa cum ți se întîmplă uneori în vis. Toțuși, ce va mai urma ?...

Elegantul locotenent de marină ședea lîngă el. Își trecea pălăria dintr-o mîină în alta, își încrucișa picioarele, ba stîngul peste dreptul, ba dreptul peste stîngul. Da, toate acestea lui i se adresau. Și viitorul om de stat nu ajunsese atît de departe încît să poată sta liniștit cînd era jupuit și tocat și aruncat în cazanul de cîrnați. Dăse

franțuzitul, care se afla lângă el, își netezea vîrfurile mustăților blonde, cu mânușile albe, ba stînga, ba dreapta, apoi iar, dreapta și stînga, repede, mai repede, tot mai repede. Era nespus de sîrguincios. Lumea din biserică vedea mînușa asta albă mișcîndu-se neîncetat de la stînga la dreapta și credeau că se fandosește sau face semne cuiva ; dar nu se știa cui. În această situație penibilă grangurii se simțeau cît se poate de prost. Totuși mai aruncau cîte o privire înapoi, către cea cu copilul. Fir-ar să fie — drăguță mai era ! Atît de exotică ! Și-și lungeau și-și suceau gîturile. Chiar și consulul Bernick își întinsese gîtul, ca un cocoșel care vrea să cînte cucurigu, dar nu poate.

La toată nenorocirea asta se mai adăuga și faptul că protopopul încă nu venise ; paracliserul intra și ieșea întruna, cu chipul solemn al unui nebun incurabil. Organistul cînta în continuare. I se părea că protopopul întîrzie cam mult. Cîntă un psalm. Pe cele pompoase le epuizase de mult ; acum trecuse în extrema opusă, la cele pastorale. Numai fluierașe ciobănești și cele mai incredibile piuituri. Fantezia îi era stimulată fără îndoială de progenitura care va rezulta din această căsătorie ; și parcă bîjbîia ca să zic așa, după copilași și îi ademenea la cvintă „ti-ti-ti“.

În sfîrșit consulul Engel își reveni în așa măsură încît regăsi deosebirea dintre fin și grosolan, bine educat și needucat. Pentru oamenii din ultima categorie nu exista plăcere mai mare decît scandalul. Dar scandalul de aci era ceva cu totul nou, nemaipomenit. Ceva atît de nebunesc nu putea scorni și înscena decît un „Kurt“ !

Batista îi era deja udă, mânușile cenușii. Și în timp ce se tot stergea și își făcea vînt se uita pe furiș și cu frică la fiica lui. Îl ura ! Se rugă lui Dumnezeu — da, consulul Engel se ruga lui Dumnezeu ! — îl imploră pe Dumnezeu din străfundul inimii să nu treacă păcatele lui și ale părinților lui asupra acestui biet copil nevinovat ! El o vînduse pe Milla, dar bineînțeles, cu cele mai bune intenții din lume. Dumnezeu o știa cel mai bine ! Dar cine s-ar fi gîndit că un om poate întreprinde această blasfemie ! Consulul Engel înjura rar, era un om

prea fin pentru asta. Dar îndată după convorbirea cu Dumnezeu exclamă totuși din străfundul inimii : „Ah, lua-i-ar dracu pe toți grămadă !“

Batista umedă trebui să apară din nou. În timpul acesta, lângă el, Milla se gîndea : „Dacă mă ridic și plec ?“

Consulul Engel citi asta în ochii ei, o înțelese din mișcările ei neliniștite. Fûrst observase și el. Amîndoi parcă primeau mii de șocuri electrice dar nu puteau renunța la ultima speranță că Milla era prea bine educată ca să facă scandalul și mai mare. Primul simțea că și dacă ea rămîne, de azi înainte el va fi un om zdrobit, dezonorat... Celălalt simțea că dacă ajunge cu ea la altar, atunci... atunci va face carieră !

Dar pastorul Green tot nu venea ! Acum toate gîndurile erau concentrate în acest punct. Era îngrozitor de penibil ! Toți ochii se ațîneau spre ușa sacristiei. Poate că se îmbolnăvise ? Sau se prefăcea bolnav, ca să evite cununia ! Unde era predicatorul ? Să fie adus ! De ce nu se ridica Karl Vangen ? Doamnele din strane care încă nu-și reveniseră după prima spierietură, multe se țineau strîns cu mîna de scaun ca să-și poată opri tremuratul, le veni rău de la această nouă încordare. Cîteva începură să plîngă. „Da“, gîndea Milla, „sînt demnă de compătimire ! O, Doamne, dacă ar mai trăi mama !“ Și începu să plîngă. Toți se uniseră împotriva ei, și doar nu făcuse nimic. Și acum nemilosul bătrîn o părăsise pe scaunul infamiei, în fața oamenilor îngrozitori. Dar dacă ea nu era în stare să uite o clipă de propriul eu și să se gîndească de ce se întîmplă toate acestea... cu atît mai bine o știau cele ce stăteau sub strănă. Nu numai persoanele inițiate... Acestea erau puține... Nu numai cele din tabăra adversă... și acestea erau multe. Nu, tot ce se numea femeie găsea revoltător că Milla încă putea să meargă mai departe, voia să meargă mai departe ! Și dacă fusese adusă cu forța, de ce nu se ridica ? De ce nu se întorcea ? De ce nu se împotriva ? Așteptau s-o facă de la o secundă la alta. Dar Milla rămase pe locul ei ! Era oare posibil — după apelul ce i se adresase ?

Orice femeie adevărată, care gîndește liber este involuntar de partea celor mai slabi, de partea celor ne-

dreptățiți. Cugetele se agitău ca marea. Indignarea creștea tot mai mult. De neînchipuit ! Se va duce la altar — cu acest ticălos ? Rușine și ocară asupra martorilor care erau gata să-și dea chezașia !

Toți se uitau spre altar. Bătrînul pastor nu mai venea odată ? Ezita în ultimul moment să-i dea binecuvîntarea bisericii ? Karl Vangen n-ar fi făcut-o niciodată ! Seda lingă cea sedusă și înșelată. Inima lui simplă credea că aici îi este locul. Cite priviri recunoscătoare se îndreptară în aceste cîteva minute spre fața lui blîndă, prelungă — cu ele s-ar fi putut polei multe bolți, de biserică și biblie și cărți de rugăciuni !

Cei din strană observară că, în sfîrșit, apare bătrînul pastor Green ! Deci totuși ! Cu adevărat !... Venea încet, suferind. Da... bolnav. Arată chiar ca un compromis religios, șopti cineva.

De cum ajunse în fața altarului se intonă coralul. Toată lumea din strană cînta. Cu toată rîvna și sentimentul de ușurare și recunoștință față de providență. Cîntau toți ; mirele, Engel, generalul și consulul Bernick, Döse, Riis, grangurii, prefectul — cîntau despre prima mireasă pe care Dumnezeu în persoană o însoțise pînă la primul mire. Nici unul nu credea în asta. Dar cîntau din toate puterile. Păcat că orga îi acoperea. Pentru că un astfel de coral trebuia să se audă. Cîntau și soțiile. Erau atît de speriate că nici nu mai găseau cîntecul în carte dar îl știau aproximativ pe din afară. Cea care prețuia din toată inima fericirea căsătoriei era doamna Garman. Dar în afara lor și a paracliserului în toată biserica nu mai cînta nimeni. Indignarea era atît de mare, atît de generală, că unii se ridicară. Cei din spate, vrînd să vadă și ei, se ridicară de asemenea. Dar înaintea tuturor se ridicase Tora. Tot ceea ce simțiseră și simțeau cei din jur, nu însemna nimic pe lingă ce simțea ea însăși. Aidoma mamei ei, era răscolită pînă în străfunduri și pe lingă asta călătoria și întîmplările din ultimele zile o aduseseră la o încordare pe care numai o fire ca a ei o putea suporta. Și dacă nu din alte motive, atunci măcar pentru Milla, căsătoria cu acest ticălos trebuia împiedicată. De aceea apăruse cu copilul ! Toate celelalte puteau eșua. Dar asta trebuia s-o silească pe Milla să se

retragă. O cunoștea. Știa cum este. Era vorba numai dacă Tora avea voința și curajul. Da, îl avea ! Pentru că și prietenii ei aveau voința și curajul să fie alături de ea. Nu era vorba numai de ea, era vorba de școală, de Milla, de mii și mii de oameni. Nimeni nu se îndoiește, cu atât mai puțin ea însăși, trebuia să apară în fața miresei cu copilul în brațe. Asta era de ajuns. Din momentul cînd Milla începuse să plîngă în strună, dar rămăsese totuși pe loc și pînă în momentul cînd apărură pastorul, indignarea și agitația Torei crescuseră în așa măsură că însoțitorii ei începură să se teamă. Se observă și din banca de pe partea cealaltă. Toți simțeau că acum trebuie să se întîmple ceva, ceva ce nici Tora însăși nu știa, pînă ce nu se întîmpla. Tora era Tora. Și într-adevăr... Fürst, însoțit de consulul Wingaard, se afla deja în fața altarului. Engel păși cu grijă pe covor, conducîndu-și fiica. Milla se ridicase și domnișoarele de onoare îi aranjau trena și voalul cînd Tora ieși din bancă și se repezi spre ea.

Toți se uitau la mireasă, care îi întinsese mîna tatălui ei și se îndrepta cu el spre altar. Cei de jos o văzură pe Tora, auziră în spatele lor ceva ca un val care se sparge și în același moment pe lîngă ei trecu ceva negru. Femeile țipară, bărbații încremeniră. Cei de lîngă altar se întoarseră. Consulul Engel se retrase clătînîndu-se. Tora se afla între el și fiica lui !

— Să-ți pun copilul la picioare Milla, ca să îngenunchezi pe el ?

— Nu, nu ! Strigă Milla îngrozită. Se retrase și fugi înapoi în strună, cu mîinile întinse. Voalul flutura în urma ei.

Toți săriră în picioare. Tora se năpusti imediat mai departe, în sacristie. Era la capătul puterilor. Miss Hall o urmă.

Milla nu știa încotro s-o apuce. Totuși trebuia să vină ceva. Așa îi spunea instinctul ei feminin. Se întoarse și se uită dispartă în jur. Deodată, ușa sacristiei se deschise și se auzi un plîns sfîșietor, cu suspine. Numai atât cît a fost nevoie să se deschidă și să se închidă o ușă. Dar a fost deajuns. Milla izbucni și ea în plîns. Atunci ceva o luă de mijloc și o conduse afară. Era Nora.

Și din momentul cînd Milla se împacă cu soarta, totul se sfîrși. Toată mînia pierise dintr-o dată, Rendalen apărură alături de ea și merse înainte, croindu-i drum.

Organistul, care nu văzuse începutul, dar după prima strofă a coralului aștepta predica, se ridică auzind că agitația de jos este atît de mare. Ce se întîmpla ? Vedea mireasa jos, în mijlocul bisericii, pe ceilalți în strănă, toată adunarea ridicată în picioare...

— Foarte curios ! Nu iese nimic din asta ? Haha ! Dar cele două mii sînt la mine în buzunar ! Și începuse să cînte din nou. Încercară să-l oprească, dar el întrebă : „Ce-a pățit mireasa ? Muzica o să-i facă bine“.

Auzind orga, clopotarul își spuse : „Ei, acum sînt cununati ; pot să-i dau drumul“ !... și începuse să tragă din toate puterile. Auzind clopotele, cei de pe vasul de salut începură să tragă. Ordinul era să se tragă pînă ce mireasa ajungea în fața casei. Și pentru că asta nu se putea vedea de pe vas, ci trebuia să li se anunțe printr-un semnal iar în zăpăceală se uitase de semnalizare traseră mereu, bum — bum... În sfîrșit, își dădură seama singuri că au tras destul, dar asta nu era treaba lor. Și atunci au tras pînă li s-a terminat pulberea. Căci și cei de aici, de pe vapor, băuseră zdravăn. Și toate acestea au stîrnit o mare veselie. Din serioasă situația deveni ridicolă — mai ales pentru mulțimea care ieșea din biserică în sunete de orgă, zvon de clopote și bubuit de tunuri. Apoi rîsetele se întinseră, deveniră tot mai puternice în piață și din piață se răspîndiră în tot orașul. Nu s-a rîs atît de cînd e lumea și cei de la țară se întoarseră acasă rîzînd. Și oriunde ajungeau era veselie.

Drapelele fluturau în oraș și în port !

Bubuit și fluturat, fluturat și bubuit — și rîs necurmat !

Nuntașii se priviră îngroziți. Împrăstiați și dezorientați se îmbulziră la ieșirea din biserică. Dar rîsul de afară era molipsitor. Cînd ajunseră acasă și citiră „Observatorul“, rîseră și ei. Rîdea chiar și primarul !...

Nora și cu Rendalen urcau pe alee. Tunurile bubuiau și ei se uitau înapoi la drapelele din oraș și din port, — și rîdeau. Karl Vangen trecu grăbit pe lîngă ei întinzîndu-și picioarele lungi. Tora se afla la Nils Hansen. Era

grozav de obosită dar mulțumită. Vangen urcase ca să ia o trăsură și plecă imediat.

Acum cel puțin cincisprezece fete trecură în goană pe lângă ei, înspre doamna Rendalen. Le urma un al doilea grup. Nu alergau, goneau de-a binelea. Curînd doamna Rendalen ieși pe scară așteptîndu-i pe Tomas și pe Nora ; dar ei nu păreau grăbiți ; se opreau mereu.. Și tocmai acum cînd doamnei Rendalen îi era atît de dor de ei ! Cum putuseră pur și simplu s-o uite ! Își scoase ochelarii și începu să-i șteargă... Apoi și-i puse încet la loc...

Rendalen mergea pe alee și spunea că în prima lui conferință fuseseră încă multe lucruri unilaterale și neclare, influențate de o idee fixă. La fel ca și dezvoltarea lui care nici pe departe nu s-a încheiat... Dar școala însemna viața lui și pentru un dascăl asta contează în primul rînd. Adică, despre toate astea nu mai spuse nici un cuvînt. Ceva atît de țepăn și rece nu-și avea locul. Deschis vorbind : în timp ce aici în oraș și în port drapelele fluturau fără voie în onoarea scopului vieții lui, el mergea pe alee și o cerea în căsătorie pe cea cu părul ca focul. Ea spunea că nu este demnă de el și își alunga într-una muștele de la ochi. Dar bineînțeles că era de neconceput să nu vrea — totuși...

Și apoi se înțeleaseră asupra multor, multor lucruri. În primul rînd : dacă perseverezi, dezvoltarea dorită nu va întîrzia să se împlinească. În al doilea : dacă se unesc doi, este de două ori mai bine. Sau poate ultima era cea dintîi și prima cea din urmă ; nu erau foarte siguri pe numărătoare.

Dar cincisprezece fete urcaseră sus, pe turn. Simțeau îndemnul să înalțe astăzi un drapel cu semnificație adevărată. Și pentru o cauză cu semnificație adevărată. Strigară de sus, cerînd aprobarea lui Rendalen. Și de jos, de pe scară Tomas le zîmbi. Nora urcase scara în fugă și se lipise tare, foarte tare de mamă-sa ; probabil, ca să-i îndrepte ochelarii.

— Încă nu ! le strigă Tomas fetelor din turn. Astăzi, mai bine nu... din cauza Millei ! Dar vom avea prilejul curînd.

CUPRINS

I.	
DINTRU-UN DOCUMENT VECHI	
1. „Moșia“ și locuitorii ei	5
2. Ce s-a întâmplat după aceea	15
II.	
JOHN KURT	
1. Singurătate	26
2. Un geniu	30
3. Pieptul omului este ca marea	35
4. Pinze la orizont	38
5. Căsnicia	48
6. Prima și a doua consecință	56
III.	
O CONFERINȚĂ	
1. O detronare	62
2. Pe „munte“	69
3. Copii	79
4. Ultimul an în grădină	88
5. Conferința	99
IV.	
STATUL MAJOR	
1. O conferință mare și un oraș mic	125
2. Statul major	145
3. Asociația	176
4. Pe scară	185
V.	
VÎNĂTOAREA	
1. Femele sau copil	200
2. În porumbar	213
3. Reversul celorlalte	216
4. Vânătoarea	224
VI.	
CE ÎNSEAMNĂ FIDELITATEA	
1. Fericire	233
2. O nefericită	241

3. Răfuiele interne ; trațative de pace externe	247
4. Război	261

VII.

LUPTĂ TU ÎNSUȚI !

1. În ambele tabere	270
2. Drapelele flutură în oraș și în port	285

Lector : MIRCEA BUCURESCU
Tehnoredactor : ELENA DINULESCU

Bun de tipar : 1 august 1986
Coli de tipar : 19

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
BUCUREȘTI, REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Björnson e adeptul evoluției neîntrerupte, fără convulsii, al participării la viața socială, apărătorul celor umili, tălmăcitorul sentimentelor omenești cele mai sincere și mai elementare. El e poet și în același timp om politic, artist și pedagog al națiunii, deopotrivă omul condeiului și al acțiunii.

Edvard Beyer

Lei 15,50

clu

Editura Univers